

MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF ACCOUNTING AND TAXATION STUDIES

ASMMMO Adına Sahibi / Owner

Ali ŞAHİN - ASMMMO Başkanı

Baş Editörler / Head Editors

Prof. Dr. Ganite KURT- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç.Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR - Türkiye Büyük Millet Meclisi

Dil Editörü / Language Editor

Arş.Gör.Dr. Fevziye KALIPÇI ÇAĞIRAN - Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Yayın Kurulu Sektereri / Editorial Staff

Arş.Gör. İsmail Hakkı ÜNAL - İzmir Demokrasi Üniversitesi

Yayın Türü / Publication Type

Muhasebe ve Vergi alanında Türkçe ve İngilizce yayın kabul eden, yılda 3 kez (Mart, Temmuz ve Kasım aylarında) yayınlanan, uluslararası, hakemli, süreli yayın.

International, peer-reviewed journal which accepts articles in Accounting and Taxation disciplines in English or in Turkish and publishes three times a year (in March, July and November).

All copyrights are reserved by
Chamber of Certified Public Accountants of Ankara (ASMMMO).

ISSN 1308-3740

E-ISSN 2564-6591

Views expressed in Journal of Accounting and Taxation Studies are those of authors. Those views do not reflect the opinions of ASMMMO.

Authors have to apply JATS (MUVU) system on dergipark.gov.tr/muvu to submit their papers due to blind peer review. Assigned referees should complete their evaluations in 4 weeks and authors are informed about the process immediately. Additionally it has indexed by Index Copernicus, EBSCOHOST Business Source Complete, Google Scholar and the Directory of Research Journal Indexing (DRJI) which are international disciplinary indexes and by TR DIZIN (ULAKBİM), Social Sciences Citation Index (SOBIAD), and ASOS Index which are Turkish national indexes.

JATS is published three times (in March, July and November) a year as an international academic and peer-reviewed journal.

Aim of this review is evaluation of the submitted articles (scientific research or studies) in the disciplines of Accounting and Taxation with regards to our ethic policy and publication guidelines and sharing these articles' aspects, thoughts (which directly belongs their authors) with scientific community and practitioners.

For Manuscript Submission

<http://dergipark.gov.tr/muvu>

For Additional Inquiries

jatsedit@gmail.com

Headquarter and Inquiry Address:

Ankara SMMM Odası

Kumrular Cad. No:26 06440 Kızılay/Ankara/TURKEY

Phone : (+90) 312 232 33 77

Fax : (+90) 312 231 71 17

E-mail : JatsEdit@gmail.com

Page and Cover Design: Uğur Mermer

Print: Büyük Anadolu Medya Grup Ltd. Şti.

İstanbul Cad. Elif Sk. No: 7/190-246 İskitler/Ankara

Tel: (0312) 384 30 70 (pbx)

Bu derginin tüm telif hakları

Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (ASMMMO)'na aittir.

ISSN 1308-3740

E-ISSN 2564-6591

Bu dergide ileri sürülen fikirler makalelerin yazarlarına aittir.

Bu fikirler ASMMMO'nin görüşlerini yansıtmaz.

MUVU (JATS) Dergisi Ulakbim Dergipark sistemi (dergipark.gov.tr/muvu) üzerinden makale kabul etmektedir. Hakem değerlendirmeleri de kör hakemlik sistemi ile bu arayüz üzerinden gerçekleştirilmektedir. Tayin edilmiş olan hakemlere değerlendirme süresi olarak 4 hafta verilmektedir. Yazarlar da tüm süreç içinde ivedilikle bilgilendirilmektedir. Ayrıca uluslararası dizin indekslerinden Index Copernicus, EBSCOHOST Business Source Complete, Google Scholar ile Directory of Research Journal Indexing (DRJI)'de, ulusal indekslerden TR DİZİN (ULAKBİM), Sosyal Bilimler Atf Dizini (SOBİAD) ile ASOS indeks'te taranmaktadır.

Yılda üç defa (Mart, Temmuz ve Kasım aylarında) yayınlanan, uluslararası akademik ve hakemli bir dergidir.

Dergimizin amacı; Muhasebe ve Vergi Alanındaki bilimsel çalışmaların etik değerlere ve yayın koşullarına bağlı olarak değerlendirilmesi ve içerdiği görüşler yazarlarına ait olmak kaydıyla bilim camiası ve uygulamacılarla paylaşılmasıdır.

Makale gönderme adresi

<http://dergipark.gov.tr/muvu>

Bilgi Talepleriniz İçin

JatsEdit@gmail.com

Yönetim Merkezi ve Yazışma Adresi:

Ankara SMMM Odası

Kumrular Cad. No: 26 06440 Kızılay/Ankara/TÜRKİYE

Telefon : (+90) 312 232 33 77

Belgeç : (+90) 312 231 71 17

E-posta : JatsEdit@gmail.com

Sayfa ve Kapak Tasarımı: Uğur MERMER

Baskı: Büyük Anadolu Medya Grup Ltd. Şti.

İstanbul Cad. Elif Sk. No: 7/190-246 İskitler/Ankara

Tel: (0312) 384 30 70 (pbx)

ULUSLARARASI İNDEKSLER / INTERNATIONAL INDEXES

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Directory of Research Journals Indexing

ULUSAL İNDEKSLER / TURKISH LOCAL INDEXES

idealonline

TÜBİTAK
ULAKBİM

TR DİZİN

SÖBIAD

İZLEMEDE OLAN BAŞVURULAR / OTHER SUBMISSIONS IN MONITORING PROGRESS

Scopus®

Copyright: Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nın ilgili hükümleri uyarınca, yazarın izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, özetlenemez, yayımlanamaz, depolanamaz. Kaynak gösterilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.

Copyright: All rights reserved. According to code of Intellectual and Artistic Works Act, all or the particular parts of this journal can not be summed, transmitted, stored without permission of the editorial board or/and the authors, mechanical, photocopying or reproduced in any recording system. Be quoted, provided the source displayed.

MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF ACCOUNTING AND TAXATION STUDIES

Bilim Danışma Kurulu/Science Advisory Board

Prof. Dr.	Abdurahman AKDOĞAN	Başkent Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Abdülmeceid NUREDİN	Uluslararası Vizyon Üniversitesi	Gostivar	Makedonya
Prof. Dr.	Abitter ÖZULUCAN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Niğde	Türk iye
Doç. Dr.	Agim MAMUTİ	University Of New York Tirana	Tiran	Arnavutluk
Prof. Dr.	Ahmet Vecdi CAN	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	Türkiye
Prof. Dr.	Ali ALAGÖZ	Selçuk Üniversitesi	Konya	Türkiye
Doç. Dr.	Antonella RUSSO	Università degli Studi di Napoli	Napoli	İtalya
Prof. Dr.	Banu Esra ASLANERTİK	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Beyhan MARŞAP	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Cemal İBİŞ	Işık Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Durmuş ACAR	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Burdur	Türkiye
Prof. Dr.	Dursun ARIKOĞA	Yeditepe Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Ercan BAYAZITLI	Ankara Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Erkan AYDIN	Marmara Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Ersan ÖZ	Pamukkale Üniversitesi	Denizli	Türkiye
Doç. Dr.	Fevzi Serkan ÖZDEMİR	Türkiye Büyük Millet Meclisi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Ganite KURT	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Haluk BENGÜ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Niğde	Türkiye
Prof. Dr.	Hilmi ÜNSAL	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Hou Shou PENG	National Taipei University	Taipei	Tayvan
Doç. Dr.	İdris VARICI	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Samsun	Türkiye
Prof. Dr.	Joshua RONEN	New York Üniversitesi	Manhattan, NY	ABD
Prof. Dr.	Kadir GÜRDAL	Ankara Üniversitesi	Ankara	Türkiye

Prof. Dr.	Kıymet ÇALIYURT	Trakya Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Lúcia L. RODRIGUES	University of Minho	Porto	Portekiz
Prof. Dr.	Mehmet KOCAKULAH	University of Southern Indiana	Evansville, IN	ABD
Prof. Dr.	Mehmet ÖZBİREÇLİ	Mustafa Kemal Üniversitesi	Hatay	Türkiye
Prof. Dr.	Mehmet TOSUNER	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Mehmet YÜCE	Uludağ Üniversitesi	Bursa	Türkiye
Doç. Dr.	Michael ALLES	Rutgers University	New Brunswick, NJ	ABD
Prof. Dr.	Mustafa İPÇİ	Hacettepe Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Nalân AKDOĞAN	Başkent Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Nilüfer TETİK	Akdeniz Üniversitesi	Antalya	Türkiye
Prof. Dr.	Nuran CÖMERT	Marmara Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Orhan ÇELİK	Ankara Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Önder KAYMAZ	Clarion Üniversitesi	Clarion, PA	ABD
Prof. Dr.	Raif PARLAKKAYA	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Konya	Türkiye
Prof. Dr.	Recep PEKDEMİR	İstanbul Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Selahattin KARABINAR	İstanbul Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Semra KARACAER	Hacettepe Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Serdar ÖZKAN	İzmir Ekonomi Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Seval SELİMOĞLU	Anadolu Üniversitesi	Eskişehir	Türkiye
Prof. Dr.	Seyfi YILDIZ	Kırıkkale Üniversitesi	Kırıkkale	Türkiye
Prof. Dr.	Supriti MISHRA	International Management Institute	New Delhi, Delhi	Hindistan
Prof. Dr.	Süleyman YÜKÇÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Swaminathan SRIDHARAN	Northwestern University	Evanston, IL	ABD
Prof. Dr.	Şaban UZAY	Erciyes Üniversitesi	Kayseri	Türkiye
Doç. Dr.	Tuba UÇMA UYSAL	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Muğla	Türkiye
Prof. Dr.	Türker SUSMUŞ	Ege Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Ülkü ERGUN	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Ümmühan ASLAN	Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi	Bilecik	Türkiye
Prof. Dr.	Volkan DEMİR	Galatasaray Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Yıldız ÖZERHAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Yunus CERAN	Selçuk Üniversitesi	Konya	Türkiye
Prof. Dr.	Zeynep ARIKAN	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Zeynep TÜRK	Korkut Ata Üniversitesi	Osmaniye	Türkiye

SUNUŐ

Değerli MUVU Okurları,

Dergimiz 13. yılının ilk sayısında, önceki sayılarda olduğu gibi, yine çok kıymetli akademisyenler tarafından ele alınan yenilikleri içeren, kaliteli çalışmalara ev sahipliği yapmaktadır. Yayınlanan bu sayımızda da 5'i ampirik araştırma, 2'si örnek olay incelemesi ve 1'i teorik inceleme olan toplam 8 çalışma bulunmaktadır. Ankara Odası olarak, muhasebe ve vergi alanında yalnızca uygulamanın değil, akademik çalışmaların da içinde olmak, uygulama ve bilim ikilisini bütünleştirerek, bu etkileşimden en etkili biçimde istifade etmek sürekli arzumuz olmuştur.

Dergimizde yayımlanan ve her biri çok kıymetli eserlerden istifade edilmesi dileğiyle...

Ali ŞAHİN

Ankara SMMM Odası Başkanı

MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF ACCOUNTING AND TAXATION STUDIES

Bu Sayıda Değerlendirme Yapan Hakemler
(Referees at This Issue)*

Prof.Dr.Başak ATAMAN GÖKÇEN
Prof.Dr. Fatma PAMUKÇU
Prof.Dr. Figen ÖKER TÜRÜDÜOĞLU
Prof.Dr. İsmail BEKÇİ
Prof.Dr. Kadir GÜRDAL
Prof.Dr. Sami KARACAN
Prof.Dr. Seçkin GÖNEN
Prof.Dr. Seçkin GÖNEN
Prof.Dr. Süleyman YÜKÇÜ
Prof.Dr. Vedat EKERGİL
Doç.Dr. Burçin BOZDOĞANOĞLU
Doç.Dr. Cevdet Yiğit ÖZBEK
Doç.Dr. Duygu ANIL KESKİN
Doç.Dr. Erdal YILMAZ
Doç.Dr. Musa GÖK
Doç.Dr. Ömer Faruk DEMİRKOL
Dr.Öğr.Üyesi İlkut Elif KANDİL GÖKER
Dr. Öğr.Üyesi Rükân Kutlu KORLU

* Hakemler, unvan ve isim alfabetik sırasına göre listelenmiştir.

İçindekiler

AMPİRİK ARAŞTIRMA

Eda KÖSE İsmail BEKÇİ Hüseyin Emin ÇETENAK	FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARININ MUHASEBE KALİTESİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	1
Yunus ÇELİK Utku ŞENDURUR	MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR ve BEKLENTİLERİ: MUŞ ve AĞRI İLLERİ ÖRNEĞİ	25
Seyhan ÖZTÜRK Kübra HÜRYURT	MUHASEBE ÇALIŞANLARI AÇISINDAN VERGİ AHLAKINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: KARS, ARDAHAN, İĞDIR ÖRNEĞİ	51
Hakan ÖZÇELİK Nurcan YAĞMURLU	STRATEJİK MALİYET YÖNETİMİ UYGULAMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: BORSA İSTANBUL'DA BİR ARAŞTIRMA	73
Ozan GÜLHAN Serhan KARAARSLAN	TÜRKİYE'DE KURUMSAL YÖNETİM UYUM DERECELENDİRMESİ VE İHTİYATLI MUHASEBE İLİŞKİSİ	93

ÖRNEK OLAY (VAK'A) TAHLİLİ

Ahmet Cemkut BADEM Yavuz KILINÇ	KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE MALİYET YÖNETİMİNİN ÖNEMİ: ZAMAN ESASLI FAALİYET TABANLI MALİYETLEME YÖNTEMİNİN KULLANIMINA İLİŞKİN BİR ÖRNEK UYGULAMA	115
Emine Ebru AKSOY	BORCUN VERGİ KALDIRACI ETKİSİNE KARŞILIK ÖZKAYNAK VERGİ KALDIRACI ETKİSİ: NAKDİ SERMAYE ARTIRIMI TEŞVİK UYGULAMASI	151

TEORİK İNCELEME

İbrahim APAK	SÜREKLİ BÜTÇELEME: ALTERNATİF BİR BÜTÇELEMEYE YAKLAŞIMI	175
--------------	---	-----

Contents

EMPIRICAL RESEARCH

Eda KÖSE İsmail BEKÇİ Hüseyin Emin ÇETENAK	A STUDY ON THE IMPACT OF FINANCIAL REPORTING STANDARDS ON THE ACCOUNTING QUALITY	1
Yunus ÇELİK Ütku ŞENDURUR	PROBLEMS AND EXPECTATIONS OF PROFESSIONAL ACCOUNTANTS: RESEARCH FROM MUŞ AND AĞRI PROVINCES	25
Seyhan ÖZTÜRK Kübra HÜRYURT	FACTORS AFFECTING TAX ETHICS ACCORDING TO THE ACCOUNTING PROFESSIONALS: KARS, ARDAHAN, IĞDIR EXAMPLE	51
Hakan ÖZÇELİK Nurcan YAĞMURLU	FACTORS AFFECTING STRATEGIC COST MANAGEMENT PRACTICES: A RESEARCH IN BORSA ISTANBUL	73
Ozan GÜLHAN Serhan KARAARSLAN	CORPORATE GVERNANCE RATINGS AND RELATION WITH ACCOUNTING CONSERVATISM IN TURKEY	93

CASE ANALYSIS

Ahmet Cemkut BADEM Yavuz KILINÇ	IMPORTANCE OF COST MANAGEMENT IN ACCOMMODATION BUSINESS: A SAMPLE APPLICATION FOR USE OF TIME DRIVEN ACTIVITY-BASED COSTING METHOD	115
Emine Ebru AKSOY	EQUITY TAX LEVERAGE EFFECT AGAINST DEBT TAX LEVERAGE EFFECT: THE APPLICATION OF INCENTIVE TO CASH CAPITAL INCREASE	151

THEORETICAL RESEARCH

İbrahim APAK	THE ROLLING FORECAST: AN ALTERNATIVE BUDGETING APPROCAH	175
--------------	---	-----

FINANSAL RAPORLAMA STANDARTLARININ MUHASEBE KALİTESİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Dr. Eda KÖSE^a
Prof. Dr. İsmail BEKÇİ^b
Doç. Dr. Hüseyin Emin ÇETENAK^c

Ampirik Araştırma
(Empirical Research)

*Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Mart 2020; 13 (1): 1-23*

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de ve Dünya’da TFRS/IFRS’yi zorunlu ve gönüllü uygulayan işletmelerde TFRS/IFRS uygulamalarının muhasebe kalitesi üzerindeki etkisini analiz etmektir. Araştırmada, TFRS/IFRS’nin uygulamaya başlamadan önce (2000-2004) ve sonra (2005-2014) Türkiye ve 25 farklı ülkede listelenmiş 5.435 işletmenin isteğe bağlı tahakkukları karşılaştırılmıştır. Araştırmada isteğe bağlı tahakkukların hesaplanmasında Düzeltilmiş Jones Model’inden faydalanılmıştır. Araştırma bulgularına göre; TFRS’yi zorunlu olarak uygulayan Türkiye’de faaliyet gösteren işletmelerin TFRS uygulamalarının, muhasebe kalitesini pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. AB ülkeleri kapsamında yapılan değerlendirmelerde ise IFRS’yi zorunlu olarak uygulayan Fransa, İtalya, Polonya ve gönüllü olarak uygulayan İngiltere ve İsveç’te IFRS uygulamalarının muhasebe kalitesi üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Öte yandan gelişmiş olan ülkeler açısından yapılan analizde IFRS’yi zorunlu olarak uygulayan ülkelere sadece Güney Kore’deki işletmeler açısından IFRS uygulamalarının muhasebe kalitesini pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir. IFRS’yi gönüllü olarak uygulayan gelişmekte olan ülkelere sadece Arjantin’deki işletmeler için IFRS uygulamaları muhasebe kalitesini pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Son olarak, bu araştırmanın bazı kısıtları olduğu belirtilmiş ve bu konu ile ilgili olarak gelecekte araştırma yapacaklara bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: TFRS, IFRS, Muhasebe Kalitesi, İsteğe Bağlı Tahakkuklar.

JEL Kodları: M40, M41, M49.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Köse, E., Bekçi, İ., Çetenak, H., E. (2020). Finansal Raporlama Standartlarının Muhasebe Kalitesine Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 13 (1), 1-23.

* Makalenin gönderim tarihi: 10.04.2019; Kabul tarihi: 17.09.2019, iThenticate benzerlik oranı %5

^a Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İİBF, edakose@nevsehir.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8800-8255](https://orcid.org/0000-0002-8800-8255)

^b Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, ismailbekci@sdu.edu.tr ORCID: [0000-0002-9861-737X](https://orcid.org/0000-0002-9861-737X)

^c Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İİBF, cetenak@ohu.edu.tr ORCID: [0000-0003-2900-4948](https://orcid.org/0000-0003-2900-4948)

A STUDY ON THE IMPACT OF FINANCIAL REPORTING STANDARDS ON THE ACCOUNTING QUALITY

ABSTRACT

The objective of this study is to analyze the impacts of obligatory or voluntary TFRS/IFRS implementations on the accounting quality of companies. For this purpose, in this study, discretionary accruals of 5435 listed companies from 26 countries were compared by the before and after IFRS implication start date. In order to obtain discretionary accruals we used Modified Jones Model. According to the research findings, implementation of TFRS influenced the quality of accounting positively in Turkey, where the implementation of TFRS is obligatory. As per the assessments conducted for the EU countries, it was determined that the IFRS implementations had a positive impact on the accounting quality in Germany, France, Italy, and Poland, where the implementation is obligatory, and in Britain and Sweden, where the implementation is voluntary. On the other hand, according to the analysis conducted for the developed countries, the IFRS implementations influenced the quality of accounting in a positive manner in the enterprises of countries such as South Korea, where the implementation is obligatory. It was determined that the implementation of IFRS had a positive impact on the quality of accounting only in Argentina, Philippines and South Africa among the developing countries. Lastly, it was reported that this research study had some constraints and certain suggestions were made for further studies..

Keywords: TFRS, IFRS, Accounting Quality, Discretionary Accruals

JEL Codes: M40, M41, M49.

1. GİRİŞ¹

Küreselleşme, rekabetin ve yolsuzluğun artması, işletme kontrolündeki zorluklar, ülkelerin yaşadığı ekonomik krizler ve iflaslar nedeniyle günümüzde muhasebenin önemi gittikçe artmaktadır. Bu bağlamda, çok uluslu işletmelerin ve uluslararası yatırımların sayısının artmasının sonucu olarak işletmelerin muhasebe uygulamalarında da bir takım farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla muhasebe uygulamaları ekonomik, politik, kültürel ve sosyal özellikler, hukuk ve vergi yapılarına göre her ülkede farklılık göstermektedir. Özellikle ülkeler arasında muhasebe uygulamalarındaki farklılıkların sebepleri; muhasebe uygulamalarının mevzuata ya da meslek kuruluşlarına göre belirlenmesi, tekdüzen ya da esnek muhasebe uygulamaları, ihtiyat ya da iyimserlik, bilginin sunulmasında şeffaflık ya da gizlilik olarak açıklanmaktadır.

Bu bağlamda, ülkeler arasında muhasebe alanında uyum ve evrensel anlayışı geliştirmek için tek bir muhasebe dilinin oluşturulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Street vd. (1999) yaptıkları çalışmada da vurguladıkları üzere küresel bir muhasebe sistemi; yatırımcıların daha verimli karar vermesi, yatırım riskini ve sermaye maliyetini azaltması, uluslararası yatırım fırsatlarını teşvik etmesi ve etkili bir sınır ötesi sermaye tahsisi

¹ Bu çalışma, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanan "Finansal Raporlama Standartlarının Muhasebe Kalitesi Üzerine Etkisi ve Bir Uygulama" Başlıklı Doktora Tezinden üretilmiştir.

sağlayabilmesi gibi yararlar göz önünde bulundurularak “*Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS)*” ve “*Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (IFRS)*” ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu doğrultuda Avrupa Birliği'nin 2002 yılında kabul ettiği karara göre; Avrupa'da faaliyet gösteren işletmelerin, 01.01.2005 ve sonraki yıllarda konsolide finansal tablolarını IFRS'ye göre hazırlaması gerekmektedir. Bu durum, doğrudan doğruya Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nin iki hedefi olan finansal raporların karşılaştırılabilirliğin ve şeffaflığının sonucudur. Bununla birlikte Fransa, İtalya, Almanya ve diğer bazı Avrupa ülkeleri 2005'ten önce IFRS'yi gönüllü olarak uygulamaya başlamışlardır. Zamanla, gelişmiş ülkelerin birçoğu da IFRS'yi kullanmaya başlamıştır. IFRS'nin dünyada birçok ülke tarafından uygulanması, muhasebe tarihinin en önemli düzenleyici değişikliği olarak kabul edilmektedir. Finansal raporlama ile ilgili yapılan bu önemli değişiklik daha iyi tahminler yapmaya ve geleceğe yönelik belirsizliği ortadan kaldırmaya odaklanmayı sağlamaktadır.

IFRS'nin kabul edilmesinin artıları ve eksileri yönünde tartışmalar yapılmadan önce uygulamanın ekonomik sonuçları birçok çalışmaya konu olmuştur. Almanya'da yapılan çalışmalarda yerel standartlarla IAS arasında çok önemli bir farklılık bulunmamıştır. Van Tendelo ve Vanstraelen (2005), IAS'yi uygulayan işletmelerin finansal tablolarını incelediklerinde ulusal standartla IAS arasında farklılık olmadığı sonucunu elde etmişlerdir. Daske vd. (2007), işletmelerin IFRS'yi uygulamaya başladıktan sonra işletmelerin sermaye maliyetlerini etkilemediği sonucunu elde etmişlerdir.

Eccher ve Healy (2000), IAS ve Çin standartlarını karşılaştırmış ve analiz sonucuna göre IAS'ye göre hazırlanan finansal tabloların yerel standartlara göre daha değerli olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Zeghal vd. (2006), Fransız işletmelerinin zorunlu olarak IFRS'yi uygulamaları isteğe bağlı tahakkuklarda değişikliğin işletme yönetimi üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Yaptıkları analizlerde, IFRS kabul edildikten sonra isteğe bağlı tahakkuklarda azalış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Barth vd. (2006), çalışmalarında muhasebe kalitesi ile kazanç yönetimi arasında negatif bir korelasyon olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Muhasebe kalitesi konusunda yukarıda bazıları sıralanan çalışmalar da göstermiştir ki muhasebe kalitesi; ülkelerin yasal ve politik sistemi, ekonomik gelişmişlik düzeyi, kültür, ekonomik kriz, vergi düzenlemeleri, işletmelerin büyüklüğü, uluslararası piyasalarda faaliyet gösterip göstermedikleri ve işletmelere özgü faktörlerinden etkilenmektedir. Aynı zamanda muhasebe kalitesi kavramının tam olarak açıklanmaması, bilgi kullanıcılarının finansal tablolardan elde etmek istediği bilgilerin değişmesini etkilemektedir. Daha önce yapılan çalışmalar tek ülke veya sınırlı süre ve verilere dayanmaktadır. Tek ülke için yapılan araştırmalar

IFRS'ye uyum aşamasında işletmelerin geçişlerinin yavaş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla muhasebe kalitesinin test edilmesini zorlamaktadır. Bu araştırma, önceki çalışmaların aksine TFRS/IFRS'yi benimseyen 26 farklı ülkedeki 5.435 işletmenin 2000-2014 yılları arasında finansal tablo verilerine ulaşılarak TFRS/IFRS uygulamalarının söz konusu işletmelerin muhasebe kalitesine etkisi analiz edilmiştir.

Araştırmada, TFRS/IFRS uygulamalarının muhasebe kalitesine etkisini analiz etmek için tahakkuk kalitesi kullanılmıştır. Bu çalışmada, tahakkuk kalitesinin tahmin edilmesinde isteğe bağlı tahakkuklar ve isteğe bağlı olmayan tahakkuklar olarak ayırım yapılmıştır. Tahakkuk hesaplanması ise Düzeltilmiş Jones Modeli kullanılarak yapılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın hipotezi, “*TFRS/IFRS'yi uygulayan ülkelerde TFRS/IFRS uygulamasının muhasebe kalitesi üzerine pozitif etkisi vardır.*” şeklinde analiz yapılmıştır.

Araştırmada amaçlanan, TFRS/IFRS uygulayan işletmelerin standartları uygulamaya başladıktan sonra isteğe bağlı tahakkuklarda azalış ve buna bağlı olarak da muhasebe kalitesinde artış olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu noktada araştırmanın örnekleme, 2000-2014 faaliyet dönemlerini kapsayan ve TFRS/IFRS'yi zorunlu/gönüllü olarak uygulayan 26 farklı ülkede faaliyet gösteren 5.435 işletmeden oluşmaktadır. Örneklem içerisindeki işletmelerin TFRS/IFRS uygulamadan önceki (2000-2004) ve sonraki (2005-2014) finansal tablo bilgileri karşılaştırılmıştır. Bu anlamda araştırma, TFRS/IFRS uygulayan işletmelerin yüksek muhasebe kalitesine sahip olup olmadıklarının test edilmesine olanak sağlayacaktır. Örneklemi oluşturan 5.435 işletme her iki dönemde de kesintisiz olarak faaliyette bulunan işletmeler olup, finansal tablo bilgileri ANOVA yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Muhasebe Kalitesi Kavramı

Kalite, mal veya hizmetle ilgili niteliklerin, önceden belirlenen ya da mevcut durumda ortaya çıkacak talepleri karşılaması olarak tanımlanmaktadır (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>, 2016). Geçmişte işletme bünyesinde görevli kişi ya da birimler tarafından iş olarak kabul edilen kalite kavramı, günümüzde işletmelerin gelecek faaliyetlerine yol göstermesi açısından önemli hale gelmiştir (Koçel, 2001: 305). Muhasebe ise, “*finansal nitelikteki olayları ve işlemleri ulusal para ile ifade edilmiş şekilde kaydetme, sınıflandırma, özetleme, analiz etme, yorumlama ve raporlama sürecidir.*” şeklinde tanımlanmaktadır (Acar ve Tetik, 2013: 9).

Finansal tablolar muhasebe standartlarına uygun şekilde hazırlanmış ve denetçiler tarafından denetimi yapılmasına rağmen işletmelerin ekonomik

durumu gerçeği yansıtmadığından olası krizlerin önüne geçilememiştir (Can, 2010: 25). Muhasebe kalitesiyle ilgili birçok araştırma yapılmasına rağmen muhasebe kalitesinin tanımı ve hangi unsurları içerdiği konusunda fikir birliği bulunmamaktadır. Bu durum, genellikle araştırmacıların çalışmalarında birtakım farklılıklar göstermesine neden olmuştur. Muhasebe kalitesi kavramı ile ilgili ortak bir tanım bulunmamakla birlikte standart düzenleyiciler, IFRS kabul edildikten sonra kurumsal şeffaflığın ve muhasebe kalitesinin artacağı fikrini savunmaktadırlar. Bu noktada muhasebe kalitesi kavramı; finansal tabloların dört kilit unsuru olan *uygunluk*, *güvenilirlik*, *anlaşılabilirlik* ve *karşılaştırılabilirlik* açısından daha yüksek kaliteye sahip olacağını ifade etmektedir. İşletmelerin muhasebe uygulamalarında daha fazla kazanç yönetimini tercih etmeleri muhasebe kalitesini düşürmektedir. Yüksek muhasebe kalitesi ise, işletme yöneticilerinin kazanç yönetimi fırsatlarını azaltma ve böylece finansal tablo bilgi kullanıcılarına yararlı bilgi sağlama, yatırım getirileri, sermaye tahsisinin etkinliği ve uluslararası sermaye hareketliliği sağlamaktadır.

Literatürde, muhasebe kalitesi ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda şu tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Dechow ve Schrand (2004) muhasebe kalitesini; muhasebe bilgilerinin, bir işletmenin değerlendirilmesine yaptığı katkı şeklinde tanımlamışlardır. Barth vd. (2008)'e göre muhasebe kalitesi; işletme yöneticileri tarafından alınan muhasebe önlemlerinin işletmenin ekonomik durumunu ve performansını yansıtması olarak tanımlamışlardır. Chen vd. (2010) muhasebe kalitesini; “finansal tabloda yer alan bilgilerin ekonomik durumu ne ölçüde yansıttığını göstermektedir” şeklinde tanımlamışlardır. Verleun vd. (2011), muhasebe kalitesini; finansal bilginin önemi olarak tanımlamışlar ve bu tanıma göre finansal bilgilerin raporlanmasında karşılaşılan içsel sorunları ortaya çıkarmışlardır. Platikanova ve Perramon (2012), IFRS'nin ortaya çıkan bilgi farklılıklarını ortadan kaldırmayı amaçladığına atıfta bulunarak muhasebe kalitesi; finansal tablo bilgi kullanıcılarının birbirine benzeyen iki ekonomik olguyu karşılaştırarak benzer ve farklı özelliklerini açıkladıklarını ortaya koymuşlardır. Martinez - Ferrero (2014) ise muhasebe kalitesini, finansal raporlama sürecinde aktardığı bilgilerin sadakati olarak tanımlamaktadırlar.

Yukarıdaki tanımlamalar da dikkate alınarak muhasebe kalitesi, finansal raporlama sürecinde işletmelerin finansal faaliyetleri ile ilgili gerçeğe uygun, açık, net ve şeffaf bilgi sunulması için yapılan faaliyetlerin sonucu olarak ortaya çıkan finansal bilgi şeklinde açıklanabilir. Kısaca muhasebe kalitesi, finansal tabloların güvenilir ve temel ekonomik durumu yansıtıp yansıtmadığı olarak da ifade edilebilir.

Yapılan tanımlara göre muhasebe kalitesi bir işletmenin hem finansal durumunu hem de performansı için önemlidir. Bu durumda muhasebe kalitesi işletmelerin finansal durum tablosunu ve kar/zarar tablosunu etkilemektedir. Dolayısıyla finansal durum tablosunda bir bilgi artışı,

kar/zarar tablosu bilgilerinin güvenilirliğinde bir artışa da neden olacaktır (Umobong ve Akani, 2015: 54).

Muhasebe kalitesinin yüksek olması mevcut işletmenin performansını değil aynı zamanda gelecekteki nakit akışlarında yer alan muhasebe bilgisine de atıfta bulunmaktadır (Pirveli, 2014: 284). Muhasebe kalitesinin yüksek olması üç durumda açıklanmaktadır: Birincisi, işletmenin durumunu doğru olarak gösteren tutarlar muhasebe standardı uygulanmasının sonucudur; ikincisi, muhasebe kalitesinin yüksek olması fırsatçı yönetiminin takdir yetkisini azaltır; son olarak da tahakkukların tahmin edilmesinde daha az hataya sahiptir (Barth vd., 2008: 477).

Muhasebe kalitesi işletmeler için genellikle olumlu etkiye sahiptir. Bilgilendirici muhasebe tutarları, işletmelerde usulsüz yapılacak olan harcamaları (varlıkları yerinde kullanmayarak fazladan tüketmek) engellemekte, işletme yöneticilerinin olumsuz karar almasının önüne geçmekte (değerinden yüksek fiyatla menkul kıymet ihracı) ve yatırımcılara verimli yatırımlar yapması konusunda yardımcı olmaktadır (Bhattacharya vd., 2003: 644).

2.2. Literatür Taraması

Muhasebe kalitesi ile ilgili çalışmalar farklı ülkelerde, farklı modeller ve farklı değişkenler kullanılarak araştırılmıştır. Yapılan çalışmaların ortak noktası IFRS'nin finansal tablolara etkisini araştırmaktır. Araştırma sonuçlarına göre, muhasebe kalitesini ölçmek ve muhasebe verilerinin kalitesini iyileştirmek için IFRS'ye geçiş konusunda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Yapılan araştırmalarda sonuçların farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak; ülkelerin IFRS'yi gönüllü ya da zorunlu olarak kabul etmesi, IFRS öncesi uygulanan yerel standartlar, kültür, ekonomik koşullar, enflasyon, işletmelere özgü faktörler, krizler, sermaye yapıları ve vergi gibi unsurlar sayılabilir. Muhasebe standartlarının benimsenmesinin muhasebe kalitesi üzerine olumlu veya olumsuz etkileri ile ilgili olarak günümüze kadar yapılmış farklı ampirik araştırmalar ve elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Niskanen, Kinnunen ve Kasanen (2000), Finlandiya muhasebe standartları çerçevesinde kazançların önem derecesi ve IFRS ile uyumunu incelemişlerdir. Yerel GAAP ve IFRS (1984-1992) uyarınca gelir beyan eden 18 Finlandiya işletmesi üzerinde bir kazanç modeli kullanarak yaptıkları analizde, yerel GAAP uygulamasında ve IFRS kullanımı sonrasında işletmelerin kazançlarında bir değişikliğin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Lin ve Chen (2005), Çin muhasebe standartları uyarınca hazırlanan finansal raporların IFRS uygulandıktan sonra finansal tabloların değer uygunluğunu araştırmışlardır. Ohlson Modeli ve Getiri Model'ini uygulayarak yapılan

çalışmada, Çin GAAP'da raporlanan öz kaynakların kayıtlı değerleri, kazançları ve hisse fiyatlarının IFRS'ye göre raporlanmasının daha güvenilir muhasebe bilgisi sağladığı sonucuna ulaşmışlardır.

Armstrong, Barth ve Japolinzer (2008), 1994 ile 2003 yılları arasında gönüllü olarak IAS/IFRS'yi kabul eden 327 işletme ve 1.896 gözlem üzerinde IFRS kullanım öncesi ve sonrası muhasebe kalitesini incelemişlerdir. Yaptıkları çalışmada daha düşük kazanç yönetimi, daha yüksek değer ilgisi ve kayıpların zamanında tanınması ile ilgili kanıtlar bulmuşlardır. Analiz sonucunda IFRS'nin kullanılması sonrasında muhasebe kalitesinin arttığını tespit etmişlerdir.

Christensen vd. (2008), Almanya'da faaliyet gösteren işletmelerin IFRS uygulamalarının kazanç yönetimi (kâr uyumlaştırması; pozitif kazancın doğru yönetilmesi) ve zamanında kayıpları tanıma etkisini incelemiştir. Çalışmalarında, IFRS'leri zorunlu uygulayan işletmeler için muhasebe kalitesinde iyileşme olduğuna dair herhangi bir kanıt tespit edilememiş ancak IFRS'nin gönüllü olarak uygulanması ile kazançların azaltılması ve zamanında zarar tespitiyle aralarında bir ilişki tespit etmişlerdir.

Paanamen ve Lin (2009), Almanya'da faaliyet gösteren işletmelerin IFRS uygulamalarının kazanç yönetimi (kâr uyumlaştırması), zaman kaybını tanıma ve değer uygunluğu üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırmanın sonucuna göre, muhasebe kalitesinde artış olduğu ve IFRS'nin gönüllü olarak kabul edilmesinin muhasebe kalitesini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Chen, Tang ve Jiang (2010), AB'ye üye olan 15 ülkenin, muhasebe kalitesinin IAS/IFRS'lerin uygulanmaya başladıktan sonraki etkisini incelemişlerdir. 2000-2007 yılları arasındaki finansal tablo bilgilerine göre yapılan analizler sonucunda, IFRS uygulamalarının kâr uyumlaştırılması faaliyetlerini arttırdığı ortaya konulmuştur.

Chen vd. (2010), Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç, İngiltere'de faaliyet gösteren işletmelerin IFRS uygulamalarının kazanç yönetimi (kâr uyumlaştırması, hedeflere yönelik kazançların yönetimi, isteğe bağlı tahakkukların mutlak değeri, tahakkuk hesabı) ve zamanında zarar tespiti üzerine etkisini incelemişlerdir. Yapılan çalışma sonucunda IFRS'nin benimsenmesinden sonra hedefe yönelik kazançların yönetiminde, isteğe bağlı tahakkuklar ve tahakkuk kalitesinde azalma tespit edilirken, daha fazla kazanç elde edildiği tespit edilmiştir.

Lopes vd. (2010), Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç, İngiltere, Norveç, İsviçre'de faaliyet gösteren işletmelerin IFRS uygulanmaya başladıktan sonra kazanç yönetimine (isteğe bağlı

tahakkukların mutlak değeri) etkisini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda AB'deki işletmeler için IFRS'nin muhasebe kalitesi üzerinde olumsuz bir etki yarattığı, AB üyesi olmayan diğer işletmeler için IFRS'nin kabulünün muhasebe kalitesini arttırdığını tespit etmişlerdir. Bununla birlikte muhasebe kalitesinin, IFRS'nin benimsenmesinin zorunlu olduğu durumlarda gelişme göstermediği sonucuna ulaşmışlardır.

Hellman (2011), İsveç'teki işletmelerin IFRS uygulamaya başladıktan sonra kazanç yönetimi (kâr uyumlaştırması) üzerine etkisini incelemiştir. Yapılan araştırma sonucunda IFRS'yi gönüllü olarak uygulayan işletmelerin, kazanç yönetimi uygulanmasına izin verdiklerini tespit etmiştir.

Karabayır (2012), İMKB'de işlem gören ve TDMS'ye (1998-2002) göre finansal bilgi üreten 115 işletmenin TFRS'yi uygulamaya başladıktan sonraki (2006-2010) finansal bilgilerini karşılaştırarak daha kaliteli bilgi üretilmediğini analiz etmiştir. Çalışmanın sonucuna göre Türkiye'de faaliyet gösteren işletmelerin TFRS'yi uygulamaya başladıktan sonra düzenledikleri finansal tablolarının muhasebe kalitesinin, TDMS'ye göre düzenledikleri finansal tablolarının muhasebe kalitesine göre artış gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Zeghal vd. (2012), Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç, İngiltere'de faaliyet gösteren işletmelerin zorunlu olarak IFRS uygulamalarının kazanç yönetimi (kar uyumlaştırması, küçük pozitif kazançlara yönelik yönetim, tahakkuk kalitesi, isteğe bağlı tahakkuklar) ve değer uygunluğu üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonucuna göre, muhasebe kalitesinde bir miktar iyileşme tespit etmişlerdir. Araştırmada, muhasebe esaslı niteliklerde bir artış görülmekle birlikte, 2005 yılında IFRS'nin kabul edilmesinden sonra pazarda bir düşüş meydana geldiği tespit edilmiştir.

Uyar (2013), Türkiye'de faaliyet gösteren işletmelerin TFRS uygulamalarının kazanç yönetimi (isteğe bağlı tahakkuklar, küçük pozitif kazançlar, kâr uyumlaştırması), zamanında zarar tespiti ve değer uygunluğuna etkisini incelemiştir. Araştırma sonucuna göre, TFRS uygulamasının muhasebe kalitesi arttırdığı ve pazarın daha etkin hale geldiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ames (2013), yaptığı çalışmada sadece Güney Afrika için muhasebe standartları uygulamasını incelemiş ve IFRS'nin benimsenmesinde; uygulama eksikliği ve Güney Afrika ülkelerindeki uygulayıcıların yetersiz eğitim almalarının muhasebe kalitesini önemli derecede etkilediğini tespit etmiştir.

Ahmed vd. (2013), Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, Hollanda,

Norveç, İsveç, İsviçre, İngiltere’de bulunan işletmelerin IFRS’yi uygulamaya başladıktan sonra kazanç yönetimi (kar uyumlaştırması, bir hedefi karşılamak veya yenmek için kazanç yönetimi) ve zamanında kaybi tanıma üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Yapılan çalışmanın sonucunda, gelir yumuşatmasında artış, kaybın tanınmasının zamanlamasında belirgin bir azalma; kâr hedeflerini karşılamak ya da yenmekle tutarlı kanıt bulunamazken, muhasebe kalitesinde azalma tespit edilmiştir.

Martinez-Ferrero (2014), Birleşik Krallık, İrlanda, Almanya, Hollanda, Lüksemburg, Avusturya, Danimarka, Norveç, Finlandiya, İsveç, İsviçre, Fransa, İtalya, İspanya, Belçika, Portekiz, Yunanistan’da faaliyet gösteren işletmelerin IFRS uygulamalarının kazanç yönetimi (tahakkuk kalitesi) ve muhasebenin tutuculuğu etkisini incelemiştir. Yapılan çalışmaya göre düşük yolsuzluk algılamalarına sahip olan ve IFRS uygulayan ülkelerde muhasebe bilgi kalitesinin finansal performans üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Boumediene vd. (2014), Fransa’da faaliyet gösteren işletmelerin kazanç yönetimi (isteğe bağlı tahakkuklar) üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada isteğe bağlı tahakkukların seviyesinin IFRS'nin uygulanmasından sonra önemli ölçüde azaldığı tespit edilmiştir.

Kaur, Sharma and Khama (2014), Hindistan’da faaliyet gösteren 332 işletmenin 2011-2013 yılı finansal tablolarını hem Beneish modeli hem de Düzeltilmiş Jones Modeli kullanarak muhasebe kalitesini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucuna göre Beneish modeli sonuçlarının, Düzeltilmiş Jones Modeli sonuçlarına göre kazanç yönetimi uygulamasının daha fazla kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kargın vd. (2015), Borsa İstanbul’da işlem gören işletmelerin kurumsal yönetim uygulamalarının finansal raporlama kalitesi üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmanın sonucuna göre, kurumsal yönetim uygulayan işletmelerin kârlarının uygulamayan işletmelere göre süreklilik gösterdiği ve kurumsal yönetim uygulamalarının finansal raporlama kalitesini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

El-Gazzar ve Finn (2017), ABD’deki işletmeler üzerine yaptıkları analizde, ABD’deki işletmeler tarafından IFRS’nin kabul edilmesinin US GAAP kapsamında üretilen finansal tablolardan önemli ölçüde farklı bir sonuç elde edilemeyeceği sonucunu elde etmişlerdir.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Amacı

TFRS/IFRS uygulanmasının ana hedefi, işletmelerin finansal tablolarında “yüksek kaliteli, şeffaf ve karşılaştırılabilir bilgiler” sunmasını sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle işletmelerin finansal durumunu ve faaliyet sonuçlarını gerçeğe uygun şekilde yansıtmaktır.

AB’ye uyum çerçevesindeki ülkelerde 2003 ve 2004 yıllarında tüm halka açık işletmeler gönüllü olarak IFRS uygulamasına başlarken, 31.12.2004 tarihinde sona eren ilk ara dönemden sonra 01.01.2005 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere diğer işletmeler de finansal raporlarını zorunlu olarak IFRS’ye göre hazırlayacaklardır.

Araştırmada, farklı yasal ve kurumsal dinamiklere sahip 26 ülkede faaliyet gösteren işletmelerin finansal raporlama standartlarını uygulamaya başladıktan sonra muhasebe kalitesinin ne yönde değiştiği ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Kâr rakamı, gerek yatırımcılar gerekse finansal analistler açısından taşıdığı önem açısından en çok önem atfedilen finansal tablo kalemidir. Kârın kalitesini belirleyen unsurlar; tahakkukların kalitesi, kâr rakamının sürdürülebilirliği, kâr rakamının tahmin edilebilirliği, kârın uyumlaştırılması, değer ilgisi ve ihtiyatlılıktır. Araştırmada, kâr kalitesini etkileyen unsurlar arasından tahakkuk kalitesi kullanılarak 2005-2014 yılları arasında uygulanan TFRS/IFRS’nin, yine aynı ülkelerde 2000-2004 yılları arasında uygulanan muhasebe sisteminden (ulusal uygulamalardan) daha kaliteli muhasebe bilgisi üretilip üretilmediği konusu ANOVA yöntemi kullanılarak test edilmiştir.

TFRS/IFRS’nin uygulanma amacı, finansal tabloların daha doğru bilgi vermesini sağlamak ve karşılaştırılmasını arttırmaktır. Başka bir ifadeyle TFRS/IFRS uygulamalarından beklenen sonuç, muhasebe kalitesini artmasıdır. Bu doğrultuda araştırmamızın hipotezi aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H₁ = TFRS/IFRS’yi uygulayan ülkelerde TFRS/IFRS uygulamasının muhasebe kalitesi üzerine pozitif etkisi vardır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada TFRS/IFRS’nin uygulanmadığı 2000-2004 yılları ve TFRS/IFRS’nin uygulandığı 2005-2014 yılları arasında işletmelere ait finansal tablolar incelenerek, muhasebe kalitesi açısından karşılaştırma yapılmıştır. Araştırmada, 26 ülkeden toplam 5.435 işletme ana kütleli oluşturmaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde *Düzeltilmiş Jones Modeli* kullanılarak muhasebe kalitesini gösteren, bir başka ifade ile muhasebe kalitesi için genel kabul gören bir ölçüt olan “*isteğe bağlı tahakkuklar*”

tahmin edilmiş, ikinci bölümde ise ANOVA yöntemi kullanılarak TFRS/IFRS öncesi ve sonrası dönemler karşılaştırılmıştır. Örneklem; Türkiye, AB ülkeleri, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler olarak sınıflandırılarak TFRS/IFRS öncesi ve sonrası muhasebe kalitesi karşılaştırılmıştır.

Araştırmada, muhasebe kalitesi ile ilgili literatürde sıkça kullanılan kar yönetiminin göstergesi kabul edilen isteğe bağlı tahakkuklardaki azalış dikkate alınmıştır (Jones, 1991; Dechow, Sloan ve Sweeney, 1995; Kothari, Leone, Wasley, 2005; Zéghal, Chtourou, Sellami, 2011). İsteğe bağlı tahakkukların elde edilmesinde Jones (1991) tarafından oluşturulan ve Dechow, Sloan, ve Sweeney (1995) tarafından modifiye edilen *Düzeltilmiş Jones Modeli*'nden faydalanılmıştır. *Düzeltilmiş Jones Modeli*, muhasebe sisteminin tahakkuk esaslı olması temeline dayanmaktadır. Buna göre muhasebe sisteminin tahakkuk esaslı olması nedeniyle işletmenin bir dönem sonunda elde ettiği toplam gelir ya da kazanç, hem nakit unsurlardan hem de tahakkuk edilmiş unsurlardan oluşmaktadır (Healey, 1985). Söz konusu modelin tahmin edilmesi sonucunda elde edilen kalıntı değerler isteğe bağlı tahakkukların bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Bir işletmenin isteğe bağlı olan ve isteğe bağlı olmayan tahakkuklarını tespit etmek için öncelikle işletmenin toplam tahakkuklarının hesaplanması gerekmektedir (Memiş ve Çetenak, 2012). Toplam tahakkuklar ise Bilanço Yaklaşımı ve Nakit Akış Yaklaşımı kullanılarak hesaplanabilir. Bilanço yaklaşımına göre toplam tahakkuklar, çeşitli bilanço kalemleri kullanılarak hesaplanabilir (Healey, 1985; Jones, 1991). Nakit akış yaklaşımına göre toplam tahakkuklar ise nakit akım tablosu kalemlerinden yararlanarak aşağıdaki şekilde hesaplanabilir (Hribar ve Collins, 2002):

$$TT_t = NK_t - FNA_t$$

TT_t : t dönemindeki toplam tahakkukları,

NK_t : t dönemindeki olağanüstü kalemler öncesi net kârı,

FNA_t : t dönemindeki esas faaliyetlerden elde edilen nakit akışlarını göstermektedir.

Literatürde her iki yaklaşım da kullanılmaktadır. Ancak bilanço kalemleri ile yapılan tahakkuk tahminlerinin önemli ölçüm hatalarına yol açtığı ve tahakkukların hesaplanmasında nakit akışlarının daha doğru sonuçlar verdiği yönünde birçok çalışma mevcuttur (AliShah vd., 2009; Chan vd., 2006). Bu nedenle, araştırmada, toplam tahakkukların hesaplanmasında nakit akış yaklaşımı kullanılmıştır.

İsteğe bağlı olan ve isteğe bağlı olmayan tahakkuklar şeklinde iki kısma ayrılabilen tahakkuklar, işin doğası gereği işletmenin faaliyet gösterdiği sektörde alacaklar, satış gelirleri ve duran varlık kalemlerindeki değişime

bağlı olarak açıklanabilir. Buna göre Düzeltilmiş Jones Model'inden faydalanılarak tahakkuklar aşağıdaki model aracılığıyla ifade edilebilir.

$$\frac{TT_{it}}{A_{it-1}} = \alpha_1 \left(\frac{1}{A_{it-1}} \right) + \alpha_2 \left(\frac{\Delta REV - \Delta REC}{A_{it-1}} \right) + \alpha_3 \left(\frac{PPE}{A_{it-1}} \right) \quad (1)$$

Bu modele göre toplam tahakkuklar (TT), toplam gelirin (REV), alacakların (REC) ve brüt maddi duran varlıkların (PPE) bir fonksiyonudur. Modelde tüm kalemler bir önceki dönemin toplam aktifine (A_{t-1}) bölünerek ölçeklenmektedir. Bu şekilde tahmin edilen tahakkuklar yukarıda da belirtildiği üzere sektördeki gelişmelerden ve konjonktürden etkilenerek ortaya çıkan isteğe bağlı olmayan tahakkukları ifade etmektedir. Bu modelden sapmalar (modelin hata terimi) ise kazanç yönetimi uygulamaları ile isteğe bağlı olarak bilinçli bir şekilde yönetilen tahakkukları ifade etmektedir. Yukarıdaki regresyon eşitliğinden elde edilen parametreler (α_1 , α_2 , α_3) yerine konularak isteğe bağlı tahakkuk oranı hesaplanır. Diğer bir ifadeyle modeldeki tahmin hataları, isteğe bağlı tahakkuk oranını verecektir. Aşağıdaki eşitlikte bu ilişki gösterilmiştir:

$$\text{İsteğe Bağlı Tahakkuklar} = \epsilon_{it} = \frac{TA_{it}}{A_{it-1}} - \alpha_1 \left(\frac{1}{A_{it-1}} \right) - \alpha_2 \left(\frac{\Delta REV - \Delta REC}{A_{it-1}} \right) - \alpha_3 \left(\frac{PPE}{A_{it-1}} \right) \quad (2)$$

Araştırma kapsamında yukarıdaki regresyon eşitliğinde isteğe bağlı tahakkuklar her ülkedeki her bir işletme için yıl ve sektörler gözetilerek ayrı ayrı tahmin edilmiş ve modelden hata terimleri elde edilmiştir. İsteğe bağlı tahakkukların azalması muhasebe kalitesinin arttığını, isteğe bağlı tahakkukların artması ise muhasebe kalitesinin azaldığını göstermektedir.

3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Veriler

Araştırmada kullanılan veriler Datastream veri tabanından elde edilmiştir. 2000-2014 yılları arasını kapsayan, 26 ülkeden, borsada işlem gören 5.435 işletmenin verilerinin analizinde STATA programından yararlanılmıştır. Analiz kapsamında öncelikle isteğe bağlı tahakkuklar tahmin edilmiş sonra bunların IFRS ile farklılaşıp farklılaşmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Her bir işletme için sektör, ülke ve yıl gözetilerek 1 nolu model tahmin edilmiş ve tahminden elde edilen hata terimleri isteğe bağlı tahakkuk ölçütü olarak saklanmıştır. Sektör sınıflandırması için iki haneli SIC kodları (Standard Industrial Classification) kullanılmıştır. İsteğe bağlı tahakkuklar bir başka ifade ile muhasebe kalitesi tespit edildikten sonra 2005 öncesinde ve sonrasında bu değişkenin farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için ANOVA yönteminden faydalanılmıştır.

3.4. Bulgular

Araştırmada, finansal raporlama standartlarını uygulayan işletmeler açısından TFRS/IFRS öncesi ve sonrası isteğe bağlı tahakkuklar

karşılaştırılmıştır. 26 ülkenin 8'inde TFRS/IFRS'yi uygulamaya başladıktan sonra isteğe bağlı tahakkuklarda azalma ve muhasebe kalitesinde artış olduğu tespit edilmiştir. Tablo 1'de tüm örneklem için yapılan analiz sonucunda elde edilen sonuçlar gösterilmektedir.

Tablo-1: Tüm Örneklem

	İşletme Sayısı	TFRS/IFRS Öncesi	TFRS/IFRS Sonrası	Fark
Tüm Örneklem	5.435	0.54	0.14	-0.40 (0.002)

Tablo 1'de yer alan analiz sonuçlarına göre, 26 ülkede faaliyet gösteren 5.435 işletmenin TFRS/IFRS öncesi isteğe bağlı tahakkukların oranı 0.54; TFRS/IFRS uygulanmaya başladıktan sonra ise isteğe bağlı tahakkukların oranı 0.14 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç isteğe bağlı tahakkuklarda 0.40 değerinde anlamlı bir azalma olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla 0,002 düzeyindeki bu anlamlı azalma, tüm örneklem göz önünde bulundurulduğunda muhasebe kalitesinin genel olarak arttığına işaret etmektedir.

Türkiye'de borsada (daha önce İMKB, 05.04.2013 itibariyle ise BİST) işlem gören işletmeler, 31.12.2005 tarihi itibariyle finansal tablolarını zorunlu olarak TFRS'ye göre hazırlamaya başlamışlardır. Yapılan analizde, Türkiye'de 2004 yılında enflasyon muhasebesi uygulandığından dolayı bu yıla ait veriler kullanılmamıştır. Aşağıdaki Tablo 2'deki analiz sonuçlarının elde edilmesinde ise Türkiye'de faaliyet gösteren 42 işletmenin finansal tabloları kullanılmıştır.

Tablo-2: Türkiye

	İşletme Sayısı	TFRS Öncesi	TFRS Sonrası	Fark	Gönüllü/Zorunlu	TFRS'ye Geçiş Dönemi
Türkiye	42	0.282	0.106	0.176 (0.000)	Zorunlu	31.12.2005

Analiz sonucuna göre TFRS öncesi 0.282 olan isteğe bağlı tahakkuk oranı 2005 yılı sonrasında yani TFRS sonrasında 0.106 düzeyine gerilemiştir. İki dönem arasındaki 0.176'lık fark %1 düzeyinde anlamlıdır. Bu sonuç, TFRS uygulamalarının Türkiye'de faaliyet gösteren işletmelerin muhasebe kalitesini pozitif yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu sonuca göre Türkiye için **H₁ hipotezi kabul edilmiştir.**

Aşağıdaki Tablo 3'te AB ülkelerinde faaliyet gösteren işletmelerin finansal tablolarında IFRS öncesi ve sonrası dönemlerde isteğe bağlı tahakkuklarda anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek için yapılan ANOVA testinin sonucu yer almaktadır.

Tablo-3: AB Ülkeleri

AB Ülkeleri	İşletme Sayısı	IFRS Öncesi	IFRS Sonrası	Fark	Gönüllü / Zorunlu	IFRS'ye Geçiş Dönemi
Almanya	235	0.186	0.050	-0.136 (0.073)***	Zorunlu	31.12.2005
Avusturya	22	0.068	0.072	0.004 (0.647)	Zorunlu	31.12.2005
Belçika	37	0.114	0.095	-0.019 (0.203)	Zorunlu	31.12.2005
Danimarka	51	0.091	0.076	-0.015 (0.265)	Zorunlu	31.12.2005
Fransa	282	0.120	0.093	-0.027** (0.018)	Zorunlu	31.12.2005
İngiltere	313	1.12	0.28	-0.84** (0.011)	Gönüllü	31.12.2005
İsveç	110	0.149	0.104	-0.045* (0.001)	Gönüllü	31.12.2005
İtalya	81	0.086	0.072	-0.014*** (0.083)	Zorunlu	31.12.2005
Norveç	49	0.113	0.109	-0.003 (0.844)	Gönüllü	31.12.2005
Polonya	32	0.254	0.116	-0.138** (0.041)	Zorunlu	31.12.2005
Portekiz	25	0.085	0.101	0.016 (0.474)	Zorunlu	31.12.2005
Yunanistan	31	0.144	0.144	0.000 (0.998)	Zorunlu	31.12.2005

* %1, ** %5 ve *** %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3'e göre AB ülkelerinde faaliyet gösteren toplam 1.884 işletme için yapılan analizde, IFRS öncesi ve sonrası dönemlerde isteğe bağlı tahakkuklar karşılaştırılmıştır. AB ülkelerinin IFRS'yi uygulanmasını zorunlu kılma düşüncesi, muhasebe kalitesini arttırmaya yönelik bir uygulamaydı. Yapılan analize göre IFRS'yi zorunlu olarak uygulayan AB ülkelerinden Almanya, Fransa, İtalya ve Polonya'da IFRS uygulamalarının muhasebe kalitesi üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$ ve $p<0.10$). Bu bulguya göre, IFRS'yi zorunlu olarak uygulayan Almanya, Fransa, İtalya ve Polonya'da faaliyet gösteren işletmeler için **H₁ hipotezi kabul edilmiştir**. Buna karşın Avusturya, Belçika, Danimarka, Portekiz ve Yunanistan'da faaliyet gösteren işletmeler için **H₁ hipotezi reddedilmiştir**.

AB ülkelerinden IFRS'yi gönüllü olarak uygulayan ülkeler açısından veriler analiz edildiğinde; İsveç'te faaliyet gösteren işletmeler için $p<0.01$ düzeyinde ve İngiltere'de faaliyet gösteren işletmeler için $p<0.05$ düzeyinde IFRS uygulamalarının muhasebe kalitesini pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla her iki ülke için de **H₁ hipotezi kabul edilmiştir**. Ancak, Norveç'te faaliyet gösteren işletmeler için yapılan analiz sonucuna göre isteğe bağlı tahakkuklarda değişiklik olmadığı için **H₁ hipotezi reddedilmiştir**.

Elde edilen sonuçların farklılık göstermesi, ülkelerin IFRS öncesinde kullanılan ulusal muhasebe uygulamaları, ülkelerin ekonomik durumu ve zorunlu olarak IFRS'yi kabul eden ülkelerin muhasebe kalitesinin belirlenmesinde uygulanan teşviklerin standartlara etkili olmaması gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır.

AB ülkeleri dışında diğer gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin finansal tablolarında IFRS öncesi ve sonrası dönemlerde isteğe bağlı tahakkuklarda anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek için yapılan ANOVA testinin sonucu Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo-4: Diğer Gelişmiş Ülkeler

Düğer Gelişmiş Ülkeler	İşletme Sayısı	IFRS Öncesi	IFRS Sonrası	Fark	Gönüllü / Zorunlu	IFRS'ye Geçiş Dönemi
ABD	1160	0.071	0.083	0.012 (0.300)	Zorunlu	31.12.2005
Güney Kore	429	0.861	0.109	-0.752* (0.003)	Zorunlu	31.12.2011
Hong Kong	415	0.730	0.324	-0.406 (0.249)	Zorunlu	31.12.2005
İsrail	35	0.093	0.071	-0.022*** (0.062)	Gönüllü	31.12.2008
Japonya	1240	0.082	0.076	-0.006 (0.674)	Gönüllü	31.12.2009
Kanada	216	0.332	0.101	-0.231 (0.356)	Zorunlu	31.12.2011
Singapur	156	0.152	0.162	0.010 (0.892)	Gönüllü	31.12.2003
Yeni Zelanda	24	0.127	0.165	0.038 (0.242)	Zorunlu	31.12.2007
* %1, ** %5 ve *** %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.						

Tablo 4'te yer alan analiz sonucuna göre IFRS'yi 31.12.2011 tarihinde zorunlu olarak uygulamaya başlayan Güney Kore'deki işletmelerde IFRS uygulamalarının muhasebe kalitesini pozitif yönde etkilediği saptanmış ($p < 0.01$) dolayısıyla **H₁ hipotezi kabul edilmiştir**. Diğer taraftan IFRS'yi zorunlu olarak uygulayan diğer gelişmiş ülkelerden Hong Kong ve Kanada'daki işletmelerin pozitif ama anlamlı olmayan şekilde etkilendiği, buna karşın ABD ve Yeni Zelanda'da faaliyet gösteren işletmelerde IFRS uygulamalarının muhasebe kalitesi üzerinde anlamlı olmayan bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. IFRS'yi gönüllü olarak uygulayan gelişmiş ülkeler açısından analiz sonucuna göre Japonya ve Singapur için IFRS uygulanmaya başladıktan sonra isteğe bağlı tahakkuklarda anlamlı bir değişim olmamıştır.

Elde edilen sonuçların farklılık göstermesi, söz konusu ülkelerin IFRS'yi benimsemelerinin ekonomik sonuçları, yasal ve politik sistemler, işletmelerin raporlama politikalarında önemli değişiklik yaptığı ya da güçlü

raporlama teşvikleri yapma derecesine bağlı olarak muhasebe kalitesini etkilediği söylenebilir.

Aşağıdaki Tablo 5'te diğer gelişmişte olan ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin finansal tablolarında IFRS öncesi ve sonrası dönemlerde isteğe bağlı tahakkuklarında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek için yapılan ANOVA testinin sonucu verilmiştir.

Tablo-5: Gelişmekte Olan Ülkeler

Gelişmekte Olan Ülkeler	İşletme Sayısı	IFRS Öncesi	IFRS Sonrası	Fark	Gönüllü / Zorunlu	IFRS' ye Geçiş Dönemi
Arjantin	28	0.125	0.102	-0.023* (0.005)	Gönüllü	31.12.2010
Brezilya	27	0.141	0.124	-.0.017 (0.549)	Gönüllü	31.12.2010
Filipinler	63	0.195	0.130	- 0.065*** (0.054)	Gönüllü	31.12.2005
Güney Afrika	89	1.159	0.149	-1.01*** (0.065)	Gönüllü	31.12.2005
Şili	84	0.187	0.119	-0.068 (0.454)	Gönüllü	31.12.2009
* %1, ** %5 ve *** %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.						

Yapılan analiz sonucunda analize tabi olan Arjantin, Brezilya, Filipinler, Güney Afrika ve Şili gibi gelişmekte olan ülkeler farklı tarihlerde finansal raporlama standartlarını gönüllü olarak uygulamaya başladıklarından yapılan analizlere göre IFRS'yi gönüllü olarak uygulayan ülkelere sadece Arjantin, Filipinler ve Güney Afrika'daki işletmeler açısından IFRS uygulamalarının muhasebe kalitesine etkisi anlamlı olarak tespit edilmiştir. Ancak Arjantin için bu fark %1 düzeyinde anlamlı iken, Filipinler ve Güney Afrika için %10 düzeyinde anlamlıdır.

4. SONUÇ

Muhasebe kalitesi, bir işletmenin ekonomik durumunu ve performansını güvenilir, açık, şeffaf, net ve gerçeğe uygun şekilde yansıtması olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, muhasebe kalitesinin yüksek olması yönetimi, yatırımcıları ve diğer paydaşları fırsatçı davranışlarına karşı korumak olarak

açıklanmaktadır. Bu bağlamda muhasebe kalitesi, işletmenin hem finansal durum tablosunu hem de kâr veya zarar tablosunu etkilemektedir.

IFRS'nin ülkeler tarafından zorunlu ya da gönüllü olarak kabul edilmesinden sonra literatürde bu konuya akademik ilgi artmıştır. IASB'nin önerisine göre dünya çapında kabul edilen IFRS, anlaşılabilir ve uygulanabilir yüksek kaliteli standart özelliğinin olması nedeniyle araştırma yapılma alanı oluşturmuştur. IFRS'nin dünyada birçok ülke tarafından kabul edilmesiyle birlikte literatürde sunulan sonuçlar daha da önem kazanmakta ve muhasebe kalitesinin ölçümünün analiz edilmesi noktasında ortak bir ölçek oybirliği ile sağlanamamaktadır. Bu anlamda, farklı yasal ve kültürel özelliklere sahip olan ve TFRS/IFRS'yi zorunlu ya da gönüllü olarak uygulayan ülkelerin TFRS/IFRS'yi uygulamaya başladıktan sonra muhasebe kalitesinde bir etki yaratıp yaratmadığını analiz etmek amacıyla yapılan bu çalışmada, Türkiye ile birlikte 26 farklı ülkede TFRS/IFRS'lerin uygulanmaya başlanmasında isteğe bağlı tahakkukların ne derecede etkilediği dolayısıyla söz konusu ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin muhasebe kalitesi üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Araştırma kapsamında 26 ülkede faaliyet gösteren 5.435 işletmenin finansal tablo verileri kullanılmıştır. Bu ülkelerin 15'i zorunlu olarak TFRS/IFRS'yi uygularken, 11 ülke ise gönüllü olarak TFRS/IFRS'yi benimsemiştir. Araştırmada, TFRS/IFRS öncesi ve sonrası isteğe bağlı tahakkuklar karşılaştırıldığında, Türkiye, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, İsveç, Polonya, Güney Kore, İsrail, Filipinler, Güney Afrika ve Arjantin'deki işletmelerde isteğe bağlı tahakkuklarında anlamlı bir azalma tespit edilmiştir. Söz konusu 11 ülkenin 5'inde TFRS/IFRS zorunlu uygulanırken, 6'sında gönüllü olarak uygulanmaktadır.

Elde edilen bulgular, mevcut literatürle karşılaştırıldığında sonuçların birbiriyle tutarlı olduğu, TFRS/IFRS uygulamalarının genel olarak işletmelerin muhasebe kalitesini artırdığı söylenebilir. Ulaşılan bu sonuç, 23 ülkenin işletme verilerini kullanarak IFRS'ye geçiş yapan işletmelerin muhasebe kalitesini arttırdığını tespit eden Barth vd. (2008) ile 22 ülke üzerinde yaptığı çalışmada muhasebe kalitesinin değişmediğini tespit eden Doukakis (2014) ve AB ülkeleri kapsamında, 15 AB ülkesi üzerinde yaptığı çalışmada muhasebe kalitesinde bir miktar artış tespit eden Zeghal vd. (2012)'nin sonuçları ile tutarlılık göstermektedir.

Ulaşılan sonuçların ülkeler bazında farklılık göstermesi ise, ülkelerin ulusal muhasebe standartlarından, yasal ve politik sistemlerinden, finansal raporlama teşviklerinden, ilgili dönemde yaşanan finansal krizlerden ayrıca bazı ülkeler için sınırlı işletme sayılarından vs. kaynaklanabilir. Yine ülkelerin uygulama mekanizmalarının etkinliği de IFRS'nin başarısını etkileyen bir diğer unsur olarak karşımıza çıkabilmektedir.

ABD, Hong Kong, Kanada ve Yeni Zelanda'da faaliyet gösteren işletmelerin muhasebe kalitesinde değişiklik olmamasında, özellikle ABD'de faaliyet gösteren işletmelerin IFRS'den önce uyguladıkları US GAAP uygulamasının ve bu ülkelerde yaşanan finansal krizlerin etkisi olduğu ileri sürülebilir. Bu sonuç, El-Gazzar ve Finn (2017) tarafından ABD işletmeleri için yaptıkları analizde, ABD işletmeleri tarafından IFRS'nin kabul edilmesinin US GAAP kapsamında üretilen finansal tablolardan önemli ölçüde farklı bir sonuç elde edilmeyeceği sonucu ile uyumludur.

Gelişmekte olan ülkelere Arjantin, Brezilya, Filipin, Güney Afrika, Şili ülkelerinde faaliyet gösteren ve gönüllü olarak IFRS'yi benimseyen işletmelerin isteğe bağlı tahakkukları incelendiğinde muhasebe kalitesi açısından ülkelere göre farklı sonuçlar elde edilmiştir. IFRS'yi gönüllü olarak uygulayan gelişmekte olan ülkelere Filipinler, Güney Afrika ve Arjantin'deki işletmeler için IFRS uygulamaları muhasebe kalitesini pozitif yönde etkilediği sonucu elde edilmiştir. Diğer taraftan Brezilya ve Şili'deki işletmeler açısından IFRS uygulamalarının muhasebe kalitesini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bu sonuç, sadece Güney Afrika için muhasebe standartları uygulamasını incelemiş olan Ames (2013)'in yaptığı çalışma ile benzerlikler taşımaktadır. Ames (2013)'e göre IFRS'nin benimsenmesinde; uygulama eksikliği, ülkelere uygulayıcıların yetersiz eğitim alması muhasebe kalitesini önemli derecede etkilemektedir.

IFRS/IFRS'nin benimsenmesi ve muhasebe kalitesine etkisini ölçmek için şu ana kadar yapılan çalışmaların yeterli olmadığı konusu hala tartışmaya açıktır. Ancak kültür, finansal krizler, vergi uygulamaları, yasal altyapı, yatırımcı hakları ve benzeri faktörlerin muhasebe kalitesine etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- Acar, D. ve Tetik, N. (2013). *Genel Muhasebe*. 11. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Ahmed, A.S., Neel, M. ve Wang, D. (2013). Does Mandatory Adoption of IFRS Improve Accounting Quality? Preliminary Evidence. *Contemporary Accounting Research*, 30(4).
- AliShah, S.Z., Butt, S.A. and Hasan, A. (2009). Corporate Governance and Earnings Management an Empirical Evidence Form Pakistan Listed Companies. *European Journal of Scientific Research*, 26(4), 624–638.
- Ames, D. (2013) IFRS Adoption and Accounting Quality: The Case of South Africa. *Journal of Applied Economics and Business Research JAEBR*, 3(3), 154- 165.

- Barth, M., Landsman, W.R., Lang, M. H. ve Williams, C. (2006). Accounting Quality: International Accounting Standards and US GAAP. http://www.accountancy.smu.edu.sg/research/seminar/pdf/MaryBARTH_paper.pdf (10 Ekim 2016).
- Barth, M.E., Landsman, W. R.ve Lang M. H. (2008). International Accounting Standards and Accounting Quality. *Journal of Accounting Research*, 46, 467-498.
- Barth, M.E., Armstrong, C., Japoinzer D.and Riedl, E.J. (2008). Market Reaction to The Adoption of IFRS in Europe. <http://www.nd.edu/~carecob/May2008Conference/Papers/RiedlABJR0215200.pdf>.
- Bhattacharya, U., Daouk, H. ve Welker, M. (2003). The World Price of Earning Opacity. *The Accounting Review*, 78 (3), 641-678.
- Boumediene, E., Boumediene, S.L. ve Nafti, O. (2014). Impact of Adopting IAS-IFRS on The Handling of Accounting Data: The Case of France. *The Journal of Applied Business Research*, 30(4).
- Can, A.V. (2010). Krizin Muhasebesi ve Muhasebenin Krizi. *Mali Çözüm Sayı: 97*, 21-48.
- Chan, K., Jegadeesh, N. and Sougiannis, T. (2004). The Accrual Effect on Future Earnings. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 22(2), 97-121.
- Chen, H., Tang, Q., Jiang, Y. ve Lin, Z. (2010). The Role of International Financial Reporting Standards in Accounting Quality: Evidence from the European Union. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 21(3).
- Christensen, H.B., Lee, E. ve Walker, M. (2008). Incentives or Standards: What Determines Accounting Quality Changes Around IFRS Adoption?. risk/Portals/0/docs/ChristensenLeeWalker2008-IncentivesStandards.pdf.
- Daske, H., Hail, L., Leuz, C., ve Verdi, R. (2007). Adopting a Label: Heterogeneity in the Economic Consequences of IFRS Adoptions. Working paper, University of Pennsylvania and University of Chicago, Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=979650>.
- Dechow, P.M., Sloan, R.G. ve Sweeney, A.P. (1995). Detecting Earnings Management. *The Accounting Review*, 70(2), 193-225.
- Dechow, P.M. ve Schrand, C.M. (2004). *Earnings Quality*, The Research Foundation of CFA Institute.
- Doukakis, L.C. (2014). The Effect of Mandatory IFRS Adoption on Real and Accrual-Based Earning Management Activities. *Journal of Accounting and Public Policy (JAPP)*, Vol. 33, Issue 6, 551-572.

- Eccher, E.A. ve Healy, P.M. (2000). The Role of International Accounting Standards in Transitional Economies: A Study of the People's Republic of China. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.233598>.
- El-Gazzar, S.M. and Philip, M.F. (2017). Restatements and Accounting Quality: A Comparison Between IFRS and US-GAAP. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, Vol. 15, Issue.1, 39-58.
- Healy, P.M. (1985). The Effect Of Bonus Schemes On Accounting Decisions. *Journal of Accounting and Economics*, 7(1), 85-107. doi:10.1016/0165-4101(85)90029-1.
- Hellman, N. (2011). Soft Adoption and Reporting Incentives: A Study of the Impact of IFRS on Financial Statements in Sweden. *Journal of International Accounting Research*, 10(1).
- Jones, J.J. (1991). Earnings Management During Import Relief Investigations. *Journal of Accounting Research*, 29(2), 193-228.
- Karabayır, M.E. (2012). Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Muhasebe Kalitesi: İMKB Örneği. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Kargin, M., Aktaş, R. ve Demirel Arıcı, N. (2015). Kurumsal Yönetimin Finansal Raporlama Kalitesindeki Rolü: Borsa İstanbul Üzerine Karşılaştırmalı Bir Uygulama. *Yönetim Muhasebe Kalitesi ve Ekonomi*, Cilt: 22/2, 501-519.
- Kaur, R., Sharma, K. and Khanna, A. (2014) Detecting Earnings Management in India: A Sector - Wise Study. *European Journal of Business and Management*, 6.
- Koçel, T. (2001). *İşletme Yöneticiliği*. Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Kothari, S., Leone, A.J. and Wasley, C.E. (2005). Performance Matched Discretionary Accrual Measures. *Journal of Accounting and Economics*, 39, 163-197.
- Lin, Z.J. and Chen, F. (2005). Value Relevance of International Accounting Standards Harmonization: Evidence from A-Share and B-Share Markets in China. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 14(2), 79-103.
- Lopes, C., Cerqueira, A. ve Brandão, E. (2010), Impact of IFRS Adoption on Accounting Quality in European Firms. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 6(9).
- Martínez-Ferrero, J. (2014). Consequences of Financial Reporting Quality on Corporate Performance. Evidence at The International Level. *Estudios de Economía*, 41(1).

Memiş, M.Ü., Çetenak, M.E. (2012). Kurumsal Yönetimin Kazanç Yönetimi Uygulamaları Üzerine Etkisi: İMKB’de İşlem Gören Şirketler Üzerine Uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 213-214.

Niskanen, J., Kinnunen, J. and Kasanen, E. (2000). The Value Relevance of IAS Reconciliation: Empirical Evidence From Finland. *Journal of Accounting and Public Policy*, 19(2), 119–137.

Paanamen, M. ve Lin, H. (2009). The Development of Accounting Quality of IAS and IFRS Over Time: The Case of Germany. *Journal of International Accounting Research*, 8(1).

Platikanova, P. ve Perroman, J. (2012). Economic Consequences of the First-Time IFRS Introduction in Europe. *Spanish Journal of Finance and Accounting*, Vol. 41, 497-518.

Pirveli, E. (2014). Accounting Quality in Georgia: Theoretical Overview and Development of Predictions. *International Journal of Business and Social Science*, Vol: 5, No: 3.

Street, D.L., Gray, S.J. ve Bryant, S.M. (1999). Acceptance and Observance of International Accounting Standards: An Empirical Study of Companies Claimin to Comply with IASs. *The International Journal of Accounting*, Vol. 34, Issue 1, 11-48.

Umobong, A.A. ve Akani, D. (2015). IFRS Adoption and Accounting Quality of Quoted Manufacturing Firms in Nigeria: A Cross Sectional Study Of Brewery and Cement Manufacturing Firms. *Inernational Journal of Business and Management Review*, Vol: 3, No: 6, 61-77.

Uyar, M. (2013). The Impact of Switching Standard on Accounting Quality. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 9(4).

Vantendelo, B. ve Vanstraelen, A. (2005). Earnings Management Under German GAAP Versus IFRS. *European Accounting Review*, Vol.14, No. 1, 155- 180.

Verluen, M., Georgakopoulos, G., Sotiropoulos, I. ve Vasileiou, K.Z. (2011). The Sarbanes-Oxley Act and Accounting Quality: A Comprehensive Examination. *International Journal of Economics and Finance*, Vol:3, No: 5.

Zeghal, D. ve Mbedhbi, K. (2006). An Analysis of the Factors Affecting the Adoption of International Accounting Standards by Developing Countries. *The International Journal of Accounting*, Vol. 41, 373-386.

Zeghal, D., Chtourou, S.M. ve Fourati, Y.M. (2012). The Effect of Mandatory Adoption of IFRS on Earning Quality: Evidence from The

European Union. *Journal of International Accounting Research*, Vol. 11, Issue: 2, 1-25.

<http://tdkterim.gov.tr/bts/>, (10 Nisan 2016).

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR ve BEKLENTİLERİ: MUŞ ve AĞRI İLLERİ ÖRNEĞİ*

Yunus ÇELİK^a
Dr. Öğr. Üyesi Utku ŞENDURUR^b

Ampirik Araştırma
(Empirical Research)

*Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Mart 2020; 13 (1): 25-50*

ÖZ

Bu çalışmada muhasebe meslek mensuplarının karşılaştığı sorunlar ve beklentilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada Muş ve Ağrı illerindeki toplam 53 muhasebe meslek mensubuna anket uygulanmış, elde edilen veriler yüzde ve frekans dağılımı yöntemi ile analiz edilmiş, sorunlar ve beklentiler belirlenmiş ve birtakım çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre, muhasebe meslek mensupları, daha düşük bir ücretle defter tutan meslektaşlarının olduğunu ve bunun haksız rekabeti doğurduğunu, iş yüklerinin fazla olduğunu ve ücretlerini zamanında alamadıklarını belirtmiş, Mali Müşavirler Odaları ve Hazine ve Maliye Bakanlığının kendilerine daha çok yardımcı olmalarını istemişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Muhasebe Meslek Mensupları, Anket, Yüzde ve Frekans Analizi.

JEL Kodları: M41, C25, C83.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Çelik, Y., Şendurur, U. (2020). Muhasebe Meslek Mensuplarının Karşılaştığı Sorunlar ve Beklentileri: Muş ve Ağrı İlleri Örneği. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 13 (1), 25-50.

* Makalenin gönderim tarihi: 20.05.2019; Kabul tarihi: 10.09.2019, iThenticate benzerlik oranı %15

^a Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İİBF, ORCID: [0000-0002-1330-3719](https://orcid.org/0000-0002-1330-3719).

^a Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İİBF, usendurur@agri.edu.tr, ORCID: [0000-0002-8303-4315](https://orcid.org/0000-0002-8303-4315)

PROBLEMS AND EXPECTATIONS OF PROFESSIONAL ACCOUNTANTS: RESEARCH FROM MUŞ AND AĞRI PROVINCES

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the problems and expectations of accountants. In this study, 53 accountants working at Muş and Ağrı province were chosen and implemented a survey. Frequency, proportion and mean analysis is done with obtained data and attempt to suggest solutions to determined problems. According to findings of the study, accountants specified that, there is an unfair competition between accountants, because some of them agree to get low charges, accountants workloads are much and can not get their money in time. Accountants also demand more help from Independent Accountants Chambers and Ministry of Treasury and Finance.

Keywords: Budgeting, Rolling Forecast, Traditional Budgeting.

JEL Codes: M41, C25, C83.

1. GİRİŞ

Muhasebe; işletmelerdeki mali rolü olan işlemleri kabul edilmiş belirli standartlar çerçevesinde kaydeden, sınıflandıran, özetleyen, analiz eden ve yorumlayarak muhasebe bilgilerini ilgili kişilere hazır duruma getirip raporlayan sistemdir (Kaygusuz 2014). Muhasebe meslek mensupları ise mükelleflerinin sahip olduğu işletmenin mali bilgilerini sınıflayan, kaydeden, analiz eden ve yorumlayıp devlete beyan ederek aracılık görevini yapan kimselerdir.

Ülkemizdeki, çok uluslu şirketlerin yanı sıra ulusal büyük işletmeler, etkin rekabet piyasası içinde olan orta ve küçük ölçekli işletmeler ile mikro ölçekli işletmeler ekonomi adına en önemli dinamikler kabul edilir. Bu dinamiklerin ekonomik faaliyetlerindeki gelişmeler her geçen gün arttığından muhasebe işlevleri, işlemleri ile denetim niteliklerinin de önemsenmesiyle ülkemizde 3568 sayılı kanunla kimlik kazanan serbest muhasebeci ve mali müşavirlik (SMMM) ile yeminli mali müşavirlik (YMM) mesleğinin de önemini arttırmaktadır (Kalaycı ve Tekşen 2006). Muhasebe mesleğinin önemini arttırmasının bir diğer nedeni, işletmenin mali faaliyetleri hakkında doğru, anlamlı ve zamanında sağlanan bilgi muhasebe mesleğinin işletmeye etkili yönetim imkanını sağlayabilmesidir.

Kamunun muhasebe mesleğinden beklentilerinin başında, mükelleflerin vergileme için gerçek kazançlarının doğru belirlenmesi, belirtilmesi ve adaletli vergilemenin oluşması gelmektedir. Vergi kaybının önlenmesi, vergi kaçaklarının engellenmesi adına muhasebe meslek mensuplarına müteselsil sorumluluklar yüklenmektedir. Bundan dolayı meslek mensupları, mükellefler ile devlet arasında mali durum veri aktarımını sağlayan ve yine devlet ile mükellefler arasında işbirliği zemini oluşturmada bir köprü rolü oynamaktadır (Organ ve Yegen 2013).

Muhasebe meslek mensuplarının; haksız rekabetin engellenememesi, tuttıkları defterlerin tahsilâtı zamanında yapılmaması ya da hiç yapılamaması, çok emek ve zaman sarf etmesine karşılık kazandıkları gelirin düşük olması, yeni yasal düzenlemelerin talep edilmesi, mesleğin iş yükünün ve bürokratik işlemlerin fazla olması, muhasebe meslek mensuplarının meslek memnuniyetleri gibi birçok sorunu vardır (Kaya 2015).

Bu çalışma, muhasebe meslek mensuplarının mesleğe dair yaşadıkları sorunlarını, ilgili olan literatürle mukayese yaparak belirli bir geçmişten günümüze kadar yaşanan sorunların neler olduğunu, yeni şekil alan sorunlar olup olmadığını saptamayı ve muhasebecilerin mesleki sorunları, mükelleflerinden olan beklentileri, muhasebe odalarından beklentileri, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) ile Hazine ve Maliye Bakanlığında taleplerinin neler olduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Uzay ve Güngör Tanç (2004) tarafından Kayseri ve Nevşehir illerinde yapılan çalışmalarında, Kayseri ve Nevşehir illerinde faaliyet gösteren toplam 122 muhasebe meslek mensubunun sorunları ve beklentileri araştırılmıştır. Çalışmada, muhasebecilerin 2002 yılından sonra yaşanan ekonomik krizlerden ne kadar etkilendikleri, muhasebe meslek mensuplarının mesleki sorunları ile Maliye Bakanlığı'ndan, mükelleflerinden ve meslek oda ve birliklerinden beklentileri tartışılmıştır.

Ergün ve Gül (2005) Balıkesir ilinde yaptıkları çalışmalarında mesleğin etik kurallarını 24 yargı ile 70 meslek mensubuna uygulamışlardır. Meslek mensupları bu etik kurallarını genel olarak kabul edilebilir etiklerden oluştuğunu belirtmişlerdir. Ancak katılımcıların 4'te 1'inden fazlası mesleğin etik kurallarının uygulanmasının güç olduğunu söylemişlerdir. Bu çalışmanın sonucuna göre meslek etiğinin önem sıralaması; dürüstlük, mesleki bilgi ve yeterlilik, güvenilirlik, yasalara bağlılık, sır saklama, tarafsızlık, haksız rekabet yapmama, şeffaflık, bilgi verme, mesleki sorumluluk ve bağımsızlık olarak belirlenmiştir.

Tükenmez ve Kutay (2005) tarafından İzmir ilinde yapılan çalışmada, her bir olayın oluşturduğu koşullar ve olayların meslek mensubu üzerinde yarattığı baskı sonucu karar üzerinde etkisi varsayımıyla; muhasebe meslek mensubu gözünde Türk toplumunun ahlaki ilkelere duyarsız bir toplum olduğunu sonucu çıkmıştır.

Tetik, Kınay ve Ciğer (2008) tarafından Antalya ilinde muhasebe meslek mensuplarına yönelik yaptıkları çalışmada; meslek mensuplarının teknolojik gelişmeleri ve değişimleri ne kadarını uygulayabildiğini, mesleğin geleceği

hakkındaki düşünceleri, meslekten beklentileri ve meslek faaliyetindeki sorunları araştırmışlardır. Araştırma sonucunda, meslek mensuplarının teknolojiyi, mükelleflerin yararına kullandıkları ancak elektronik ortamla haberleşememe, yapı veri uyum eksikliği ve mükelleflerin bilgilerine uzaktan erişim imkânının sağlanmaması, devletin e-bildirge gibi işlemleri elektronik ortama taşınması olumu karşılansa da bu elektronik ortamın alt yapı eksiliği gibi durumlar ile teknolojiden yeteri kadar faydalanamadıkları ve ayrıca yoğun rekabet ortamı, kalifiye eleman bulamama, mükelleflerden ücretlerini alamama bulgularına ulaşmışlardır.

Özulucan, Bengü ve Özdemir (2010) çalışmalarının amacı, Türkiye genelindeki muhasebe meslek mensuplarının sorunlarının belirlenmesi, meslek odalarından beklentiler ile uygulamada gördükleri yetersizliklerin belirlenmesidir. Çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının demografik özellikleriyle mesleki sorunları arasındaki ilişki analiz edilip; meslek mensuplarının mesleklerini uyguladıkları süreçte iş yüküyle, mükellefleriyle, karşılaştıkları sorunları, meslek mensuplarının uygulamada karşılaştıkları sistematik yetersizlikler ile ilgili sorunları ve meslek mensuplarının meslek odasından beklentilerini açıklamışlardır.

Yıldız (2011) tarafından Kayseri ilindeki muhasebe meslek mensuplarının ‘meslek etiği’ hakkında görüş, düşüncelerinin araştırıldığı çalışmada, meslek mensuplarının hemen hemen üçte birinin meslek etiği alanında eğitim almadıkları belirlenmiştir. Çalışmada ortaya çıkan sonuçlara göre, mükellef menfaati ile kamu yararı arasında yaşanan durumların meslek etiğine zararı olduğu görülmüştür. Meslek mensupları, meslek etiği kurallarına uyulması konusunda ise muhasebe odalarının ve TÜRMOB gibi ilgili meslek oda ve birliklerin etkili olamadıklarını belirlenmiştir. Bu durumun, kurallara uymayan meslek mensuplarına ilgili meslek oda ve birlikler tarafından olması gereken cezai işlemlerin uygulanmaması ve ilgili meslek oda ve birliklerince hazırlanan etik kurallarının yetersiz olması olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca meslek mensupları, piyasadaki muhasebe verilerine güvenmediklerini belirtmişlerdir.

Gökgöz ve Zeytin (2012) tarafından Bilecik ve Yalova illerinde yapılan çalışmada “iş dünyasından ve maliyeden beklentiler” alanında yöneltilen sorulara muhasebe meslek mensuplarının verdikleri cevapların önem derecelerinin daha önceki araştırma sonuçları genel anlamda örtüşen bir yapıda olduğu görülmüştür. Daha önce yapılan çalışmalarda muhasebecilerin meslek odalarından beklentilerinde “haksız rekabetin önlenmesi” ilk sırada yer alırken bu çalışmada “meslek hukukunun korunması” ilk sırada yer almıştır. Sonuç olarak meslek mensupları, meslek hukukunun korunması ile haksız rekabetin önlenebileceğine inanmaktadırlar.

Özyürek (2012) tarafından yapılan çalışmada, Ankara ilindeki muhasebe meslek mensuplarına göre önemli sorunlardan biri vergi kanunlarının sürekli değişmesi ve bu değişmeyi takip etmenin zorluğudur. Meslek mensupları, siyasi görüşe bağlı kalmadan meslek odalarının meslek mensuplarına sahip çıkmalarını talep etmektedirler.

Tekşen ve Tuğay (2014) Burdur ilindeki faaliyetlerini sürdüren muhasebe meslek mensuplarının sorunları tespit üzere bir çalışma yapmışlardır. Mükelleflerin muhasebecilerinden az vergi ödetilmesini talep etmesi, mevzuatlarda sürekli değişikliklerin olması, meslektaşlarından bazılarının fiyat tarifesinin altında bir ücret ile defter tutması, iş yüklerinin fazla olması ve ücretlerin zamanında tahsil edilmemesi gibi sorunlar, muhasebe meslek mensuplarının en şikâyetçi oldukları sorunlar olarak tespit edilmiştir.

Aydemir (2015) muhasebe meslek mensuplarının problemlerini belirlemek üzere yaptığı çalışmada meslek mensuplarına anket uygulamıştır. Çalışma sonucuna göre; meslek mensuplarının iş yükünün ağır olması, bazı meslek mensuplarının rekabeti bozucu ucuz defter tutması, mükelleflerin bazılarının da zamanında ve tam ödemelerini yapmaması, mesleğin sorumluluğuyla ve iş yükünün fazla olmasına karşın elde edilen gelirin emeğin karşılığı olmaması gibi konular sırasıyla en önemli sorunlar olarak belirlenmiştir.

Kaya (2015) tarafından yapılan çalışmada, Elazığ ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının sorunları tespit etmek, sorunların önem seviyelerine göre sıralamak, sıralanan sorunlara çözüm önerileri sunulması amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda önem sıralaması; kanunlardaki değişikliklerin takip edilmemesi, muhasebe meslek mensupları arasındaki haksız rekabet, meslek mensuplarının iş yükünün fazla olması, kalifiye personel temininin zorluğu, kariyerde ilerlemenin yavaş olması ve Türkiye Muhasebe Standartları / Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TMS/TFRS)' le tekdüzen hesap planı uyumsuzluğu şeklindedir.

Gündüz ve Özen (2016) Uşak ilindeki muhasebe meslek mensuplarının sorunlarının ve bu sorunların çözümü için var olan beklentilerinin tespitini hedeflemeye yönelik bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada meslek mensuplarının iş yükünün fazla oluşundan ve bu durum nedeni ile de özel hayatlarına fazla vakit ayıramamaktan, bazı meslektaşların belirlenen ücret tarifelerinin altında defter tutmasından, alınan ücretlerin emekleriyle kıyaslandığında yeterli olmadığından şikâyetçi oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Durmuş ve Sekizsu (2017) tarafından Malatya ilindeki faaliyetlerini sürdüren muhasebe meslek mensuplarının mesleki sorunları tespit üzere yapılan çalışmada muhasebe meslek mensuplarının mesleği yıpratıcı ve yorucu bulmalarıyla beraber, mükellef ile ilişkiler konusunda da problemler yaşadığı belirlenmiştir. Ayrıca muhasebe meslek mensupları,

meslektaşlarının rekabet değerlerine ve meslek etik değerlerine önem vermediklerini söylemişlerdir. Meslek mensupları, meslek etiği kurallarına uyulması konusunda ise muhasebe odalarının ve TÜRMOB gibi ilgili meslek oda ve birliklerin etkili olamadıklarını belirtmişlerdir.

Hepaksaz (2018) çalışmasında, muhasebe meslek mensuplarının yetki durumu ile sorumluluğu arasındaki ilişki durumu, vergi yargılama esnalarında meslek mensuplarının sorumluluğu gibi temel sorunları araştırmıştır. Çalışmada ortaya çıkan sonuçlara göre, vergi mükellefleri ile meslek mensuplarının aralarındaki ilişkilerde yetki durumu ve sorumluluk durumunu açıklığa kavuşturmanın çok önemli olduğu belirtilmiştir.

3. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışmanın amacı, Muş ve Ağrı illerinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının devam eden ve güncel sorunları tespit etmektir. Ayrıca muhasebe meslek mensuplarının devam eden ve güncel sorunlarının gündeme getirilmesi ile bu sorunların çözümü için yetkili kurumlar tarafından çözümlerin sağlanmasına dikkat çekmek istenmektedir. Çalışmanın literatürdeki bu boşluğu doldurması için önemli olduğu düşünülmektedir.

4. ÇALIŞMANIN VERİ SETİ VE YÖNTEMİ

Çalışmada muhasebe meslek mensuplarının karşılaştığı sorunların neler olduğunu, yeni şekil alan sorunlar olup olmadığını ortaya koymak ve muhasebecilerin mesleki sorunları, mükelleflerinden olan beklentileri, muhasebe odalarından beklentileri, TÜRMOB ile Hazine ve Maliye Bakanlığında taleplerini belirlemek amacıyla Muş ve Ağrı ilindeki meslek mensuplarına anket uygulanmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar yüzde ve frekans dağılımı yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu çalışma Kalaycı ve Tekşen (2006) ile Gündüz ve Özen (2016)'in çalışmalarındaki ölçeklerden esinlenilerek yapılmıştır.

4.1. Veri Seti

Çalışmada zaman ve maliyet kısıtı olması ve görece olarak meslekte daha çok problemle karşılaşılması yüzünden amaçlı örnekleme yöntemi ile Ağrı ve Muş illerinde faaliyet gösteren meslek mensupları evren olarak seçilmiştir. Ağrı ve Muş illerinde çalışan toplam 60 tane muhasebe meslek mensubu vardır. Çalışmada kullanılan veriler Muş ilinde 33 Ağrı ilinde 20 olmak üzere ulaşılabilen toplam 53 muhasebe meslek mensubuna anket uygulanarak elde edilmiştir. Dolayısı ile evrenin neredeyse tümüne ulaşılmıştır. Çalışmada, ankete katılan meslek mensupları; cinsiyet, unvan, yaş, mesleki deneyim ve eğitim düzeyi olmak üzere beş katmana ayrılarak

ele alınmıştır. Ankette, her bir muhasebe meslek mensubunun mesleki sorunları belirlemek için 7, mükelleflerinden beklentilerini belirlemek için 6, odalarından talep ve beklentileri belirlemek için 6, TÜRMOB ile Hazine ve Maliye Bakanlığında talepleri belirlemek için 5 yargı ifadesi olmak toplam 24 yargı ifadesi kullanılmış ve bu yargılara ne ölçüde katıldıkları veya katılmadıkları sorulmuştur. Çalışmanın güvenilirlik analizi için yapılan analizde Cronbach's Alpha (α) değeri 0.686'tir. Bu çalışma, Alfa katsayısının kabul edilebilecek bir değere sahip olmasıyla birlikte güvenilir bir çalışmadır diyebiliriz.

4.2. Yöntem

Çalışmada sorunları tespit etmek amacıyla yüz yüze görüşme yöntemi ile muhasebe meslek mensuplarına anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler SPSS 25 paket programına aktarılarak frekans ve yüzde dağılımı ile ortalamalar gibi istatistikî yöntemlerle analiz edilmiştir. Anket verileri, anketteki her soruya verilen cevapların yüzdelik (%) oranlarla tablolara aktarılıp yorumlanmıştır. Her tablo başlığı meslek mensuplarına sorulan soruları ve alınan cevapları temsil eder. Ayrıca, yüz yüze görüşme ile meslek mensuplarının anket sorularını kendilerinin sözlü olarak da değerlendirmeleri istenmiş, cevaplar kayıt altına alınmış ve bu sözel değerlendirmeler gruplama yöntemi ile tablolarda sunulmuş cevaplar analiz edilmiş, birtakım çözüm önerileri sunulmuştur.

5. BULGULAR VE YORUMLAR

5.1. Demografik Bilgiler

Meslek mensuplarının anket sorularına verdikleri cevaplara göre yapılan değerlendirmeler tabloların altında yer almaktadır. Muş ve Ağrı illerinde yapılan araştırmaya katılan meslek mensuplarının demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo-1: Muhasebe Meslek Mensuplarının Demografik Bulgularına İlişkin Sonuçlar

Değişkenler	Dereceler	Frekans	Yüzde	Standart Sapma	Ortalama
Cinsiyet	Erkek	48	90.6	0.298	1.90
	Kadın	5	9.4		
	Toplam	53	100		
Yaş	20-30	6	11.3	0.883	2.65
	31-40	14	26.4		
	41-50	24	45.3		
	51-60	9	17.0		
	61 ve Üstü	0	0		
	Toplam	53	100		
Meslekteki Deneyim(Yıl)	1-5	9	17.0	1.395	3.12
	6-10	8	15.1		
	11-15	15	28.3		
	16-20	9	17.0		
	20 yıl ve üstü	12	22.6		
	Toplam	53	100		
Eğitim Düzeyi	Lise	8	15.1	0.559	2.04
	Lisans	36	67.9		
	Yüksek Lisans	9	17.0		
	Doktora	0	0		

Ankete katılan tüm (53 kişi) meslek mensupları, unvanlarını ‘SMMM’ olarak bildirmişlerdir. Bu nedenle bu değişken demografik bulgulara ilişkin tabloda gösterilmemiştir.

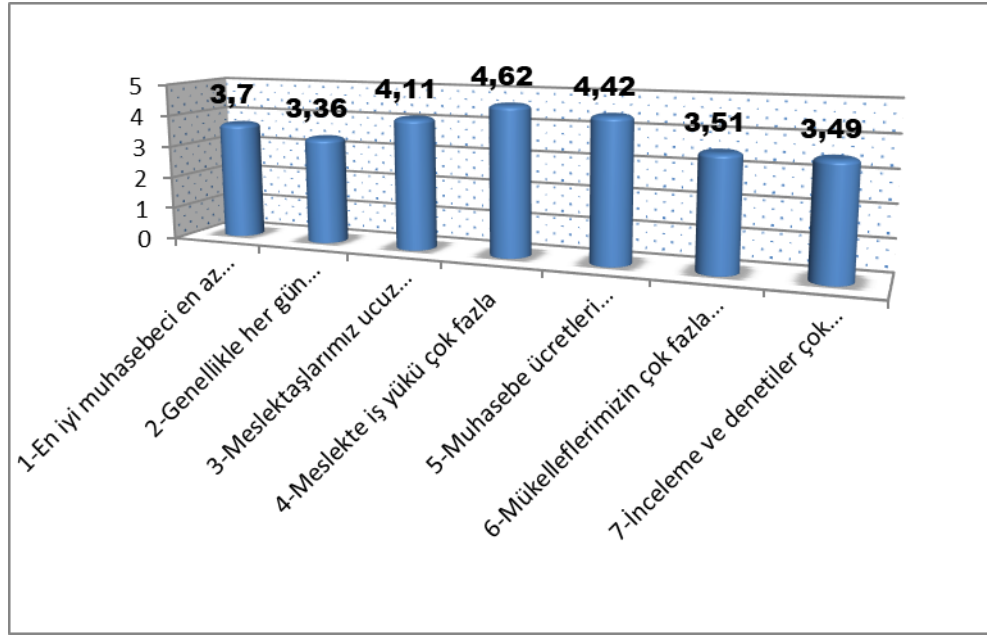
Ankete cevap veren meslek mensuplarının ağırlıklı olarak erkek (%90.6) olduğu görülmektedir. Meslek mensuplarının % 11.3’ü, 20 ile 30, % 26.4’ü 31 ile 40, % 45.3’ü 41 ile 50, % 17’si ise 51 ile 60 yaşları arasındadır..

Çalışmaya, meslekteki deneyim süresi 1 ila 5 yıl arasında olan 9 yeni SMMM dahil olmuştur. Ankete cevap verenlerin tahsil seviyesi yüksektir. %67.9’u lisans, %17.0’si ise yüksek lisans mezunudur. Ankete katılan meslek mensuplarının büyük bir bölümünün tahsil seviyesinin yüksek olması (%84.9), ayrıca tahsil seviyesi lise olan %15.1’lik geriye kalan kısmının da deneyimlerinin yüksek (16 yıl ve üstü) olması nedene ile

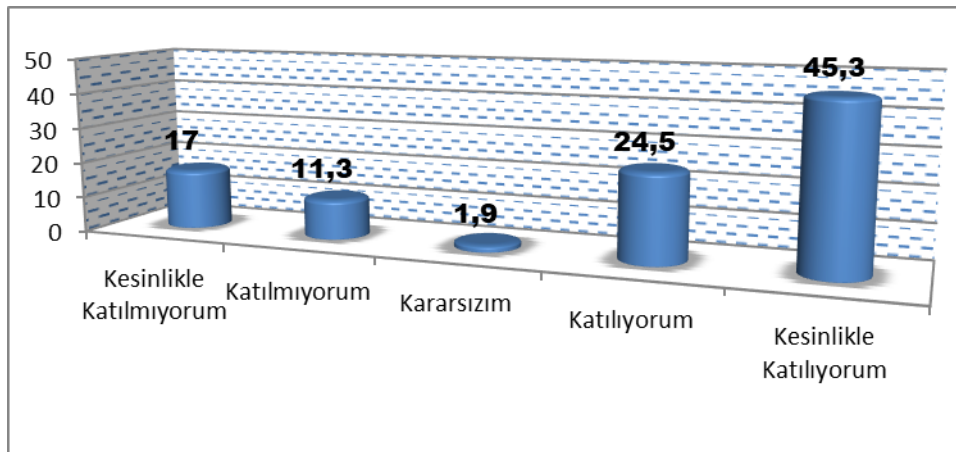
mesleki işleyiş, sorunları tespit etme ve çözüm önerileri sunma açısından oldukça fazla bilgiye sahip olmalarının, çalışmaya büyük katkı sağlayacakları düşünülmektedir.

5.2. Meslek Mensuplarının Mesleki Sorunları

Tabloda bulunan rakamlar meslek mensuplarının verdiği cevapları yüzde (%) olarak ifade etmektedir. Ayrıca meslek mensuplarının işaretlediği şıklara puan verilerek (kesinlikle katılmıyorum=1, katılmıyorum=2, kararsızım=3, katılıyorum=4 ve kesinlikle katılıyorum=5) ortalama değerler de hesaplanmıştır

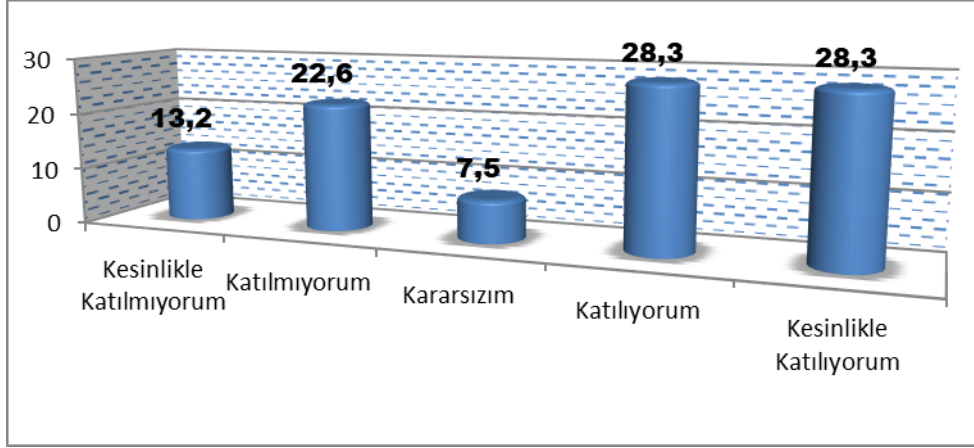

Şekil-1: Meslek Mensuplarının Mesleki Sorunları (Ortalama Değerler)

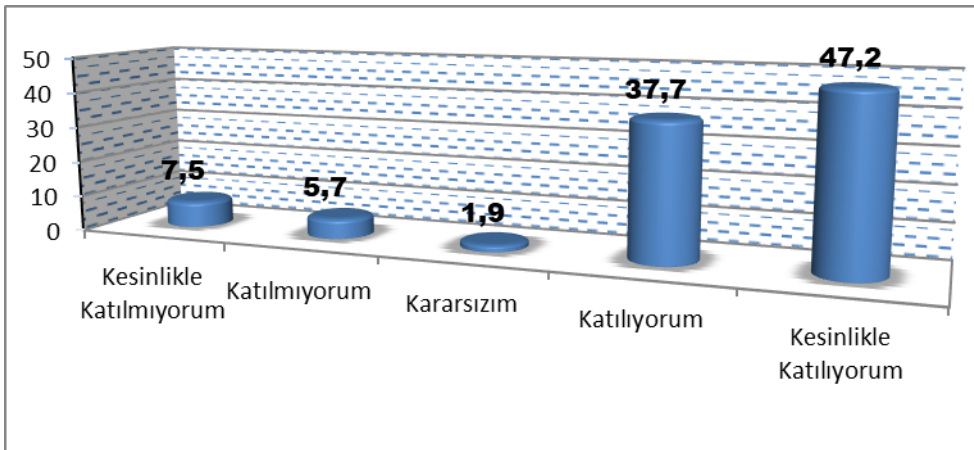
Şekil-2: Topluma göre en iyi muhasebeci en az vergi ödeten muhasebecidir (%)

Muhasebe meslek mensuplarının toplam %69.8'lik kısmının ifade edilen yargıya katılan ve kesinlikle katılanlardan oluştuğuna bakılırsa muhasebe meslek mensuplarında toplumdaki en iyi muhasebecinin en az vergi ödeten muhasebeci olduğu düşüncesinin hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

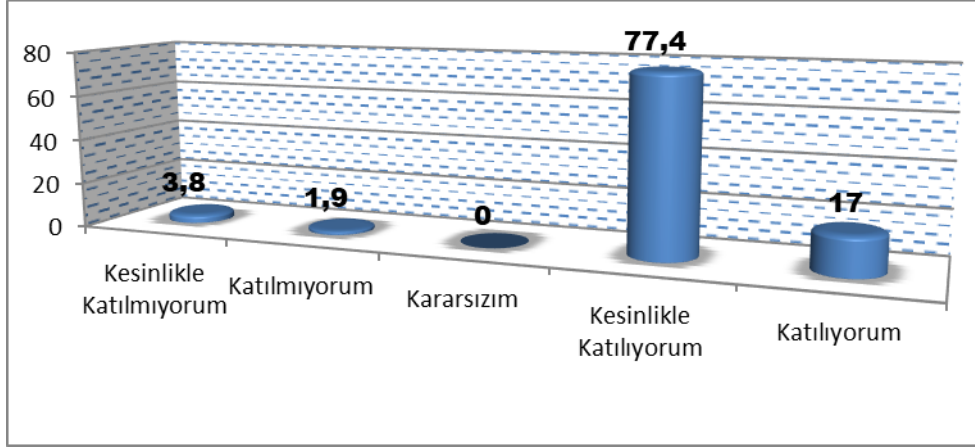
Şekil-3: Genellikle her gün kanunlarda değişiklikleri takip edemem (%)

Literatüre göre geçmiş yıllardaki (özellikle de 2010'lu yıllar öncesi) meslek mensuplarının çoğu genellikle her gün kanunlarda yapılan değişiklikleri takip edemem yargısına büyük çoğunlukla katıldığı yönünde cevaplar verilmiştir. Ancak 2010'lu yıllardan sonra haberleşme, internete erişim imkanının artmasıyla, anlık olarak cep telefonu ile bile bilgilere erişimin sağlanmasıyla günümüz yıllarda ve bu tabloya göre meslek mensuplarının bu soruya cevapları artık katılıyorum ile sınırlı kalmamıştır. Meslek mensuplarının önemli kısmı vergileme ile alakalı kanunlarda yapılan sürekli değişikliklerden dolayı katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum demiştir.

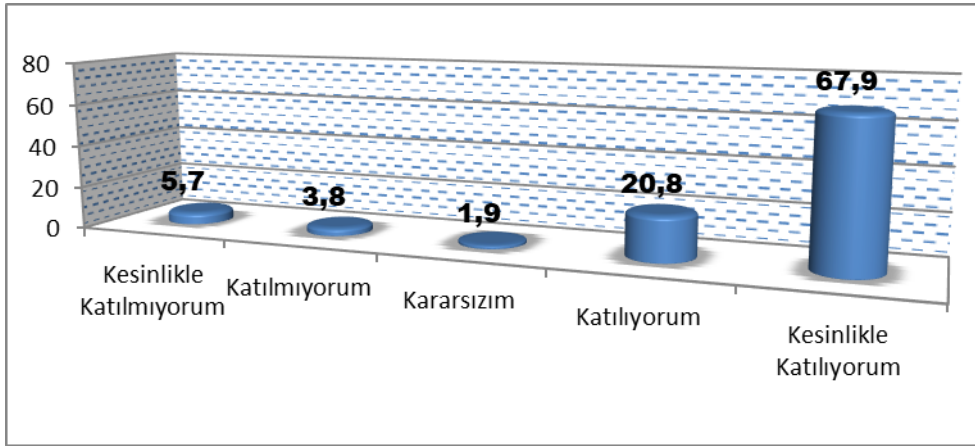
Şekil-4: Meslektaşlarımız ucuz defter tutuyor (%)

Bazı meslek mensuplarının meslek odalarınca anlaşılan fiyat tarifesinin altında bir ücretle defter tutmasının oluşturduğu rahatsızlığa ilişkin soruya, meslek mensuplarının yaklaşık % 85'i anlaşılan fiyat tarifesinin altında defter tutulmasından şikayetçi olduğunu belirtmişlerdir.

Şekil-5: Meslekte iş yükü çok fazladır (%)

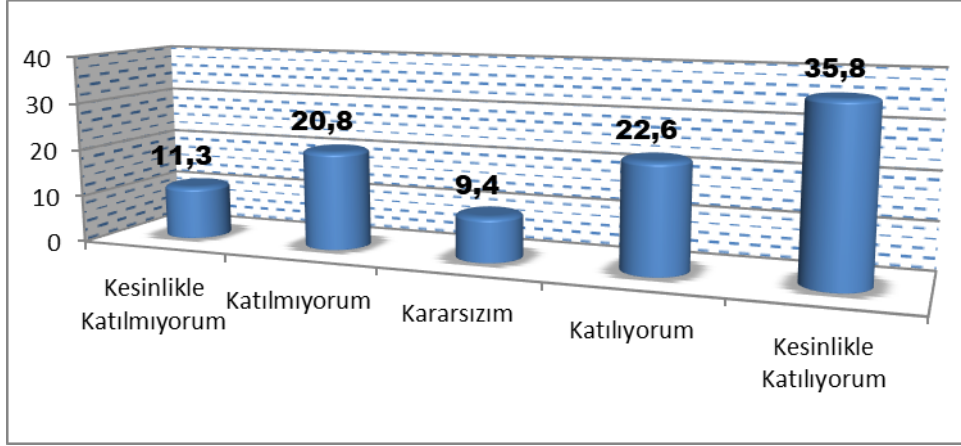
Belirlenen ve devam eden sorunlardan biri ise muhasebe mesleğindeki iş yükünün fazla olduğudur. Ankete katılan mensuplardan yaklaşık % 94,4'ü bu yargıya katıldığını ve kesinlikle katıldığını belirtmişlerdir. Bu yargıya katılmayan meslek mensuplarına nedeni sorulduğunda, tuttukları defter fiyatlarının gayet iyi olduğunu az defter tutup, iyi fiyat aldıklarından bahsetmişlerdir.

Şekil-6: Muhasebe ücretleri emeğimin karşılığı değil (%)

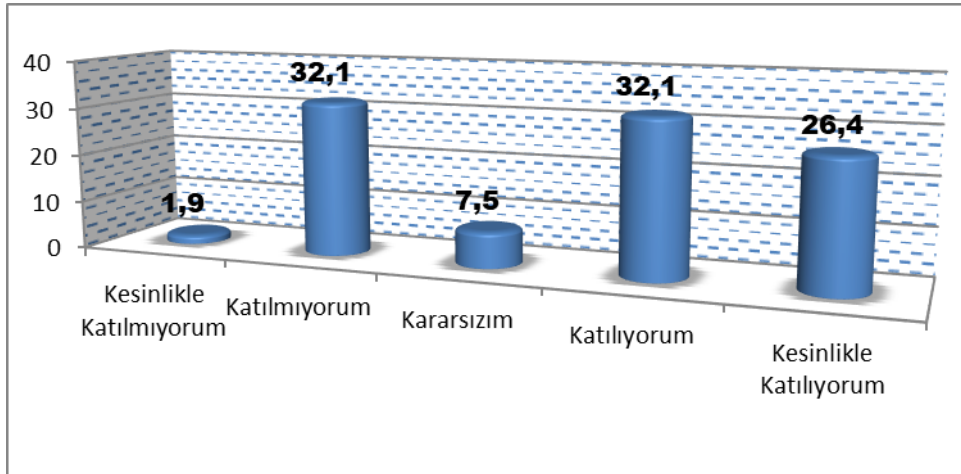
Muhasebe meslek mensuplarının mükelleflerinden aldıkları ücretlerin emeklerinin karşılığı olmadığına dair belirlenen soruna, ankete katılanların

toplam % 88,7'si kesinlikle katıldığını ve katıldığını belirtmiş ve alınan ücretlerin emeklerinin karşılığı olmadığını söylemişlerdir. Muhasebe meslek mensuplarının toplam % 9,5'i aldıkları ücretten memnun oldukları için bu yargıya hiç katılmadığını ve katılmadığını belirtmişlerdir.

Şekil-7: Mükelleflerimizin çok fazla mali yükümlülüklerinin ve ödemelerinin olmasından dolayı muhasebe ücretlerini ödemelerine sıra gelmiyor (%)

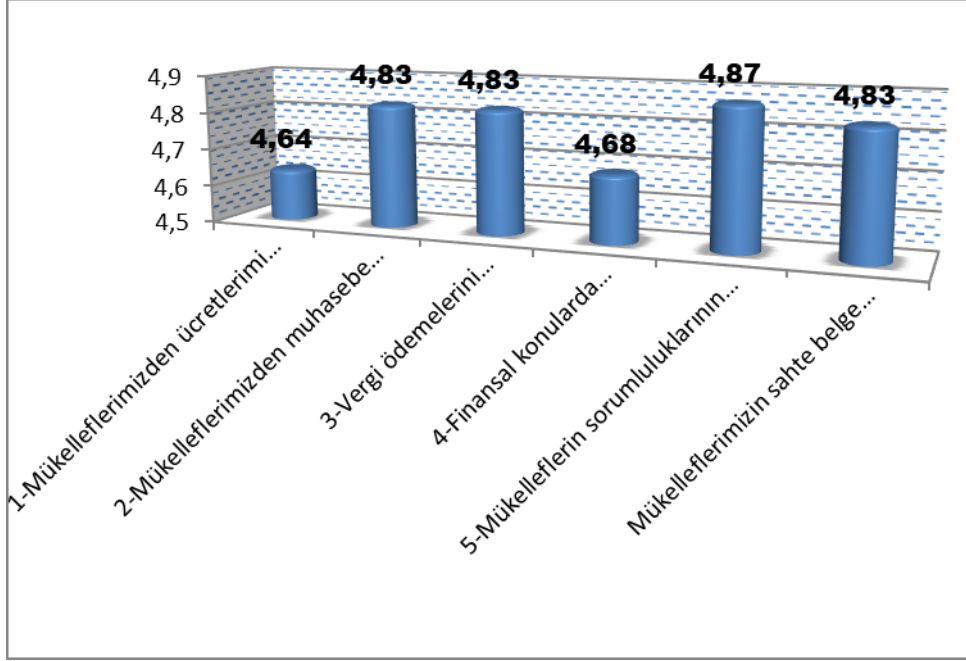
Araştırmada, bazı meslek mensupları muhasebe ücretlerini tahsil edememe sebebini mükelleflerin mali yükümlülüklerinden dolayı olduğunu belirttiler de, bazı meslek mensupları bu yargıyı sözlü olarak değerlendirdiğinde, birçok mükellefin ekonomik şartlar ne olursa olsun mükelleflerin ödemeleri ötelediklerini belirtmişlerdir.

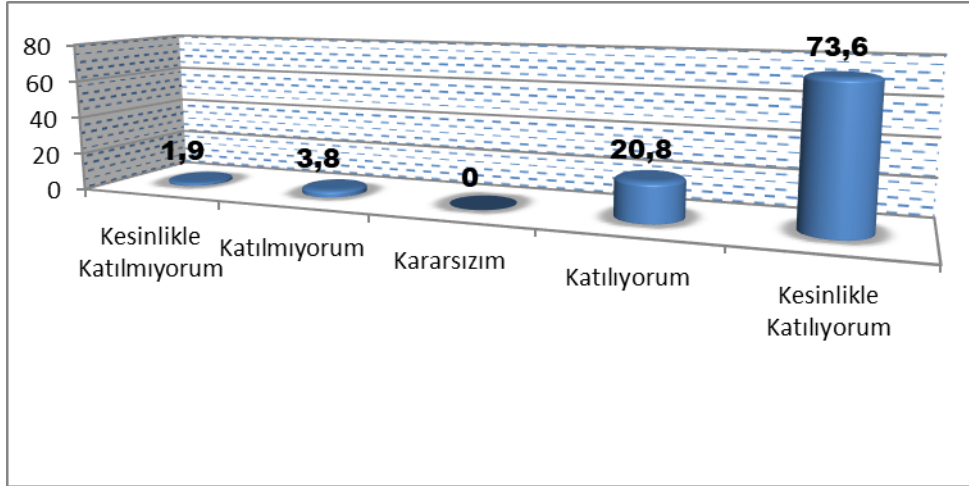
Şekil-8: İnceleme ve denetimler çok sık yapılıyor ve bu incelemeye ayıracak vaktimiz pek olmuyor (%)

Meslek mensupları denetimlerin çok olduğu yönünde (%58.5) görüş bildirirken, neredeyse yarısı da (%41.5) tersi yönde görüş bildirmiştir.

5.4. Meslek Mensuplarının Mükelleflerinden Talepleri

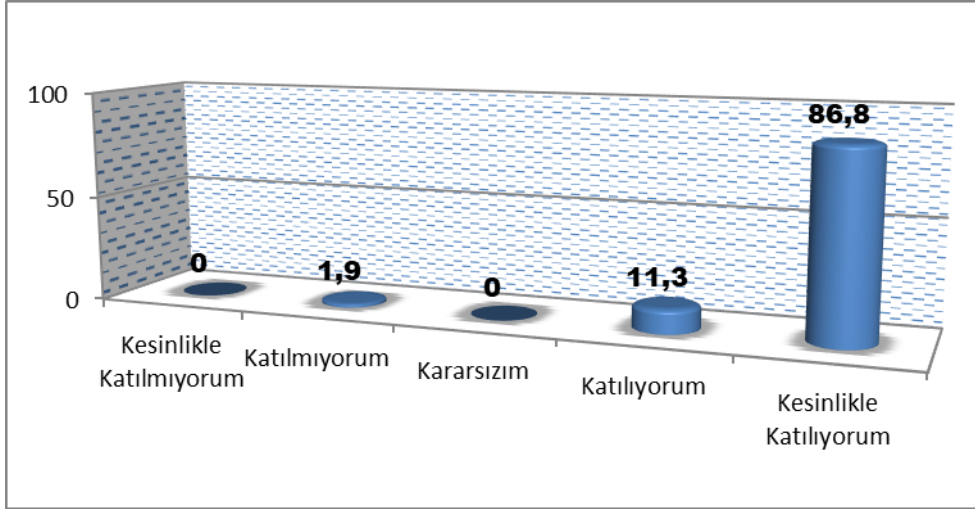
Şekil-9: Meslek Mensuplarının Mükelleflerinden Talepleri (Ortalama Değerler)

Şekil-10: Mükelleflerimizden ücretlerimi aylık olarak ödemelerini isterim (%)

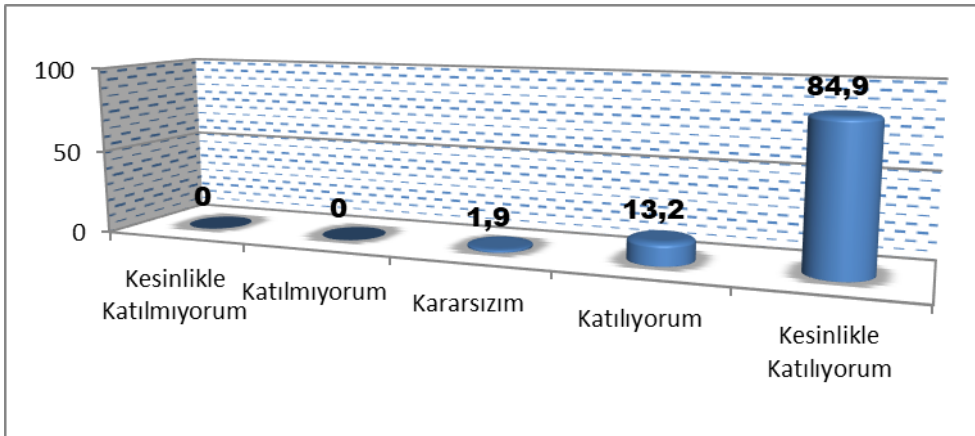
Meslek mensuplarının mükelleflerinden isteklerinden muhasebe ücretlerini aylık olarak ödemeleri yargısına meslek mensuplarının tamamına yakını

(%94.4) kesinlikle katıldıkları ve katıldıkları yönünde cevap vermiş olup sadece %5.7'lik kısmı ise buna katılmadıklarını ve ücretlerini yıllık almayı istediklerini belirtmişlerdir.

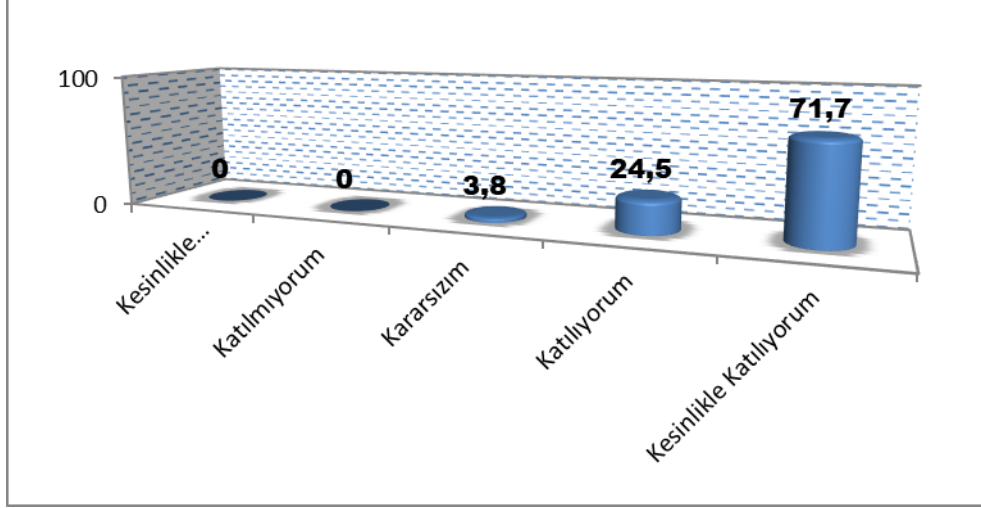
Şekil-11: Mükelleflerimizden muhasebe belgelerini zamanında ve eksiksiz olarak getirmelerini isterim (%)

Meslek mensuplarının tamamına yakın bir kısmı (%98.1) mükelleflerinden aylık olarak istenen belgelerin tamamını eksiksiz olarak getirmelerini istemektedirler. Meslek mensuplarının sadece %1.9'luk kısmı mükelleflerinin belgelerini zamanında getirdiğini, geri kalanının ise istenen belgeleri birden fazla kez istemeleri ile ancak temin ettiklerini bildirmişlerdir.

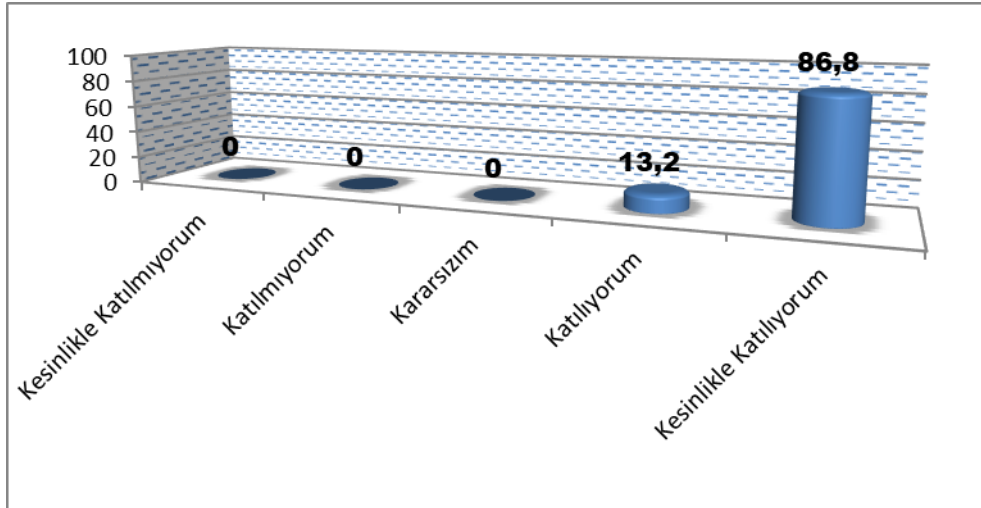
Şekil-12: Vergi ödemelerini mükelleflerimizin kendilerinin yapmasını isterim (%)

Meslek mensuplarının iş yükünün ağır ve zamanlarının kısıtlı oluşu nedeniyle hemen hemen tamamı (%98.1) vergi ödemelerini mükelleflerin kendilerinin yapması yönünde görüş bildirmişlerdir.

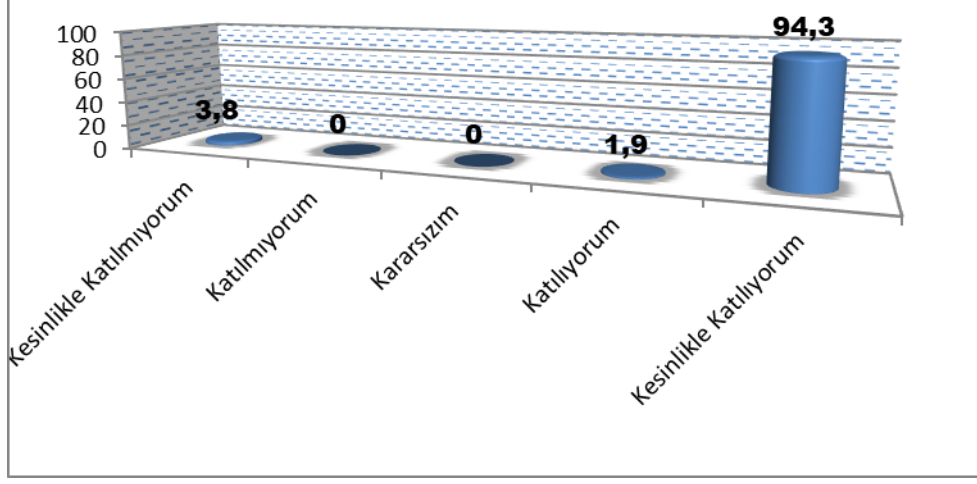
Şekil-13: Finansal konularda muhasebecilerle mükelleflerin sürekli bağlantılı olması gerekir (%)

Meslek mensupları, finansal konularda muhasebecilerle sürekli bağlantılı olmaları yargısına % 96.2 oranla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir.

Şekil-14: Mükelleflerin sorumluluklarının farkında olmaları gerekir (%)

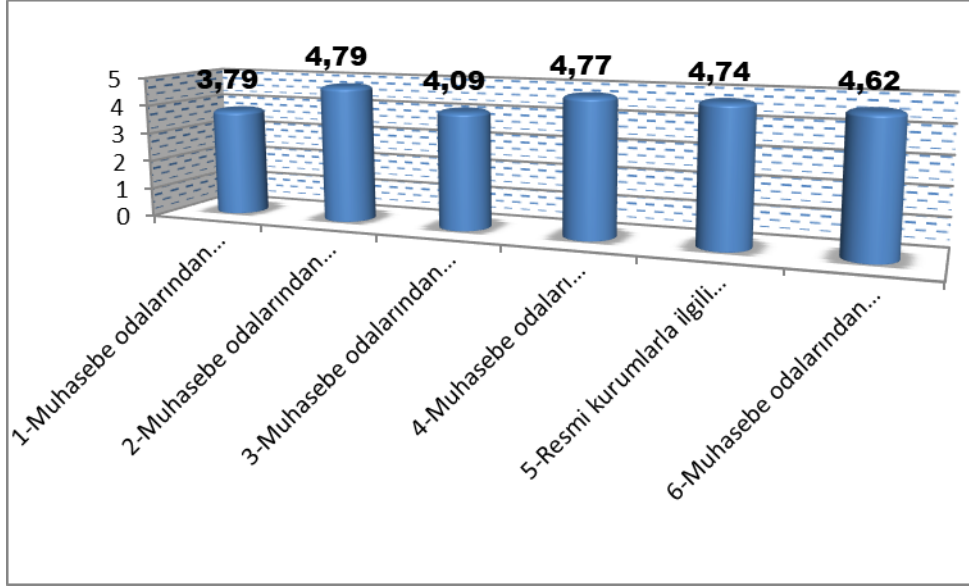
Meslek mensuplarının tamamı mükelleflerin sorumluluklarının farkında olmalarını istemişlerdir.

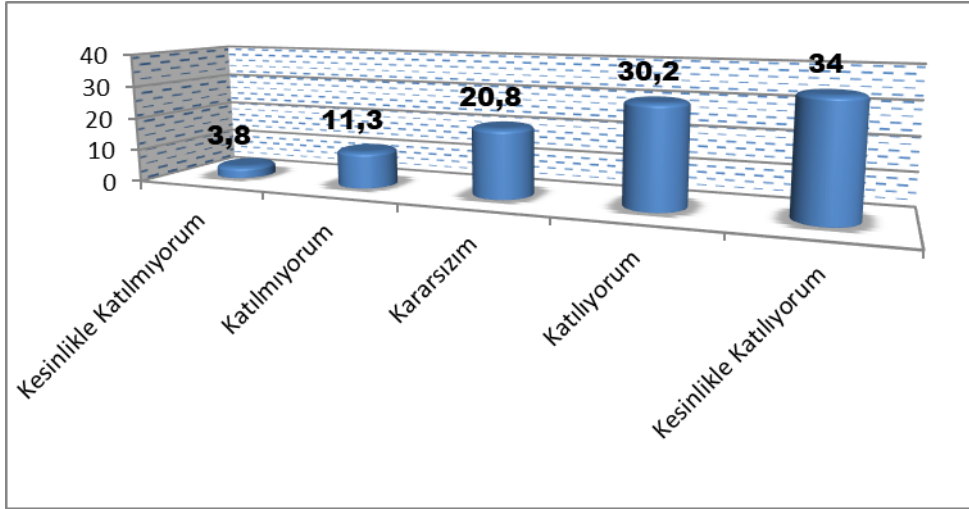
Şekil-15: Mükelleflerimizin sahte belge düzenlememeleri ve kullanmamaları gerekir (%)

Meslek mensuplarının neredeyse tamamı (%96.2) mükelleflerin sahte belge düzenlememeleri veya kullanmamaları gerekir yargısına kesinlike katıldığını ve katıldığını belirtmişlerdir. Ancak verdikleri cevaplarda katılmadığı yönünde açıklamada bulunan meslek mensuplarının soruyu yanlış okumuş veya yeterli bilgi düzeyine sahip olmadığından kaynaklandığı düşünülmektedir.

5.5. Meslek Mensuplarının Odalarından Talep ve Beklentileri

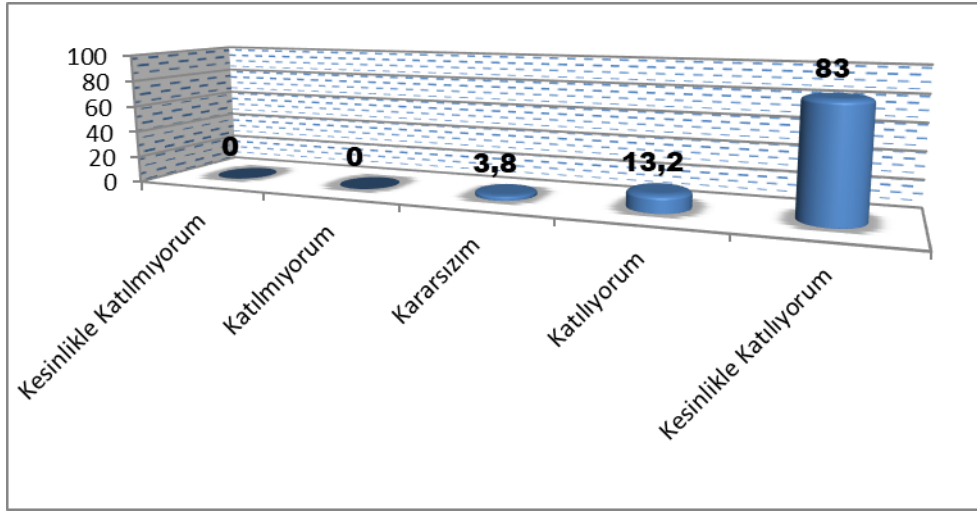

Şekil-16: Meslek Mensuplarının Odalarından Talep ve Beklentileri (Ortalama Değerler)

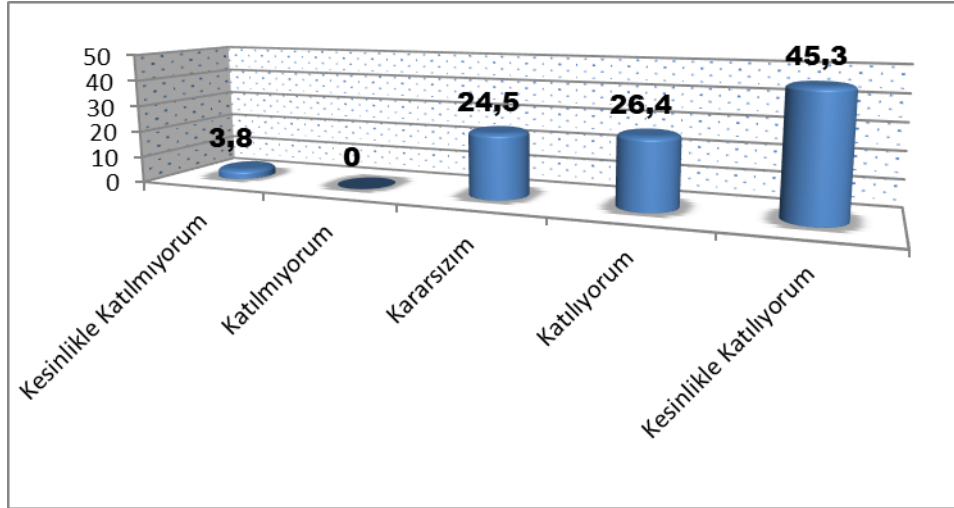
Şekil-17: Muhasebe odalarından aylık dergi çıkartılmasını isterim (%)

Meslek mensuplarından vergi kanunlardaki değişiklikleri ve mesleki diğer haberleri bir arada bulunduran dergi çıkarılmasını isteyenlerin oranı %64.2'dir. Kararsız, katılmayan, kesinlikle katılmayanlar ise bu bilgilere internet veya diğer haberleşme olanaklarıyla ulaşabileceklerini söylemişlerdir.

Şekil-18: Muhasebe odalarından meslektaşlar arasındaki haksız rekabete çözüm bulmasını isterim (%)

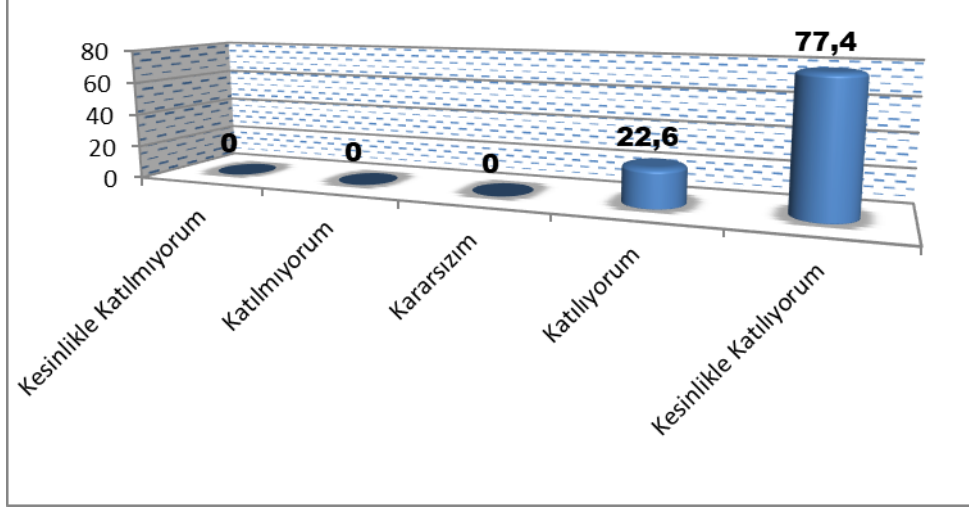
Meslek mensuplarının en fazla üzerinde durdukları konulardan birisi de (%96.2), meslektaşları arasındaki haksız rekabete çözüm bulunmasıdır. Özellikle yeni işe başlayan bazı meslek mensupları daha fazla mükellef elde etmek için, odanın belirlemiş olduğu ücret tarifesinden daha düşük muhasebe ücreti talep ederek ucuz defter tutmaktadırlar.

Şekil-19: Muhasebe odalarından gezi ve sosyal aktiviteleri oluşturmasını ve bu aktiviteleri arttırmasını talep ederim (%)

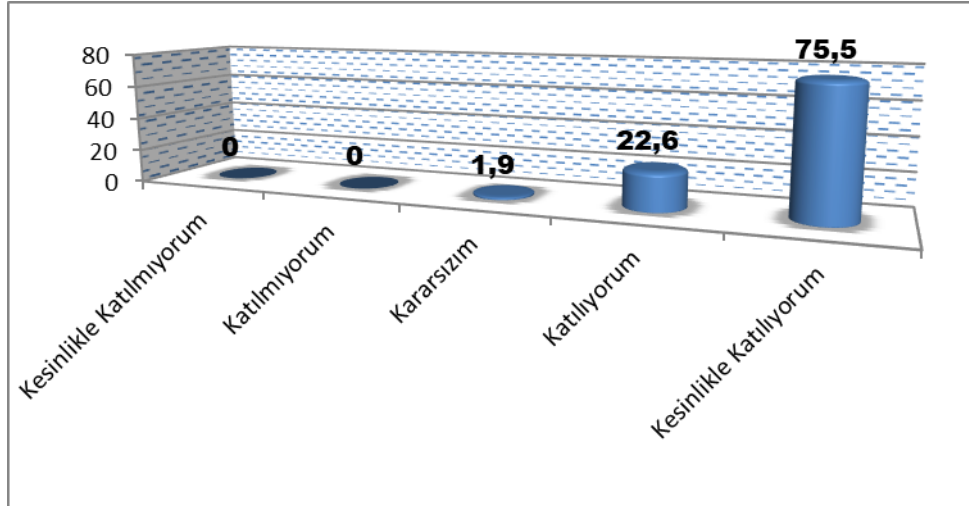
Meslek mensuplarının iş yükünün fazla ve stresli oluşu nedeniyle, %71.7'lik oranla muhasebe odalarından gezi ve sosyal aktivitelerin arttırılmasını talep etmişlerdir. %24.5'lik kararsız ve %3.8'lik kesinlikle katılmayanlar ise

meslek mensupları içerisinde yaş gurubun aynı olmayışı ve farklı alanlarda çok farklı görüşlere sahip olmalarından dolayı bunun mümkün olmadığını belirtmişlerdir.

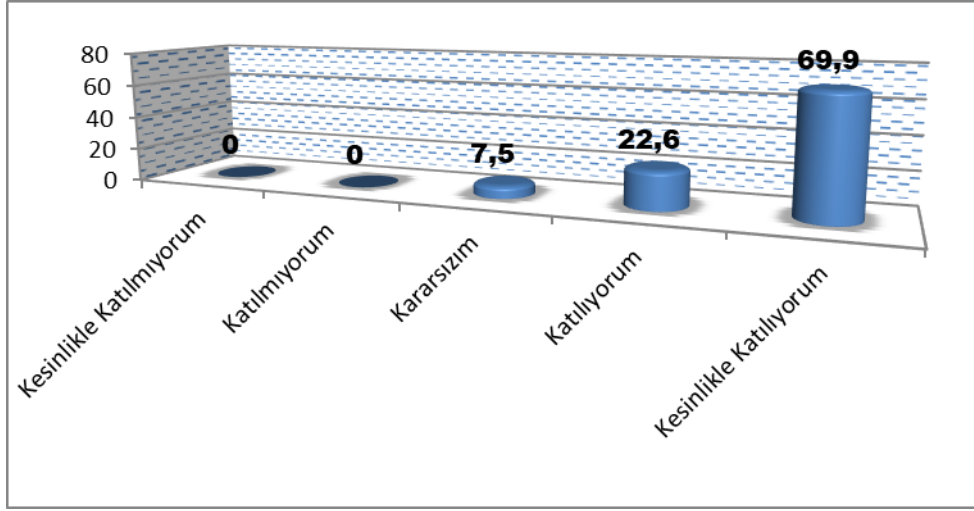
Şekil-20: Muhasebe odaları kanunlarla ilgili değişiklikleri en kısa sürede bildirsın isterdim (%)

Meslek mensuplarının %100'ü muhasebe odalarından, kanunlarla ilgili değişiklikleri en kısa sürede taraflarına bildirmelerini istemektedirler.

Şekil-21: Resmi kurumlarla ilgili karşılaşılan sorunların çözümüne muhasebe odaları yardımcı olsun isterim (%)

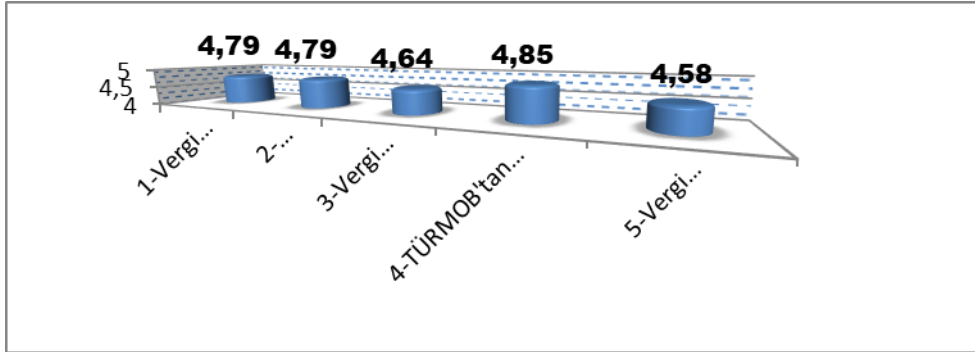
Meslek mensuplarının büyük bir çoğunluğunun katılıyorum yönünde (%90) vermiş olduğu cevaba göre, meslek mensupları, muhasebe odalarından resmi kurumlarla ilgili karşılaşılan sorunların çözümüne yardımcı olmalarını beklemektedirler.

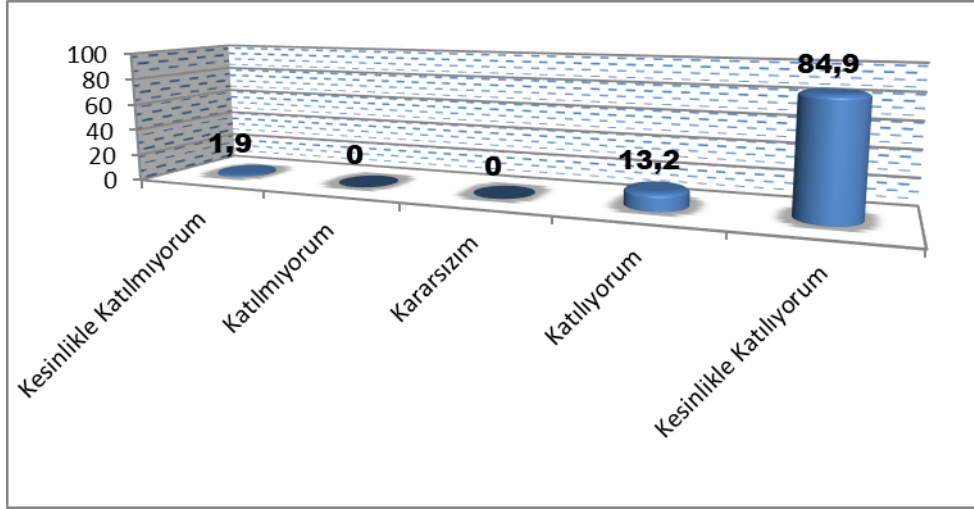
Şekil-22: Muhasebe odalarından meslek içi eğitimin arttırılmasını talep ederim (%)

Hem mükelleflerine hem de devletimize karşı çok fazla sorumlulukları olan muhasebe meslek mensuplarımızın meslekleri ile yapılan değişiklikler ve bu değişikliklerin uygulamaya aktarılması bağlamında bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Meslek mensuplarının %92.5'i meslek içi eğitimin arttırılmasını talep etmektedirler.

5.6. Meslek Mensuplarının TÜRMOB ile Hazine ve Maliye Bakanlığı'ndan talepleri

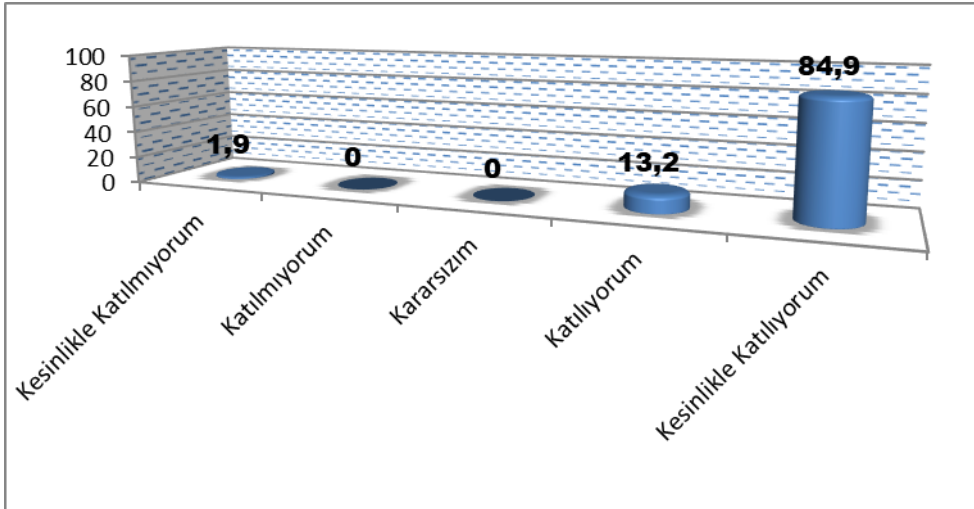

Şekil-23: Meslek Mensuplarının TÜRMOB ile Hazine ve Maliye Bakanlığı'ndan talepleri (Ortalama Değerler)

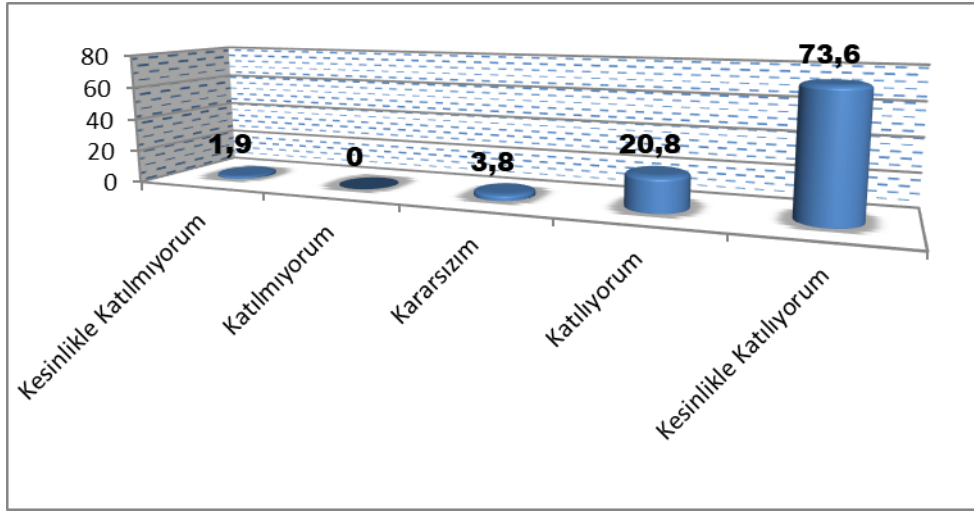
Şekil-24: Vergi sistemin daha düzenli hale getirilmesi için TÜRMOB ile Hazine ve Maliye Bakanlığı ile iletişim kurmasını isterim (%)

Meslek mensupları ile yapılan bu çalışmada, meslek mensuplarının en fazla istekte buldukları konulardan biri de vergi sisteminin daha düzenli hale getirilmesi olmuştur. Meslek mensuplarının %98.1'i bu yargıya kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevaplarını vermişlerdir.

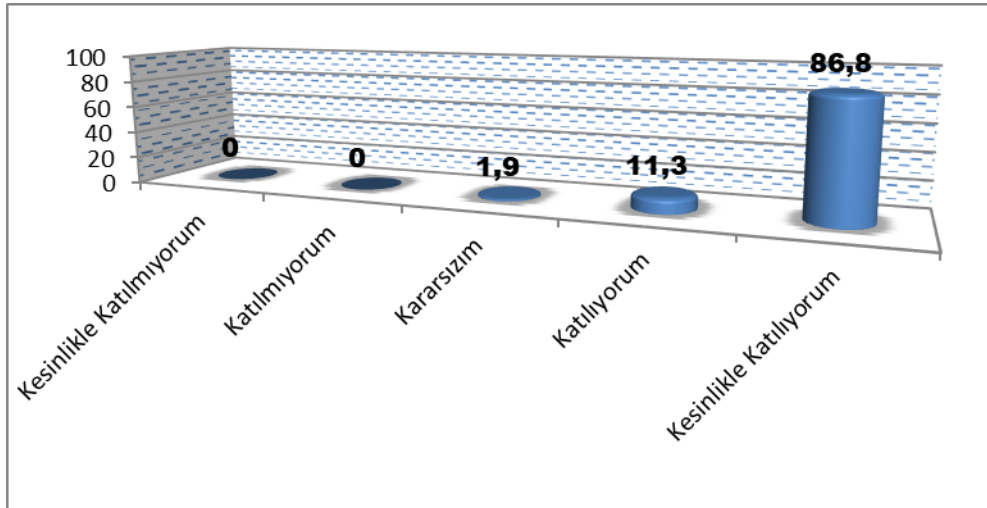
Şekil-25: Muhasebecilerin sorumluluklarının biraz azaltılması için TÜRMOB ilgili kurumlarla istişare edilmesini isterim (%)

Muhasebe meslek mensuplarının mükelleflerle müşterek ve müteselsil olarak sorumludurlar. Muhasebe işi icra edilirken meslek mensupları yaptıkları hataların karşılığında yaptırım neyse kabul etmekle beraber, mükelleflerimden kaynaklanan hataların sorumluluğunu almak istemediklerini (%98.1) belirtmişlerdir.

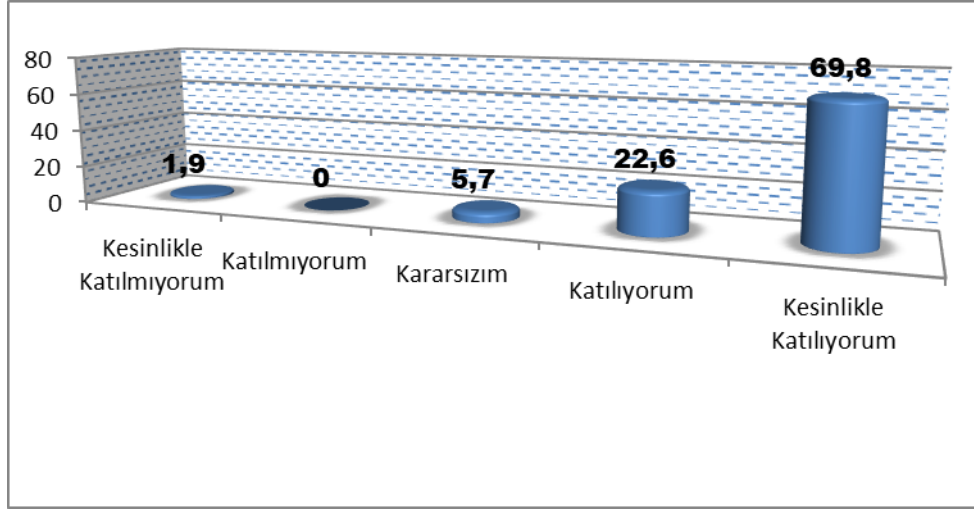
Şekil-26: Vergi dairelerinin biraz daha aktif çalışması için TÜRMOB'un Hazine ve Maliye Bakanlığı ile iletişim kurması gerektiğine inanıyorum (%)

Vergi dairelerinin biraz daha aktif çalışmasını (%94.4) isteyen meslek mensupları, vergi işlemlerindeki sisteminde gelişmesi veya değişmesi içinde TÜRMOB'dan ilgili bakanlık ve kurumlarla iletişim kurmasını talep etmektedirler.

Şekil-27: TÜRMOB'tan muhasebecilerin işlem yoğunluklarının azaltılması için çalışma yapılmasını talep ederim (%)

Meslekteki iş yükünün fazla olmasından ötürü işlem yoğunluğunun azaltılması için meslek mensupları tarafından verilen cevapların %98.1'i kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum seçeneklerinden oluşmaktadır.

Şekil-28: Vergi yargısının daha hızlı karar vermesinin sağlanması gerektiğini düşünüyorum (%)

Çalışmada meslek mensuplarına yönelik belirlene son yargı cümlesine, %92.4'lük kısım vergi yargısının daha hızlı karar vermesi gerektiğini cevabını vermiştir. Özellikle de ekonominin işleyişinin aksatılmaması adına ve mükelleflerin haklarının korunması açısından vergi yargısının vergileme ile ilgili davalarda hızlı karar vermesi önemli bir durumu ifade etmektedir diyebiliriz.

6. SONUÇ

Bu çalışmada, Muş ve Ağrı illerinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının devam eden ve güncel sorunlarını tespit etmek için bir anket çalışması uygulanmıştır. Bu sebeple çalışmada, muhasebe meslek mensuplarına, mesleki sorunlarını ve Mali Müşavirler Odası'ndan, TÜRMOB ile Hazine ve Maliye Bakanlığında taleplerini ve beklentilerini belirlemeye yönelik sorular yöneltilmiştir.

Çalışmadan ortaya çıkan sonuçlar ve sunulan birtakım çözüm önerileri şu şekildedir;

- Mükellefler arasında en iyi muhasebeci en az vergi ödeten muhasebeci olarak algılanmaktadır. Meslek mensupları için bu önemli bir problemdir. Zira mükellefler daha az vergi ödemek için, muhasebe meslek mensuplarını hata ve hileye teşvik edebilirler.
- Meslek mensupları kanunların çok hızlı değiştiğinden ve değişiklikleri takip edememekten bahsetmişlerdir. Muhasebe odalarının meslek mensuplarıyla aktif iletişimde olmasının, aylık dergi çıkararak meslekteki yeni düzenlemeleri yayınlamalarının ve

meslek içi eğitim vermelerinin bu konuyla ilgili problemleri azaltacağı düşünülmektedir.

- Meslek mensupları, daha düşük bir ücretle defter tutan meslektaşlarının olduğunu ve bunun haksız rekabeti doğurduğunu belirtmişlerdir. Meslek odalarının bir taban fiyat belirlemesinin ve konuyla ilgili denetimleri arttırmasının bu konuyla ilgili sorunları azaltacağı düşünülmektedir.
- Meslek mensupları, iş yüklerinin fazla olduğunu ve ücretlerini zamanında alamadıklarını söylemişlerdir. Bu konuyla ilgili yasal bir düzenleme yapılması ve denetimlerin artması, bir başka çözüm önerisi olabilir.
- Meslek mensuplarının üzerinde durduğu bir başka konu ise, mesleklerini yaparken tek başına kalmalarıdır. Meslek mensupları, Mali Müşavirler Odası, TÜRMOB ve Hazine ve Maliye Bakanlığının kendilerine daha çok yardımcı olmalarını istemektedirler.

Anket sorularda belirtilmeyen fakat anket uygularken meslek mensuplarınca tekrarlanan güncel sorunlar ve beklentiler ise şu şekilde özetlenebilir;

- Meslek mensupları, iş yüklerinin fazla oluşu ve mükelleflerinin mali bilgilerini beyan tarihlerinin de kısıtlı oluşundan dolayı aile sahibi meslek mensuplarının ailesine zaman ayıramadığı ve acil durumlarda yanlarında olamadıklarından şikayet etmişlerdir.
- Genel olarak meslek mensupları Hazine ve Maliye Bakanlığı ile TÜRMOB'un yıldızlarının barışmasını ve kendilerine yardımcı olmalarını yıllardır beklediklerini belirtmişlerdir.
- Meslek mensuplarının değindiği bir diğer sorun ise, mesleğe yeni başlayan meslek mensuplarının, mükellef statüsündeki herkese gidip, uygun fiyatla defter tutacağını beyan edip, haksız rekabet yaratmaları ve mesleğin itibarını düşürmeleridir.
- Meslek mensupları, kaçak olarak muhasebe mesleğini icra edenlerin varlığından ve bazı meslek mensuplarının diplomasını ve belgesini işin ehli olmayan kimselere kiraya verdiklerinden bahsetmiştir. Yasal denetimlerin arttırılmasının ve bunu yaptığı tespit edilen kişilere caydırıcı cezalar verilmesinin bu sorunun çözümüne yardımcı olacağı düşünülmektedir.
- Meslek mensupları, dijitalleşmenin her yerde olduğu gibi muhasebe iş sürecinde de artık etkili olduğunu fakat, e-beyan, e-vergi gibi sistemlerin ihtiyacı tam anlamıyla karşılamadığını söylemişlerdir.

- Ankete katılan meslek mensuplarının hemen hemen hepsi Ağrı ve Muş illeri gibi ekonomisi küçük illerde, belirli dönemlerde, belirli bir gelirin altında kazanan meslek mensuplarına stopaj vergisi veya KDV muafiyeti talep etmektedirler.

KAYNAKÇA

Aydemir , O. (2015, Temmuz). Muhasebe Meslek Mensuplarının Karşılaştıkları Sorunlar Ve Beklentiler. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi (Mufad)*, 71-84.

Durmuş, A. F., & Sekizsu, H. (2017). Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Değerlendirmeleri Ve Sorunlarının Analizi: Malatya İli Örneği. *International Journal Of Academic Value Studies*, 3(16), 429-438.

Ergün, H., & Gül, K. (2005, Ocak). Muhasebe Mesleği Etik Kuralları Ve Bu Kuralların Meslek Mensuplarınca Algılanışı. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi (Mufad)*(25), 144-154.

Gökgöz, A., & Zeytin, M. (2012). Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Faaliyetlerinde Karşılaştıkları Sorunlar Ve Beklentileri: Bilecik Ve Yalova İlleri Uygulaması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17, 477-493.

Gündüz, M., & Özen, E. (2016, Nisan). Muhasebe Meslek Mensuplarının Sorunları Ve Mesleki Memnuniyetlerinin Analizi: Uşak İli Örneği. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi (Mufad)*, 67-90.

Hepaksaz, E. (2018, Haziran). Vergi Mükellefi - Mali Müşavir İlişkilerinde Yetki - Sorumluluk Sorunsalı (Genel Sorunlar Ve Bazı Yargı Kararları Işığında Değerlendirmeler). *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 233-251.

Kalaycı, Ş., & Tekşen, Ö. (2006). Muhasebecilik Mesleğinde Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri: Isparta İl Merkezi Uygulaması. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi (Mufad)*, 90-101.

Kaya, G. A. (2015, Aralık). Muhasebe Meslek Mensuplarının Sorunları Ve Çözüm Önerileri: Elazığ'da Bir Araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*(41), 207-231.

Kaygusuz, S. Y. (2014). *Genel Muhasebe - 1*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Organ, İ., & Yegen, B. (2013). Vergi Bilinci Ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 241-271.

Özulucan, A., Bengü, H., & Özdemir, F. S. (2010, Mayıs). Meslek Mensuplarının Güncel Sorunları, Uygulamada Karşılaştıkları Yetersizlikler Ve Meslek Odalarından Beklentilerinin Unvanları Ve Mesleki Deneyim Süreleri Yönüyle İncelenmesi: Türkiye Genelinde Bir Araştırma. *Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi*(31), 41-64.

Özyürek, H. (2012). Muhasebe Meslek Mensuplarında Etik: Ankara'da Muhasebeciler Üzerine Araştırma. *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 125-137.

Tekşen, Ö., & Tuğay, O. (2014). Muhasebe Meslek Mensuplarının Sorunları: Burdur İlinde Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 19(1), 223-232.

Tetik, N., Kınay, F., & Ciğer, A. (2008). Antalya İlindeki Muhasebe Meslek Mensuplarına Yönelik Durum Analizi Ve Beklentilerini Saptamaya Dönük Bir Araştırma. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi (Mufad)*(38), 70-79.

Tükenmez, N. M., & Kutay, N. (2005). Muhasebe Meslek Mensubunun Karar Alma Sürecinde Meslek Ahlakının Yeri: Çok Boyutlu Analiz-İzmir Örneği. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi (Mufad)*(25), 155-164.

Uzay, Ş., & Güngör Tanç, Ş. (2004, Nisan). Muhasebecilerin Sorunları Ve Beklentileri: Kayseri Ve Nevşehir İlleri Uygulaması. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi (Mufad)*(22), 94-114.

Yıldız, G. (2011, Mart). Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği Ve Kayseri İl Merkezinde Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(36), 155-178.

ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışmada, frekans ve yüzde dağılımı ile ortalamalar gibi istatistiki yöntemlerle analizler yapılmıştır. İleriki çalışmalarda ortalamaların farklı değişkenlere göre farkı ve faktör analizleri gibi daha ayrıntılı analizler yapılabilir. Çalışmada kullanılan veriler sadece Ağrı ve Muş'ta çalışan muhasebe meslek mensuplarından elde edilmiştir. Çalışmada anketlerden yola çıkarak sadece meslek mensubu görüşlerine yer verilmiştir. İleriki çalışmalarda örneklem büyüklüğü genişletilebilir ve meslek mensupları dışında mükelleflerin de görüşleri alınabilir.

MUHASEBE ÇALIŞANLARI AÇISINDAN VERGİ AHLAKINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: KARS, ARDAHAN, İĞDIR ÖRNEĞİ*

Dr. Öğr. Üyesi Seyhan ÖZTÜRK^a
Öğr. Gör. Kübra HÜRYURT^b

Ampirik Araştırma
(Empirical Research)

*Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Mart 2020; 13 (1): 51-71*

ÖZ

Diğer bütün meslek dallarında olduğu gibi etik; muhasebe mesleği açısından da ayrı bir önem arz etmektedir. Muhasebe meslek mensupları kendi çıkarlarından daha ziyade toplumun ve mükelleflerin çıkarlarını koruyucu hareket etmekte; karşılaştığı muhtemel etik sorunlarını bu bakış açısıyla çözümlenmektedir. Muhasebe meslek mensuplarının mükelleflerin baskısı ile yaşadıkları etik ikilemler en fazla vergi konusu ile alakalı olarak ortaya çıkmaktadır. Vergi konusu sebebiyle muhasebe meslek mensubunu baskılayan mükellefler; çoğu zaman muhasebecileri etiğe aykırı davranışlara dahi zorlamaktadırlar. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı; muhasebe çalışanlarının tavır ve tutumlarının vergi ahlakına yansımalarını tespit etmektir. Bu temel amacın yanında; muhasebe meslek mensuplarının bağlılık düzeyleri, kanun ve uygulama bilgileri bakımından etiğe aykırı davranışlarının vergi ahlakına etkisini tespit etmek de amaçlanmaktadır. Yapılan anket çalışması ile; elde edilen sonuçlara göre özetle vergi ahlakı faktörünün; cinsiyet, çalışma süresi ve çalışan şehre göre anlamlı değişiklikler içinde olduğu yönündedir.

Anahtar Sözcükler: Muhasebe Etiği, Vergi Ahlakı, Etik, Muhasebe.

JEL Kodları: M40, M41.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Öztürk, S., Hüryurt, K. (2020). Muhasebe Çalışanları Açısından Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler: Kars, Ardahan, İğdir Örneği. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 13 (1), 51-71.

* Makalenin gönderim tarihi: 06.02.2019; Kabul tarihi: 10.09.2019, iThenticate benzerlik oranı %28

^a Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, seyhan87ozturk@gmail.com,
ORCID: [0000-0003-1458-840X](https://orcid.org/0000-0003-1458-840X).

^b Kafkas Üniversitesi, Sarıkamış Meslek Yüksek Okulu, kubrahuryurt@gmail.com,
ORCID: [0000-0002-3289-2328](https://orcid.org/0000-0002-3289-2328).

FACTORS AFFECTING TAX ETHICS ACCORDING TO THE ACCOUNTING PROFESSIONALS: KARS, ARDAHAN, İĞDIR EXAMPLE

ABSTRACT

As in all other professions, the ethical accounting profession requires. Professional accountants act to protect the interests of society and its taxpayers rather than their own interests; angled analysis approach. The ethical dilemmas experienced by the professional accountants with the pressure of the taxpayers Taxpayers who suppress the professional accountant in the tax room; In the air time accountants are also forced to act ethically. The main objective of this study is; the ethics of the ethics of the professional accountants of the accounting profession; the level of commitment of accounting professionals, laws and enforcement information in the rooms of the tax of the tax of the behavior of a structured survey; according to the results of the tax morality factor; gender, working time and the city where it is within the meaningful level.

Keywords: Accounting Ethics, Tax Ethics, Ethics, Accounting.

JEL Codes: M40, M41.

1. GİRİŞ

Etik günlük hayatta olduğu kadar iş hayatında, özellikle muhasebe mesleğinde önemli yer tutan bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Muhasebe meslek mensuplarının kamu çıkarlarını gözeterek faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaları hem kendi hem de toplum etik değerlerini göz önünde tutarak yasalara da uygun şekilde hareket etmeleri gerekmektedir. Muhasebe meslek mensuplarını bu süreçte bazen zorlayan, çelişkiye düşüren, ikilem yaşatan durumlar da söz konusu olabilmektedir. Muhasebeciler ile mükellefler arasında yaşanan sorunların kaynağında genelde vergi ödeme konusundaki hassasiyet yatmaktadır. Mükellefler daha az vergi ödeme talepleri nedeniyle muhasebe meslek mensuplarını baskılamaya çalışabilmektedirler. Bu noktada meslek mensuplarının kişisel yargılarını kullanmaları, yasalara uygun hareket etmeleri kadar sahip oldukları etik bilinç ve hassasiyet de süreci yönlendirici etki yapmaktadır. Özellikle etik ikilemlerin aşılması konusunda bu bilinç belkide etiğe aykırı davranmaktan meslek mensubunu koruyucu etki yaratmaktadır.

Bu bağlamda yapılan bu çalışmada incelenmek istenen temel soru vergi ahlakını etkileyen unsurların muhasebe çalışanları açısından ortaya konulmasıdır. Bu kapsamda, yapılan faktör analizi ile; bağlılık düzeyi, kanun ve uygulama bilgisi, etik dışı davranış faktörlerinin vergi ahlakı faktörüne etkisi ölçülmüştür.

2. MUHASEBE MESLEK ETİĞİ

Etik; en genel ifadeyle iyinin ve iyi davranışların doğasını, özünü ve kaynaklarını araştıran geleneksel bir felsefe dalı olarak tanımlanmaktadır.

Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi

İnsanların karakter yapısıyla doğrudan ilgili olan etik; toplumun etik anlayışı ile paralel bir yapıya sahip olmaktadır (Bezirci ve Bayraktar, 2017: 17-18).

Genel olarak ahlak ile eş anlamlı kullanılan etik kavramı töre bilimi ya da bir meslek grubunun uymak zorunda olduğu davranışlar bütünü olarak da tanımlanmaktadır. Ahlaklı yaşamın özünü araştıran etik; genel geçer evrensel kurallara sahip olmakta, coğrafyaya ya da toplumlara göre şekillenmemektedir (Kolçak, 2012: 3-4). Ahlak ise aksine ulusal nitelikte olup; toplumdan topluma değişiklik göstermekte, etiğin araştırma konusunu oluşturmaktadır.

Etiğin bir bölümü olan meslek etiği; ilgili mesleğe mensup kişilerin uyması gereken kuralları belirlemekte ve düzenlemektedir. Etik ile meslek etiği arasında güçlü ve sağlam bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü; evrensel kabul görmüş bazı ilkelerdeki ve toplumun genel etik değerlerindeki gelişmeler meslek etiğini doğrudan etkilemektedir (Başpınar ve Çakıroğlu, 2014: 60).

Meslek etiğinin en önemli özelliği dünyanın her neresinde olursa olsun aynı meslekten olan kişilerin aynı davranış kurallarına tabi olarak çalışmalarını yani iş anlamında bir standart disiplin sağlamaktır. Bunun yanında küreselleşme ile yaşanan gelişmeler ortak meslek etiği oluşturulmasını ayrıca gerekli kılmaktadır (Ekici, 2013: 46).

Muhasebe mensuplarının yapmış oldukları işler meslek olarak kabul edilmekle birlikte ülkemizde 1989 yılında 3568 sayılı kanun ile muhasebe mesleği yasal dayanağına kavuşmuştur (Kısakürek ve Alpan, 2010: 216). Bu bağlamda etiğin ve meslek etiğinin önemli yer tuttuğu mesleklerin belkide en başında muhasebe gelmektedir. Muhasebe mensuplarının kamu hizmeti verdikleri dikkate alındığında bu hizmete özgü tüm nitelikleri taşıdığı kaçınılmaz bir gerçekliktir. Teknolojide dolayısıyla ekonomide hızla ortaya çıkan değişme ve gelişmelere ayak uydurabilmek muhasebe mesleğinde sürekli bir ilerleme ve değişimini zorunlu hale getirmektedir. Yine muhasebe meslek mensuplarının kavramsal bir takım terim ve bilgileri uygulamaya aktarmaları sırasında da bazı problemler çıkmaktadır. Bu tür problemleri bertaraf edebilmek için meslek yasaları ve yönetmelikler çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Bu noktada muhasebe meslek etiğinin önemi ortaya çıkmaktadır (Çukacı, 2006: 98).

Muhasebe mesleğinde etik anlayışın benimsenmesinde ve gelişmesinde muhasebe bilgilerinin özellikleri de önemli rol oynamaktadır. Bu çerçevede, işletme ile ilgilenen taraflara sağlanacak muhasebe bilgilerinin; anlaşılabilirlik, ilgililik, güvenilirlik, karşılaştırılabilirlik ve tutarlılık gibi niteliklere sahip olması gerekmektedir (Gül ve Ergün, 2004: 57).

Her meslekte olduğu gibi muhasebe mesleğinde de meslek mensuplarının değer yargılarında çelişkiye düşme, kurallarda ve kararlarda anlaşamama

gibi çeşitli sorunlarla yüzleştiği görülmektedir. Dolayısıyla muhasebeciler mesleki görevlerini yerine getirirken etik kurallarla çelişkiye düşebilmektedirler. Örneğin, mükellefle yaşanan görüş farkı, mükellef yada muhasebe firması tarafından, muhasebecinin kamu güvenine sadakatini test eden baskılara neden olabilmektedir. Bu nedendir ki; muhasebecilerin mesleki yargıları, kurallar ve düzenlemelerin teknik olarak uygulanmasından çok daha fazlasını gerektirmektedir (Thorne, 2000:140). Mevcut kuralların eksikliği, tutarsızlığı veya belirsizliği, muhasebecilerin doğru bir teknik çözümü olmayan kararlarda mesleki yargıda bulunmasını gerektirmektedir. Bu yüzden muhasebecilerin mesleki yargıları, sık olarak etik problemlerin çözümünü de içermektedir (Kutlu, 2008: 153).

Tüm bunların yanında muhasebe meslek mensuplarının tutum ve davranışlarının mükelleflerin vergi ahlakı oluşumunda önemli bir payı bulunmaktadır. Bunun en temel sebebi de mükelleflerin büyük bir çoğunluğunun daha az vergi ödemeyi talep etmeleri ancak bunu sağlayacak yeterli muhasebe bilgisine sahip olmamaları ve dolayısıyla muhasebe meslek mensuplarının yardımına gereksinim duymaları olmaktadır. Bu durumda muhasebe meslek mensupları etiğe aykırı davranışlarda bulunarak mükelleflerin talepleri doğrultusunda hareket ettikleri takdirde başta mükellef baskısıyla başlayan sonrasında muhasebe meslek mensubunun nerdeyse vergiden kaçınma konusunda yol gösterici konuma geldiği ve her defasında tarafların birbirini etkilediği bir süreç içerisine girmektedir. Başta bu süreç diğer mükellef ve muhasebe meslek mensuplarının tutumlarını da etkileyerek geniş çapa yayılmak suretiyle toplum bazında vergi ahlakını da olumsuz etkilemektedir (Yücel, 2017: 230). Bu anlamda muhasebe mesleğinde etik vergi ahlakının temelini sağlamlaştırmaya da katkı sağlamaktadır.

3. MUHASEBE MESLEĞİNDE ETİĞE AYKIRI DAVRANIŞLAR

Yakın geçmişte küresel çaplı şirketlerin yaşadıkları muhasebe skandalları; sermaye piyasalarının gelişmiş olduğu yada yeni geliştiği piyasalarda denetim faaliyetlerinin tek başına yeterli olmadığını ispatlamış ve muhasebe mesleğinde de etik kavramını gündeme yerleştirmiştir (Kayacan, 2005: 11). Muhasebe mesleğinde etik, kanunlara uygun işlem yapmanın yanında, toplumun güncel değer yargılarına da önem vererek güvenilir bilgilerin topluma sunulmasını doğru, tarafsız ve güvenilir raporlama yapmayı kapsamaktadır (Aymankuy ve Sarioğlan, 2005: 29). Bu sebeptir ki; etik muhasebe mesleği açısından ayrıca bir önem arz etmektedir.

Etik davranış belli bir ahlaki kod kapsamında iyi yada doğru olarak nitelendirilebilen kişisel davranışlardan; etiğe aykırı davranışlar ise kötü yada yanlış olarak nitelendirilen davranışlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla bu tür iki soyut kavramın ortaya çıkması muhasebe meslek mensuplarının

işini iyice zora sokmaktadır. Çünkü muhasebe bilgilerine ihtiyaç duyan kesimlerin tamamı açısından herhangi bir olayın iyi olması ya da kötü olması mümkün olmayacaktır. Bununla birlikte bu olayın gerçekleşmesi ilgi grupları için iyi yada kötü olması beklenen eylemin yasalara uygun olup olmaması da etik davranış yönü ve boyutunu çoğunlukla etkilemeyecektir (Çukacı, 2006: 96)

Muhasebe meslek mensuplarının topluma, müşterilerine, mükelleflerine ve meslektaşlarına karşı güvenilirlik kazanabilmeleri adına bir takım ahlaki ve kişisel değerlere uymaları gerekmektedir. Meslek mensuplarının bu tür yetilere sahip olması gerekliliği ise mesleki etik kavramını, bu kavrama farkındalığın kazandırılmasında da mesleki faaliyetler kapsamında etik davranışın önemi ortaya çıkmaktadır (Akın ve Özdaşlı, 2014: 62).

Muhasebe mesleğinde kişileri etiğe aykırı davranmaya zorlayan temel sebep; sürekli yaşadıkları etik ikilemler olmaktadır. Etik ikilem, herhangi bir olayın çözümünde, kişilerin mesleki inisiyatifleri kullanırken içine düştükleri kararsızlıkları ifade etmektedir. Muhasebede etik ikilem, muhasebecinin mesleğinin gerektirdiği görev ve sorumluluklarının diğer bazı gruplara olan görev ve sorumluluklarıyla ya da kendi çıkarlarıyla uyuşmaması halinde ortaya çıkmaktadır (Yücel, 2017: 236).

Muhasebe mesleğini yürütenlerin topluma karşı olan sorumlulukları diğer mesleklerle kıyaslandığında çok daha fazladır. Dolayısıyla, muhasebe mesleği açısından toplumun güvenini sağlamak en önemli amaçlardan birini oluşturmaktadır. Muhasebe mesleği faaliyetleri sürdürülürken ele alınan konular, muhasebe meslek elemanlarının farklı sonuçlara ulaşmasına neden olabilecek bir yapıya sahip olduğundan meslek mensuplarının karar vermede zorlanmalarına ve çelişkide kalmalarına neden olabilmektedir. Bunların nasıl çözümleneceği konusu; meslek mensuplarının yaşadıkları sorunlardan birini oluşturmakta; bu sebeple oluşturulan etik kurallar ile ahlak dışı davranışlara bir sınır getirilmeye çalışılmakta ve böylelikle belirsiz durumlara yol göstermesi amaçlanmaktadır. Etik olmayan muhasebe uygulamaları genellikle dönem karını azaltıcı veya artırıcı nitelikteki fiktif kar yaratılması, gelirlerin ayarlanması, vergiden kaçınma, borcu saklama gibi etik olmayan muhasebe uygulamaları ile yapılmaktadır (Bilen ve Yılmaz, 2014: 71).

Muhasebe mesleğinde etik dışı davranışların en önemli örneği hilelerdir. Etik ikilem oluşumuna zemin hazırlayan sebeplerde hile üçgeni olarak ifade edilen; baskı, fırsat ve bahane unsurları ile açıklanmaktadır. Mükellefler ile muhasebe meslek mensupları arasında yaşanan çelişkiler, görüş farklılıkları ve taleplerin karşılanamaması durumları muhasebe anlamında etik ikileme neden olmaktadır.

Muhasebe meslek mensupları açısından hile üçgenindeki fırsat unsuru; sürekli değişen ve boşlukları olan yasalardır. Ancak fırsatlar tek başına

yeterli bir güdüleme aracı olmamakla birlikte baskı unsuru ile de karşılaşılması etik dışı davranmayı kolaylaştırmaktadır. Muhasebe meslek mensuplarının üzerindeki en önemli baskı unsuru da hiç kuşkusuz mükellefler olmaktadır. Mükellefler muhasebecilerini daha çok vergiyi ayarlayan kişiler olarak görmekte ve bu konuda sürekli baskı yapmaktadırlar. Bir diğer baskı unsuru ise meslektaşların sergiledikleri etik dışı tutumlar olmaktadır. Etik ikilemi etiğe aykırı davranışa dönüştüren son unsur ise yaratılan bahanelerdir. Muhasebe meslek mensuplarının en çok kullandığı bahaneler ise herkes yapıyor, ben de çok kazanmayı hak ediyorum, kimseyi mağdur etmedim devletin parası bitmez zaten vb. (Yücel, 2017: 236-237)

4. VERGİ AHLAKI

Vergi ahlakı; vergi ödemeye karşı duyulan içsel bir motivasyon olarak tanımlanabilmektedir. Burada içsel motivasyon tabiri; dışsal bir baskı yada zorlama olmaksızın gönüllü olarak vergi ödemesini gerçekleştirme anlamı taşımaktadır (Aktan, 2012: 15).

Vergi ahlâkı, vergiye ilişkin yükümlülüklerin zamanında ve tam olarak yerine getirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Schmölders, 1976: 111). Diğer bir ifade ile vergi kaçakçılığı ve vergi cezalarına takılmadan bu tür sorumlulukları yerine getirme konusunda gösterilen davranış ve tutumları ifade etmekte; vatandaşların mükellef olarak devletle aralarındaki ilişkiyi belirleyen davranış normları olarak da tanımlanmaktadır. Vergi ahlâkı bir bakıma toplumun genel kültür seviyesinin bir fonksiyonu olarak görülmektedir. Kültür seviyesi iktisadi seviyeye paralel bir seyir izlediğinden; iktisadi olarak gelişmiş ülkelerdeki vergi ahlâkı, gelişmemiş ülkelere göre daha ileri düzeyde olmaktadır (Tosuner ve Demir, 2007:9).

Vergi itaatsizlikleri tüm toplumlarda yaşanan etiğe aykırı vakalardandır. Uluslar arası kayıt dışı ekonomi bunun en büyük göstergesini oluşturmaktadır. Kayıt dışılığın en önemli sebeplerinden biri de kişilerin dürüst olmamalarıdır. Öte yandan denetimlerin azlığı, cezai yaptırımların yetersizliği de bu davranışı tetikleyen diğer etkenler olarak sayılmaktadır. Buna rağmen yinede bazı kişilerin doğasından gelen, yaratılıştan kaynaklanan içsel motivasyon varlığı vergi ahlakını açıklamaktadır. Ahlak, sosyal ilişkilerde ya da kişiler arasındaki ilişkilerde rehberlik etmek adına için geliştirilen kurallardan oluşan bir sistemi ifade etmektedir. Bu bağlamda vergi mükelleflerinin vergileme karşısındaki davranışları halkın vergi zihniyeti ve vergi ahlakı tarafından belirlenmektedir. Zaman ve mekana göre farklılıklar gösteren vergi zihniyeti vatandaşların bizzat vergileme karşısında takındıkları tavır olarak tanımlanmaktadır. Vergi mantığını genel bir çerçeve içinde ele alan vergi ahlakı ise "mükelleflerin

vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında takındığı tutum" olarak açıklanmaktadır (Gökbunar, Selim ve Yanıkkaya, 2007: 71).

Vergi ahlakını etkileyen faktörlerin yapısal özelliklerine bağlı olarak, mükelleflerin vergi açısından ahlâki yapıları da değişebilmektedir. Örneğin, yüksek bir vergi oranı karşısında, vergi ahlâksızlığı olarak kabul edilen davranış eğilimleri artabileceği gibi, düşük bir vergi oranı karşısında bu davranış eğilimleri azalabilmektedir. Böylelikle vergi gönüllüsü olarak ifade edilen bir grup mükellefin bu faktörlerden çok etkilenmediğini söylemek de mümkün olabilmektedir. Vergi ahlakının ilk akla gelen tarafı, ekonomik bir unsur olmasıdır. Ancak, ahlâk gibi değerler psikolojisi içinde sayılan bir olguyu, yalnızca ekonomik unsurlarla değerlendirmek yanlış olabilmektedir. Ekonomik faktörlerin yanında sosyal, kültürel ve demografik faktörlerden de bahsetmek yerinde olmaktadır (Demir, 2008: 61).

Sonuçta meslek etiği anlamında etiğin önemle dikkate alınması gereken meslekler başında muhasebe gelmekte, muhasebe meslek mensupları kişisel yargıları kadar meslek etiği kurallarını dikkate alarak etik sorunların üstesinden gelmektedirler. Muhasebe meslek mensuplarının en önemli baskı grubu olan mükellefler az vergi ödeme talepleri nedeniyle meslek mensupları zora sokmakta ve bazen etik dışı davranış sergilemelerine sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda mesleği sürdürenlerin sahip oldukları etik hassasiyet ve bilinç kişileri yönlendirici; etik ikilemleri her iki tarafın faydasına olacak şekilde çözümleyici rol oynamaktadır.

5. MUHASEBE ÇALIŞANLARI AÇISINDAN VERGİ AHLAKINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: KARS, ARDAHAN, İĞDIR ÖRNEĞİ

Bu kısımda yapılan araştırmanın yöntemi, örnekleme, evreni, bulgular ve değerlendirmeleri yer almaktadır.

5.1. Araştırmanın Modeli

Muhasebe meslek mensuplarına yönelik gerçekleştirilen bu araştırma ilişkisel bir modele göre tasarlanmıştır. Buna göre modelde; iki ve daha fazla değişken arasında gerçekleşen değişimin varlığı ve derecesi tespit edilmeye çalışılmaktadır. Genelde korelasyon, regresyon ve karşılaştırmaya olanak sağlayan analizlerden yararlanılmaktadır (Karasar, 2011: 87). Ayrıca, araştırmanın merkezinde yer alan olgunun mevcut durumu ortaya koymaya çalışması, araştırmaya tanımlayıcı bir nitelik kazandırmıştır (Altunışık ve diğ., 2010: 69).

5.2. Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırmada veriler; ilgili yazından yararlanılarak düzenlenmiş bir anket formu ile toplanmıştır. Ankette; demografik soruların yanı sıra, katılımcıların vergi konusunda tutum, davranış ve bilgilerini ifade eden

ifadelerin yer aldığı bir ölçek bulunmaktadır. Bu kapsamda kullanılan 27 maddelik ölçek, Yücel (2017) tarafından oluşturulan ve Bursa ilinde uygulanan çalışmadan elde edilmiştir.

Ölçeğin maddeleri için yanıt kategorileri oluşturulurken 5'li Likert derecelemesinden yararlanılmıştır. Taslak haline getirilen anket; öncelikle, anlaşılabilirlik ve uygunluk açısından bu alanda uzmanlığı bulunan 10 kişiye sunulmuştur. Uzmanların incelemesi sonucunda öneri ve eleştiriler dikkate alınarak anket son halini almıştır.

5.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Türkiye'deki vergi dairesi çalışanları araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Evrenin tamamına zaman ve mekan kısıtları nedeniyle ulaşamayacağı düşüncesiyle ulaşılabilir evren olarak Kars, Ardahan ve Iğdır Bölgesi'nde çalışanlar belirlenmiştir.

Örneklem sayısı hesaplanırken birçok yöntem uygulanabilmektedir. Bunlardan biri de ölçek maddelerinin belli bir katsayı ile çarpımıyla hesaplanmasıdır. Kaynaklar yoğunluklu olarak ölçek madde sayısının 10 katı bir örnekleme yapılmasının yeterli olabileceğini söylemektedir (Sekeran, 1992: 254; Şencan, 2005: 363; Altunışık ve diğ., 2010: 135). Ön test aşamasında veya araştırma evreninin daha küçük olduğu durumlarda bu katsayı değeri 5'e kadar çekilebilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012: 206). Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer verilen güvenilirlik ve faktör analizler esnasında toplam 8 madde çıkarılmış ve ölçekte kalan 19 madde üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. 19 maddeyi asgari katsayı olan 5 ile çarptığımızda 95 örneklem sayısına ulaşılmaktadır. Her ne kadar madde çıkarımından önceki örneklem sayısı daha fazla olsa da ($27 \times 5 = 135$), 95 örneklem sayısının yeterli olacağı yönünde karar kılınmıştır. Olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Yargısal örnekleme yöntemi olarak da bilinen bu yöntemde, örnekleme kimlerin seçileceğine araştırmacı daha önceki bilgi, deneyim ve gözlemlerinden yararlanarak araştırmanın amacına uygun bir şekilde kendisinin karar vermesidir (Balcı, 2005: 90; Ural ve Kılıç, 2011:45).

Anket uygulaması 01.12.2018-08.01.2019 tarihleri arasında Kars, Ardahan ve Iğdır'da vergi dairesi çalışanlarına araştırmacılar tarafından yüz yüze uygulanmış ve 89 anket değerlemeye uygun bulunmuştur.

5.4. Araştırma Verilerinin Analizi

Anket formunda bulunan 27 maddeli ölçek için kayıp veri analizi yapılmış olup herhangi bir kayıp veriye rastlanmamıştır. Veri analizinde çok değişkenli istatistik tekniklerin kullanılacak olması nedeniyle, ölçeğe çoklu sapan analizi uygulanmıştır. Çok değişkenli normallik varsayımının karşılanmasını zorlaştıran uç değerlerin Mahalanobis uzaklık değeri

kullanılarak incelenebilmektedir (Çokluk ve diğ., 2012: 15). Bu bağlamda, çalışmada kullanılan ölçek için Mahalanobis uzaklık değerleri hesaplanmış ve çoklu sapan olan gözlemlerin belirlenmesinde t-testi yaklaşımı kullanılmıştır. Herhangi bir Mahalanobis değerinin sapan olarak kabul edilmesi için, değer parametre sayısını esas alan yüzde 1'deki t-değerinden büyük olması gerekmektedir (Kalaycı, 2010: 212). 27 maddelik ölçeğe göre ($t_{27;0,001}=3,421$) çoklu sapan değer yoktur. Bu çerçevede veri setinden herhangi bir veri çıkarım yapılmamıştır.

Çoklu sapan analizinden sonra, ölçeğe yönelik çoklu normal dağılım analizi gerçekleştirilmiştir (Kalaycı, 2010: 215-216). 27 ölçek için hesaplanan korelasyon değeri (0,973) Kalaycı (2010: 231)'da yer alan 27 serbesti derecesinde ve yüzde 5'teki tablo değerinden (0,932) büyük olduğu tespit edilmiştir. Böylelikle, ölçeğin çok değişkenli normal dağılım gösterdiği kanaatine ulaşılmıştır. Bununla birlikte analizlerde tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra; güvenilirlik faktör analizi, korelasyon analizi, regresyon analizi, t-testi, ANOVA'dan yararlanılmıştır.

5.5. Araştırmanın Güvenirlikliği

Araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilirlik analizi sonuçları doğrultusunda; 27 maddeden oluşan kısmın madde-bütün korelasyon değerlerinin dört madde hariç ("*6. Meslektaşlarının vergi ahlakına aykırı tutumları muhasebe meslek mensuplarını muhasebe etiğine aykırı davranışlara zorlamaktadır.*"-0,170, "*11. Muhasebe meslek mensupları mükelleflerini her koşulda korumaktadır.*"-0,206, "*18. Muhasebe meslek mensupları vergiden kaçınma yollarını mükelleflere göstermektedir.*"-0,186, "*27. Muhasebe meslek mensupları arasındaki rekabet meslek mensuplarını etik dışı davranışlara yönlendirmektedir.*"-0,197) kalan 23 maddenin; 0,258-0,558 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Çoklu açıklayıcılık (R^2) katsayılarının ise 0,409-0,803 aralığında olduğu bulunmuştur. Madde toplam korelasyonların +0,250'den büyük olması arzu edilen bir durumdur (Kalaycı, 2010: 412). Bir sorunun madde-toplam korelasyon katsayısı çok düşük ise o maddenin ölçme aracında gereksiz bir madde olduğu ve ölçekten çıkarılması gerektiği şeklinde yorumlanabilmektedir (Özdamar, 2011: 610; Alpar, 2012: 489). Öte taraftan belirtilen bu dört maddenin silindiği takdirde iç tutarlılık katsayısını küçük bir oranda yükselttiği de tespit edilmiştir. Buradan hareketle, sonraki aşamalarda gerçekleştirilecek analizlerin daha sağlıklı yapılabilmesi için belirtilen maddeler verisetinden çıkarılmıştır. Geriye kalan 23 maddenin Cronbach Alfa değeri 0,886 olarak bulunmuştur. Çoklu R^2 değerlerinin 0-1 arasında değişmekle birlikte 1'e yaklaşması istenirken 0,300'den küçük olmaması istenmektedir (Alpar, 2012: 391). Tüm bu değerlendirmeler sonucunda, elde kalan 23 maddeli ölçeğin 'Tüm ölçek için Alfa katsayı'larına bakıldığında yüksek derecede güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kalaycı, 2010: 405; Mooi ve Sarstedt, 2011: 221; Özdamar, 2011: 605).

5.6. Araştırmanın Bulguları

Araştırmaya katılanların demografik özellikleri Tablo 1’de yer almaktadır. Buna göre, katılımcıların çoğunluğunun erkek, yoğunluklu olarak vergi memuru, yarıdan fazlasının 7 yılın üzerinde bir sürede mesleki deneyime sahip olduğu ve yarıya yakınının Kars şehrinde çalıştığı söylenebilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Mesleki Deneyim	Frekans	Yüzde
Kadın	34	38,2	1-3 Yıl	8	9,0
Erkek	55	61,8	4-6 Yıl	16	18,0
Kurumdaki Görev			7-10 Yıl	29	32,6
Defterdar	2	2,2	11 Yıl ve Daha Fazla	36	40,4
Vergi Dairesi Müdürü	2	2,2	Şehir		
Vergi Dairesi Müdür Yardımcısı	3	3,4	Kars	41	46,1
Servis Şefi	4	4,5	Iğdır	31	34,8
Gelir Uzmanı	25	28,1	Ardahan	17	19,1
Gelir Uzman Yardımcısı	9	10,1			
Vergi Memuru	44	49,4			

Araştırmada uygulanan faktör analizinde, herhangi bir maddenin bir faktöre boyutlanabilmesi için ilgili faktör ile en az 0,500 yüke sahip olması yoğunluklu olarak tercih edilen bir durumdur. Bununla birlikte; 0,500 civarındaki ağırlıkların oldukça iyi kabul edildiği, 0,700’ün üzerindeki ağırlıkların ise çok iyi tanımlanmış olduğu ifade edilmektedir (Hair ve diğ., 2010: 117). Ayrıca, bir faktörün en az 3 maddeden oluşmasına (Şencan, 2005: 362), binişik madde durumunda iki faktör arasındaki yük farkının en az 0,100 düzeyinde olmasına (Çokluk ve diğ., 2012: 233) ve Varimax dönüşümü uygulanmasına karar verilmiştir.

Araştırmaya faktör analizi uygulanmıştır. Bir maddenin bir faktöre boyutlanabilmesi için ilgili faktör ile asgari 0,500 ya da daha yüksek düzeyde korelasyona sahip olması seçim için iyi bir ölçüt olarak kabul edildiğinden yapılan faktör analizi sonunda 23 madde içerisinde 4 maddenin (“9. Mükellef ve muhasebe meslek mensupları genelde uzun yıllar birlikte çalıştıklarından aralarında kuvvetli bağlar bulunmaktadır.”, “10. Mükellef ve muhasebe meslek mensubu arasındaki güven bağları muhasebe meslek mensubunun bağımsızlığını olumlu etkilemektedir.”, “14. Muhasebe hilelerinden mükellef kadar muhasebe meslek mensubu da sorumludur.”,

“25. Muhasebe meslek mensupları vergi yasalarındaki boşlukları iyi bilmektedir.”) yük değerleri, belirtilen değerden daha düşük çıkmıştır. Dolayısıyla bu maddeler very setinden çıkarılmıştır (Büyüköztürk, 2009: 124). Sonuç olarak elde kalan 19 madde dört ayrı kategoriye ait factor altında birleşmiş ve toplam varyansın yaklaşık üçte ikisini açıklamıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Muhasebe Meslek Mensuplarının Vergi Ahlakı Konusundaki Davranışlarını Etkileyen Faktörler

	Yük	Öz değeri	Açık. Varyans	Ort.	Alfa
I. Bağlılık Düzeyi (7 Madde)				3,4029	
22. Muhasebe meslek mensupları çoğunlukla vergi ahlakına sahiptir.	,809			3,5281	
21. Muhasebe meslek mensupları vergi kanunları konusunda yeterli bilgiye sahiptir.	,780			3,2921	
23. Muhasebe meslek mensubunun meslek ahlakı ile mükellefinin vergi uyumu doğru orantılıdır.	,727			3,6517	
4. Mükellefler çalıştıkları muhasebe meslek mensubuna çok güvenmektedir.	,657	3,789	19,940	3,0449	0,835
20. Mükellefler yasalara aykırı vergi beyan ederek ceza almaktansa vergi ödemeyi tercih etmektedir.	,635			3,3258	
12. Vergi ahlakı oluşumunda muhasebe meslek mensuplarının etkisi önemlidir.	,525			3,7528	
19. Mükellef ve muhasebe meslek mensubu ödenecek vergi matrahını birlikte karar vererek oluşturmaktadır.	,511			3,2247	
II. Kanun ve Uygulama Bilgisi (3 Madde)				2,6030	
1. Mükellefler muhasebe uygulamaları konusunda yeterli bilgi sahibidir.	,888			2,5843	
2. Mükellefler düzenlenen beyannamelerle ilgili yeterli bilgi sahibidir.	,845	3,048	16,041	2,6292	0,910
3. Mükellefler Vergi Kanunları ile ilgili yeterli bilgi sahibidir.	,840			2,5955	
III. Vergi Ahlakı (5 Madde)		2,622	13,801	3,4337	0,785

13. Muhasebe meslek mensupları vergi ahlakını olumlu yönde etkilemektedirler.	,758			3,5169	
16. Muhasebe meslek mensupları vergi kanunları konusunda mükellefleri bilinçlendirmektedir.	,620			3,3933	
7. Muhasebe meslek mensupları vergi uyumu için mükellefleri teşvik etmektedir.	,596			3,4045	
24. Muhasebe meslek mensupları vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesinde vergi idaresine destek olmaktadır.	,563			3,6517	
26. Muhasebe meslek mensupları mükellefin hatalarını gizlemek yerine bunları açıkça paylaşmakta ve düzeltmektedir.	,555			3,2022	
IV. Etik Dışı Davranış (4 Madde)				3,2978	
8. Mükellefler bilinçli bir şekilde vergiden kaçınmaktadır.	,831			3,3596	
15. Muhasebe meslek mensupları vergi kaçırma konusunda teşvik edici olabilmektedirler.	,753	2,590	13,632	3,0225	0,718
5. Mükellefler muhasebe meslek mensuplarını az vergi ödemek için zorlamaktadır.	,735			3,3708	
17. Vergi kayıp ve kaçaklarında muhasebe meslek mensupları mükellefleri suçlamaktadır.	,546			3,4382	
Varimax rotasyonlu temel bileşenler analizi. Açıklanan toplam varyans: % 63,413 KMO örneklem yeterliliği: % 79,1 ; Bartlett's küresellik testi: X^2 : 847,719, s.d.:171, $p<0,0001$	Genel ortalama: 3,2626; Ölçeğin tamamı için Alpha: 0,861 ; Yanıt kategorileri: 1:Kesinlikle katılmıyorum... 5:Kesinlikle katılıyorum				

Tablo 2'ye göre ilk faktör yedi maddeden oluşmakta ve toplam varyansın yaklaşık üçte birini açıklamaktadır. Bu faktör; mükelleflerin ve muhasebe meslek mensuplarının vergi konusundaki hassasiyetlerini, birbirleri arasındaki işbirliğini ve birbirlerine karşı oluşturdukları güveni ifade eden maddelerden bir araya gelmiştir. Bu nedenle faktöre, “*Bağlılık Düzeyi*” adı verilmiştir.

Üç maddeden oluşan ikinci faktör ise toplam varyansın yaklaşık dörtte birini açıklamaktadır. Bu faktörde vergi mükelleflerinin muhasebe uygulamaları, düzenlenen beyannameler ve vergi kanunları ile ilgili bilgi düzeylerini ölçmeye çalışan maddeler yer almaktadır. Buradan hareketle faktör, “*Kanun ve Uygulama Bilgisi*” biçiminde adlandırılmıştır.

Üçüncü faktör, beş ayrı maddeden oluşmakta ve toplam varyansın yüzde 13,8'ini açıklamaktadır. Bu faktörde, muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakına yönelik tutum ve davranışları ele alınmaktadır. Vergi ahlakının olumlu yönde etkilenmesi, vergi konusunda mükelleflerin bilinçlendirilmesi ve teşvik edilmesi, vergi kayıp ve kaçakların önlenmesine yönelik faaliyetler, mükelleflerin hatalarının düzeltilmesi gibi konuların ele alındığı faktör “*Vergi Ahlakı*” şeklinde adlandırılmıştır.

Son faktör 4 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın yüzde 13,6'sını açıklamaktadır. Bu faktör; mükelleflerin bilinçli bir şekilde vergiden kaçınmaları, vergi kaçırma konusunda muhasebe meslek mensuplarının teşvik edici davranması, mükelleflerin daha az vergi ödemek istemeleri ve bunda diretmeleri, vergi kaçırılarda muhasebe meslek mensuplarının mükellefleri suçlamaları konularından oluşmaktadır. Bu maddelerin etik olmayan davranışları nitelendirdiği düşünülerek faktöre “*Etik Dışı Davranış*” adı verilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenmek istenen temel soru vergi ahlakını etkileyen unsurların ortaya konulmasıdır. Bu kapsamda, yapılan faktör analizi sonucunda elde edilen; bağıllık düzeyi, kanun ve uygulama bilgisi ve etik dışı davranış faktörlerinin yine aynı analizde elde edilen vergi ahlakı faktörünü ne düzeyde etkilediği ortaya konulmak istenmiştir. Bu etki düzeyi ise regresyon modeli ile analiz edilmektedir. Çoklu regresyon analizi bağımlı bir değişkene anlamlı etki eden bağımsız değişkenlerin ortaya konulmasını amaçlamaktadır (Kalaycı, 2010: 259). Bu analizin ön koşulu ise değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin olmasıdır. Dolayısıyla, öncelikle korelasyon analizi, sonrasında regresyon analizi gerçekleştirilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3: Bağıllık Düzeyi, Kanun ve Uygulama Bilgisi ve Etik Dışı Davranış ile Vergi Ahlakı Arasındaki Korelasyon Analizi

İfadeler	Ort.	Std. Sapma	Vergi Ahlakı
Bağıllık Düzeyi	3,4029	,78085	,564**
Kanun ve Uygulama Bilgisi	2,6030	1,1246	,485**
Etik Dışı Davranış	3,2978	,84769	,173*
Vergi Ahlakı	3,4337	,79786	1,000

*p<0,05 **p<0,01

Tabloya göre, vergi ahlakı faktörü ile bağıllık düzeyi, kanun ve uygulama bilgisi, etik dışı davranış faktörleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Buradan hareketle, üç faktörün vergi ahlakı faktörü üzerindeki etkilerinin incelendiği regresyon analizine geçilmesinde herhangi bir sorun görülmemektedir.

Tablo 4, yapılan regresyon analizi sonucunu göstermektedir. Modelin bir bütün olarak geçerli olduğu sonucundan hareketle ($p < 0,01$), modele bağlı olarak bağımlı değişkenin tahmin edilebileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca, otokorelasyonun olmadığı (D-W:2,037) ve çoklu bağlantı sorunlarının bulunmadığı (en düşük tolerans değeri:0,756, en büyük VIF:1,322, en büyük CI:1,322) tespit edilmiştir. D-W istatistiğinin 1,5-2,5 aralığında olması (Kalaycı, 2010: 264), tolerans değerinin 0,200'den daha büyük olması (Büyüköztürk, 2009: 100), VIF (*Variance Inflation Factors*) değerlerinin 10'dan (Alpar, 2012: 390) ve CI (*Condition Index*) değerlerinin de 30'dan küçük olması (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012: 36) otokorelasyon ve çoklu bağlantı olmaması açısından talep edilen değer aralıklarıdır. Model ayrıca, katılımcıların vergi ahlakını yüzde 37,5 oranında açıklamaktadır.

Tablo 4: Bağlılık Düzeyi, Kanun ve Uygulama Bilgisi, Etik Dışı Davranışın Vergi Ahlakına Etkisi

	Standardize edilmemiş katsayılar		Standardize edilmiş katsayılar	t- değeri	Anlam düzeyi	Çoklu bağlantı istatistikleri		
	β	Std. Hata	Beta			Tolerans	VIF	CI
(Sabit)	1,014	,388		2,616	,011			
Bağlılık Düzeyi	,427	,099	,418	4,311	,000*	,756	1,322	5,664
Kanun ve Uygulama Bilgisi	,198	,069	,279	2,886	,005*	,759	1,318	9,663
Etik Dışı Davranış	,137	,080	,145	1,720	,089	,996	1,004	14,106
Bağımlı değişken: Vergi Ahlakı; R: 0,629; R ² :0,396; Düzeltilmiş R²: 0,375 ; D-W: 2,037; Model için F ₃ : 18,594; *p<0,01								

Regresyon analizi sonucunda modelin bir bütün halinde vergi ahlakı üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Tablo 4'te yer alan anlam düzeyleri incelendiğinde bağlılık düzeyi ($,000 < ,050$) ve kanun ve uygulama bilgisi ($,005 < ,050$) faktörleri vergi ahlakı üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Bu iki faktörün beta katsayıları incelendiğinde (0,418 ve 0,279) etkinin olumlu yönde olduğu görülmektedir. Modele bakarak, etik dışı davranış faktörünün ise vergi ahlakı üzerinde etkisinin olmadığı görülmektedir. Buna göre, bağlılık düzeyinde yaşanacak bir birimlik artış, vergi ahlakında 0,418 birimlik bir artış sağlayacaktır. Öte taraftan, kanun ve uygulama bilgisinde yaşanacak bir birimlik artış, vergi ahlakı üzerinde

0,279'luk bir artış sağlayabilecektir. Vergi ahlakına bağlılık düzeyinin etkisi detaylı bir şekilde incelenecek olursa; mükelleflerin ve muhasebe meslek mensuplarının vergi konusundaki hassasiyetleri, birbirleri arasındaki işbirliği ve oluşacak güven ortamı vergi ahlakına yönelik olumlu kazanımlar sağlayacaktır. Yine benzer şekilde, insanların vergi konusundaki kanun ve uygulamalara yönelik bilgilerinin artışı vergi ahlakına olumlu etki ederek güçlenmesini sağlayacaktır. Özetle araştırmaya katılanlar için vergi ahlakının inşasında ve güçlenmesinde bu iki faktör aktif rol oynamaktadır.

Etik dışı davranışın ise normalde vergi ahlakını olumsuz etkilemesi beklenir. Ancak burada kurulan modelde olumlu ya da olumsuz anlamlı bir etkisinin olmadığı ($0,089 > 0,050$) görülmektedir. İlgili faktör incelendiğinde (Tablo2), maddelerin vergiden kaçma, vergi kaçırma, daha az vergi ödeme ve mükelleflerin suçlanması gibi olumsuz ve biraz da itham edici bir anlamda olduğu görülmektedir. Bu durum, katılımcıların maddeleri değerlendirirken kaçındıkları veya emin olmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Aslında kişilerin dolaylı olarak da olsa kendine de pay çıkarması ya da sorumlu hissetmesi bu faktörü anlamsız hale getirmiş olabilir. Bu ölçek ile daha büyük katılımı yapılacak bir araştırmada belki de sonuç değişecektir.

Araştırma kapsamında elde edilen faktörlerin örneklemin demografik özelliklerine (cinsiyet, mesleki deneyim süresi, çalışılan şehir) göre bir değişiklik içerisine girip girmediği de sorulmuştur. Demografik özellikler seçilirken grup sayılarının farklılık testi yapmaya uygun olmasına özen gösterilmiştir. Bu nedenle, dört gruptan oluşan mesleki deneyim süresi iki gruba düşürülmüş, 10 yıl ve daha kısa süre deneyimi olanlar, 11 yıl ve üzeri sürede deneyimi olanlar şeklinde adlandırılmıştır. İlk önce faktörler ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark olup olmadığı bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5: Katılımcıların Cinsiyetine Göre Faktörlerin Dağılımı

	Cinsiyet	n	Ort.	Std.Sapma	t-değeri	p-değeri
Bağlılık Düzeyi	Kadın	34	3,5882	,53656	1,991	0,048*
	Erkek	55	3,2883	,88469		
Kanun ve Uygulama Bilgisi	Kadın	34	2,7745	1,21084	1,133	0,260
	Erkek	55	2,4970	1,06549		
Etik Dışı Davranış	Kadın	34	3,1544	,79060	1,258	0,212
	Erkek	55	3,3864	,87641		
Vergi Ahlakı	Kadın	34	3,6471	,59301	2,208	0,030*
	Erkek	55	3,3018	,88097		

	Cinsiyet	n	Ort.	Std.Sapma	t-değeri	p-değeri
Bağlılık Düzeyi	Kadın	34	3,5882	,53656	1,991	0,048*
	Erkek	55	3,2883	,88469		
Kanun ve Uygulama Bilgisi	Kadın	34	2,7745	1,21084	1,133	0,260
	Erkek	55	2,4970	1,06549		
Etik Dışı Davranış	Kadın	34	3,1544	,79060	1,258	0,212
	Erkek	55	3,3864	,87641		
Vergi Ahlakı	Kadın	34	3,6471	,59301	2,208	0,030*
*p<0,05						

Analiz sonucuna göre kadın ve erkeklerin bağlılık düzeyi ve vergi ahlakı konularında farklı düşündüğü söylenebilir. Grup ortamları ve p-değerlerine bakarak kadınlar ile erkekler arasında bağlılık düzeyi arasında farklılığın olduğu söylenebilir. Kadınların erkeklere nazaran bağlılık düzeylerinin daha yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, kadınların vergi konusundaki hassasiyet ve güvenlerinin erkeklerden daha yüksek olduğu söylenebilir. Benzer durum vergi ahlakı konusunda da yaşanmaktadır. Kadın ve erkeklerin vergi ahlakına yönelik ortalamaları da anlamlı bir farklılık içerisindedir. Yine vergi ahlakına yönelik ortalamalar incelendiğinde kadınların daha yüksek bir ortalama sahip olduğu görülmektedir.

Katılımcıların belirlenen dört faktörü değerlendirmelerinde çalışma sürelerinin bir değişime neden olup olmadığı incelenmek üzere yine bağımsız örneklem t-testinden yararlanılmıştır (Tablo 6).

Tablo 6: Katılımcıların Çalışma Süresine Göre Faktörlerin Dağılımı

	Çalışma Süresi	n	Ort.	Std.Sapma	t-değeri	p-değeri
Bağlılık Düzeyi	10 Yıl ve daha kısa süre	53	3,5094	,76701	1,575	0,119
	11 Yıl ve daha uzun süre	36	3,2460	,78515		
Kanun ve Uygulama Bilgisi	10 Yıl ve daha kısa süre	53	2,6226	1,22829	0,199	0,843
	11 Yıl ve daha uzun süre	36	2,5741	,96810		

Etik Dışı Davranış	10 Yıl ve daha kısa süre	53	3,2594	,83344	0,515	0,608
	11 Yıl ve daha uzun süre	36	3,3542	,87704		
Vergi Ahlakı	10 Yıl ve daha kısa süre	53	3,6000	,72324	2,453	0,016*
	11 Yıl ve daha uzun süre	36	3,3018	,88097		
*p<0,05						

Tablo incelendiğinde çalışma süresine göre ortalamalar arasında anlamlı farklılığın sadece vergi ahlakı faktöründe yaşandığı görülmektedir. Bu noktada, grup ortalamalarının da yardımıyla 10 yıl ve daha kısa süreden beri muhasebe meslek mensubu olarak çalışanların vergi ahlakı ortalamaları 11 yıl ve üzerinde bir süredir çalışanların ortalamalarından daha yüksektir. Araştırmaya katılanların değerlendirmelerine dayanarak çalışma süresinin 10 yılı aştığı durumlarda vergi ahlakına yönelik hassasiyetin düşebileceği söylenebilir. 10 yıl çalıştıktan sonra vergi ahlakı ortalamasına yönelik gözlenen düşüş ayrıca incelenmelidir.

Tablo 7: Katılımcıların Çalıştıkları Şehre Göre Faktörlerin Dağılımı

		n	Ort.	Çalışılan Şehir	Ort.	F-değeri	Gruplar arası p-değeri	Toplam p-değeri
Bağlılık Düzeyi	Kars	41	3,6934	İğdir	3,0276	7,346	0,001*	0,001*
				Ardahan	3,3866		0,317	
	İğdir	31	3,0276	Kars	3,0244		0,001*	
				Ardahan	3,3866		0,239	
	Ardahan	17	3,3866	Kars	3,0244		0,317	
				İğdir	3,0276		0,239	
Kanun ve Uygulama Bilgisi	Kars	41	3,0244	İğdir	2,3871	6,861	0,035*	0,002*
				Ardahan	1,9804		0,003*	
	İğdir	31	2,3871	Kars	3,0244		0,035*	
				Ardahan	1,9804		0,413	
	Ardahan	17	1,9804	Kars	3,0244		0,003*	

				İğdır	2,3871		0,413	
Etik Dışı Davranış	Kars	41	3,2134	İğdır	3,4758	1,062	0,513	0,350
				Ardahan	3,1765		0,997	
	İğdır	31	3,4758	Kars	3,2134		0,513	
				Ardahan	3,1765		0,459	
	Ardahan	17	3,1765	Kars	3,2134		0,997	
				İğdır	3,4758		0,459	
Vergi Ahlakı	Kars	41	3,7268	İğdır	3,1419	5,823	0,005*	0,004*
				Ardahan	3,2588		0,087	
	İğdır	31	3,1419	Kars	3,7268		0,005*	
				Ardahan	3,2588		0,866	
	Ardahan	17	3,2588	Kars	3,7268		0,087	
				İğdır	3,1419		0,866	
*p<0,050								

Farklılık testlerinde son olarak, muhasebe meslek mensubunun çalıştığı şehre göre faktörlerin nasıl değerlendirildiğinin tespit edilmeye çalışılmış ve tek yönlü ANOVA gerçekleştirilmiştir. Tablo 7’de, farklılık testinde elde edilen hem şehir grupları arasındaki anlamlılık seviyelerini, hem de toplam anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Bu durumda, çalışılan şehre göre bağlılık düzeyi, kanun ve uygulama bilgisi, vergi ahlakı faktörlerinin ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Sadece etik dışı davranışta anlamsızlık söz konusudur. Anlamlı farklılıklar yaşanan faktörlerin şehir ortalamaları incelendiğinde üç faktörde de Kars’ta çalışan muhasebe meslek mensupları en yüksek ortalamalara sahiptir. Katılımcıların bilgilerine dayanarak Kars’ta çalışan muhasebe meslek mensuplarının mükellefleri ile daha yüksek işbirliği içinde olduğu, bilgilenme konusunda daha istekli olduğu, vergilendirme konusunda daha fazla hassasiyet içinde oldukları şeklinde yorum yapılabilir.

Yapılan üç farklılık testlerinden hareketle özellikle şu bulgunun da vurgulanmasında fayda olacaktır. Vergi ahlakı faktörünün; cinsiyet, çalışma süresi ve çalışılan şehre göre anlamlı değişiklikler içinde olduğu görülmüştür. Vergi ahlakına yönelik yapılacak çalışmalarda bu üç özelliğin etkisinin göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir.

6. SONUÇ

Muhasebe mesleğinde etiğin, meslek etiğinin ve etik davranışın önemi aşikar bir şekilde ortadadır. Ayrıca muhasebe mesleğinde etiğe verilen önemin kişilerin vergi ahlakı oluşumunda da önemli rol oynadığı görülmektedir.

Yapılan bu çalışma kapsamında temel amaç; muhasebe çalışanlarının bakış açısından vergi ahlakını etkileyen faktörleri tespit etmektir. Bu temel amacın yanında; vergi ahlakının etik dışı davranış, kanun ve yasalara uygun hareket etme, bağlılık gibi faktörlerle ilişkisini ortaya koymak hadeflenmiştir. Bu kapsamda, öncelikle dört faktör oluşturulmuştur. İlk faktör; mükelleflerin ve muhasebe meslek mensuplarının vergi konusundaki hassasiyetlerini, birbirleri ile olan işbirliğini ve birbirlerine karşı duydukları güveni ifade eden “*Bağlılık Düzeyi*” faktörüdür. İkinci faktör; vergi mükelleflerinin muhasebe uygulamaları, düzenlenen beyannameler ve vergi kanunları ile ilgili bilgi düzeylerini açıklayan “*Kanun ve Uygulama Bilgisi*” olarak adlandırılmış faktördür. Üçüncü faktör; muhasebe meslek mensuplarının vergi ahlakına yönelik tutum ve davranışları ele alan ve vergi ahlakının olumlu yönde etkilenmesi, vergi konusunda mükelleflerin bilinçlendirilmesi ve teşvik edilmesi, vergi kayıp ve kaçakların önlenmesine yönelik faaliyetleri içeren “*Vergi Ahlakı*” şeklinde adlandırılmış faktördür. Dördüncü ve son faktör; mükelleflerin bilinçli bir şekilde vergiden kaçınmaları, vergi kaçırma konusunda muhasebe meslek mensuplarının teşvik edici davranması, mükelleflerin daha az vergi ödemek istemeleri ve bunda diretmeleri gibi davranışları içeren “*Etik Dışı Davranış*” olarak adlandırılmış faktördür. Elde edilen sonuçlara göre; bağlılık düzeyi ile kanun ve uygulama bilgisi faktörleri vergi ahlakı üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Bu etki olumlu yöndedir. Etik dışı davranış faktörünün ise vergi ahlakı üzerinde etkisinin olmadığı görülmektedir. İlgili faktör incelendiğinde, maddelerin vergiden kaçma, vergi kaçırma, daha az vergi ödeme ve mükelleflerin suçlanması gibi olumsuz ve biraz da itham edici bir anlamda olduğu görülmektedir. Bu durum, katılımcıların maddeleri değerlendirirken kaçındıkları veya emin olmadıkları durumların varlığını da gösterebilmektedir.

Bu noktada mesleki etiğin muhasebe çalışanları için ne anlam ifade ettiği düzenli olarak yapılacak seminer ve eğitimlerle beslenmeli, vergi ahlakını etkileyen faktörler göz önüne alınarak oluşabilecek etiğe aykırı davranış ve tutumların önlenmesi adına konunun arz ettiği önemin etraflıca anlatılması sunulacak öneriler arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Akın, O., & K. Özdaşlı (2014). “Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Faaliyetlerinde Uymaları Gereken Etik İlkelere Uyuma Düzeyine Yönelik Meslek Mensupları İle Meslek Yüksek Okulu Muhasebe Bölümü Öğrencilerinin Algıları”. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (63), 59-74.
- Aktan, C. C. (2012). “Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı”. Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası, Ocak.
- Alpar, R. (2012), Spor, Sağlık Ve Eğitim Bilimlerinden Örneklerle Uygulamalı İstatistik Ve Geçerlik Güvenirlik. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Altunışık, R., R. Coşkun, S. Bayraktaroğlu & E. Yıldırım (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Aymankuy, Y. & M. Sarıoğlu (2005), “Muhasebe Meslek Mensuplarının Meslek Etiğine Yaklaşımları ve Balıkesir İl Merkezinde Bir Uygulama”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (14) Aralık, ss.23-45
- Balcı, A. (2005). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik Ve İlkeler.,Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Başpınar, N. Ö. & Çakıroğlu, D. (2014), Meslek Etiği, Nobel Basım Yayım, 3. Basım, Ocak.
- Bezirci, M. & M. K. Bayraktar (2017), Etik İlkeler Ve Etik Eğitimi, Çizgi Kitabevi, Kasım.
- Bilen, A., & Y. Yılmaz (2014). Muhasebe Mesleğinde Etik ve Etik İlgili Çalışmalar. Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(6), 57-72.
- Büyüköztürk, Ş. (2009). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, Ankara: Pegem Akademi.
- Çokluk, Ö., G. Şekercioğlu & Ş. Büyüköztürk (2012). Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik Spss Ve Lisrel Uygulamaları, Ankara: Pegem Akademi.
- Çukacı, Y. C. (2006). “Kamuyu Aydınlatmada Muhasebe Meslek Elemanının Etik Anlayışı ve İzmir İlinde Bir Uygulama”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:1, cilt:8.
- Demir, İ. C. (2008). Vergi Ahlakı Ve Belirleyenleri, Ege Bölgesi Örneği, Doktora Tezi, DEÜ.Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Ekici, K. M. (2013), Meslek Etiği, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Gül, K. & H. Ergün (2004). “Muhasebe Mesleğinde Etik”. Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Ocak, Sayı:11, Yıl:4

- Gökbunar, A. R., S. Selim & H. Yanikkaya (2007). “Türkiye’de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma”. *Ekonomik Yaklaşım*, 18(63), 69-94.
- Hair, J. F. Jr., W. C., Black, B. J. Babin, & R. E. Anderson, (2010). *Multivariate Data Analysis (7th Ed.)*. Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Kalaycı, Ş. (2010), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kayacan, M. (2005), “Anonim Şirketlerin Sosyal Sorumlulukları ve Etik Değerler,” VII. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu – I. Uluslararası Muhasebe Denetimi Sempozyumu, 20-24 Nisan, Antalya
- Kısakürek, M. M., & N. Alpan (2010). Muhasebe Meslek Etiği Ve Sivas İlinde Bir Uygulama. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, (47), 213-228.
- Kolçak, M. (2012), *Meslek Etiği*, Murathan Yayınevi, Temmuz.
- Kutlu, H. A. (2008) “Muhasebe Meslek Mensupları ve Çalışanlarının Etik İnkilemleri: Kars ve Erzurum İllerinde Bir Araştırma” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(2):143-170.
- Mooi, E. & M. Sarstedt (2011). *A Concise Guide To Market Research The Process, Data, And Methods Using IBM SPSS Statistics*, Berlin: Springer.
- Özdamar, K. (2011). *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi*, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Sekaran, U. (1992). *Research Methods For Business: A Skill-Building Approach*. John Wiley & Sons. Schmolders, G. (1976), *Genel Vergi Teorisi*, (Çev.) Salih Turhan, İ.Ü. Yay. No: 2149, İstanbul.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal Ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik Ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Thorne, L. (2000) “The Development of Two Measures to Assess Accountants Prescriptive and Deliberative Moral Reasoning”, *Behavioral Research in Accounting*, 12:139-169.
- Tosuner, M., & İ.C. Demir (2007). “Toplumsal Bir Olgu Olarak Vergi Ahlakı”, *Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 1-20.
- Ural, A. & İ. Kılıç (2011). *Bilimsel Araştırma Süreci Ve SPSS İle Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yücel, E. (2017). “Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik Dışı Davranışlarının Vergi Ahlakına Etkisi”. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, (73), 229-248.

STRATEJİK MALİYET YÖNETİMİ UYGULAMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: BORSA İSTANBUL'DA BİR ARAŞTIRMA*

Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖZÇELİK^a
Dr. Öğr. Üyesi Nurcan YAĞMURLU^b

Ampirik Araştırma
(Empirical Research)

Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Mart 2020; 13 (1): 73-91

ÖZ

Teknolojik değişim ve dönüşüm, maliyet ve yönetim muhasebesi sistemlerinin değişimini gerektirmiş ve çağın gereklerine uygun stratejik maliyet yönetimi yaklaşımları geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar araştırmada; hedef maliyetleme, faaliyet tabanlı maliyetleme, mamul yaşam döneminde maliyetleme, kaizen maliyetleme ve kalite maliyetleri olarak sınıflandırılmıştır. Araştırmanın amacı; imalat sanayi işletmelerinin stratejik maliyet yönetimi yaklaşımlarını uygulama düzeylerinin ve yaklaşımların uygulamasını etkileyen faktörlerin tespit edilmesidir. Amaç doğrultusunda, BİST'te yer alan 181 imalat sanayi işletmelerinin muhasebe yöneticilerine yönelik anket araştırması yapılmış, 79 işletmeden cevap alınmıştır. Verilerin analizi için, SPSS paket programında çoklu regresyon analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; BİST imalat sanayi işletmelerinde stratejik maliyet yönetim yaklaşımları olarak, kalite maliyet sistemi, kaizen maliyetleme, faaliyet tabanlı maliyetleme, hedef maliyetleme yaklaşımlarının kullanım oranı yüksek iken, mamul yaşam döneminde maliyetleme yaklaşımının kullanım oranının oldukça düşük olduğu belirlenmiştir. Maliyet sistemleri uygulamalarını etkileyen faktörler; muhasebe deneyimi, yasal düzenlemeler, üst yönetim bakış açısı, ekonomik gelişmeler ve teknolojik gelişmeler olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Stratejik Maliyet Yönetimi, Hedef Maliyetleme, Faaliyet Tabanlı Maliyetleme, Kaizen Maliyetleme, Kalite Maliyetleri, Mamul Yaşam Döneminde Maliyetleme.

JEL Kodları: M10, M41, M49.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Özçelik, H., Yağmurlu, N. (2020). Stratejik Maliyet Yönetimi Uygulamalarını Etkileyen Faktörler: Borsa İstanbul'da Bir Araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 13 (1), 73-91.

* Makalenin gönderim tarihi: 26.08.2019; Kabul tarihi: 25.12.2019, iThenticate benzerlik oranı %10

^a Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, hakanozcelik@sdu.edu.tr
ORCID: [0000-0003-0494-0561](https://orcid.org/0000-0003-0494-0561).

^b Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Yalvaç Büyükkutlu Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, nurcanyagmurlu@isparta.edu.tr, ORCID: [0000-0002-6402-4031](https://orcid.org/0000-0002-6402-4031).

FACTORS AFFECTING STRATEGIC COST MANAGEMENT PRACTICES: A RESEARCH IN BORSA ISTANBUL

ABSTRACT

Technological change and transformation led to the change of cost and management accounting systems and strategic cost management approaches were developed in accordance with the requirements of the era. These approaches are; target costing, activity based costing, product life cycle costing, kaizen costing and quality costs. Purpose of the study; to determine the level of implementation of strategic cost management approaches and factors affecting the application of approaches in manufacturing industry enterprises. For this purpose, a survey was conducted on the accounting managers of 181 manufacturing industry enterprises in BIST and 79 companies were answered. For the analysis of the data, multiple regression analysis method was used in SPSS package program. According to the findings; While strategic cost management approaches in BIST manufacturing industry enterprises, the usage rate of quality cost system, kaizen costing, activity based costing and target costing approaches are high, the usage rate of costing approach in product life is very low. Factors affecting cost systems applications; accounting experience, legal regulations, senior management perspective, economic developments and technological developments.

Keywords: Strategic Cost Management, Target Costing, Activity Based Costing, Kaizen Costing, Quality Cost System, Product Life Cycle Costing.

JEL Codes: M10, M41, M49.

1. GİRİŞ¹

1980’li yıllardan itibaren üretim, yönetim, pazarlama ve bilgi teknolojileri alanında yaşanan gelişmeler rekabet şartlarını değiştirmiş ve işletmeler değişen rekabet ortamlarına uyum sağlayabilmek için yeni çözüm arayışlarına yönelmişlerdir. Değişen rekabet şartlarına uyum sağlamasında en önemli unsurlardan birisi üretim sistemi ve teknolojisidir (Gersil, 2007:108). İşletmelerin maliyet muhasebesi sistemleri üretim sistemi ve teknolojileri ile doğrudan bağlantılıdır.

İşletmelerin maliyet muhasebesi sistemlerinin yaşanan gelişmelere uyumlaştırılabilmesi için, müşteri hizmetleri, yüksek kalite, maliyet kontrolü ve maliyet düşürme ilkelerinin uygulanabilmesi gerekmektedir. Bunun için, maliyet ve yönetim muhasebesi sistemlerinde, basitleştirme, kolaylaştırma ve amaçlar doğrultusunda, stratejilerle bütünleştirme, temel hedef olarak kabul edilmektedir (Hacırüstemoğlu ve Şakrak, 2002). İşletmeler maliyet yönetimleri ile belirledikleri stratejik amaçlar arasında uyum sağlamanın yollarını aramaktadır (Akbaş, 2011: 108). İşletmenin maliyet yapısının tam olarak anlaşılması, sürdürülebilir rekabet avantajı

¹ Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen 4406-D1-15 proje numaralı, “İmalat Sanayinde Stratejik Maliyet Yönetimi Uygulamaları ve İşletme Performansı Üzerindeki Etkileri: Borsa İstanbul’da Bir Araştırma” isimli Doktora Tezinden geliştirilmiştir.

sağlamasında çok önemlidir. Bu noktada stratejik maliyet yönetimi kritik öneme sahiptir (Shank and Govindarajan, 1993:6).

Ayrıca yönetimde stratejik konuların önem kazanması ile birlikte maliyet yönetimi geleneksel mamul maliyetleme kavramından daha geniş ve stratejik odaklı olan stratejik maliyet yönetimine dönüşmüştür. Stratejik maliyet yönetimi, yönetim fonksiyonuna stratejik yönetimin ihtiyaç duyduğu maliyet bilgilerini üretmektedir (Blocher vd., 2002: 8). Stratejik maliyet yönetimi sürdürülebilir bir rekabet avantajı üretecek üstün stratejilerini belirlenmesi ve geliştirilmesi için maliyet verilerinin kullanılmasını sağlamaktadır (Hansen ve Mowen, 2006: 487).

Stratejik maliyet yönetimi, stratejik yönetim ve maliyet yönetiminin birlikte kullanımından geliştirilmiş olup (Bekçi ve Özal, 2010), işletmenin maliyet sistemi ile stratejisinin uyumlaştırılmasıyla maliyetlerin yönetimini sağlamaktadır (Anderson ve Dekker, 2009: 202). Cooper ve Slagmulder (1998)'e göre maliyet yönetimi, işletmenin stratejik konumunu iyileştirmek ve maliyetleri azaltmak için yapılan eş zamanlı olarak maliyet yönetim tekniklerinin uygulanmasıdır. Stratejik maliyet yönetimi işletmelere, rakiplerin analizi, maliyetlerin düşürülmesi ve işletmenin stratejik pozisyonu ile muhasebe arasında ilişki kurma imkanı sağlamaktadır (Smith, 2008: 206).

Bu çalışmada, sanayi işletmelerinde stratejik maliyet yönetimi kullanım düzeyleri ve stratejik maliyet yönetim yaklaşım uygulamalarını etkileyen faktörlerin, BİST imalat sanayi işletmelerinin muhasebe yöneticilerinin algıları üzerinden ölçümü amaçlanmıştır. BİST imalat sanayi işletmelerinin seçilmesinin nedeni ise, bu işletmelerin kurumsallaşmış olmaları ve etkin maliyet yönetim sistemlerine sahip olmalarıdır. Bu durumun çalışmanın kalitesini arttıracığı düşünülmüştür. Çalışma giriş bölümünü takiben ikinci bölümde stratejik maliyet yönetimi kavramı ve yaklaşımları açıklanmıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın amacı, kısıtları, betimleyici istatistikler ve araştırma kapsamında geliştirilen ve regresyon analizi ile test edilen model analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Çalışma dördüncü ve son bölümünde değerlendirme yapılarak sonuçlandırılmıştır.

2. STRATEJİK MALİYET YÖNETİMİ

Stratejik maliyet yönetimi sürdürülebilir bir rekabet avantajı üretecek üstün stratejilerin belirlenmesi ve geliştirilmesi için maliyet verilerinin kullanılmasıdır (Hansen ve Mowen, 2006: 487). Stratejik maliyet yönetiminin temel amacı, maliyetleri etkileyen faktörlerin belirlenmesi, değersiz faaliyetlere son verilerek maliyetlerin düşürülmesi (Çarıkçı ve Acar, 2017), işletmenin maliyetlerini düşürürken aynı zamanda stratejik boyutunu güçlendirerek (Lockamy, 2003: 598), işletmenin karlılığını

artırmaktır. Amaç doğrultusunda işletme kendini sürekli geliştirerek rekabet etmek zorundadır. İşletmelerde küresel rekabet ve sürekli gelişme için liderlik edecek bir maliyet yönetim sisteminin kurulması amaçlanmalıdır (Agrawal vd., 1998: 60). SMY'nin işletmelere, maliyetlerin etkin yönetimi, dış çevre faktörlerinin dikkate alınması ve rekabet odaklı maliyet analizi gibi temel faydalarından söz edilebilir (Erol, 2008: 105).

Çalışmada stratejik maliyet yönetimi uygulamaları SMY yaklaşımları açısından ele alınmıştır. Bu yaklaşımlar; hedef maliyetleme (HM), faaliyet tabanlı maliyetleme (FTM), mamul yaşam döneminde maliyetleme (MYDM), kaizen maliyetleme (KM) ve kalite maliyetleri (KAM) kapsamında değerlendirilmiştir.

Teknoloji tabanlı ileri üretim ortamlarında geleneksel maliyet sistemlerinde tespit edilen yetersizlikler, işletmeleri pazar odaklı yeni maliyetleme yöntemleri geliştirmeye yönlendirmiştir (Yükçü ve Gönen, 2008: 72). Pazar odaklı maliyet sistemlerinin başında hedef maliyetleme sistemi vardır. Hedef maliyetleme; yeni üretilecek bir üründen arzu edilen karlılığa ulaşabilmek için, maksimum kabul edilebilir maliyetin belirlenme sürecidir (Garrison vd., 2012). HM sistemi, bir işletmenin maliyetlerinin kontrolü ve planlanmasının, kâr planlarının oluşturmasının, pazar payının ele geçirilmesinin ve müşteri memnuniyetinin aynı anda nasıl sağlanacağını planlamak için stratejik değişkenleri entegre ederek, işletmenin gelecekte kârlarının yönetilmesini sağlamaktadır (Borgernäs, 2003: 4).

Faaliyet tabanlı maliyetleme uygulamasında, mamul maliyetlerinin hesaplanması, raporlanması ve performans değerlemesinde işletme faaliyetleri esas alınır (Basık, 2012). İşletme yöneticilerinin karar alma süreçlerinde ihtiyaç duydukları stratejik bilgileri sağlayabilecek nitelikte bilgi sistemidir (Cooper ve Kaplan, 1991). Faaliyet tabanlı maliyetleme, maliyet hesaplama sistemi olduğu kadar kurumsal bir strateji aracı olarak; fiyatlandırma, pazarlama, mamul tasarımı gibi kararlarda yöneticilere veri sağlayabilecek (Cooper ve Kaplan, 1988: 97), mamul maliyetinin doğru hesaplanabilmesi ve işletme yönetimine stratejik bilgiler sunabilecek (Doğan, 1997) karar destek sistemidir. FTM sistemi fiyatlama kararlarından, kaynakların etkin kullanımına kadar birçok konuda yönetime katkı sağlayarak karlılığı artırır (Karğın, 2013: 27).

İlk olarak, 1960'larda A.B.D. Savunma Bakanlığı tarafından silah alım sistemlerinin etkinliğinin artırılması amacıyla kullanılmaya başlanan mamul yaşam döneminde maliyetleme (Güneş ve Aksu, 2003) hem üretici hem de tüketici bakış açılarından uygulanabilecek bir yaklaşımdır (Okutmuş, 2019). Yöntemin amacı; mamulün yaşam döneminde ortaya çıkması muhtemel maliyetlerin yönetimidir (Gersil, 2007). MYDM, bir yandan işletme yönetiminin mamulün tüm yaşam dönemi boyunca ortaya çıkacak maliyetleri görebilmesine, anlayabilmesine ve maliyetleri yönetebilmesine

olanak sağlamakta, diğer yandan da işletme yönetiminin dikkatini üretim öncesi aşamalara çekerek, bu aşamalarda daha fazla önem verilmesini önermektedir (Öztürk, 2011: 96).

Kaizen maliyetleme işletme faaliyetlerinin sürekli iyileştirilmesi üzerine kurgulanmış olup, mevcut durumun yetersiz görülüp sürekli iyileştirme ve geliştirme esasına dayalıdır (Acar, 2005). Kaizen maliyetleme işletmeye para, zaman ve işgücü tasarrufu, iş süreçlerinin kısaltılması, iş sürecindeki aşamaların azaltılması, stokların azaltılması gibi yararlar sağlar (Manos, 2007: 47).

Literatürde kalite maliyetleri, uygunluğun maliyetini (veya kaliteyi geliştirmek) uygunsuzluk maliyeti (veya kalitesizlik) olarak ifade edilmektedir (Kim ve Nakhai, 2008: 844-845). Kalite maliyetleri hedef kalite seviyesine ulaşabilmek için yapılan faaliyetlerin maliyeti ile ulaşılamaması durumunda katlanılmak zorunda kalınan maliyetler olarak tanımlanabilir (Koç ve Demirhan, 2007: 88). Kalite maliyeti ölçümü; hataların önlenmesi, değerlendirmesi üzerine yoğunlaşarak hataların sayısı en aza ya da sifıra indirilmekte ve böylece maliyetlerin düşürülmesi mümkün olabilmektedir (Arpat vd., 2014). Kalite maliyetlerini azaltarak, verimliliği sağlamak dolayısıyla karlılığı artırmak ve üretilen hizmet kalitesini artırarak pazarda üstünlük sağlanmaktadır. Yöntem yüksek kalite ile düşük maliyetin aynı anda gerçekleşmesini hedeflemektedir (Bekçi ve Toraman, 2011: 40).

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın amacı; Borsa İstanbul imalat sanayi işletmelerinin muhasebe yöneticilerinin bakış açılarından, stratejik maliyet yönetimi uygulama düzeylerinin ve stratejik maliyet yönetim yaklaşım uygulamalarını etkileyen faktörlerin tespit edilmesidir. Araştırma kapsamındaki 181 imalat sanayi işletmesinden 79'undan geri dönüş sağlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın verileri, muhasebe yöneticileri ile yüz yüze görüşme ve mail yoluyla anket yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS paket programı kullanılarak tanımlayıcı ve yorumlayıcı istatistikler yapılmıştır. Araştırma kapsamında geliştirilen modeller, çoklu regresyon analizi ile test edilmiştir.

3.3. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Araştırma bulguları, ankete cevap veren bu 79 işletmenin, SMY uygulamaları ile istatistiki bilgilerden, stratejik maliyet yönetimi

yaklaşımlarının uygulama düzeylerinin ve stratejik maliyet yönetimi uygulamalarını etkileyen faktörlerin analiz sonuçlarından oluşmaktadır.

3.3.1. Genel Bilgiler

Genel bilgiler kapsamında ankete cevap veren 79 işletmenin, faaliyet gösterdikleri sektör, SMY etkileyen faktörlerin dağılımı, işletmelerin uyguladıkları SMY yaklaşımları ve dört performans boyutu kapsamında performans puanları verilmiştir. Araştırmaya katılan işletmelerin alt sektörlere göre dağılımları şöyledir; taş ve toprağa dayalı 15 işletme, gıda, içki ve tütün 14 işletme, metal ana sanayii 11 işletme, metal eşya, makine ve gereç yapım 11 işletme, kimya, petrol, kauçuk ve plastik mamuller 10 işletme, kağıt, kağıt mamulleri, basım ve yayın 9 işletme, dokuma, giyim eşyası ve deri 7 işletme, orman mamulleri ve mobilya 2 işletmedir.

Araştırmada sanayi işletmelerinin maliyet sistemlerini etkileyen faktörler 5 başlık altında ele alınmıştır. Bu faktörler; muhasebe deneyimi, yasal düzenlemeler, üst yönetimin bakış açısı, ekonomik gelişmeler ve teknolojik gelişmelerdir. İşletmelerin muhasebe yöneticilerine maliyet yönetimi sisteminizi oluştururken verilen bu faktörlerin ne derecede etkili olduğu sorulmuştur (1 çok düşük, 2 düşük, 3 orta, 4 yüksek, 5 çok yüksek).

Tablo 1’de stratejik maliyet yönetim sistemlerini etkileyen faktörlerin aritmetik ortalama ve standart sapmaları verilmiştir.

Tablo 1: Stratejik Maliyet Yönetimi Sistemlerini Etkileyen Faktörlerin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

İmalat Sanayi İşletmelerinin Maliyet Yaklaşımlarını Etkileyen Faktörler	Aritmetik ortalamaları	Standart sapma
Muhasebe deneyimi	4,24	0,804
Yasal düzenlemeler	3,99	0,759
Üst yönetimin bakış açısı	3,77	0,933
Ekonomik gelişmeler	3,58	0,914
Teknolojik gelişmeler	3,11	1,143

İmalat sanayi işletmelerinin maliyet sistemlerinin oluşturulmasında en önemli faktörün muhasebe deneyimi faktörü olduğu görülmektedir. Muhasebe deneyimini sırasıyla; yasal düzenlemeler, üst yönetim bakış açısı, ekonomik gelişmeler ve teknolojik gelişmelerle ilgili faktörler maliyet yönetim sistemlerini etkileyen faktörler olarak izlemiştir.

İşletmelerin uyguladıkları stratejik maliyet yönetimi yaklaşımlarına ilişkin bilgiler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: SMY Yaklaşımlarını Uygulanma Durumu

Yaklaşımlar	Uygulayan	Uygulamayan	Toplam
KAM	57	22	79
KM	51	28	79
FTM	49	30	79
HM	48	31	79
MYDM	29	50	79

Araştırmaya dahil edilen işletmelerin stratejik maliyet yönetim yaklaşımları olarak, kalite maliyetleri, kaizen maliyetleme, faaliyet tabanlı maliyetleme, hedef maliyetleme ve mamul yaşam döneminde maliyetleme uygulayan işletme oranlarına göre sıralanmıştır. Yaklaşımlar içinde en çok uygulanan kalite maliyet sistemi iken, en az uygulananı ise mamul yaşam döneminde maliyetlemedir.

Karcıoğlu ve Öztürk (2012) tarafından İMKB'ye kayıtlı sanayi işletmeleri üzerine yapılan araştırmada kullanılan maliyet yaklaşımları kullanım oranlarına göre sırasıyla; faaliyet tabanlı maliyetleme, kaizen maliyetleme, tam zamanında üretim ortamında maliyetleme, kalite maliyetleri, hedef maliyetleme ve mamul yaşam dönemi maliyetleme yaklaşımının olduğu tespit edilmiştir.

Önder ve Kalay (2017) tarafından araştırmada, BİST imalat sanayi işletmelerinde kullanılan maliyet yönetim sistemleri olarak sırasıyla; Faaliyet tabanlı maliyetleme, tam zamanında üretim ortamında maliyetleme, hedef maliyetleme, kaizen maliyetleme ve kalite maliyet sistemi olarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular, literatürde ki diğer araştırmalar ile karşılaştırıldığında, maliyet yönetim yaklaşımlarının kullanım oranları farklı olarak gerçekleşmiştir. Farklılığın sebebi, anket araştırmasının farklı işletmeler üzerine uygulanmış olmasından kaynaklanmış olabilir. Ancak üç araştırmada kullanım oranı en yüksek olan maliyet yaklaşımları olarak; faaliyet tabanlı maliyetleme, kaizen maliyetleme, kalite maliyet sistemi ve hedef maliyetleme sistemlerinin BİST imalat sanayi işletmelerinde yaygın olarak kullanıldığı, mamul yaşam döneminde maliyetleme kullanım düzeyinin oldukça düşük olduğu ifade edilebilir.

Tablo 3'te işletmelerin stratejik maliyet yönetimi yaklaşımlarını uygulayan işletmelerin uygulama yeteneklerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 3: İşletmelerin SMY Yaklaşımlarını Uygulama Yeteneklerine İlişkin Dağılım

HM Uygulama Yeteneği Açısından	Frekans	Yüzde
Çok düşük	0	0
Düşük	6	12,5
Orta	16	33,3
Yüksek	18	37,5
Çok Yüksek	8	16,7
TOPLAM	48	100,00
FTM Uygulama Yeteneği Açısından	Frekans	Yüzde
Çok düşük	0	0
Düşük	3	6,1
Orta	8	16,3
Yüksek	25	51,0
Çok Yüksek	13	26,6
TOPLAM	49	100,00
MYDM Uygulama Yeteneği Açısından	Frekans	Yüzde
Çok düşük	0	0
Düşük	3	10,34
Orta	8	27,59
Yüksek	7	24,14
Çok Yüksek	11	37,93
TOPLAM	29	100,00
KM Uygulama Yeteneği Açısından	Frekans	Yüzde
Çok düşük	0	0
Düşük	5	9,8
Orta	21	41,2
Yüksek	18	35,3
Çok Yüksek	7	13,7
TOPLAM	51	100,00

KAM Uygulama Yeteneği Açısından	Frekans	Yüzde
Çok düşük	0	0
Düşük	5	8,8
Orta	15	26,3
Yüksek	22	38,6
Çok Yüksek	15	26,3
TOPLAM	57	100,00

Araştırmaya katılan muhasebe yöneticilerine göre, uygulama yeteneği yüksek olan yaklaşımlar faaliyet tabanlı maliyetleme, kalite maliyetleri ve mamul yaşam döneminde maliyetleme olarak sıralanmaktadır.

3.3.2. Stratejik Maliyet Yönetimi Uygulamalarını Etkileyen Faktörler

Bu aşamada kullanılacak regresyon modeli bağımsız değişkenleri olarak; üst yönetim bakış açısı (ÜYBA), muhasebe deneyimi (MD), yasal düzenlemeler (YD), teknolojik gelişmeler (TG) ve ekonomik gelişme (EG) değişkenlerinin yer aldığı model ve eşitlikler aşağıda verilmiştir.

$$y = \alpha_0 + \beta_1 x_1 + \dots + \beta_n x_n + \varepsilon$$

Eşitlik 1; $HM = \alpha_1 + \beta_1 \text{ÜYBA} + \beta_2 \text{MD} + \beta_3 \text{YD} + \beta_4 \text{TG} + \beta_5 \text{EG} + \varepsilon$

Eşitlik 2; $FTM = \alpha_2 + \beta_6 \text{ÜYBA} + \beta_7 \text{MD} + \beta_8 \text{YD} + \beta_9 \text{TG} + \beta_{10} \text{EG} + \varepsilon$

Eşitlik 3; $MYDM = \alpha_3 + \beta_{11} \text{ÜYBA} + \beta_{12} \text{MD} + \beta_{13} \text{YD} + \beta_{14} \text{TG} + \beta_{15} \text{EG} + \varepsilon$

Eşitlik 4; $KM = \alpha_4 + \beta_{16} \text{ÜYBA} + \beta_{17} \text{MD} + \beta_{18} \text{YD} + \beta_{19} \text{TG} + \beta_{20} \text{EG} + \varepsilon$

Eşitlik 5; $KAM = \alpha_5 + \beta_{21} \text{ÜYBA} + \beta_{22} \text{MD} + \beta_{23} \text{YD} + \beta_{24} \text{TG} + \beta_{25} \text{EG} + \varepsilon$

3.3.3. Hedef Maliyetleme Uygulamalarını Etkileyen Faktörler

İşletmenin hedef maliyetleme uygulamaları üzerinde, maliyet yönetim sistemini etkileyen üst yönetimin bakış açısı, muhasebe deneyimi, yasal düzenlemeler, teknolojik gelişmeler ve ekonomik gelişme değişkenlerinin etkilerinin belirlenebilmesi için regresyon analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 4-6 arasında verilmiştir. Analizde aşağıda belirtilen eşitlik 1 modeli kullanılmıştır.

Eşitlik 1; $HM = \alpha_1 + \beta_1 \text{ÜYBA} + \beta_2 \text{MD} + \beta_3 \text{YD} + \beta_4 \text{TG} + \beta_5 \text{EG} + \varepsilon$

Tablo 4: Hedef Maliyetleme Uygulamalarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Regresyon Analizi Model Özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Standart hata
1	,432 ^a	,186	,131	1,771

Model özeti tablosu Tablo 4'te görüldüğü gibi hedef maliyetleme değişkeninin uygulanmalarındaki değişimin %18,6'sı modele dahil bağımsız değişkenler tarafından, % 81,4'lük kısım ise modele dahil edilmeyen başka değişkenler tarafından açıklanmaktadır.

Tablo 5: Hedef Maliyetleme Yaklaşımına İlişkin Regresyon Analizi ANOVA

Model	Kareler Top.	Serb. derecesi	Kareler Ort.	F	Sig.
1 Regression	52,499	5	10,500	3,347	,009 ^b

Tablo 5'te gösterilen, hedef maliyetleme uygulamalarını üst yönetimin bakış açısı, muhasebe deneyimi, yasal düzenlemeler, teknolojik gelişmeler ve ekonomik gelişme değişkenlerinin yer aldığı regresyon modeli anlamlıdır.

Tablo 6: Hedef Maliyetleme Uygulamalarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Regresyon Analizi Katsayılar

Model	Standardize edilmemiş Katsayılar		Standardize edilmiş Katsayılar	t	Sig.	Benzerlik İstatistikleri	
	B	Stan. hata	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	1,247	1,864		,669	,506		
ÜYBA	,358	,240	,176	1,492	,140	,804	1,245
MD	-,275	,252	-,116	-1,091	,279	,977	1,024
YD	-,335	,267	-,134	-1,254	,214	,976	1,025
TG	,019	,201	,012	,095	,924	,764	1,308
EG	,565	,273	,272	2,068	,042	,644	1,552

Tablo 6'da gösterilen parametrelere ait significant değerleri incelendiğinde, bağımsız değişkenlerden ekonomik gelişmeler ile % 95 güven aralığında istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer değişkenler sabit kalmak şartıyla ekonomik gelişmelerin 1 puanlık artışı hedef maliyetleme uygulamalarında 0,565'lik bir değişime neden olacaktır.

Bu analiz sonuçları değerlendirilerek aşağıdaki eşitlik oluşturulmuştur.

$$\text{Eşitlik 1; HM} = 1,247 + 0,358\text{ÜYBA} - 0,275\text{MD} - 0,335\text{YD} + 0,019\text{TG} + 0,565\text{EG} + \varepsilon$$

3.3.4. Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Uygulamalarını Etkileyen Faktörler

İşletmenin faaliyet tabanlı maliyetleme uygulamalarını etkileyen faktörlerin tespiti için regresyon analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 7-9 arasında verilmiştir. Analizde, aşağıda belirtilen Eşitlik 2 modeli kullanılmıştır.

$$\text{Eşitlik 2; } FTM = \alpha_2 + \beta_6 \text{ÜYBA} + \beta_7 \text{MD} + \beta_8 \text{YD} + \beta_9 \text{TG} + \beta_{10} \text{EG} + \varepsilon$$

Tablo 7: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Uygulamalarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Regresyon Analizi Özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Standart hata
1	,893 ^a	,797	,783	,954

Model özeti tablosu Tablo 7’de yer alan R² değerine bakıldığında, faaliyet tabanlı maliyetleme uygulamalarının %79,7’si modele dahil edilen bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı ifade edilebilir.

Tablo 8: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yaklaşımına İlişkin Regresyon Analizi ANOVA

Model	Kareler Top.	Serb. derecesi	Kareler Ort.	F.	Sig.
1 Regression	261,255	5	52,251	57,431	,000 ^b

Tablo 8’de gösterilen faaliyet tabanlı maliyetleme uygulamalarını etkileyen faktörlere ilişkin geliştirilen regresyon modeli anlamlıdır.

Tablo 9: Maliyet Yönetim Sistemini Etkileyen Faktörlerin Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yaklaşımına İlişkin Regresyon Analizi Katsayılar

Model	Standardize edilmemiş Katsayılar		Standardize edilmiş Katsayılar	t	Sig.	Benzerlik İstatistikleri	
	B	Stan. hata	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	3,691	1,004		3,678	,000		
ÜYBA	,203	,129	,092	1,571	,121	,804	1,245
MD	,205	,136	,081	1,512	,135	,977	1,024
YD	,324	,144	,120	2,253	,027	,976	1,025
TG	1,682	,108	,938	15,567	,000	,764	1,308
EG	-,133	,147	-,059	-,905	,369	,644	1,552

Tablo 9’da parametre değerleri ve bunlara ilişkin significant değerleri verilmiştir. Parametrelere ait significant değerleri incelendiğinde bağımsız değişkenlerden yasal düzenlemeler ve teknolojik gelişmelerin 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu analiz sonuçları değerlendirilerek FTM ile ilgili olarak aşağıdaki eşitlik oluşturulmuştur.

$$\text{Eşitlik 2; } FTM = 3,691 + 0,203 \text{ ÜYBA} + 0,205 \text{ MD} + 0,324 \text{ YD} + 1,682 \text{ TG} - 0,133 \text{ EG} + \varepsilon$$

3.3.5. Mamul Yaşam Döneminde Maliyetleme Uygulamalarını Etkileyen Faktörler

İşletmenin mamul yaşam döneminde maliyetleme uygulamalarını etkileyen faktörlerin tespiti için regresyon analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 10-12 arasında verilmiştir. Analizde aşağıda belirtilen Eşitlik 3 modeli kullanılmıştır

$$\text{Eşitlik 3; } MYDM = \alpha_3 + \beta_{11} \text{ ÜYBA} + \beta_{12} \text{ MD} + \beta_{13} \text{ YD} + \beta_{14} \text{ TG} + \beta_{15} \text{ EG} + \varepsilon$$

Tablo 10: Mamul Yaşam Döneminde Maliyetleme Yaklaşımına İlişkin Regresyon Analizi Özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Standart hata
1	,457 ^a	,209	,154	1,720

Model özeti tablosu Tablo 1’da yer alan R² değerine bakıldığında, mamul yaşam döneminde maliyetleme uygulamalarındaki değişimin %20,9’u modele dahil bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı görülmektedir.

Tablo 11: Mamul Yaşam Döneminde Maliyetleme Yaklaşımına İlişkin Regresyon Analizi ANOVA

Model	Kareler Top.	Serb. derecesi	Kareler Ort.	F.	Sig.
1 Regression	56,938	5	11,388	3,850	,004 ^b

Tablo 11’de gösterilen ve tüm modelin anlamlılığını gösteren F testi sonucunun anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 12: Mamul Yaşam Dönemi Maliyetlemesi Yaklaşımına İlişkin Regresyon Analizi Katsayılar

Model	Standardize edilmemiş Katsayılar		Standardize edilmiş Katsayılar	t	Sig.	Benzerlik İstatistikleri	
	B	Stan. hata				Beta	Tolerance
1 (Constant)	-1,161	1,810		-,641	,523		
ÜYBA	,240	,233	,120	1,029	,307	,804	1,245

MD	-,094	,245	-,040	-,384	,702	,977	1,024
YD	,109	,260	,044	,420	,675	,976	1,025
TG	-,238	,195	-,146	-1,224	,225	,764	1,308
EG	1,099	,265	,537	4,141	,000	,644	1,552

Tablo 12’da parametre değerleri ve bunlara ilişkin significant değerleri verilmiştir. Parametrelere ait significant değerleri incelendiğinde bağımsız değişkenlerden ekonomik gelişmelerin 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer değişkenler sabit kalmak şartıyla, ekonomik gelişmelerdeki 1 puanlık artış, mamul yaşam döneminde maliyetleme uygulamalarında 1,099’luk bir artış meydana getirecektir.

Bu analiz sonuçları değerlendirilerek MYMD ile ilgili olarak aşağıdaki eşitlik oluşturulmuştur.

$$\text{Eşitlik 3; } MYDM = -1,161 + 0,240 \text{ ÜYBA} - 0,094MD + 0,109YD - 0,238TG + 1,099EG + \varepsilon$$

3.3.6. Kaizen Maliyetleme Uygulamalarını Etkileyen Faktörler

İşletmenin kaizen maliyetleme uygulamalarını etkileyen faktörlerin tespiti için regresyon analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 13-15 arasında verilmiştir. Analizde aşağıda belirtilen Eşitlik 4 modeli kullanılmıştır.

$$\text{Eşitlik 4; } KM = \alpha_4 + \beta_{16} \text{ ÜYBA} + \beta_{17} MD + \beta_{18} YD + \beta_{19} TG + \beta_{20} EG + \varepsilon$$

Tablo 13: Kaizen Maliyetleme Uygulamalarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Regresyon Analizi Model Özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahmini Standart hata
1	,617 ^a	,380	,338	1,491

Model özeti tablosu Tablo 13’de yer alan R² değerine bakıldığında, kaizen maliyetleme değişkeninin uygulanmalarındaki değişimin %38’i modele dahil edilen bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı görülmektedir.

Tablo 14: Kaizen Maliyetleme Uygulamalarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Regresyon Analizi ANOVA

Model	Kareler Top.	Serb. derecesi	Kareler Ort.	F.	Sig.
1 Regression	99,553	5	19,911	8,954	,000 ^b

Tablo 14'te gösterilen, kaizen maliyetleme uygulamalarını üst yönetimin bakış açısı, muhasebe deneyimi, yasal düzenlemeler, teknolojik gelişmeler ve ekonomik gelişmelerle açıklamaya çalışılan regresyon modeli anlamlıdır.

Tablo 15: Kaizen Maliyetleme Yaklaşımına İlişkin Regresyon Analizi Katsayıları

Model	Standardize edilmemiş Katsayılar		Standardize edilmiş Katsayılar	t	Sig.	Benzerlik İstatistikleri	
	B	Stan. hata	Beta			Tolerance	VIF
(Constant)	-,726	1,569		-,463	,645		
ÜYBA	,034	,202	,018	,170	,865	,804	1,245
MD	-,106	,212	-,046	-,498	,620	,977	1,024
YD	-,212	,225	-,088	-,940	,350	,976	1,025
TG	,066	,169	,041	,392	,696	,764	1,308
EG	1,178	,230	,588	5,122	,000	,644	1,552

Tablo 15'teki parametrelere ait significant değerleri incelendiğinde bağımsız değişkenlerden ekonomik gelişmelerin 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer değişkenler sabit kalmak şartıyla, ekonomik gelişmeler değişkeninde 1 puanlık artış, kaizen maliyetleme uygulamalarında 1,178'lik bir artışa neden olacaktır. Bu analiz sonuçları değerlendirilerek KM ile ilgili olarak aşağıdaki eşitlik oluşturulmuştur.

$$\text{Eşitlik 4; } KM = 0,726 + 0,034 \text{ ÜYBA} - 0,106 \text{ MD} - 0,212 \text{ YD} + 0,066 \text{ TG} + 1,178 \text{ EG} + \varepsilon$$

3.3.7. Kalite Maliyetleri Uygulamalarını Etkileyen Faktörler

İşletmenin kalite maliyetleri uygulamalarını etkileyen faktörlerin belirlenebilmesi için regresyon analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 16-18 arasında verilmiştir. Analizde aşağıda belirtilen Eşitlik 5 modeli kullanılmıştır.

$$\text{Eşitlik 5; } KAM = \alpha_5 + \beta_{21} \text{ ÜYBA} + \beta_{22} \text{ MD} + \beta_{23} \text{ YD} + \beta_{24} \text{ TG} + \beta_{25} \text{ EG} + \varepsilon$$

Tablo 16: Kalite Maliyetleri Yaklaşımına İlişkin Regresyon Analizi Özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R Kare	Standart hata
1	,711 ^a	,506	,472	1,378

Model özeti tablosu Tablo 16'da yer alan R² değerine bakıldığında, kalite maliyetleri değişkeninin uygulanmalarındaki değişimin %50,6'sı modele dahil edilen bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı görülmektedir. Geri

kalan %49,4'lük kısım ise modele dahil edilemeyen başka değişkenler tarafından açıklanmaktadır.

Tablo 17: Kalite Maliyetleri Yaklaşımına İlişkin Regresyon Analizi ANOVA

Model	Kareler Top.	Serb. derecesi	Kareler Ort.	F.	Sig.
1 Regression	141,870	5	28,374	14,949	,000 ^b

Tablo 17'de yer alan ve tüm modelin anlamlılığını gösteren F testi sonucunun anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durumda kalite maliyetleri uygulamalarını etkileyen faktörler için geliştirilen regresyon modeli anlamlıdır.

Tablo 18: Kalite Maliyetleri Yaklaşımına İlişkin Regresyon Analizi Katsayılar

Model	Standardize edilmemiş Katsayılar		Standardize edilmiş Katsayılar	t	Sig.	Benzerlik İstatistikleri	
	B	Std hat.				Beta	Tolerance
(Constant)	5,376	1,450		3,708	,000		
ÜYBA	1,125	,187	,554	6,031	,000	,804	1,245
MD	,203	,196	,086	1,032	,305	,977	1,024
YD	,356	,208	,143	1,714	,091	,976	1,025
TG	,066	,156	,040	,426	,672	,764	1,308
EG	,508	,213	,245	2,389	,019	,644	1,552

Tablo 18'de parametre değerleri ve bunlara ilişkin significant değerleri verilmiştir. Parametrelere ait significant değerleri incelendiğinde bağımsız değişkenlerden üst yönetimin bakış açısının ve ekonomik gelişmelerin 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer değişkenler sabit kalmak şartıyla, üst yönetimin bakış açısının maliyet sistemleri üzerinde etkisinin 1 seviyelik artışı kalite maliyetleri uygulamalarında 1,125'lik bir artış; ekonomik gelişmelerin maliyet sistemleri üzerinde etkisinin 1 seviyelik artışı kaizen maliyetleme uygulamalarında 0,508'lik bir artışa neden olacaktır.

Bu analiz sonuçları değerlendirilerek kalite maliyetleri ile ilgili olarak aşağıdaki eşitlik oluşturulmuştur.

$$\text{Eşitlik 5; KAM} = 5,376 + 1,125\text{ÜYBA} + 0,203\text{MD} + 0,356\text{YD} + 0,066\text{TG} + 0,508\text{EG} + \varepsilon$$

4. SONUÇ

BİST İmalat Sanayi işletmeleri üzerinde yapılmış olan araştırmanın amacı, işletmelerin SMY yaklaşımlarını uygulama düzeylerini ve SMY yaklaşımlarını etkileyen faktörlerin, bu yaklaşımlar üzerindeki etki düzeylerini ortaya çıkarmaktır. Araştırma sonucunda, maliyet sistemlerini etkileyen faktörlerin önem derecesine göre, sıralamaları aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir;

- Muhasebe Deneyimi,
- Yasal Düzenlemeler,
- Üst Yönetimin Bakış Açısı,
- Ekonomik Gelişmeler,
- Teknolojik Gelişmelerdir.

Araştırmaya dâhil edilen imalat sanayi işletmelerini stratejik maliyet yönetim yaklaşımı olarak, hedef maliyetleme, faaliyet tabanlı maliyetleme, kaizen maliyetleme ve kalite maliyetleri uygulamalarını kullananların oranı yüksek olduğu görülürken, mamul yaşam dönemince maliyetleme uygulamasının kullanım oranının düşük olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan muhasebe yöneticilerine göre işletmelerin faaliyet tabanlı maliyetleme yaklaşımını uygulama yeteneği yüksek görülürken, kaizen maliyetleme yaklaşımının ise uygulama yeteneği düşük görülmektedir.

Hedef maliyetleme uygulamalarını etkileyen faktörler ile ilgili olarak ekonomik gelişmeler, teknolojik gelişim ve üst yönetim bakış açısı değişkenleri ile istatistiksel anlamda pozitif yönde, muhasebe deneyimi ve yasal değişimler değişkenleri ile istatistiksel anlamda negatif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler arasında en önemli değişkenin ekonomik gelişmeler olduğu görülmüştür.

Faaliyet tabanlı maliyetleme değişkenini etkileyen faktörlerle ilgili olarak geliştirilen model kabul edilmiştir. Model sonucuna göre; faaliyet tabanlı maliyetleme uygulaması ile üst yönetim bakış açısı, muhasebe deneyimi, yasal değişiklikler ve teknolojik değişiklikler değişkenleri arasında pozitif, ekonomik gelişmeler değişkeni arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. FTM uygulamaları ile ilgili olarak en önemli değişkenin teknolojik değişiklikler değişkeni olduğu görülmüştür.

Mamul yaşam dönemince maliyetleme uygulamalarını etkileyen faktörlerle ilgili olarak; MYDM uygulamaları ile üst yönetim bakış açısı, yasal değişiklikler ve ekonomik gelişmeler değişkenleri arasında istatistiksel anlamda pozitif yönde anlamlı bir ilişki söz konusudur. MYDM uygulamaları ile muhasebe deneyimi ve teknolojik gelişmeler değişkenleri

arasında ise istatistiksel anlamda negatif yönde anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Kaizen maliyetleme uygulamaları ile üst yönetim bakış açısı, teknolojik gelişmeler ve ekonomik gelişmeler arasında istatistiksel anlamda pozitif yönlü anlamlı bir ilişki söz konusu iken, muhasebe deneyimi ve yasal düzenlemeler değişkenleri arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Kaizen maliyetleme uygulamalarını etkileyen faktörlerle ilgili geliştirilen ve kabul edilen modeldeki en önemli değişkenin ekonomik gelişmeler değişkeni olduğu tespit edilmiştir.

Kalite maliyetleri uygulamaları ile üst yönetim bakış açısı, muhasebe deneyimi, yasal düzenlemeler, teknolojik gelişmeler ve ekonomik gelişmeler değişkenleri ile istatistiksel anlamda pozitif yönde anlamlı bir ilişki söz konusudur. Bu modeli yapılandıran en önemli değişkenler üst yönetimin bakış açısı ve ekonomik gelişmelerdir.

KAYNAKÇA

- Acar, D. (2005). *Küresel Rekabette Maliyet Yönetimi ve Yaklaşımları: Tekstil Sektörü Üzerine Bir Araştırma*. Ankara, Asil Yayın Dağıtım.
- Agrawal S.P., Mehra, S. ve Siegel, P.H., (1998). Cost Management System: An Operational Overview. *Managerial Finance*, 24 (1), 60-78.
- Akbaş, H.E., (2011). Sanayi İşletmelerinde Stratejik Maliyet Yönetimi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, (2), 107-127.
- Anderson, S. W. ve Dekker H. C., (2009). Strategic Cost Management in Supply Chains, Part 1: Structural Cost Management. *Accounting Horizons*, 23 (2), 201-220.
- Arpat, B., Şaşmaz, N. Ve Yürekli, E., (2014). Sağlık Hizmetlerinde Kalite Maliyetleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (3), 313-332.
- Basık, F.O., (2012). *Rekabet Stratejisinde Maliyet Yönetimi*. İstanbul, Türkmen Kitabevi.
- Bekçi, İ. ve Özal, H., (2010). Stratejik Maliyet Yönetiminin Sağlık Sektöründe Uygulanabilirliğine Yönelik Bir Araştırma. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2 (3) Kasım, 78-97.
- Bekçi, İ.,- Toraman, A., (2011). *Kalite Maliyetleri ve Bir Hastanede Hesaplanması*, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16 (2), 39-57.
- Blocher, E.J.- Chen, K.H.- Lin, T.W., (2002). *Cost Management: A Strategic Emphasis*. Boston, McGraw-Hill.

Borgernäs, H., (2003), *The Use Target Costing in Swedish Manufacturing Firms*, D-Thesis, Göteborg University School of Economics and Commercial Law.

Cooper, R. ve Kaplan, R.S. (1991). Activity Based Systems; Measuring The Costs of Resource Usage. *Accounting Horizons*, September, 1 - 14.

Cooper, R. ve Kaplan, R.S., (1988). Measure Cost Right: Make The Right Decisions. *Harvard Business Review*, September-October, 96-103.

Cooper, R. ve Slagmulder, R., (1998). What is Strategic Cost Management?. *Management Accounting*, 79 (7), 14–16.

Çarıkçı, O. ve Acar, D., (2017). Hastane Yöneticilerinin İleri Maliyet Yönetimi Yaklaşımlarına ve Hastane Maliyetlerini Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 20(3), 275-298.

Doğan, Z. (1997). Faaliyet Esasına Dayalı Maliyetleme Sisteminin İşletmeler Açısından Önemi, *Yaklaşım Dergisi*, (59), 128-137.

Erol, M., (2008). Kısıtlar Teorisi (Yaklaşımı) ve Teorisinin Stratejik Maliyet Yönetiminde Kullanımı. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (39), 101-109.

Garrison, R.H., Noren, E.W. ve Brewer, P.C., (2012). *Managerial Accounting*. Fourteenth Edition, McGraw-Hill, Irwin.

Gersil, A., (2007). Üretim Sistemleri ve Teknolojilerindeki Gelişmelerin ve Küreselleşmenin Geleneksel Maliyet Muhasebesine Etkileri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 62 (4), ss.107-123.

Güneş, R. ve Aksu, İ., (2003). Mamul Yaşam Seyri Maliyetlemesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 43-61.

Hacırustemoğlu, R. ve Şakrak, M., (2002). *Maliyet Muhasebesinde Güncel Yaklaşımlar*, İstanbul, Türkmen Kitapevi.

Hansen, D.R. ve Mowen.M.M., (2006). *Cost Management Accounting and Control*, Fifth Edition.

Karcıoğlu, R. ve Öztürk, M., (2012). İMKB'ye Kayıtlı Sanayi İşletmelerinin Maliyet Yönetim Sistemlerini Uygulama ve Uygulamama Nedenlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 477-496.

Karğın, S., (2013). *Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yönteminin Yükselişi ve Düşüşü*, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 58, 21-40.

Kim, S., Nakhai, B., (2008). The dynamics of quality costs in continuous improvement, *International Journal of Quality & Reliability Management*, 25 (8), 842-859.

Koç, T., Demirhan, O.,(2007). Önleme ve Değerlendirme Maliyetleri ile Uygunsuzluk Maliyeti Arasındaki İlişkinin Analizi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 6 (11), 87-97.

Lockamy, A., (2003). A Constraint – Based Framework For Strategic Cost Management, *Industrial Management & Data Systems*, (103), 591-599.

Manos, A., (2007). The Benefits of Kaizen and Kaizen Events, *Quality Progress*, 40 (2), 47-48.

Okutmuş, E., (2019). Ürün Yaşam Dönemi Maliyetleme Yönteminin İncelenmesi: Bir Vaka Analizi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11 (1), 216-226.

Önder, Ş. ve Kalay, Ü., (2017). BİST İmalat Sanayi İşletmelerinde Maliyet Yönetim Sistemlerinin İşletme Karlılığına Etkisi, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 2 (4), 91-100.

Öztürk, M., (2011), *İMKB'ye Kayıtlı Sanayi İşletmelerde Maliyet Yönetim Sistemlerinin Uygulama Düzeyinin Belirlenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Shank, J.K.- Govindarajan, V., (1993). *Strategic Cost Management-The New Tool For Competitive Advantage*, The Free Press.

Smith, K. L., (2008). Strategic Management Accounting: How Far Have We Come In 25 Years?, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 21 (2), 204-228.

Yükçü, S. ve Gönen, S., (2008). Tedarik Zinciri Yönetimi İle Hedef Maliyetlemenin Birlikte Uygulanabilirliği, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (40), 71-83.

TÜRKİYE'DE KURUMSAL YÖNETİM UYUM DERECELENDİRMESİ VE İHTİYATLI MUHASEBE İLİŞKİSİ*

Dr. Ozan GÜLHAN^a
Serhan KARAARSLAN^b

Ampirik Araştırma
(Empirical Research)

*Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi*
Mart 2020; 13 (1): 93-113

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de kurumsal yönetim uyum derecelendirmesi yaptıran firmaların derecelerinin incelenmesi ve bu hususun ihtiyatlı muhasebe uygulamaları ile ilişkisinin ortaya konmasıdır. Bu çerçevede kurumsal yönetim uyum derecelendirmesi yaptıran ve hisseleri halka açık 64 firmanın 2007-2018 yılları arası verileri kullanılarak yapılan analiz sonuçlarına göre kurumsal yönetim yapısındaki olumlu gelişmelerin ihtiyatlı muhasebe uygulamaları ile ters yönlü ilişkisi bulunduğu, bu hususta yönetim kurulunun en önemli bileşen olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra kurumsal derecelendirme notlarının derecelendirme şirketine göre farklılık gösterebildiği, Borsa İstanbul 100 Endeksine dahil olmanın ve imalat, teknoloji, mali sektörlerde faaliyet göstermenin şirketlerin ihtiyatlı muhasebe uygulamaları açısından anlamlı etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kurumsal Yönetim, İhtiyatlı Muhasebe, Kurumsal Yönetim Uyum Derecelendirmesi, Kurumsal Yönetim Endeksi.

JEL Kodları: G34, M49.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Gülhan, O., Karaarslan, S. (2020). Türkiye'de Kurumsal Yönetim Uyum Derecelendirmesi Ve İhtiyatlı Muhasebe İlişkisi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 13 (1), 93-113.

* Makalenin gönderim tarihi: 12.09.2019; Kabul tarihi: 23.10.2019, iThenticate benzerlik oranı %9

^a TEB Kosova, ozangulhan79@hotmail.com, ORCID: [0000-0002-1506-3982](https://orcid.org/0000-0002-1506-3982).

^b TEB Kosova, serhankaraarslan@gmail.com, ORCID: [0000-0002-5020-6918](https://orcid.org/0000-0002-5020-6918).

CORPORATE GOVERNANCE RATINGS AND RELATION WITH ACCOUNTING CONSERVATISM IN TURKEY

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the corporate governance ratings in Turkey and to examine the relationship with conservative accounting practices in this regard. In this context, according to the results of the analysis using the data of 64 publicly traded companies between 2007-2019 which has corporate governance rating, it is concluded that improvements in the corporate governance structure have a negative relationship with conservative accounting practices and that the board of directors is the most important component. In addition to that corporate governance ratings may differ according to the rating company, and being included in Borsa İstanbul 100 index and the firms operating in production, technology, financial services have significant effect in regards of conservative accounting practices.

Keywords: Corporate Governance, Accounting Conservatism, Corporate Governance Rating, Corporate Governance Index.

JEL Codes: G34, M49.

1. GİRİŞ

Kurumsal yönetim, temel olarak şirket sahipleri ile yöneticileri arasındaki ilişkinin organizasyonu olarak tanımlanabilecektir. Bu organizasyonun oluşturulmasında küresel bazda yaşanan gelişmeler, yerel gelenekler gibi birçok faktör rol oynamaktadır. Küreselleşme kavramı ile birlikte artan bilgi ve fon akışı ile başta düzenleyici otoriteler olmak üzere dünya çapında faaliyet gösteren büyük ölçekli şirketler kurumsal yönetim uygulamalarına önem vermeye başlamışlardır. Özellikle uluslararası anlamda yönetim eksikleri kaynaklı şirket temerrütleri ve finansal skandallar bu eğilimi etkileyen faktörlerin başında gelmektedir.

Yukarıda sayılan nedenlerle kurumsal yönetim çok sayıda akademik çalışmaya konu olmuştur. Bu çerçevede yapılan çalışmalar iyi kurumsal yönetim uygulamalarının şirketler, piyasalar ve ülkeler için önemli faydaları bulunduğunu ortaya koymuştur. Her ne kadar sonuçlar çok açık bir yön tayin edemese de; iyi kurumsal yönetim uygulamalarının özellikle sermaye maliyetini düşürdüğü, etkinliği arttırdığı, pay sahiplerinin haklarını güçlendirdiği ve karlılığı arttırdığını gösteren çalışmalar yazında yer almaktadır.

Bu kapsamda kurumsal yönetime ilişkin Türkiye’de de birçok düzenleme ve uygulama ortaya konulmuş olup ilk dönemde yer alan çalışmaların daha çok muhasebe uygulamalarına yönelik olduğu dikkat çekmektedir. 2000’li yıllara kadar bu konudaki en önemli düzenlemeler Türk Ticaret Kanunu ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu olarak görülebilir. 2000’li yılların başında Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği tarafından hazırlanan en iyi uygulamalar, yine Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından 2004 yılında

yayımlanan Kurumsal Yönetim İlkeleri, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun ilgili bölümü ve Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu'nca çıkartılan Bankaların Kurumsal Yönetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik Türkiye'de konuya ilişkin temel yapıyı oluşturmuştur. Borsa İstanbul (BİST) Kurumsal Yönetim Endeksi'nin (XKURY) 2007 yılında uygulamaya girmesi kurumsal yönetim uygulamalarında ülkemizde yaşanan önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Muhasebe ve kurumsal yönetimin yakından ilgili olduğu dikkate alınarak muhasebe açısından ihtiyatlılık kavramının tanımlanması uygun olacaktır. İhtiyatlı muhasebe kavramı ile ilgili ulusal ve uluslararası yayında birçok farklı tanım bulunmakta olup, düzenleyici otoriteler ve devlet kurumları da kavramsal çerçevenin oluşturulması için tanımlayıcı düzenlemeler yayımlamışlardır.

Yazında ise farklı ihtiyatlılık tanımlarına ulaşmak mümkündür. Basu (1997)'de ifade edildiği üzere, Bliss (1924) bu kavramı tanımlarken muhasebecilerin geleneksel olarak: *“olası karları muhasebeleştirme ama olası zararları muhasebeleştirir”* yaklaşımında olduğunu belirtmektedir. Basu (1997) ise Finansal Muhasebe Standartları Kurulu ve Muhasebe İlkeleri Kurulu görüşlerine dayandırdığı tanımlamasını; *“muhasebecilerin iyi haberlere bağlı karları muhasebeleştirirken kötü haberlere bağlı zararlara göre daha fazla doğrulama ihtiyacına yatkın olması”* olarak ifade etmektedir. Feltham ve Ohlson (1995)'a göre ise; *“şirketin defter değerinin olduğundan daha düşük değerlendirilmesi konusundaki ısrar”* olarak tanımlamakta ve defter değerinin piyasa değerinden düşük olduğunu kast etmektedir. Watts (2003)'e göre ihtiyatlılık kar ve zararın muhasebeleştirilmesi için gerekli olan farklı doğrulanabilirlik ihtiyacıdır. Ayrıca ihtiyatlı muhasebe ticari ilişkinin bir sözleşmeye bağlandığı ilk yıllarda ortaya çıkmaktadır.

Yazında ihtiyatlılık, koşullu ve koşulsuz olmak üzere iki farklı türde incelenmektedir. Ball ve Shivakumar (2005)'a göre koşulsuz yaklaşımda, haberler ortaya çıkmadan önce muhasebe yöntemleri belirlenmiş olup operasyonel çevrede yaşanan değişiklikler tarafından etkilenmez. Koşullu yaklaşımda ise haberler ortaya çıktığında tepki verilmekte, özellikle iyi haberlerin muhasebeleştirilmesinde kötü haberlere göre daha katı bir yaklaşım bulunmaktadır.

Beaver ve Ryan (2005), ihtiyatlı muhasebeyi net varlıkların defter değerinin ortalama olarak olduğundan daha düşük değerlendirilerek piyasa değerlerinin altında gösterilmesi olarak tanımlamaktadır. Bir başka deyişle henüz kayıtlara alınmamış beklenen şerhifinin varlığı şeklinde ifade edilmektedir. Koşulsuz muhasebe (işlem öncesi (ex-ante) veya haberlerden bağımsız) varlık ve yükümlülüklerin ilk muhasebeleştirilmeleri sırasındaki muhasebe sürecine bakış açılarındaki farklılık sebebiyle henüz kayıtlara

alınmamış şerefiye beklentisine yol açması olarak tanımlanmakta iken, koşullu muhasebe (işlem sonrası (ex-post) veya haberlere bağımlı) yeteri kadar olumsuz durumlarda defter değerlerinin azaltılması ancak olumlu durumlarda değerlerinin arttırılmaması olarak ifade edilmektedir.

Kavramsal çerçeve ile yazındaki tanımlar arasında gelirlerin olduğundan fazla gösterilmemesi konusunda bir fark bulunmaktadır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından 29.03.2018 tarihinde yayımlanan yeni kavramsal çerçevede yansızlıktan uzak ve tarafsız bir sunumu desteklemek ile birlikte daha önceki sürümde (tarafsızlık ile çelişecek şekilde yorumlanabileceği için) kavramsal çerçeveden çıkarttığı ihtiyatlılık kavramına tekrar yer vermektedir (KGK 2018; IASB 2015). Yazında henüz belirtilen fark ve yeni kavramsal çerçeve ile bir değerlendirmeye rastlanmamıştır.

Muhasebenin temel kavramlarından biri olan ihtiyatlılık, ülkemiz otoriteleri tarafından ilk kez Kamu İktisadi Teşebbüsleri için öngörülen ve 1972 yılından itibaren uygulanan “Muhasebenin Temel Kavramları ve Genel Kabul Görmüş Muhasebe Prensipleri” kitabında “Muhafazakârlık” şekliyle yer almakta iken, SPK’nın Seri X1 numaralı ve 1989 yılında yayımlanan Tebliğinde “İhtiyatlılık” adı altında listelenmiştir (Akdoğan 1993, 138-139). 26.12.1992 sayılı ve mükerrer 21447 numaralı Resmi Gazetede yayımlanan 1 Sıra Nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğinde ise “*Bu kavram, muhasebe olaylarında temkinli davranılması ve işletmenin karşılaşılabileceği risklerin gözönüne alınması gereğini ifade eder.*” olarak tanımlanmaktadır. Olası gider ve zararlar için karşılık ayrılmasına izin verilirken aynı durum gelir ve karlar için söz konusu olmamaktadır (Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği Sıra No:1 1992).

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından yayımlanan “Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve’nin 2018 sürümüne göre ise ihtiyatlılık “... *belirsizlik koşullarında yargıda bulunurken temkinli davranmaktır.*” şeklinde tanımlanmıştır. Bununla birlikte raporlama yapılırken adil davranmanın gerekliliği de vurgulanarak, varlıklar ile gelirlerin olduğundan daha yüksek ve yükümlülük ile giderlerin olduğundan düşük gösterilmemesi gerektiği belirtilmektedir (KGK 2018, paragraf 2.16).

Bu kapsamda çalışmada öncelikle derecelendirme hizmeti alan şirketler, özelde ise BİST Kurumsal Yönetim Endeksi’ne dahil olan şirketlerin dereceleri incelenmiştir. İnceleme sonuçlarına göre derecelendirme hizmetinin alınmasını müteakip notların hızla yükseldiği 2018 yılı sonunda ortalama notların yaklaşık yüzde doksanın üzerinde seviyelere ulaştığı görülmüştür. Bu derecede yaşanan artışlar ilerleyen dönemde derecelendirme notları bakımından şirketler arasında herhangi bir fark kalmamasına neden olacağından şirketleri karşılaştırma imkanını ortadan

kaldırabilecektir. Ayrıca kurumsal yönetim uyum derecelendirmesi ve ihtiyatlı muhasebe uygulamalarının ilişkisini ölçmeye yönelik altı hipotez toplamda on iki model kullanılarak test edilmiştir. Model sonuçlarına göre güçlü kurumsal yönetim yapılarının ihtiyatlı muhasebe uygulamalarını azalttığı, bu sonuca ilişkin en güçlü kurumsal yönetim bileşenin yönetim kurulu olduğu görülmüştür. Bu hususun yanı sıra BİST 100 endeksinde yer alan şirketler ile imalat, teknoloji ve mali sektöründe faaliyet gösteren şirketlerde farklı ihtiyatlı muhasebe uygulamaları bulunduğu izlenmiştir. Son olarak derecelendirme şirketlerinin verdiği notlar değerlendirme kapsamına alınmış, model sonuçlarına göre verilen notların şirketler bazında ayrıştığı görülmüştür.

Çalışmanın ikinci bölümünde konuya ilişkin yazında yer alan çalışmalara değinildikten sonra metodoloji açıklanmış, üçüncü bölümde modellere ilişkin bulgular ortaya konularak, son bölümde sonuç ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

2. METODOLOJİ

Türkiye’de kurumsal yönetim uyum derecelendirmesi yaptıran firmaların derecelerinin incelenmesi ve bu hususun ihtiyatlı muhasebe uygulamaları ile ilişkisinin ortaya konması amacıyla öncelikle temel değişkenler belirlenmiş, daha sonra konuya ilişkin yazın taraması yapılmış ve hipotezler oluşturulmuştur.

2.1. Yazın Taraması ve Hipotezlerin Oluşturulması

Kurumsal yönetim uyum derecelendirilmesi temel olarak SPK’nın 30.12.2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ’e dayanmaktadır. Söz konusu Tebliğ uyarınca kurumsal yönetim ilkeleri Pay Sahipleri, Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık, Menfaat Sahipleri ve Yönetim Kurulu olmak üzere dört ana başlık altında toplanmıştır. Bu ölçütlere göre yapılacak derecelendirmelerde kullanılacak ağırlıklar yine SPK’nın 01.02.2013 tarih ve 4/105 sayılı toplantısında alınan karar uyarınca belirlenmiştir. Derecelendirmede kullanılan ölçüt, alt ölçüt ve ağırlıklara Ek 1’de yer verilmektedir.

Tebliğde belirlenen ölçütler doğrultusunda yapılan değerlendirmeler sonucu şirketlere o yıl için kurumsal yönetim uyum derecelendirmesi atanmaktadır. Bir şirketin BİST Kurumsal Yönetim Endeksi’nde yer alabilmesi için genel notun 10 üzerinden en az 7, her bir ana bileşenden ise 10 üzerinden en az 6,5 olması zorunlu tutulmuştur.

İhtiyatlılık kavramının ölçümünde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımları beş ana grupta sınıflandırmak mümkündür. Bunlar (Soyemi ve diğerleri 2018);

- Feltham ve Ohlson (1995)'un Defter Değeri/Piyasa Değeri (DD/PD) veya Piyasa Değeri/Defter Değeri (PD/DD) modelini kullanan,
- Basu (1997)'nin Kazançların Asimetrik Zamanlılığı modelini kullanan,
- Givoly ve Hayn (2000)'in Faaliyet Dışı Negatif Tahakkuklar modelini kullanan,
- Penman ve Zhang (2002)'in Saklı Yedekler Ölçeği modelini kullanan ve,
- Ball and Shivakumar (2005)'in Asimetrik Tahakkukların Nakit Akışlarına Oranı modelini kullananlar

olarak sıralanabilir.

Feltham ve Ohlson (1995), işletmelerin piyasa değeri ile operasyonel ve finansal verilerinin arasındaki ilişkiyi incelemektedir. İhtiyatlı muhasebe yaklaşımlarının işletmelerin gerçek ekonomik değerinin daha altında net defter değerine neden olacakları varsayımına dayanmaktadır. Daha yüksek bir PD/DD oranı daha yüksek bir ihtiyatlılığı ifade etmekte iken bu durumun tam tersi de daha düşük bir ihtiyatlılık seviyesine işaret etmektedir. Beaver ve Ryan (2000) ise PD/DD oranını ihtiyatlılığın ölçümü için gürültülü (noisy) bir ölçek olarak tanımlamakta, PD/DD oranını yanlı değişken ve gecikmeli değişken olmak üzere iki bileşene ayırmaktadır. Bunlardan yanlı değişkenin daha sürekli bir yatay kesit bağlantısı bulunmaktadır. Beaver ve Ryan (2005)'e göre ihtiyatlılığın ölçülmesinde PD/DD'nin yanlı değişken bileşeni, basit PD/DD'ye kıyasla daha doğru sonuçlar vermektedir. PD/DD oranı muhasebe yazınında ihtiyatlılığı ölçmek için sıkça kullanılmış, önemli derecede yönetim yargısına dayanması ve ekonomik haberlerin etkilenmemesi sebebiyle daha çok koşulsuz ihtiyatlılığın ölçümünde kullanılmıştır. Roychowdhury ve Watts (2007)'a göre PD/DD oranı ihtiyatlılık derecesinin tespitinde, birçok işletme için söz konusu olan ekonomik rant sebebiyle yanlı bir sonuç verebilmektedir. Ekonomik rantın güvenilir bir şekilde ölçülememesi nedeniyle, muhasebeleştirme ölçütlerine uymaması ve dolayısı ile işletmelerin defter değerlerine etkisi olmaması, PD/DD oranını baskılayacaktır. İşletmelerin ne kadar çok ekonomik rantı var ise PD/DD değerleri o kadar çok yükselecek ve ihtiyatlılığı artacaktır.

Bu eleştirilere rağmen, Roychowdhury ve Watts (2007), Qiang (2007), Pae ve diğerleri (2005), Mason (2004), Lara ve diğerleri (2009), Lara ve Mora (2004), Gassen ve diğerleri (2006), Beatty ve diğerleri (2008), Ahmed ve Duellman (2007) gibi birçok çalışmada PD/DD oranı kullanılmıştır (Soyemi ve diğerleri 2018, 116).

Basu (1997), iyi haberlerin daha geç ve kötü haberlerin daha erken muhasebeleştirildiği önermesini, hisse başına kar ve işletmelerin hisse senedi açılış fiyatlarına oranlanmasının ihtiyatlılığı ölçmede

kullanabileceğini belirtmektedir. Basu (1997)'nin bu çalışması yazında çokça tartışılmıştır. Dietrich ve diğerleri (2006)'ne göre Basu (1997)'ye dayanarak yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar ihtiyatlılıktan çok, yanlış istatistik kullanımına atfedilmelidir. Farrrokh ve diğerlerine (2015) göre hisse senedi fiyatlarını ihtiyatlılık dışında etkileyen çokça neden bulunmaktadır. Ayrıca Beaver ve Ryan (2000), kar ve hisse fiyatları arasında eşzamanlılık problemi olduğu, Givoly ve Hayn (2000) ise zaman kesiti araştırmalarında düşük performans gösterdiği dolayısı ile bilginin bir zaman dilimine kümelendiği durumlarda iyi çalışmadığı için eleştirilerde bulunmuştur.

Bu eleştirilere rağmen, Patatoukas ve Thomas (2015), Ho ve diğerleri (2015), Patatoukas ve Thomas (2011), Khan ve Watts (2009), Ball ve diğerleri (2008), Ahmed ve Duellman (2007), Beekes ve diğerleri (2004), Bushman ve Piotroski (2006), Choi (2007), Giner ve Rees (2001), Givoly ve diğerleri (2007), Huijgen ve Lubberink (2005), Krishnan (2005), LaFond ve Roychowdruy (2008), LaFond ve Watts (2008), Lobo ve Zhou (2006) gibi çalışmalarda asimetrik zamanlılık ölçüm metodolojisi kullanılmıştır (Soyemi ve diğerleri 2018, 117).

Givoly ve Hayn (2000), işletmelerin finansal tablolarındaki negatif tahakkukların zaman içerisindeki büyüklüğü için ihtiyatlılığın bir aracı olabileceğini önermektedir. Buna göre, ihtiyatlılık muhasebenin tahakkuk mekanizmasını kullanarak ekonomik kazançların kaydedilmesini ertelemekte ve ekonomik kayıpların kaydedilmesini ise hızlandırmaktadır. Böylece kayıplar zamanında muhasebeleştirilmekte iken kazançlar kademeli olarak muhasebeleştirilmektedir. Bu sürecin sonucu olarak negatif tahakkuk farkı ortaya çıkmakta ve bu tutar ne kadar büyük ise işletme o kadar ihtiyatlı olarak değerlendirilmektedir. Toplam tahakkuklardan operasyonel tahakkuklar çıkarılarak negatif tahakkuklar rakamına ulaşılmaktadır. Zhe Wang (2009), bu yöntemin güçlü ve zayıf yönlerini analiz eden çalışmasında, negatif tahakkuklar yönteminin işletmeye özgü olduğunu, çok fazla veri setine ihtiyaç olmaması sebebiyle uygulamanın kolay olduğunu, piyasaya bağlı olmadığı için borsaya kote olmayan şirketler için de kullanılabilirliğini belirtmekle birlikte, model toplam tahakkukları kullandığı için firmalar için standart bir baz yıl seçilmesinin zorluğu, ihtiyatlılığın belirlenmesi için bir negatif tahakkuk sınırının olmaması gibi zayıf yönlerinin olduğuna da dikkat çekmektedir.

Asimetrik zamanlılık kadar yaygın kullanılsa da negatif tahakkuklar modeline yazında Zhang (2008), Qiang (2007), Mensah ve diğerleri (2004), Klein ve Marquardt (2006), Gassen ve diğerleri (2006), Beatty ve diğerleri (2008), Ahmet ve Duellman (2007) ve Lara ve diğerleri (2009) gibi çalışmalarda rastlanmaktadır (Soyemi ve diğerleri 2018, 118).

Penman ve Zhang (2002) saklı yedekler ölçeğinin ihtiyatlılığın ölçülmesinde kullanılması önerisinde bulunmuşlardır. Olumsuz ekonomik haberler ile olumlu ekonomik haberlerin muhasebeleştirilmesi arasındaki zaman farkının saklı yedekleri ortaya çıkaracağını, saklı yedeklerin büyüklüğünün işletmenin ihtiyatlılık seviyesinin ölçülmesinde bir ölçek olarak kullanılabileceğini savunmaktadırlar. Daha yüksek bir saklı yedek miktarı daha ihtiyatlı bir muhasebe politikasının izlendiği anlamına gelecektir. İhtiyatlılık sebebiyle ortaya çıkan tahmini saklı yedek tutarını stok yedekler, araştırma ve geliştirme yedeklerini ve pazarlama giderleri yedeklerinin toplamı olarak formüle etmektedirler. Bu tutarın net operasyonel varlıklar ile bölümünden de C skorunu (Conservatism Index) elde etmektedirler. Lara ve diğerleri (2011) ihtiyatlılık ile sermaye maliyeti arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında C skorunu, işlem öncesi ihtiyatlı muhasebe seçimlerini ortaya çıkarmak için kullanmışlardır.

Ball ve Shivakumar (2005) çalışmalarında Basu (1997)'nin yalnızca borsaya kote şirketler için uygulanma sorununu gidermek için asimetric tahakkukların nakit akışlarına oranı ölçeğini geliştirmişlerdir. Asimetric zamanlılık ölçeğine benzemekle birlikte, bağımsız değişkenler düzeyinde farklıklar bulunmaktadır. Ekonomik haberlerin etkisini ifade etmek için hisse senedi fiyatları yerine nakit akışlar kullanılmaktadır. Bununla birlikte ihtiyatlılığın temel olarak tahakkuklar üzerinden etki ettiği görüşü ile karın yalnızca tahakkuk bileşenleri kullanılmaktadır.

Bu ölçeğe yazında Ho ve diğerleri (2015), Nichols ve diğerleri (2009), Pae (2007), Krishnan (2007), Bushman ve Piotroski (2006) ile Brown ve diğerleri (2006) çalışmalarında yer vermektedir (Soyemi ve diğerleri 2018, 119).

Muhasebede ihtiyatlılık ile kurumsal yönetim arasındaki ilişki yazında doğrudan veya dolaylı olarak analiz edilmiştir. Chi ve diğerleri (2007) çalışmalarında daha zayıf yönetim yapısına sahip şirketlerin daha ihtiyatlı olma eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadırlar. İhtiyatlılık ve kurumsal yönetim ajan problemi ve bilgi asimetrisi ile başa çıkmak için kullanılmaktadır. Çalışmada iki aşamalı bir model yer almakta olup, birinci aşamada ihtiyatlılık seviyesi derecesi hesaplanmakta, sonrasında bu derece ile sahiplik yapısı, yönetim kurulunun kompozisyonu ve bazı kontrol değişkenleri (gecikmeli ihtiyatlılık derecesi, çalışma sermayesi tahakkuk kalitesi, oynaklık, döngü, yıl cinsinden periyod ve büyük denetim şirketleri tarafından denetlenme) ile regresyon kurulmaktadır.

Lara ve diğerleri (2009)'de güçlü bir kurumsal yönetim yapısının daha fazla muhasebe ihtiyatlılığına neden olacağını belirtmektedir. Bu çalışmaya göre, belirli bir ülke veya şirketin muhasebe bazlı kontratları için yapılacak değerlendirmede kurumsal yönetim, firma özelindeki koşullu ihtiyatlılığın anlamlı bir belirleyicisidir. Kurumsal yönetim kalitesi, dışsal yönetim,

CEO'nun müdahillliği, yönetim kurulunun kompozisyonu ve yönetim kurulunun etkinliği kullanılarak ölçülmekte, ihtiyatlılık ise Basu (1997), Givoly ve Hayn (2000) ve Ball ve Shivakumar (2005) çalışmalarına dayanarak analiz edilmektedir.

Lim (2011), Avustralya'daki firmalarda uyguladığı analizinde, ihtiyatlılık ile yönetim kurulu, denetim komitesi, bağımsız denetçi ve toplam yönetim endeksi arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Belli kurumsal yönetim göstergelerinin ihtiyatlılığı etkilediğine dair zayıf kanıtlara ulaşıldığı belirtilmektedir. Bu zayıf kanıtlar bile kullanılan ihtiyatlılık ölçüm yöntemine göre değişiklik göstermektedir. Lim (2011), ihtiyatlılığın ölçümünde Basu (1997) ile Ball ve Shivakumar (2005) çalışmalarından yararlanmıştır. Kurumsal yönetim endeksi oluşturulurken ise yönetim kurulu (bağımsız üye yüzdesi ve CEO'nun yönetim kurulu başkanlığı (ikilik)), denetim komitesi (denetim komitesindeki bağımsız üyesi yüzdesi) ve bağımsız denetçi (en büyük 4 veya 5 şirket içinde olunması) bileşenleri kullanılmıştır.

Kootanaee ve diğerleri (2013) Tahran Borsasındaki şirketlerin verilerini kullanarak ihtiyatlılık ve kurumsal yönetim arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada Feltham ve Ohlson (1995) ile Givoly ve Hayn (2000) modelleri baz alınmaktadır. Kurumsal yönetim uyum derecesinin ölçülmesinde ise şirket paylarının sahipliği, yönetim kurulunun bağımsızlığı, yönetim kurulunun büyüklüğü, ikilik ve CEO'nun yönetim kurulu üyeliği araçları kullanılmıştır. İhtiyatlılık ve kurumsal yönetim arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış, ancak karlılık ile ihtiyatlılık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

El-Habashy (2019), Mısır'da halka açık şirketlerin verileri üzerinden Givoly ve Hayn (2000) modelini kullanmış olup, kurumsal yönetim mekanizmaları olarak yönetim kurulu karakteristiği, sahiplik yapısı ve denetim kalitesini tanımlamıştır. Araştırma sonuçlarına göre, yönetim kurulunun bağımsızlığı ve denetim kalitesinin ihtiyatlılık ile pozitif anlamlı bir ilişkisi olduğu kaydedilmektedir. Ayrıca, kurumsal sahiplik ve büyük bloklar halinde paylara sahip olunmasının negatif anlamlı etkisi vardır. Daha yüksek PD/DD oranına sahip şirketler, finansal raporlarına ihtiyatlı olmaya yatkındır.

Konu ile ilgili ulusal yazında da yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalara aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

Tablo 1: Ulusal Yazında Yapılan Çalışmalar

Yazar, Yıl	Konu	Bulgular
Acar ve Aktürk, 2009	İhtiyatlılık kavramı ve İMKB sinai endeksinin ihtiyatlılık durumu üzerine araştırma	48 işletmeye uygulanan analiz sonucunda bu işletmelerde ihtiyatlılık olduğuna dair bir bulguya rastlanmamıştır.

Aktürk ve Acar, 2012	İhtiyatlılık kavramının ana nedenleri	Kurumsal yönetim açısından ihtiyatlılık tanımlanmakta, bu olguya neden olan sözleşmeler, pay sahiplerinin açtığı davalar ve kurumsal düzenlemeler aktarılmaktadır.
Karahan Gökmen, 2013	İhtiyatlılık kavramı ile ilgili yazın taraması	Farklı gruplar halinde yazın sınıflandırılmış ve incelenmiştir.
Ertuğrul, 2014	Geçiş sürecinde ihtiyatlılık kavramının değerlendirilmesi	Gerçeğe uygun değer uygulaması sonucunda ihtiyatlılıktan ödün verilip verilmediği araştırılmaktadır.
Tuan, 2016	İhtiyatlılık ile kurumsal yönetim bileşenlerinden denetim komitesinin özellikleri arasındaki ilişkinin BİST'deki şirketler için değerlendirilmesi	Denetim komitesi üyelerinin meşguliyeti ile ihtiyatlılık arasında pozitif anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Ancak üyelerin finansal uzmanlığı, mesleki tecrübeleri, denetim komitesindeki cinsiyet dağılımı ve komitenin büyüklüğünün anlamlı etkisi bulunmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.
Gör ve Tekin, 2018	Kurumsal yönetim endeksinde yer alan şirketlere ihtiyatlılığın etkisinin incelenmesi	Yönetim kurulu bağımsızlığını arttıran bazı değişkenler ile ihtiyatlılık arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.
Çopur Vardar ve Yıkılmaz Erol, 2019	BİST 100 Banka ve imalat sanayi sektöründe yer alan firmaların ihtiyatlılık skorlarının negatif tahakkuk ve PD/DD oranları kullanılarak tespit edilmesi ve karşılaştırılması	Kapsam dahilindeki sektörlerin koşullu ihtiyatlılık skoru yüksek ve koşulsuz ihtiyatlılık skoru düşük çıkmıştır. Ayrıca düzenleyici otorite bankaların ihtiyatlılık düzeyine önemli derecede etki etmektedir.

Kaynak: Kaya ve Akbulut (2018) ve yazarların derlemesi.

Yukarıda ifade edilen çalışmalar kapsamında aşağıda yer alan hipotezler ve denklemler oluşturulmuştur.

H₁: Kurumsal yönetim uyum dereceleri ile ihtiyatlılık arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H₂: Kurumsal yönetim uyum dereceleri bileşenleri ile ihtiyatlılık arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H₃: Kurumsal yönetim uyum dereceleri bileşenleri, BIST 100 Endeks değeri ve GSYİH ile ihtiyatlılık arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H₄: Kurumsal yönetim uyum dereceleri ve ihtiyatlılık arasında faaliyet gösterilen sektörler kapsamında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H₅: Kurumsal yönetim uyum dereceleri ve ihtiyatlılık arasında şirketin listelendiği endeksler kapsamında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H₆: Kurumsal yönetim uyum derecelendirmesi yapan şirketlerin dereceleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

2.2. Araştırma Yöntemi

Araştırma kapsamında hisseleri BİST’de işlem gören ve kurumsal yönetim uyum derecelendirmesi yaptıran toplam 64 firmanın 2007 ile 2018 yılları arasında verileri STATA 15 yazılımı yardımıyla incelenmiştir. Söz konusu değişkenler ve veri kaynaklarına Tablo 2’de yer verilmektedir.

Tablo 2: Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişken	Kısaltma	Tür	Veri Kaynağı
Piyasa Değeri/Defter Değeri	PD/DD	Bağımlı	BİST /Kamuyu Aydınlatma Platformu
İhtiyatlılık	İHT	Bağımlı	BİST / Kamuyu Aydınlatma Platformu
Kurumsal Yönetim Uyum Derecesi	KYD	Bağımsız	Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği
Pay Sahipleri	PS	Bağımsız	Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği
Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık	KAŞ	Bağımsız	Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği
Menfaat Sahipleri	MS	Bağımsız	Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği
Yönetim Kurulu	YK	Bağımsız	Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği
Derecelendirme Şirketleri	DŞ	Bağımsız	SPK
Endeksler	*	Bağımsız	BİST
Sektörler	*	Bağımsız	BİST
BİST 100 Endeks Değeri	BIST100	Bağımsız	BİST
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	GSYİH	Bağımsız	Türkiye İstatistik Kurumu

*Analizlerde endeksler ve sektörler kendi isimleri ile yer almaktadır.

Belirlenen hipotezler ve yazında yer alan çalışmalar esas alınarak aşağıdaki denklemler oluşturulmuştur.

$$PD/DD_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 KYD + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

$$PD/DD_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 PS + \beta_2 KAŞ + \beta_3 MS + \beta_4 YK + \varepsilon_{i,t} \quad (2)$$

$$PD/DD_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 PS + \beta_2 KAŞ + \beta_3 MS + \beta_4 YK + \beta_5 BIST100 + \beta_6 GSYİH + \varepsilon_{i,t} \quad (3)$$

$$PD/DD_{i,t} = \beta_0 + \beta_{i,t}KYD_{i,t} * Sektör_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (4)$$

$$PD/DD_{i,t} = \beta_0 + \beta_{i,t}KYD_{i,t} * Endeks_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (5)$$

$$KYD_{i,t} = \beta_0 + \beta_{i,t}Derecelendirme Şirketi_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (6)$$

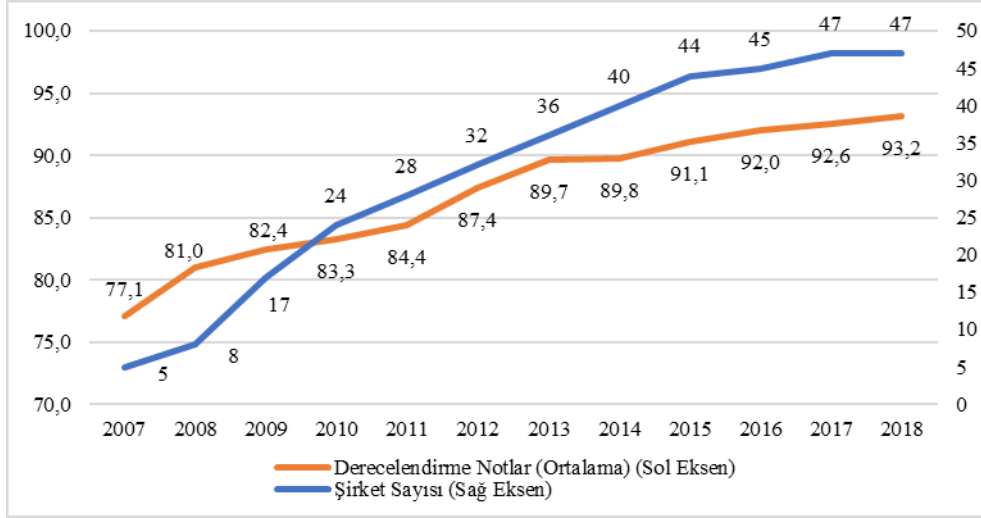
Çalışmada kullanılan özet istatistiklere Tablo 3’te yer verilmektedir. Söz konusu veriler incelendiğinde PD/DD değişkeninin veri setinde ortalama 1.69 değerini aldığı minimum değerinin 0.2 maksimum değerinin ise 16.32 olduğu gözlenmiştir. Kurumsal yönetim uyum dereceleri incelendiğinde oranın yıllar içinde önemli ölçüde artış gösterdiği ortalamasının ise 89.26 düzeyinde gerçekleştiği izlenmiştir. Derecelendirme notlarının alt değişkenleri de genel derece ile orantılı olarak yüksek değerler almıştır. İnceleme döneminde Gayri Safi Yurtiçi hasıla en yüksek 11.2 değerini alırken en düşük değer -4.7 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3: Özet İstatistikler

Değişken	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
PD/DD	415	1.69	1.76	0.2	16.32
KYD	415	89.26	5.11	71.2	97.02
PS	415	88.21	6.00	57.7	97.79
KAŞ	415	94.28	4.72	73.33	93.99
MS	415	91.96	6.82	66.3	99.51
YK	415	85.52	8.87	56.36	97.82
BIST100 (log)	415	11.24	0.26	10.20	11.66
GSYİH	415	5.32	3.25	-4.7	11.1

3. BULGULAR

BİST Kurumsal Yönetim Endeksi 2007 yılında işlem görmeye başlamış, özellikle yıllar itibariyle endekse dahil olan şirket sayısında yaşanan artışlar ve endekse dahil olmasa da kurumsal derecelendirme yaptıran firma sayısındaki artış Türkiye’de kurumsal yönetim açısından olumlu gelişmeler olarak dikkat çekmektedir. BİST Kurumsal Yönetim Endeksi’nde işlem gören şirketlere ve ortalama derecelere Grafik 1’de yer verilmektedir. 2018 yılsonu itibariyle toplam 47 şirket endekste işlem görmekte olup ortalama kurumsal yönetim uyum derecelendirme notu yüzde 93.2 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Grafik 1: BİST Kurumsal Yönetim Endeksinde İşlem Gören Şirketler ve Ortalama Kurumsal Denetim Dereceleri (Kaynak: Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği)

Yıllar itibariyle derecelerin gelişimi incelendiğinde, notların sürekli artış gösterdiği özellikle derecelendirme hizmetinin alındığı üçüncü yıldan itibaren notların sürekli olarak artarak yüzde doksanlı düzeylerin üzerine çıktığı izlenmiştir. Kurumsal yönetim uyum derece notlarının incelenmesi neticesinde notların sürekli artışının nedeni, derecelendirme hizmeti alan firmaların ilgili tavsiyelere uyması sonucu notlarının yükseldiği gibi yorumlanabilecekse de bu durumun devam etmesi bir süre sonra firmaların kurumsal yönetim yapılarının karşılaştırılamamasına yol açabilecektir.

Ayrıca çalışmada hipotezlerin test edilmesine yönelik olarak çoklu regresyon analizi kullanılmış olup, model sonuçlarına Tablo 4'te yer verilmektedir. Regresyon analizinde sabit ve rassal etki modellerinin seçilmesinde Hausman testi yaygın olarak kullanılmaktadır. Yapılan uygulamada 7 ve 8 numaralı modeller hariç her iki yöntem benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Ancak söz konusu testin uygun metodun seçiminde kullanılmasında yeterli olmadığına yönelik artan çalışmalar nedeniyle (Sheytanova 2015, Frondel ve Vance 2010) her iki yöntem de Tablo 4'te raporlanmıştır. Birinci hipotezin test edilmesine yönelik olarak 1 ve 2 numaralı sonuçlar incelendiğinde kurumsal yönetim uyum dereceleriyle ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasında pozitif anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Yazın taramasında da (Chi ve Wang 2009, Lara ve diğerleri 2009) ifade edildiği üzere kurumsal yönetim ve ihtiyatlı muhasebe arasında farklı çalışmalarda pozitif ve negatif ilişkiler gözlenmiştir. Bu kapsamda birinci hipotez kabul edilmiştir.

Kurumsal yönetim uyum derecelendirmesinin alt bileşenlerinin ihtiyatlı muhasebe üzerindeki etkilerinin görülmesi ve ikinci ve üçüncü hipotezin test edilmesi amacıyla 3,4,5 ve 6 numaralı modeller kullanılmıştır. Söz konusu sonuçlar incelendiğinde; Pay Sahipleri bileşeninin tüm modellerde negatif, Yönetim Kurulu bileşeninin ise tüm modellerde pozitif anlamlı olduğu izlenmiştir. Menfaat Sahipleri değişkeni yalnızca rassal etki modellerinde pozitif anlamlılığına sahipken, Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık değişkeninin ilişki yönü negatif olup, tüm modellerde anlamsızdır. Yine BİST 100 endeksi ve GSYİH sabit etkiler modelinde pozitif yönlü anlamlıdır. Bu çerçevede, üçüncü hipotez kabul edilirken, ikinci hipotez bazı bileşenler kapsamında kısmen kabul edilmiştir.

Dördüncü hipotezin test edilmesini teminen 7 ve 8 numaralı modeller oluşturulmuş, alınan sonuçlara göre sabit ve rassal etki modellerinde diğer modellerin aksine farklı sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre rassal etkiler modelinde, imalat, mali kuruluşlar, teknoloji, ticaret ve ulaştırma sektörleri ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasında pozitif anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Diğer taraftan sabit etkiler modelinde ise imalat ve teknoloji sektörlerinde pozitif anlamlı, mali kuruluşlar sektöründe ise negatif anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Modellere ilişkin Hausman testi sabit etki modelinin uygulanmasını uygun görmektedir. Bu kapsamda dördüncü hipotez İmalat, Teknoloji ve Mali Kuruluşlar sektörleri için kabul edilmiştir.

Kurumsal yönetim kredi dereceleri ve ihtiyatlılık arasında şirketin listelendiği endeksler bakımından ilişkinin belirlenmesine yönelik olarak 9 ve 10 numaralı modeller kullanılmıştır. Alınan sonuçlara göre rassal etkiler modelinde tüm endekslerde ihtiyatlılıkla endeksler arasında pozitif anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Sabit etkiler modelinde ise yalnızca BIST 100 endeksi ile ihtiyatlılık arasında pozitif anlamlı bir ilişki izlenmiştir. Modellere ilişkin Hausman testi sabit etki modelinin uygulanmasını öngördüğünden beşinci hipotezin test edildiği model sonuçlarına göre ihtiyatlılık ve endeks ilişkisi en azından BIST 100 endeksi için kabul edilmiştir.

Altıncı hipotezin test edilmesi amacıyla 11 ve 12'nci modeller kullanılmış olup ilgili modellerde derecelendirme firmalarınca şirketlere atanan derecelerin birbirinden farklı olup olmadığı sorgulanmıştır. Model sonuçlarına göre derecelendirme şirketlerince atanan derecelerin birbirinden farklı olduğu ayrıca baz olarak kullanılan 4 numaralı derecelendirme şirketinin diğer 3 şirkete göre daha yüksek kurumsal yönetim uyum dereceleri verdiği gözlenmiştir.

Tablo 4: Regresyon Sonuçları

	Bağımlı Değişken=PD/DD										Bağımlı Değişken=Kurumsal Yönetim Derecelendirmesi	
	Model 1 Rassal Etkiler	Model 2 Sabit Etkiler	Model 3 Rassal Etkiler	Model 4 Sabit Etkiler	Model 5 Rassal Etkiler	Model 6 Sabit Etkiler	Model 7 Rassal Etkiler	Model 8 Sabit Etkiler	Model 9 Rassal Etkiler	Model 10 Sabit Etkiler	Model 11 Rassal Etkiler	Model 12 Sabit Etkiler
Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu	0.035*** (0.014)	0.036** (0.015)										
Pay Sahipleri			-0.047** (0.023)	-0.046* (0.023)	-0.049** (0.021)	-0.047** (0.023)						
Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık			-0.017 (0.002)	-0.022 (0.020)	-0.026 (0.024)	-0.026 (0.020)						
Menfaat Sahipleri			0.040** (0.018)	0.022 (0.019)	0.038** (0.018)	0.017 (0.019)						
Yönetim Kurulu			0.035*** (0.011)	0.033*** (0.011)	0.027** (0.011)	0.033*** (0.012)						
Derecelendirme Şirketi												
1. Derecelendirme Şirketi											-5.483*** (1.182)	-6.255*** (1.362)
2. Derecelendirme Şirketi											-5.931*** (1.226)	-5.450** (2.454)
3. Derecelendirme Şirketi											-0.734 (0.536)	0.497 (1.876)
4. Derecelendirme Şirketi											Baz	Baz
BIST Endeksler (Endeks *KYD)												
BIST 30								0.036** (0.014)	0.010 (0.026)			
BIST 50								0.044*** (0.015)	-0.033 (0.040)			
BIST 100								0.039*** (0.015)	0.115*** (0.029)			
Diğer								0.052** (0.014)	0.024 (0.025)			
Sektörler (Sektör *KYD)												
İmalat							0.040*** (0.139)	0.075*** (0.019)				
İnşaat							0.030 (0.019)	-0.218 (0.745)				
Madencilik							0.030 (0.019)	-0.219 (0.278)				
Mali Kuruluşlar							0.026* (0.014)	-0.037* (0.022)				
Teknoloji							0.067*** (0.017)	0.534*** (0.081)				
Ticaret							0.062*** (0.016)	-0.038 (0.069)				
Ulaştırma							0.047*** (0.017)	-0.073 (0.068)				
GSYİH					0.030 (0.18)	0.033* (0.18)						
BIST 100 Endeks Değeri					0.565** (0.312)	0.670*** (0.312)						
Hausman Testi		0.809		0.005		0.004		0.000		0.0176		0.2496
R ²	0.009	0.009	0.023	0.052	0.014	0.045	0.114	0.25	0.006	0.0018	0.1308	0.1436
Gözlem Sayısı	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415

4. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, yazında oldukça ilgi gören kurumsal yönetim ve ihtiyatlı muhasebe uygulaması olguları arasındaki etkileşimin araştırılmasıdır. Bu amaçla öncelikle Türkiye’de kurumsal yönetim uyum derecelendirmesi yaptıran firmaların dereceleri incelenmiş daha sonra ise bu hususun ihtiyatlı muhasebe uygulamaları ile ilişkisi çeşitli hipotezlerin test edilmesi suretiyle incelenmiştir.

Türkiye’de kurumsal derecelendirme uyum düzeylerinin incelenmesi neticesinde, mezkûr hizmetin alınmasından itibaren notların hızla yükseldiğinden bu durumun şirketlerin kurumsal yönetim yapılarının dereceleri açısından karşılaştırılabilirliğini azaltacağı ve derecelendirme konusunun belirli bir süre içinde yalnızca maksimum düzeye ulaşılmasının hedeflendiği bir süreç haline getireceği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle Türkiye’de kullanım alanı bulan cari derecelendirme metodolojisinin gözden geçirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Kurumsal yönetim uyum derecelendirmesi ve ihtiyatlı muhasebe uygulamalarının ilişkisinin incelendiği analiz sonuçları, kurumsal yönetim yapılarındaki olumlu gelişmelerin ihtiyatlı muhasebe uygulamalarını

azalttığını işaret etmektedir. Kurumsal yönetim uyum derecelendirilmesinin bileşenlerinin ihtiyatlı muhasebe uygulamaları ile ilişkisi incelendiğinde yazın ile tutarlı şekilde farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Buna göre bileşenlerden yönetim kurulu ihtiyatlı uygulamaları anlamlı şekilde azaltırken, kamuyu aydınlatma ve şeffaflığı anlamlı şekilde arttırdığı izlenmiştir. Söz konusu modellere kontrol değişkeni olarak eklenen BIST 100 endeksi ve GSYİH'nin de yönetim kurulu ile aynı yönde benzer etkileri bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Farklı sektörlerin etkisine ve BIST endekslerine ilişkin yapılan incelemede; BIST 100 endeksinde yer alan şirketler ile imalat ve teknoloji sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin diğer değişkenlere göre daha düşük ihtiyatlı muhasebe uygulamalarına başvurduğu, bu bulgunun aksine mali kuruluşlardaki etkinin ihtiyatlı muhasebe yönünde olduğu görülmüştür. Bu durumun yazında da belirtildiği üzere bu kuruluşların finansal yapılarının farklılığından kaynaklanabileceği değerlendirilmektedir. Kurumsal yönetim uyum derecelendirme notlarının derecelendirme şirketleri kapsamında analiz edilmesi sonucunda verilen notların şirketler bazında ayrıştığı, baz alınan bir şirketin diğer üç şirkete göre daha yüksek dereceler verdiği görülmüştür.

İlerleyen dönemde benzer uygulamalar daha uzun zaman serileri ile yapılarak daha etkin sonuçlar elde edilebilecektir. Ayrıca kurumsal yönetim uyum derecelendirmesinin yapısına ilişkin farklı değişkenler dikkate alınarak yapılacak endeks uygulamaları halihazırdaki metodolojiye göre verilen notlara göre daha verimli analizler yapılmasını sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Acar, D. ve A. Aktürk. 2009. "Muhasebede İhtiyatlılık Kavramı ve İMKB Sınai Endeksinde İşlem Gören İşletmelerde İhtiyatlılık Üzerine Bir Araştırma.", Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, 11(1), 77-90.
- Ahmed, A. S. ve S. Duellman. 2007. "Accounting conservatism and board of director characteristics: An empirical analysis.", Journal of accounting and economics, 43(2-3), 411-437.
- Aktürk, A. ve D. Acar. 2012. "Muhasebede ihtiyatlılık kavramı ve temelleri.", Mali Çözüm Dergisi, 113(2012), 17-38.
- Ball, R. ve L. Shivakumar. 2005. "Earnings quality in UK private firms: comparative loss recognition timeliness.", Journal of accounting and economics, 39(1), 83-128.
- Ball, R., Robin, A. ve G. Sadka. 2008. "Is financial reporting shaped by equity markets or by debt markets? An international study of timeliness and conservatism.", S Review of accounting studies, 13(2-3), 168-205.

- Barzideh, F., Izadpanah, M. ve S. Lotfi. 2015. "Accounting conservatism and accounting information quality.", *Academic Journal of Research in Business and Accounting*, 3(3).
- Basu, S. 1997. "The conservatism principle and the asymmetric timeliness of earnings.", *Journal of accounting and economics*, 24(1), 3-37.
- Beatty, A., Weber, J. ve J. J. Yu. 2008. "Conservatism and debt.", *Journal of accounting and economics*, 45(2-3), 154-174.
- Beaver, W. H. ve S. G. Ryan. 2000. "Biases and lags in book value and their effects on the ability of the book-to-market ratio to predict book return on equity.", *Journal of accounting research*, 38(1), 127-148.
- Beaver, W. H. ve S. G. Ryan. 2005. "Conditional and unconditional conservatism: Concepts and modeling.", *Review of accounting studies*, 10(2-3), 269-309.
- Beekes, W., Pope, P. ve S. Young. 2004. "The link between earnings timeliness, earnings conservatism and board composition: evidence from the UK.", *Corporate Governance: An International Review*, 12(1), 47-59.
- Bliss, J. H. 1924. "Management through accounts.", Ronald Press Company.
- Brown Jr, W. D., He, H. ve K. Teitel. 2006. "Conditional conservatism and the value relevance of accounting earnings: An international study.", *European Accounting Review*, 15(4), 605-626.
- Bushman, R. M. ve J. D. Piotroski. 2006. "Financial reporting incentives for conservative accounting: The influence of legal and political institutions.", *Journal of accounting and economics*, 42(1-2), 107-148.
- Chi, W., Liu, C. ve T. Wang. 2009. "What affects accounting conservatism: A corporate governance perspective.", *Journal of contemporary accounting & economics*, 5(1), 47-59.
- Choi, W. 2007. "Bank Relationships and the Value Relevance of the Income Statement: Evidence from Income-Statement Conservatism.", *Journal of Business Finance & Accounting*, 34(7-8), 1051-1072.
- Çopur Vardar, G. ve A. Yıkılmaz Erkol. 2019. "Conservatism Scores of Banking and Manufacturing Sectors: A Comparative Analysis.", *Journal of Accounting & Finance*, (83).
- El-Habashy, H. A. 2019. "The Effect of Corporate Governance Attributes on Accounting Conservatism in Egypt.", *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 23(3).

- Ertuğrul, A. N. 2014. "Geleneksel Muhasebeden Uluslararası Finansal Raporlamaya Geçişte İhtiyatlılık Kavramı.", Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(1), 215-227.
- Feltham, G. A. ve J. A. Ohlson. 1995. "Valuation and clean surplus accounting for operating and financial activities.", Contemporary accounting research, 11(2), 689-731.
- Frondel, M., ve Vance, C. 2010. "Fixed, random, or something in between? A variant of Hausman's specification test for panel data estimators. Economics Letters", 107(3), 327-329.
- Gassen, J., Uwe Fülber, R. ve T. Sellhorn. 2006. "International differences in conditional conservatism—the role of unconditional conservatism and income smoothing.", European Accounting Review, 15(4), 527-564.
- Giner, B. ve W. Rees. 2001. "On the asymmetric recognition of good and bad news in France, Germany and the United Kingdom.", Journal of Business Finance & Accounting, 28(9-10), 1285-1331.
- Givoly, D. ve C. Hayn. 2000. "The changing time-series properties of earnings, cash flows and accruals: Has financial reporting become more conservative?", Journal of accounting and economics, 29(3), 287-320.
- Givoly, D. Hayn, C. K. ve A. Natarajan. 2007. "Measuring reporting conservatism.", The Accounting Review, 82(1), 65-106.
- Gör, Y. ve B. Tekin. "Muhafazakar Muhasebe Uygulamalarının Kurumsallaşmış Şirketlerdeki Etkisi Üzerine Bir Araştırma.", İşletme Araştırmaları Dergisi, 2018(2), 13-26.
- Ho, S. S., Li, A. Y., Tam, K. ve F. Zhang. 2015. "CEO gender, ethical leadership, and accounting conservatism.", Journal of Business Ethics, 127(2), 351-370.
- Huijgen, C. ve M. Lubberink. 2005. "Earnings conservatism, litigation and contracting: the case of cross listed firms.", Journal of Business Finance & Accounting, 32(7-8), 1275-1309.
- International Accounting Standards Board. 2015. "Basis for Conclusions on the Exposure Draft Conceptual Framework for Financial Reporting." <https://www.ifrs.org/-/media/project/conceptual-framework/exposure-draft/published-documents/ed-conceptual-framework-basis-conclusions.pdf> [15 Ağustos 2019]
- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. 2018. "Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve." <https://www.kgk.gov.tr> [14 Ağustos 2019]

- Karahan Gökmen, M. 2013. "Accounting Conservatism: A Literature Review.", *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi (MUVU)/Journal of Accounting & Taxation Studies (JATS)*, 6(2).
- Khan, M. ve R. L. Watts. 2009. "Estimation and empirical properties of a firm-year measure of accounting conservatism.", *Journal of accounting and Economics*, 48(2-3), 132-150.
- Klein, A. ve C. A. Marquardt. 2006. "Fundamentals of accounting losses.", *The Accounting Review*, 81(1), 179-206.
- Kootanaee, A. J., Seyyedi, J., Nedaei, M. ve M. J. Kootanaee. 2013. "Accounting conservatism and corporate governance's mechanisms: Evidence from Tehran stock exchange." *International Journal of Economics, Business and Finance*, 1(10), 301-319.
- Krishnan, G. V. 2005. "The association between Big 6 auditor industry expertise and the asymmetric timeliness of earnings.", *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 20(3), 209-228.
- Krishnan, G. V. 2007. "Did earnings conservatism increase for former Andersen clients?", *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 22(2), 141-163.
- LaFond, R. ve R. L. Watts. 2008. "The information role of conservatism.", *The Accounting Review*, 83(2), 447-478.
- Lafond, R. ve S. Roychowdhury. 2008. "Managerial ownership and accounting conservatism.", *Journal of accounting research*, 46(1), 101-135.
- Lara, J. M. G. ve A. Mora .2004. "Balance sheet versus earnings conservatism in Europe.", *European Accounting Review*, 13(2), 261-292.
- Lara, J. M. G., Osma, B. G. ve F. Penalva. 2009. "Accounting conservatism and corporate governance.", *Review of accounting studies*, 14(1), 161-201.
- Lara, J. M. G., Osma, B. G. ve F. Penalva. 2011. "Conditional conservatism and cost of capital.", *Review of accounting studies*, 16(2), 247-271.
- Lim, R. 2011. "Are corporate governance attributes associated with accounting conservatism?.", *Accounting & Finance*, 51(4), 1007-1030.
- Lobo, G. J. ve J. Zhou. 2006. "Did conservatism in financial reporting increase after the Sarbanes-Oxley Act? Initial evidence.", *Accounting horizons*, 20(1), 57-73.
- Mensah, Y. M., Song, X. ve S. S. Ho. 2004. "The effect of conservatism on analysts' annual earnings forecast accuracy and dispersion.", *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 19(2), 159-183.

Mason, L. 2004. “The impact of accounting conservatism on the magnitude of the differential information content of cash flows and accruals.”, *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 19(3), 249-282.

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği Sıra No:1 (1992, 26 Aralık). Resmi Gazete (Sayı: 21447 (Mükerrer)). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21447_1.pdf [14 Ağustos 2019]

Nichols, D. C., Wahlen, J. M. Ve M. M. Wieland. 2009. “Publicly traded versus privately held: implications for conditional conservatism in bank accounting.”, *Review of accounting studies*, 14(1), 88-122.

Pae, J. 2007. “Unexpected accruals and conditional accounting conservatism.”, *Journal of Business Finance & Accounting*, 34(5-6), 681-704.

Pae, J., Thornton, D. B. ve M. Welker. 2005. “The link between earnings conservatism and the price to book ratio.”, *Contemporary Accounting Research*, 22(3), 693-717.

Patatoukas, P. N. ve J. K. Thomas. 2011. “More evidence of bias in the differential timeliness measure of conditional conservatism.”, *The Accounting Review*, 86(5), 1765-1793.

Patatoukas, P. N. ve J. K. Thomas. 2015. “Placebo tests of conditional conservatism.”, *The Accounting Review*, 91(2), 625-648.

Penman, S. H. ve X. J. Zhang. 2002. “Accounting conservatism, the quality of earnings, and stock returns.”, *The accounting review*, 77(2), 237-264.

Roychowdhury, S. ve R. L. Watts. 2007. “Asymmetric timeliness of earnings, market-to-book and conservatism in financial reporting.”, *Journal of Accounting and Economics*, 44(1-2), 2-31.

Sheytanova, T. (2015). “The Accuracy of the Hausman Test in Panel Data: a Monte Carlo Study.” Örebro University Thesis.

Soyemi, K. A., Akingunola, R. O. O. ve J. Olaniyan. 2018. “Accounting Conservatism: A Review of Literature.”, *KIU Journal of Social Sciences*, 4(3), 109-129.

Tuan, K. 2016. “Denetim Komitesi Özellikleri ve İhtiyatlılık Arasındaki İlişki: Borsa İstanbul Örneği.”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 15(47), 115.

Qiang, X. 2007. “The effects of contracting, litigation, regulation, and tax costs on conditional and unconditional conservatism: Cross-sectional evidence at the firm level.”, *The Accounting Review*, 82(3), 759-796.

Wang, Z. R. 2009. “Accounting conservatism: A thesis submitted to the Victoria University of Wellington in fulfilment of the requirements for the

degree of Doctor of Philosophy in Accounting.” Victoria University of Wellington.

Watts, R. 2003. “Conservatism in Accounting Part II: Evidence and Research Opportunities.”, Accounting Horizons, 17 (3), 287-301.

Zhang, J. 2008. “The contracting benefits of accounting conservatism to lenders and borrowers.”, Journal of accounting and economics, 45(1), 27-54.

EK-1

Kurumsal Yönetim Uyum Derecelendirmesinin Bileşenleri

Ölçüt	Alt Ölçüt	Ağırlık (Yüzde)
Pay Sahipleri	Pay Sahipliği Haklarının Kullanımının Kolaylaştırılması	25
	Bilgi Alma ve İnceleme Hakkı	
	Genel Kurula Katılım Hakkı	
	Oy Hakkı	
	Azlık Hakları	
	Kar Payı Hakkı	
	Payların Devri	
Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık	Kamuyu Aydınlatma Esasları ve Araçları	25
	İnternet Sitesi	
	Faaliyet Raporu	
Menfaat Sahipleri	Menfaat Sahiplerine İlişkin Şirket Politikası	15
	Menfaat Sahiplerinin Şirket Yönetimine Katılımının Desteklenmesi	
	Şirketin İnsan Kaynakları Politikası	
	Müşteriler ve Tedarikçilerle İlişkiler	
	Etik Kurallar ve Sosyal Sorumluluk	
Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulunun İşlevi	35
	Yönetim Kurulunun Faaliyet Esasları	
	Yönetim Kurulunun Yapısı	
	Yönetim Kurulu Toplantılarının Şekli	
	Yönetim Kurulu Bünyesinde Oluşturulan Komiteler	
	Yönetim Kurulu Üyelerine ve Üst Düzey Yöneticilere Sağlanan Mali Haklar	

KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE MALİYET YÖNETİMİNİN ÖNEMİ: ZAMAN ESASLI FAALİYET TABANLI MALİYETLEME YÖNTEMİNİN KULLANIMINA İLİŞKİN BİR ÖRNEK UYGULAMA*

Doç. Dr. Ahmet Cemkut BADEM^a
Arş. Gör. Yavuz KILINÇ^b

Örnek Olay (Vak'a) Tahlili
(Case Analysis)

*Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Mart 2020; 13 (1): 115-149*

ÖZ

Mal ve hizmet üretiminin gerçekleştirilmesinde birbirlerinden ayrıştırılabilir faaliyetlerin ortaya çıkması ve bu faaliyetlerin de kaynakları tüketerek üretim maliyetlerini oluşturduğu düşüncesinin temel dayanağı olduğu faaliyet tabanlı maliyetleme yönteminin geliştirilmiş hali Zaman Esaslı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme yöntemidir. Mal ve hizmete yüklenecek olan maliyetin hesaplanmasında dağıtım anahtarı olarak zamanı esas alan bu yöntem, gerçekleştirdiği faaliyetlerde önemli ölçüde işçilik zamanını kullanan konaklama işletmelerinin maliyetlerinin daha doğru ve kolay bir biçimde belirlenmesinde etkili ve yararlı bir yöntemdir. Bu nedenle yapılan bu çalışmada öncelikle ZEFTM yöntemi tanıtılmış olup daha sonrasında bir örnek yardımı ile konaklama işletmelerinde bu yöntemin nasıl kullanılması gerektiği anlatılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Konaklama İşletmeleri, Maliyet Yönetimi, Zaman Esaslı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme, Faaliyet Tabanlı Maliyetleme.

JEL Kodları: M41.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Badem, A. C., Kılınç, Y. (2020). Konaklama İşletmelerinde Maliyet Yönetiminin Önemi: Zaman Esaslı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yönteminin Kullanımına İlişkin Bir Örnek Uygulama. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 13 (1), 115-149.

* Makalenin gönderim tarihi: 25.05.2019; Kabul tarihi: 14.10.2019, iThenticate benzerlik oranı %3

^a Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, cemkutbadem@hotmail.com
ORCID: [0000-0001-5691-5742](https://orcid.org/0000-0001-5691-5742)

^b Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, yavuz.kilinc@kocaeli.edu.tr
ORCID: [0000-0001-7545-8663](https://orcid.org/0000-0001-7545-8663)

IMPORTANCE OF COST MANAGEMENT IN ACCOMMODATION BUSINESS: A SAMPLE APPLICATION FOR USE OF TIME DRIVEN ACTIVITY-BASED COSTING METHOD

ABSTRACT

The development of the activity-based costing method in the basis of the idea that the production of goods and services which activities can be separated from each other and that these activities constitute the production costs by consuming the resources, is the Time Driven Activity Based Costing method. This method, based on time as the allocation key in the calculation of the cost to be charged to the goods and services, is an effective and useful method in determining the costs of the accommodation businesses, which use significant labor time in the activities they perform more accurately and with ease. Therefore, in this study, primarily TDABC method was introduced and then it was explained how to use this method in accommodation businesses with reference to a sample.

Keywords: Accommodation Businesses, Cost Management, Time-Driven Activity Based Costing, Activity Based Costing.

JEL Codes: M41.

1. GİRİŞ¹

Maliyet ölçülebildiği ve yönetilebildiği zaman işletmelerin ellerinde bulundurdukları en önemli faktörlerden birisi olmaktadır. Değişken tüketici profili, konaklama işletmeleri özelinde işletmeleri daha modern, müşterisine daha fazla hizmet sunmayı gerektiren ve gerekli olanakları müşterisine sunabilecek yerlerde kurulmayı gerektirmektedir. Bu durum bir yandan mevcut sabit yatırımlardan kaynaklı maliyetlerin yükselmesine neden olurken diğer yandan benzer faydayı müşteriye sunan işletmelerle yüksek rekabeti beraberinde getirir. Bu açıdan konaklama işletmeleri yoğun rekabet ortamında ayakta kalabilmek için ölçebildikleri, hesaplayabildikleri veya yönetebildikleri maliyetlerine büyük önem vermek zorundadırlar.

Muhasebe literatüründe faaliyete dayalı veya faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemi ile 20. yüzyılın son çeyreğinde önemli bir gelişme yaşanmıştır. Geliştirilen bu yeni maliyet yöntemi işletmelere maliyetlerini ölçmede daha doğru sonuçlar vereceği gösterilmiştir. Nitekim kullanan çoğu firma bu yöntem sayesinde maliyetlerini başarılı bir biçimde ölçmüş ve deyim yerinde ise maliyetlerini yönetmeye başlamıştır. Ancak ilerleyen zaman diliminde yöntemin kullanımının özellikle karmaşık faaliyet yapısına sahip işletmeler açısından oldukça zor, maliyetli ve güncellenmesinin oldukça fazla zaman ve maliyet gerektirdiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu yöntem işletmelerdeki atıl kapasiteden dolayı ortaya çıkan maliyetleri göstermemekte ve bu maliyetleri ürünlere/hizmetlere yüklemektedir.

¹ Bu çalışma, II. International Congress on Tourism, Economic and Business Science'ta özet bildirisi olarak sunulmuştur.

FTM yönteminin olumsuz yönlerinden hareketle 21. yy'ın başında ZEFTM yöntemi geliştirilmiştir. Kullanımı basit, güncellenmesi kolay, diğer yöntemlere göre oldukça uygun bir maliyet yöntemidir. Bu çalışmada konaklama işletmeleri üzerinden ZEFTM yöntemi detaylı bir biçimde ele alınmış ve FTM yöntemi ile karşılaştırılarak, ZEFTM yönteminin önemli yönleri açıklanmaya çalışılmıştır.

2. KURAMSAL AÇIDAN ZAMAN ESASLI FAALİYET TABANLI MALİYETLEME YÖNTEMİNİN İNCELENMESİ

20. yüzyılın son çeyreğinde literatüre tanıtılan ve birçok işletme tarafından başarı ile uygulanan faaliyet tabanlı maliyetleme sistemi, geleneksel maliyet muhasebesinin önemli eksiklerini gidererek gerek üretim gerekse hizmet işletmelerine önemli faydalar sağlamıştır (Bekçioğlu ve Köroğlu, 2012:3). FTM, maliyetlerin geleneksel yöntemlere göre çok daha doğru ve hassas biçimde dağıtılmasına olanak verir. FTM, kaynakların faaliyetlerden dolayı tükendiğini kabul ederek faaliyetlere odaklanıp nerelerde tasarruf edilebileceğini inceler. Bakıldığı zaman FTM'nin geleneksel yöntemle kıyasla işletmelere önemli maliyet avantajı sağladığı aşikârdır. Ancak her ne kadar olumlu yönleri olsa da FTM'nin işletmeler açısından dezavantajlara sahip olduğu da bilinmektedir. Tüm bu olumlu yönlerinden hareketle FTM'den vazgeçmeden, FTM'nin olumsuzluklarını ortadan kaldıracak yeni bir maliyetleme yönteminin gerekliliği doğmuştur (Basık, 2012:338).

Tüm bu nedenlerle FTM'nin uygulanmasında karşılaşılan bu olumsuz yönlerin ortadan kaldırılması amacıyla Kaplan ve Anderson (2004,2007) temelini FTM'nin oluşturduğu Zaman Esaslı FTM'yi geliştirmişlerdir. ZEFTM, FTM'de olduğu gibi faaliyetlere kaynak ve maliyet tahsisi yapmak yerine farklı departmanları, onların maliyetlerini ve pratik kapasitelerini tanımlar (Everaert ve diğ., 2008:176). ZEFTM'de farklı faaliyetlerin belirlenip departman maliyetlerinin bu faaliyetlere dağıtılması sorunu yoktur. Üretilen mamullere genel üretim giderlerinin yüklenmesinde tek anahtar ölçü zamandır. Çünkü pek çok kaynağın kapasitesi zamanla ölçülebilir. Zaman faktörünün tek ölçü olarak kullanılması, kaynaklarla faaliyetler arasındaki ilişkinin kurulabilmesine yönelik yapılması gereken zahmetli iş süreçlerini ortadan kaldırmaktadır. Tüm bu nedenlerle denilebilir ki ZEFTM ayrıntılı bilgi gerektirmemektedir (Basık, 2012:339). Ayrıca ZEFTM daha doğru maliyet bilgisinin de elde edilmesini sağlamaktadır. Çünkü FTM'de bir faaliyette gerçekleştirilen işlemlerin gerçekleşme sürelerinin hesaplanmasında veya kullanılacak dağıtım anahtarına ilişkin belirlenecek dağıtım anahtarının elde edilmesinde sübjektif ölçütler olan çalışanlarla anket veya çalışanlarla görüşme gibi yöntemler izlenmektedir. Bu da faaliyetlerin tükettiği maliyetin, maliyet objelerine hatalı dağıtımına yol açmaktadır.

Aslında FTM yönteminde de zaman etkeni bir maliyet sürücü olarak kullanılmaktadır. Ancak bu kullanım maliyet dağıtımının ikinci aşamasında karşımıza çıkmaktadır. Yani kaynak maliyetlerin faaliyetlere aktarıldığı ilk aşamada değil faaliyet merkezlerinde toplanan maliyetlerin ürünlere veya hizmetlere yüklendiği ikinci aşamada zaman etkeni dikkate alınmaktadır. Oysaki ZEFTM yöntemi doğrudan zaman etkeni yardımı ile kaynakların doğrudan faaliyet merkezlerine aktarılabilmesine olanak tanımaktadır. Böylece ZEFTM yönteminde FTM yönteminde kullanılan ilk aşama doğrudan geçilmiş olacaktır (Yaşar, 2017:207).

ZEFTM yönteminin kullanılmasında iki önemli parametreye ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlar; tedarik kaynaklarının birim maliyeti ile faaliyetin ne kadar sürede gerçekleştiğinin bilinmesidir (Everaert ve Burggemann, 2007:16). Birim maliyetlerin hesaplanmasında pratik kapasite ölçüsünden yararlanıldığından, pratik kapasitesinin tespit edilmesi çok önemlidir. Pratik kapasite, kuramsal kapasitenin belirli bir yüzdesi olarak dikkate alınabileceği gibi analitik olarak da belirlenebilir. İkinci önemli parametre olan zamanın ölçümünde de doğrudan gözlem veya mühendislik teknikleri kullanılarak ölçüm gerçekleştirilebilir (Öker ve Adıgüzel, 2016:40).

Her iki parametrenin elde edilmesi ile her bir faaliyette ortaya çıkan toplam maliyet hesaplanabilir. Her iki parametre ne kadar doğru ölçülerek belirlenirse maliyet dağılımı o düzeyde doğru olacaktır.

Örneğin bir işletmenin pazarlama, satış ve dağıtım departmanının satışlara yönelik sipariş işleme faaliyetini ele alalım. Bu departmanda ortaya çıkan haftalık ücret, amortisman, bilgi ve iletişim teknolojileri ve diğer malzeme kullanımlarından dolayı ortaya çıkan maliyet 57.600 TL olduğu bilinmektedir. Departmanda 3 işçi haftada 40 saat çalışmaktadır. Çalışanların zamanının yaklaşık % 20'sini toplantılara, eğitimlere ve dinlenmeye harcadıkları bilinmektedir. Bu kaynak grubu için dakika başına maliyet 10 TL olarak hesaplanmıştır. Standart bir siparişin işleme süresi 3 dakikadır. Eğer yeni bir müşteriye ait sipariş işlenecekse ekstra 15 dakikaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle mevcut bir müşterinin sipariş işleme süresi 3 dakika iken yeni bir müşterinin siparişinin işlenmesi 18 dakika sürmektedir. Dakika başına birim maliyetin 10 TL olduğu bu kaynak grubu açısından zaman esaslı yaklaşım dikkate alındığında mevcut bir müşterinin siparişi dolayısı ile ortaya çıkan maliyet 30 TL olurken, yeni bir müşterinin sipariş işleme maliyeti 180 TL olacaktır (Everaert ve Burggemann, 2007:16-17).

ZEFTM yönteminin uygulanmasında birbirini takip eden altı adım söz konusudur. Bunlar; (Everaert ve diğ., 2008:175)

- Çeşitli kaynak grupların (faaliyetlerin) belirlenmesi,
- Her bir kaynak grubu için toplam maliyetin tahmin edilmesi,

- Her bir kaynak grubunun pratik kapasitesinin tahmin edilmesi,
- Her bir kaynak grubunun birim maliyetinin, kaynak grubunun toplam maliyetinin pratik kapasiteye bölünmek suretiyle hesaplanması,
- Her bir faaliyet için sarfedilen zamanın ölçülmesi,
- Her kaynak grubunun birim maliyetinin faaliyetin gerçekleşme süresi ile çarpılarak toplam maliyetinin hesaplanması.

Yukarıda örnek olarak verilen sipariş işleme faaliyetinde bulunan pazarlama, satış ve dağıtım departmanı açısından ZEFTM uygulamasının aşamalarını ele aldığımızda; (Everaert ve Burggemann, 2007:17)

- Aşama 1: Pazarlama, Satış ve Dağıtım Departmanı
- Aşama 2: Ücret, Amortisman, Bilgi ve İletişim Teknolojileri ve Diğer Malzeme Kullanımlarının haftalık maliyeti 57.600 TL
- Aşama 3: 3 İşçi haftada 40 saat çalışmakta ve zamanlarının % 20'si toplantı, eğitim ve molalara gitmektedir. Bu nedenle bu kaynak grubunun pratik kapasitesi= 3 İşçi X 40 Saat X % 80 = 96 Saat veya 5.760 dakika
- Aşama 4: Birim maliyet= 57.600 TL/ 5.760 dakika = 10 TL/dakika
- Aşama 5: t (sipariş süresi) = 3 dakika + Eğer yeni bir müşteri ise 15 dakika
- Mevcut müşteri için sipariş süresi 3 dakika, Yeni müşteri için sipariş süresi 18 dakika
- Aşama 6: Mevcut müşteri için sipariş işleme süresinin toplam maliyeti 30 TL, yeni bir müşterinin siparişinin işleme süresinin toplam maliyeti 180 TL'dir.

Daha önce de belirtildiği gibi ZEFTM'de en önemli faktörlerden birisi zamanın hesaplanmasıdır. Bu nedenle denilebilir ki ZEFTM'de zaman sürücülerinin hesaplanması büyük önem arz eder. Zaman sürücülerini belirli faaliyetleri gerçekleştirmek için gereken zamanı belirleyen değişkenlerdir. Bu değişkenler sürekli değişken olabileceği gibi kesikli veya gösterge değişken şeklinde de olabilir. Sürekli değişkenlere örnek olarak bir paletin ağırlığı veya kilometre cinsinden uzaklığı; kesikli değişkene örnek olarak sipariş sayısı; gösterge değişkene örnek olarak da müşteri türü veya sipariş türü verilebilir ((Everaert ve Burggemann, 2007:17-18).

Yukarıdaki örnek uygulamada da görüleceği üzere ZEFTM, farklı iş türlerinin gerektirdiği farklı zaman dilimlerinin hesaplanmasına da olanak tanımaktadır. Bu durumun daha iyi açıklanması adına başka bir örnek vermemiz gerekirse örneğin kimyasal madde taşıyan bir işletmenin nakliye departmanında standart paketleme süresinin 0,5 dakika; eğer taşınacak paket için özel bir paketleme işlemi gerekiyorsa ekstra 6,5 dakika ve eğer paket hava kargo aracılığı ile müşteriye ulaştırılacaksa plastik paketleme yapmak

için 0,2 dakikaya ihtiyaç olduğu varsayımında paketleme süresi aşağıdaki gibi hesaplanacaktır: (Kaplan ve Anderson, 2003)

Paketleme Süresi = 0,5 dakika Standart Zaman + 6,5 dakika (Eğer Özel Paketleme İse) + 0,2 dakika (Eğer Hava Kargo İle Gönderilecekse)

Eğer müşteri A tüm bu faaliyetlerden yararlanacaksa paketleme süresi 7,2 dakika olacaktır. Ancak müşteri A sadece standart paketlemeden yararlanacaksa paketleme süresi standart olarak 0,5 dakika olacaktır.

Örnekte ele alınan nakliye departmanında ortaya çıkan faaliyetler neticesinde tüketilen kaynakların müşteri grupları açısından dağıtımını ele alındığında hesaplanan bu zaman denklemi bulunan birim maliyetle çarpılması suretiyle maliyet dağıtımını da gerçekleştirilmiş olacaktır. Kısacası faaliyetlerden yararlanma ölçüsü yukarıda tanımlanan formül aracılığı ile basitçe hesaplanabilecek ve maliyet dağıtımında bu ölçü biriminden yararlanılacaktır.

Örnek uygulamalarda da görüleceği üzere ZEFTM'nin en önemli avantajı, bir faaliyetin maliyetini hesaplamada birden fazla sürücünün dikkate alınabilmesidir. Ancak orana dayalı FTM'de her bir faaliyet için sadece tek bir faaliyet sürücüsü kullanılabilir. Bu da doğru bir maliyetlemenin yapılmasına engel teşkil etmektedir. Bu nedenle denilebilir ki bir faaliyete ilişkin gerçekleşen olaya yönelik zaman denkleminin kurulmasında sürücüler arasındaki etkileşimler dikkate alınabilir. Müşteri sipariş işleme süresi veya nakliye departmanı örneğinde olduğu gibi müşterinin türü, siparişin şekli zaman denkleminin oluşturulmasında önemli etkenler olarak göz önünde bulundurulabilecektir. Yeni bir müşterinin siparişinin işlenmesi ile mevcut bir müşterinin siparişinin işlenme süresi veya müşterinin siparişi telefon aracılığı ile vermesi ile verilerin satış temsilcisi tarafından sağlanmasında harcanan zamanın hesaplanmasında farklılığa yol açacak olup bu durumda zaman denkleminin yazılmasında dikkate alınmasını sağlayacaktır. İçerisinde birden fazla sürücüyü barındıran genel zaman denklemi aşağıdaki gibi formüle edilebilir: (Everaert ve Burggemann, 2007:17)

$$t_{j,k} = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 \dots \dots \beta_p X_p$$

Formül şöyle açıklanabilir:

$t_{j,k}$: j faaliyetinde k durumunun gerçekleşmesi için gerekli süre,

β_0 : k durumunun karakteristiğinden bağımsız olarak, j faaliyetinin gerçekleşmesi gereken sabit süre,

β_1 : Zaman sürücüsü 1'in bir birimi için tüketilen süre,

X_1 : Zaman sürücüsü 1, X_2 : zaman sürücüsü 2, X_p : zaman sürücüsü p,

p= j faaliyetinin gerçekleşmesi için dikkate alınması gereken zaman sürücüsü sayısını ifade eder.

Ele alınan bu formül yukarıda da belirtildiği gibi birden fazla sürücünün olduğu bir faaliyette zaman denkleminin oluşturulmasında kullanılmaktadır. Bu formülün daha iyi anlaşılabilmesi adına aşağıdaki örnek uygulamaya yer verilebilir.

Örneğin, pazarlama, satış ve dağıtım departmanında gerçekleştirilen sipariş işleme faaliyetinin üç zaman sürücüsü olduğunu varsayalım. Bunlar; müşteri türü (0=mevcut müşteri, 1=yeni müşteri), hat adedi ve sipariş türü (0=normal sipariş, 1=acil sipariş) olsun. Standart bir siparişin işlenmesi süresi 3 dakikadır. ($\beta_0 = 3$ dakika) Her bir hat adedi 2 dakika veri girişi gerektiriyor. Yeni bir müşteri için sipariş işleme süresi 15 dakika ve sipariş eğer acilse ek olarak 10 dakikaya ihtiyaç duyuluyor. X_1 zaman sürücü ile sipariş hat adedi; X_2 zaman sürücüsü ile müşteri türü yani eski veya yeni müşteri türü; X_3 zaman sürücü ile de siparişin türü yani acil veya normal sipariş gösteriliyor olduğunu kabul edelim. Tüm bu verilerden hareketle 10 sipariş hatlı yeni bir müşteriye ait sipariş işleme süresi aşağıdaki zaman denklemi kullanılarak hesaplanabilir: (Çarıkçioğlu ve Polat, 2007: 523-524)

$$t_{j,k} = 3 + 2 * X_1 + 15 * X_2 + 10 * X_3$$

$$\beta_0 = 3 \text{ dakika}$$

X_1 zaman sürücü ile sipariş hat adedi= 2 dakika* 10 hat = 20 dakika

X_2 zaman sürücüsü ile müşteri türü= yeni müşteri= 1*15= 15 dakika

X_3 zaman sürücü ile de siparişin türü= acil = 1*10 = 10 dakika

$$t_{j,k} = 3 + 2 * 10 + 15 * 1 + 10 * 1$$

$$t_{j,k} = 48 \text{ dakika}$$

Eğer sipariş mevcut bir müşterinin 5 hatlı normal bir siparişine ait olsaydı bu durumda zaman denklemi aşağıdaki gibi kurulmuş olacaktı;

$$t_{j,k} = 3 + 2 * X_1 + 15 * X_2 + 10 * X_3$$

$$\beta_0 = 3 \text{ dakika}$$

X_1 zaman sürücü ile sipariş hat adedi= 2 dakika* 5 hat = 10 dakika

X_2 zaman sürücüsü ile müşteri türü= mevcut müşteri= 0*15= 0 dakika

X_3 zaman sürücü ile de siparişin türü= normal = 0*10 = 0 dakika

Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi

$$t_{j,k} = 3 + 2 * 5 + 15 * 0 + 10 * 0$$

$$t_{j,k} = 13 \text{ dakika}$$

Bir faaliyetin gerçekleşmesinde kurulacak zaman denkleminde birden fazla zaman sürücüsünün olması durumunda, zaman denkleminin her bir seferinde yeniden hesaplanması gerektiği veya bu tür işlem sayısının artışı, ZEFTM'nin uygulanmasının zor olacağı yönünde bir eleştiride bulunulabilir. Ancak unutulmamalıdır ki ZEFTM'nin en önemli avantajlarından birisinin işletmelerde kurulacak olan iyi bir ERP ve CRM sistemlerine kolayca entegre edilebilmesidir. Böylelikle ERP sistemlerinde her bir müşteri türüne, sipariş şekline vs bağlı olarak değişecek zaman denklemlerinin hesaplanmasına yönelik veri girişinin mevcut olacak olması, işletmelerin bu zaman denklemlerini oluşturmalarının oldukça kolay olacağı söylenebilir.

ZEFTM'nin uygulandığı işletmelere avantajları kısaca şöyle sıralanabilir: (Kaplan ve Anderson, 2003)

- Doğru bir model kurmak için hem daha kolay hem de hızlıdır.
- Müşteri ilişkileri yönetimi ve kurumsal kaynak planlaması yöntemlerinde yer alan verilerle entegre edilebilmesi ve bu entegrasyonun sayesinde sistemin daha dinamik ve daha az insan müdahalesine açık hale gelmesini sağlar.
- Siparişler, işlemler, tedarikçiler ve müşteriler gibi belirli özelliği olan faaliyetlerin temel karakteristiklerini kullanarak işlemlerin ve siparişlerin maliyetlendirilmesini sağlar.
- Aylık zaman dilimlerinde çalışılabilmesini sağlar.
- Süreç verimliliği ve kapasite kullanımının görünür hale gelmesini sağlar.
- İşletmelerin kaynak kapasitesinin bütçelemede temel olarak kullandığı kaynak taleplerinin tahmin edilebilmesi için öngörülen sipariş miktarları ve siparişlerin karmaşıklığı temel alınarak bu kaynak taleplerinin tahminini sağlar.
- Ölçeklenebilir uygulama yazılımı ve veritabanı teknolojilerine sahip olması sayesinde kullanılacak işletmelerin kurumsal geniş ölçekli yazılımlarına kolayca uygulanabilir.
- Sistemin bakım maliyetleri düşüktür ve sisteme hızlıca bakım yapılabilir.
- Kullanıcılara sorunların kökeninin belirlenmesinde yardımcı olacak bilgilerin sunumunu sağlar.
- Büyüklüğü, emek veya sermaye yoğunluğu, karmaşık bir endüstriyel sınıfta olması gibi işletmelerin sahip olduğu her tür özelliğe rağmen tüm endüstrilerde rahatlıkla uygulanabilir.

Kısaca özetlemek gerekirse ZEFTM, temel çalışma prensibi olarak FTM'yi dikkate almaktadır. Ancak FTM'den farklı olarak birden çok dağıtım anahtarı kullanmak yerine tek bir dağıtım ölçütünü kullanır. Bu dağıtım ölçütü de zamandır. ZEFTM yönteminde faaliyetlerin kaynakları tüketilmesiyle ortaya çıkan maliyetlerin mamullere dağıtılmasında her bir faaliyet için zaman ölçütünü hesaplar. Daha sonra işletmenin kuramsal ve pratik kapasitesini hesaplayarak birim maliyetlerin elde edilmesi sağlanır. Böylece her bir ürünün ilgili faaliyette geçirdiği birim zaman ile birim maliyetleri karşılaştırmak suretiyle maliyetlerin mamullere dağılımı sağlanır. ZEFTM'nin maliyetlerin mamullere dağıtılmasında kuramsal kapasite yerine pratik kapasiteyi kullanması işletmelerde oluşan atıl kapasitenin de açığa çıkmasını sağlayarak işletmelere stratejik kararlar alma noktasında önemli ipuçları sağlar. Aynı zamanda faaliyet havuzlarında biriken maliyetlerin mamullere dağıtımında tek bir ölçüt olan zamanı kullanması yöntemi FTM'den daha anlaşılır, daha basit ve güncellenmesi daha kolay bir yöntem haline gelmesini sağlar (Aktaş ve Özata, 2017:239).

3. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Everaert, P., Bruggeman, W., Sarens, G., Anderson, S. R. (2008), yapmış oldukları çalışmalarında ZEFTM yönteminin lojistik alanında kullanılması durumunda ortaya çıkan maliyet bilgisinin doğruluğu, kullanılabilirliği ve karmaşık lojistik operasyonlarda nasıl modelleneceğini incelemiştir. Çalışmanın neticesinde ZEFTM yönteminin kullanımının FTM yöntemine göre daha doğru maliyet bilgisi sağladığı açıkça görülmüştür. FTM yönteminin faaliyetlerin % 64'ünü aşırı basite indirgediği ve maliyetlerin % 55'ini faaliyetlere yanlış tahsis ettiği belirlenmiştir.

Öker ve Adıgüzel (2016), yapmış oldukları çalışmalarında bir imalat firmasında ZEFTM'nin nasıl uygulanması gerektiğini, bu maliyet yönteminin kullanılmasının ürün karlılığı ve kapasite kullanımı hakkında standart maliyetlemeden nasıl çok daha fazla bilgi sağlayabileceğini göstermektedirler. Ayrıca ZEFTM yönteminin hizmet işletmelerine uygulamasının daha kolay ve daha uygun olmasına karşılık, üretim işletmelerine de uygulanabileceğini göstermişlerdir.

Demeere, N., Stouthuysen, K., Roodhooft F. (2009), yapmış oldukları çalışmalarında zaman esaslı faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemini sağlık sektörüne uygulamışlardır. Çalışmada daha düşük maliyetle daha iyi hasta hizmeti sunma amacından hareketle ZEFTM bir hastanenin beş polikliniğine uygulanarak, yöntemin kullanılmasının faydaları gösterilmiştir.

İrak ve Saban (2018), yapmış oldukları çalışmalarında ZEFTM yöntemini daha doğru maliyet bilgisine ulaşabilmek amacıyla gemi inşa proje maliyetlerinin hesaplanmasında nasıl kullanılacağını göstermişlerdir.

Çalışmanın neticesinde ZEFTM'nin atıl kapasite maliyetlerini mamulün bünyesine katmaması nedeniyle FTM yöntemine göre daha doğru maliyet bilgisi elde edildiğine ulaşılmıştır.

Bekçioğlu ve Köroğlu (2012), yapmış oldukları çalışmalarında Marmaris'te faaliyet gösteren bir otel işletmesinin Mayıs-Ekim aylarında ortaya çıkan maliyetlerini ZEFTM yöntemi ile hesaplanmış ve faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemi ile karşılaştırmışlardır. Çalışmanın neticesinde ZEFTM yönteminin faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemine göre daha doğru maliyet bilgisi sağladığına ulaşılmıştır.

Polat (2011), çalışmasında bir sanayi işletmesinde uygulanması neticesinde FTM ile zaman sürücülü FTM yöntemleri arasında oluşacak maliyet farklılıklarını tespit ederek, ZEFTM yönteminin maliyet analizi sonuçlarına olan etkilerini incelemiştir.

Cengiz (2011), çalışmasında mobilya üreticisi bir firmanın genel üretim giderlerini FTM ve ZEFTM yöntemleri ile dağıtarak yöntemleri karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Yazar, ZEFTM ile yapılan maliyet dağıtımında atıl kapasite maliyetinin yöneticilere kapasite kullanım kararları hakkında önemli bilgiler verdiği sonucuna ulaşmıştır.

Dalcı, İ., Tanış, V., Koşan, L. (2010), yapmış oldukları çalışmalarında Türkiye'de faaliyet gösteren bir otel işletmesinde ZEFTM yöntemini kullanarak müşteri kârlılık analizi yapmışlardır. Çalışmada FTM yönteminin kullanılması durumunda kârsız olduğu görülen müşteri gruplarının, ZEFTM yönteminin kullanılması durumunda kârlı oldukları sonucuna varmışlardır. Ayrıca bazı faaliyetlere yüklenen maliyetlerin içerisinde atıl kapasite maliyetlerinin de olduğu tespit edilmiştir.

Aktaş ve Özata (2017), yapmış oldukları çalışmalarında otomotiv parçaları üreten bir firmada FTM ve ZEFTM yöntemlerinin kullanımını karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Çalışmanın neticesinde ZEFTM yönteminde atıl kapasite maliyetlerinin mamul maliyetine yüklenmemesinden dolayı daha düşük maliyet verisi elde edildiği görülmüştür. Bu nedenle ZEFTM yönteminin daha doğru maliyet verisi oluşturduğu belirtilmiştir.

Küçüktüfekçi ve Güner (2014), yapmış oldukları çalışmalarında bir sanayi işletmesinde FTM ve ZEFTM yöntemlerini karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Çalışmanın neticesinde her iki yönteminde üretim işletmelerinde uygulanabileceği fakat ZEFTM yönteminin FTM yöntemine kıyasla daha doğru maliyet bilgisi sunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4. KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE ZEFTM'İN KULLANILMASINA İLİŞKİN BİR ÖRNEK UYGULAMA

4.1. Örnek İşletme İlişkin Bilgiler

Bej Otel, Antalya bölgesinde faaliyet gösteren dört yıldızlı bir işletmedir. İşletmenin toplam oda sayısı 78 olup bu odalardan 60 tanesi standart oda, 16 tanesi deluxe oda ve 2 tanesi de suit odadır. Otel yılın her zamanı faaliyet göstermekte olup standart odaları 2 kişilik, deluxe ve süit odaları ise 3'er kişiliktir. Geçmiş dönem verileri incelendiği zaman Bej otelinde ortalama konaklama süresinin 3 gün ve doluluk oranının ise ortalama % 45 olduğu görülmektedir. Otelde toplamda 16 personel çalışmakta olup, personellerin günlük çalışma süreleri 8 saattir. Bej oteli maliyet verilerinin hazırlanmasında ve raporlanmasında faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemini kullanmaktadır. Bu yöntemle dayalı olarak otelin 01.01.2017-31.12.2017 dönemine ilişkin maliyet verileri aşağıda tablo 4'de verildiği gibidir.

Tablo 1: Hizmet Maliyetleri Toplamı

Genel Hizmet Maliyetleri	Tutar TL
Yiyecek-İçecek Maliyeti	2.105.220
Temizlik Maliyeti	173.650
Elektrik vb. hizmetler maliyeti	78.000
Yakıt Maliyeti	472.510
Amortisman	412.806
Bakım-Onarım	27.250
Sigorta	142.500
Personel Gideri	384.000
Toplam	3.795.936

Tablo 1'den görüleceği üzere Bej otelinin 2017 döneminde oluşan maliyet toplamının 3.795.936 TL olduğu görülmektedir.

4.2. FTM'ye Göre Toplam ve Birim Oda Maliyetlerinin Hesaplanması

Bej oteli daha öncede belirtildiği gibi maliyetlerin hazırlanması ve raporlanmasında faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemini kullanmaktadır. Bu nedenle otelde gerçekleşen faaliyetler beş ayrı faaliyet merkezinde toplanmıştır. Bu faaliyet merkezleri önbüro, kat hizmetleri, yiyecek-içecek, pazarlama ve diğer faaliyetlerdir. 2017 döneminde oluşan maliyetlerin faaliyet merkezlerine dağıtılmış hali aşağıda tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Maliyetlerin Faaliyet Merkezlerine Dağılımı

Maliyetler Toplamı	Tutar TL	Faaliyet Merkezleri					
		Ön Büro	Kat Hizmetleri	Yiyecek-İçecek	Pazarlama	Diğer ²	Toplam
Yiyecek-İçecek Maliyeti	2.105.220			2.105.220,00			2.105.220,00
Temizlik Maliyeti	173.650	19.294,44	38.588,89	57.883,33	38.588,89	19.294,44	173.650,00
Elektrik vb. Hizmetler Maliyeti	78.000	2.600,00	52.000,00	15.600,00	1.560,00	6.240,00	78.000,00
Yakıt Maliyeti	472.510	24.231,28	351.353,59	60.578,21	0,00	36.346,92	472.510,00
Amortisman	412.806	6.210	92.260	170.750	122.826	20.760	412.806
Bakım-Onarım	27.250	2.725,00	6.540,00	10.900,00	3.815,00	3.270,00	27.250,00
Sigorta	142.500	4.750,00	95.000,00	28.500,00	2.850,00	11.400,00	142.500,00
Personel Gideri	384.000	42.000,00	96.000,00	108.000,00	96.000,00	42.000,00	384.000,00
Toplam	3.795.936	101.810,73	731.742,48	2.557.431,54	265.639,89	139.311,37	3.795.936,00

² Diğer olarak adlandırılan bu faaliyet merkezi, spa, hamam, spor alanları, mini bar, çocuk-geç oyun grubu alanları, müşterilere sunulan taşıma vb. faaliyet merkezlerinin toplamından oluşan faaliyetleri ifade etmekte olup temel otelcilik hizmetleri dışında kalan faaliyetlerden meydana gelmektedir. Çalışmada bu faaliyetlerin ayrı ayrı değil tek bir merkezde toplanmasının amacı, anlatım kolaylığı sağlama, tablo sütun sayısı ile tekrar işlem sayısını azaltmaktır.

Faaliyet merkezlerinde toplanan maliyetler otelin hizmet verdiği oda türü dikkate alınarak odalara dağıtılarak her bir odanın birim maliyeti hesaplanmıştır. Bu nedenle odalar dikkate alınarak faaliyet merkezlerinde biriken maliyetlerin dağılımları ve birim oda maliyetleri aşağıda Tablo 3’de hesaplandığı gibidir.

Tablo 3: Faaliyet Merkezlerinde Toplanan Maliyetlerin Ürünlere Yüklenmesi

Faaliyet Merkezleri	Toplam Maliyetler	Maliyet Etkeni	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda	Toplam
Ön Büro	101.810,73	Müşteri Geceleme Sayısı	70.211,36	28.082,41	3.516,96	101.810,73
Kat Hizmetleri	731.742,48	Oda Sayısı	562.905,12	150.039,68	18.797,68	731.742,48
Yiyecek-İçecek	2.557.431,54	Müşteri Geceleme Sayısı	1.763.672,04	705.415,27	88.344,23	2.557.431,54
Pazarlama	265.639,89	Müşteri Ziyaret Sayısı	183.192,25	73.271,34	9.176,30	265.639,89
Diğer	139.311,37	Çalışma Saati-dakika	96.072,85	38.425,98	4.812,55	139.311,37
Toplam	3.795.936,01		2.676.053,62	995.234,68	124.647,72	3.795.936,01
		Birim Oda Maliyeti	812,40	1.133,52	1.133,16	886,49

Tablo 6'dan da görüleceği üzere işletmede ortaya çıkan 3.795.936 TL'lik maliyetin 2.676.053,62 TL'si standart odaya, 995.234,68 TL'si deluxe odaya ve 124.647,72 TL'si ise suit odaya yüklenmiştir. Oda sayıları ve doluluk oranları göz önüne alındığında standart odanın birim maliyeti 812,40 TL, deluxe odanın birim maliyeti 1.133,52 TL ve suit odanın birim maliyeti ise 1.133,16 TL olarak hesaplanmıştır.

4.3. ZEFTM'ye Göre Toplam ve Birim Oda Maliyetlerinin Hesaplanması

Daha öncede belirtildiği üzere ZEFTM yönteminde 6 temel adım söz konusudur. Bu 6 temel adım sırası ile gerçekleştirilerek yöntem işletmelerde uygulanmaktadır. ZEFTM'nin ilk adımı kaynak gruplarının belirlenmesidir. BEJ oteli açısından incelendiğinde kaynak grupları FTM yönteminde olduğu gibi 5'e ayrılmıştır. Bej Otelinin kaynak grupları;

- Önbüro hizmetleri,
- Kat hizmetleri,
- Yiyecek ve içecek faaliyeti,
- Pazarlama hizmetleri
- Diğer hizmetlerdir.

ZEFTM'nin diğer beş adımı bu kaynak gruplarından hareketle aşağıda sırası ile gerçekleştirilmiştir.³

4.3.1. Ön Büro Faaliyet Merkezinin ZEFTM Yöntemi Açısından İncelenmesi ve Maliyetlerin Dağılımı

Ön büro kaynak grubuna işletmenin FTM yöntemini kullanmasını temel olarak toplamda 101.810,73TL'lik maliyet yüklenmiştir. Yani ZEFTM'nin ikinci adımını oluşturan kaynak grupları açısından toplam maliyet böylelikle tespit edilmiş olmaktadır. Ön büro kaynak grubuna yüklenen bu maliyetler temizlik, enerji, yakıt, amortisman, bakım-onarım, sigorta ve personel gideri gibi giderlerden doğrudan ve dolaylı yüklenen maliyetleri içermektedir. Bu faaliyet merkezinde ortaya çıkan maliyetin ürünlere dağılımı, her bir odanın ön büro faaliyet merkezinden yararlanma düzeyi, ön büroda çalışan resepsiyonistlerin pratik kapasiteleri göz önünde bulundurulmak suretiyle hesaplanmıştır. Ön büro faaliyet merkezinde ortaya çıkan faaliyetler ise şöyledir:

- Rezervasyon İşlemlerinin Yapılması,

³ Her bir faaliyet merkezinde en az bir yönetici ve birden fazla çalışan olabilir. Bu durum birim maliyetleri ve faaliyet zamanlarının farklılaşmasına yol açabilir. Çalışmada yönetici-çalışan ayrımı kısıt olarak öngörülmüş, her faaliyet merkezinde birim ücretlerin aynı olduğu varsayılarak ayrıştırma yapılmamıştır.

- Müşterinin Bilgilendirilmesi,
- Müşterinin Karşılması,
- Müşteriye Odanın Tanıtılması ve Müşterinin Yerleştirilmesi,
- Müşterinin Hesabının Açılması,
- Müşterinin Hesabının Kapatılması,
- Müşterinin Uğurlanmasıdır.

ZEFTM'nin üçüncü önemli adımı olan pratik kapasitenin hesaplanabilmesi için her bir faaliyet merkezinde gerçekleştirilen faaliyetlerin gerçekleşme zamanlarının tespit edilmesi gerekir. Ön büro faaliyet merkezinde gerçekleşen faaliyetlerin her bir müşteri açısından ortalama olarak ne kadar sürede gerçekleştirildiği ve odaların türüne göre bu faaliyetlerin odalara dağılımı aşağıdaki tablo 7'de gösterildiği gibidir.

Tablo 4: Ön Büro Faaliyet Merkezi İşlem Süreleri

Ön Büro Faaliyet Merkezi				
Faaliyetler	İşlem Sayısı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda
Rezervasyon İşlemlerinin Yapılması	200	5 dakika/müşteri	6 dakika/müşteri	6 dakika/müşteri
Müşterinin Bilgilendirilmesi	9.553	4 dakika/müşteri	5 dakika/müşteri	5 dakika/müşteri
Müşterinin Karşılması	9.553	3 dakika/müşteri	3 dakika/müşteri	3 dakika/müşteri
Müşteriye Odanın Tanıtılması ve Müşterinin Yerleştirilmesi	4.282	5 dakika/müşteri	6 dakika/müşteri	6 dakika/müşteri
Müşterinin Hesabının Açılması	4.282	3 dakika/müşteri	3,5 dakika/müşteri	3,5 dakika/müşteri
Müşterinin Hesabının Kapatılması	4.282	3 dakika/müşteri	3,5 dakika/müşteri	3,5 dakika/müşteri
Müşterinin Uğurlanması	9.553	4 dakika/müşteri	5 dakika/müşteri	5 dakika/müşteri
Toplam		27 dakika/müşteri	32 dakika/müşteri	32 dakika/müşteri

Tablo 4 incelendiği zaman ön büroda gerçekleştirilen faaliyetlerde standart oda müşterilerine yönelik yaklaşık olarak 27 dakika, deluxe oda müşterileri ve suit oda müşterilerine ise yaklaşık olarak 32 dakikalık bir hizmet süresinin verildiği belirlenmiştir. Ön büro faaliyet merkezine ilişkin zaman denklemi aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

Ön büro Faaliyet Süresi = 27 dakika Standart Zaman + 5 dakika (Eğer Deluxe veya Suit Oda İse)

Ön büro faaliyet merkezlerinde ortaya çıkan maliyetlerin ürünlere yüklenmesinde bu departmanda çalışan personelin çalışma süreleri dikkate alınacaktır. Bej otelinin toplam çalışan sayısı 16 olmasına karşılık ön büroda faaliyet gösteren çalışanı 2 kişidir. Bu kişilerin günde 8 saat ve haftada 6 gün çalıştığı bilinmektedir. Ayrıca işletmede her çalışan personelin günde ortalama 55 dakika dinlenme, ihtiyaç giderme, yeme-içme, toplantı ve yılda 14 günlük yıllık izin kullanmaları nedeniyle çalışmadıkları belirlenmiştir. Bu bilgiler ışığında ön büro kaynak grubunun pratik kapasitesi şöyle hesaplanır:

Kuramsal Kapasite = 2 İşçi x Günde 8 Saat x Haftada 6 gün x 60 dakika x 52 Hafta

= 299.520 Dakika

Çalışılmayan Süre = (2 İşçi x Günde 55 dakika x 6 gün x 52 Hafta)+(2 İşçi x 12 Gün x 8 Saat x 60 Dakika)

= 45.840 Dakika

Pratik Kapasite = 299.520-45.840= 253.680 Dakika

Kapasite Oranı = % 84,7 (253.680/299.520x100)

ZEFTM yönteminde pratik kapasitenin belirlenmesinin akabinde birim maliyetin tespit edilebilmesi için faaliyet merkezine yüklenen maliyet tutarının elde edilen pratik kapasiteye bölünmesi gerekecektir. Önbüro faaliyet merkezi açısından birim maliyeti şöyle hesaplanır;

Ön Büro Kaynak Grubu Maliyet Yükleme Oranı

= 101.810,73 TL/ 253.680 Dk.

= 0,401 TL/Dk.

Birim maliyetin hesaplanmasının ardından her bir faaliyet merkezinde gerçekleşen faaliyetlerin gerçekleşme sürelerinin hesaplanması ve bu sürelerin ilgili birim maliyetle çarpılarak toplam maliyetin hesaplanması gerekecektir. Önbüro çalışanlarının pratik kapasiteleri dikkate alınarak hesaplanan yükleme oranına göre bu faaliyet merkezinde ortaya çıkan maliyetlerden ürünlerin yararlanma derecelerine göre dağılımı aşağıdaki tablo 8'de gösterildiği gibi olacaktır.

Tablo 5: Ön Büro Faaliyet Merkezi Maliyet Dağılımı

Ön Büro Faaliyet Merkezi Maliyet Dağılımı									
Faaliyetler	İşlem Sayısı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda	Yükleme Oranı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda	Toplam
Rezervasyon İşlemlerinin Yapılması	200	120	60	20	0,401	240,60	144,36	48,12	433,08
Müşterinin Bilgilendirilmesi	9.553	6.588	2.635	330	0,401	10.567,15	5.283,18	661,65	16.511,98
Müşterinin Karşıllanması	9.553	6.588	2.635	330	0,401	7.925,36	3.169,91	396,99	11.492,26
Müşteriye Odanın Tanıtılması ve Müşterinin Yerleştirilmesi	4.282	3.294	878	110	0,401	6.604,47	2.112,47	264,66	8.981,60
Müşterinin Hesabının Açılması	4.282	3.294	878	110	0,401	3.962,68	1.232,27	154,39	5.349,34
Müşterinin Hesabının Kapatılması	4.282	3.294	878	110	0,401	3.962,68	1.232,27	154,39	5.349,34
Müşterinin Uğurlanması	9.553	6.588	2.635	330	0,401	10.567,15	5.283,18	661,65	16.511,98
Toplam						43.830,10	18.457,63	2.341,84	64.629,57

Tablo 5 incelendiği zaman, faaliyet merkezine yüklenen toplam maliyetin 64.629,57 TL olduğu görülmektedir. Oysaki Genel Hizmet Maliyetleri toplamında FTM yönteminin kullanılması ile bu faaliyet merkezine 101.810,73 TL maliyet dağıtılmıştır. İki yöntem arasında ortaya çıkan 37.181,16 TL’lik maliyet farkının neden ortaya çıktığına ilişkin düşünüldüğünde karşımıza iki önemli neden çıkar. Bunlardan ilki genel hizmet maliyetlerinin faaliyetlere dağıtımında kullanılan nesnel olmayan dağıtım ölçütleriyken ikinci neden de FTM’nin atıl kapasite maliyetlerini de bünyesinde barındırmasıdır.

Önbüro faaliyet merkezi açısından ZEFTM’nin uygulama adımları itibari ile alacağı toplam maliyet yukarıda belirtildiği gibidir. Önbüro faaliyet merkezine yönelik yapılan bu adımların tamamı diğer faaliyet merkezlerine de aynen uygulanacaktır. Tekrara düşmeme adına çalışmanın devamında bu adımlar isimlendirilmeden yürütülecektir.

4.3.2. Kat Hizmetleri Faaliyet Merkezinin ZEFTM Yöntemi Açısından İncelenmesi ve Maliyetlerin Dağılımı

Kat hizmetleri faaliyet merkezinde toplamda 731.742,48 TL’lik maliyet yer almaktadır. Bu maliyetler temizlik, enerji, yakıt, amortisman, bakım-onarım, sigorta ve personel gideri gibi giderlerden doğrudan ve dolaylı yüklenen maliyetleri içermektedir. Bu faaliyet merkezinde ortaya çıkan bu maliyetin ürünlere dağılımı, her bir odanın kat hizmetleri faaliyet merkezinden yararlanma düzeyi, kat hizmetlerinde çalışan personellerin pratik kapasiteleri göz önünde bulundurulmak suretiyle yüklenmiştir. Kat hizmetleri faaliyet merkezinde ortaya çıkan faaliyetler ise şöyledir: Odaların temizliği ve Odanın Müşterinin Kullanımına Hazırlanmasıdır. Kat hizmetleri faaliyet merkezinde gerçekleşen bu faaliyetlerin her bir müşteri açısından ne kadar sürede gerçekleştirildiği ve odaların türüne göre bu faaliyetlerin odalara dağılımı aşağıdaki tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 6: Kat Hizmetleri Faaliyet Merkezi İşlem Süreleri

Kat Hizmetleri Faaliyet Merkezi				
Faaliyetler	İşlem Sayısı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda
Odaların Temizliği	28.470	10 dakika/oda sayısı	13 dakika/oda sayısı	15 dakika/oda sayısı
Odanın Müşterinin Kullanımına Hazırlanması	28.470	5 dakika/oda sayısı	6 dakika/oda sayısı	7 dakika/oda sayısı
Toplam		15 dakika/oda sayısı	19 dakika/oda sayısı	22 dakika/oda sayısı

Tablo 6 incelendiği zaman Kat Hizmetlerinde standart bir oda için yaklaşık olarak 15 dakikalık bir faaliyet süresi, deluxe oda için 19 dakikalık bir

faaliyet süresi ve süit oda içinse 22 dakikalık bir faaliyet süresi gerektiği anlaşılmaktadır. Sürelerde ortaya çıkan bu farklılık odaların özelliklerinden (metrekare, yatak sayısı v.b.) kaynaklanmaktadır. Kat hizmetleri faaliyet merkezine ilişkin zaman denklemi aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

Kat Hizmetleri Faaliyet Süresi = 15 dakika Standart Zaman + 4 dakika (Eğer Deluxe Oda İse) + 3 dakika (Eğer Suit Oda İse)

Kat hizmetleri faaliyet merkezlerinde ortaya çıkan maliyetlerin ürünlere yüklenmesinde önbüro faaliyet merkezinde olduğu gibi kat hizmetleri departmanında çalışan personelin çalışma süreleri dikkate alınarak dağıtımı gerçekleştirilecektir. Bej otelinin toplam çalışan sayısı 16 olmasına karşılık kat hizmetleri faaliyet gösteren çalışanı 4 kişidir. Bu kişilerin günde 8 saat ve haftada 6 gün çalıştığı bilinmektedir. Ayrıca işletmede her çalışan personelin günde ortalama 55 dakika dinlenme, ihtiyaç giderme, yeme-içme, toplantı gibi ve yılda 14 günlük yıllık izin kullanmaları nedeniyle çalışmadıkları belirlenmiştir. Bu bilgiler ışığında pratik kapasite şöyle hesaplanır:

Kuramsal Kapasite = 4 İşçi x Günde 8 Saat x Haftada 6 gün x 60 dakika x 52 Hafta
= 599.040 Dakika
Çalışılmayan Süre = (4 İşçi x Günde 55 dakika x 6 gün x 52 Hafta)+(4 İşçi x 12 Gün x 8 Saat x 60 Dakika)
= 91.680 Dakika
Pratik Kapasite = 599.040-91.680= 507.360 Dakika
Kapasite Oranı = % 84,7 (507.360/599.040x100)

Kat Hizmetleri Faaliyet Merkezi Maliyet Yükleme Oranı
= 731.742,48 TL/ 507.360 Dk.
= 1,442 TL/Dk.

Kat hizmetlerinde çalışanlarının pratik kapasiteleri dikkate alınarak hesaplanan yükleme oranına göre bu faaliyet merkezinde ortaya çıkan maliyetlerden ürünlerin yararlanma derecelerine göre dağılımı aşağıdaki tablo 7’de gösterildiği gibi olacaktır.

Tablo 7: Kat Hizmetleri Faaliyet Merkezi Maliyet Dağılımı

Kat Hizmetleri Faaliyet Merkezi Maliyet Dağılımı									
Faaliyetler	İşlem Sayısı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda	Yükleme Oranı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda	Toplam
Odaların Temizliği	28470	21.900	5.840	730	1,442	315.798,00	109.476,64	15.789,90	441.064,54
Odanın Müşterinin Kullanımına Hazırlanması	28470	21.900	5.840	730	1,442	157.899,00	50.527,68	7.368,62	215.795,30
Toplam						473.697,00	160.004,32	23.158,52	656.859,84

4.3.3. Yiyecek-İçecek Faaliyet Merkezinin ZEFTM Yöntemi Açısından İncelenmesi ve Maliyetlerin Dağılımı

Yiyecek-İçecek faaliyet merkezinde toplamda 2.557.431,54 TL'lik maliyet yer almaktadır. Bu maliyetler yiyecek, içecek, temizlik, enerji, yakıt, amortisman, bakım-onarım, sigorta ve personel gideri gibi giderlerden doğrudan ve dolaylı yüklenen maliyetleri içermektedir. Bu faaliyet merkezinde ortaya çıkan bu maliyetin ürünlere dağılımı, her bir odanın yiyecek içecek faaliyet merkezinden yararlanma düzeyi, yiyecek içecek faaliyet merkezinde çalışan personellerin pratik kapasiteleri göz önünde bulundurulmak suretiyle yüklenmiştir. Yiyecek içecek faaliyet merkezinde ortaya çıkan faaliyetler ise şöyledir: Kahvaltı ve Akşam Yemeği Hazırlığıdır. Yiyecek içecek faaliyet merkezinde gerçekleşen bu faaliyetlerin her bir müşteri açısından ne kadar sürede gerçekleştirildiği ve odaların türüne göre bu faaliyetlerin odalara dağılımı aşağıdaki tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Yiyecek-İçecek Faaliyet Merkezi İşlem Süreleri

Yiyecek-İçecek Faaliyet Merkezi				
Faaliyetler	İşlem Sayısı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda
Kahvaltı Hizmeti	28.659	5 dakika/oda sayısı	6 dakika/oda sayısı	7 dakika/oda sayısı
Akşam Yemeği Hizmeti	28.659	10 dakika/oda sayısı	11 dakika/oda sayısı	13 dakika/oda sayısı
Toplam		15 dakika/oda sayısı	17 dakika/oda sayısı	20 dakika/oda sayısı

Tablo 8 incelendiği zaman yiyecek içecek faaliyetleri yaklaşık olarak standart oda kalan her bir müşteri için yaklaşık olarak 15 dakika, deluxe oda müşterilerinden her biri için 17 dakika ve suit odada kalan her bir müşteri içinse yaklaşık olarak 20 dakikalık bir faaliyet süresi gerekmektedir. Yiyecek-içecek hizmetleri faaliyet merkezine ilişkin zaman denklemi aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

Yiyecek-İçecek Hizmetleri Faaliyet Süresi = 15 dakika Standart Zaman + 2 dakika (Eğer Deluxe Oda İse) + 3 dakika (Eğer Suit Oda İse)

Yiyecek-içecek faaliyet merkezlerinde ortaya çıkan maliyetlerin ürünlere yüklenmesinde bu departmanda çalışan personelin çalışma süreleri dikkate alınarak dağıtımı gerçekleştirilecektir. Bej otelinin toplam çalışan sayısı 16 olmasına karşılık yiyecek içecek faaliyet merkezinde faaliyet gösteren çalışan 4 kişidir. Bu kişilerin günde 8 saat ve haftada 6 gün çalıştığı

bilinmektedir. Ayrıca işletmede her çalışan personelin günde ortalama 55 dakika dinlenme, ihtiyaç giderme, yeme-içme, toplantı gibi ve yılda 14 günlük yıllık izin kullanmaları nedeniyle çalışmadıkları belirlenmiştir. Bu bilgiler ışığında pratik kapasite şöyle hesaplanır:

Kuramsal Kapasite = 4 İşçi x Günde 8 Saat x Haftada 6 gün x 60 dakika x 52 Hafta

$$= 599.040 \text{ Dakika}$$

Çalışılmayan Süre = (4 İşçi x Günde 55 dakika x 6 gün x 52 Hafta)+(4 İşçi x 12 Gün x 8 Saat x 60 Dakika) = 91.680 Dakika

Pratik Kapasite = 599.040-91.680= 507.360 Dakika

Kapasite Oranı = % 84,7 (507.360/599.040x100)

Yiyecek-İçecek Faaliyet Merkezi Maliyet Yükleme Oranı

$$= 2.557.431,54 \text{ TL/ } 507.360 \text{ Dk.}$$

$$= 5,041 \text{ TL/Dk.}$$

Yiyecek içecek faaliyet merkezinde çalışanlarının pratik kapasiteleri dikkate alınarak hesaplanan yükleme oranına göre bu faaliyet merkezinde ortaya çıkan maliyetlerden ürünlerin yararlanma derecelerine göre dağılımı aşağıdaki tablo 9'da gösterildiği gibi olacaktır.

Tablo 9: Yiyecek-İçecek Faaliyet Merkezi Maliyet Dağılımı

Yiyecek-İçecek Faaliyet Merkezi Maliyet Dağılımı									
Faaliyetler	İşlem Sayısı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda	Yükleme Oranı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda	Toplam
Kahvaltı Hizmeti	28.659	19.764	7.905	990	5,041	498.151,62	239.094,63	34.934,13	772.180,38
Akşam Yemeği Hizmeti	28.659	19.764	7.905	990	5,041	996.303,24	438.340,16	64.877,67	1.499.521,07
Toplam						1.494.454,86	677.434,79	99.811,80	2.271.701,45

4.3.4. Pazarlama Faaliyet Merkezinin ZEFTM Yöntemi Açısından İncelenmesi ve Maliyetlerin Dağılımı

Pazarlama faaliyet merkezinde toplamda 265.639,89 TL'lik maliyet yer almaktadır. Bu maliyetler temizlik, enerji, yakıt, amortisman, bakım-onarım, sigorta ve personel gideri gibi giderlerden doğrudan ve dolaylı yüklenen maliyetleri içermektedir. Bu faaliyet merkezinde ortaya çıkan bu maliyetin ürünlere dağılımı, her bir odanın pazarlama faaliyet merkezinden yararlanma düzeyi, pazarlama faaliyet merkezinde çalışan personellerin pratik kapasiteleri göz önünde bulundurulmak suretiyle yüklenmiştir. Pazarlama faaliyet merkezinde ortaya çıkan faaliyetler ise şöyledir: Promosyon Ürünlerinin Hazırlanması, Müşteri Ziyaretleri, Telefon, e-mail vb. müşteri hizmetlerinin verilmesidir. Pazarlama faaliyet merkezinde gerçekleşen bu faaliyetlerin her bir müşteri açısından ne kadar sürede gerçekleştirildiği ve odaların türüne göre bu faaliyetlerin odalara dağılımı aşağıdaki tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10: Pazarlama Faaliyet Merkezi İşlem Süreleri

Pazarlama Faaliyet Merkezi				
Faaliyetler	İşlem Sayısı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda
Promosyon Ürünlerinin Hazırlanması	9.553	5 dakika/müşteri	7 dakika/müşteri	8 dakika/müşteri
Müşteri Ziyaretleri	9.553	30 dakika/müşteri	30 dakika/müşteri	30 dakika/müşteri
Telefon, e-mail vb. Hizmetler	9.553	5 dakika/müşteri	7 dakika/müşteri	8 dakika/müşteri
Toplam		40 dakika/müşteri sayısı	44 dakika/müşteri sayısı	46 dakika/müşteri sayısı

Tablo 10 incelendiği zaman pazarlama faaliyetleri kapsamında yürütülen faaliyetlerin oda müşteri grubu türüne yönelik değiştiği ve bu nedenle standart oda müşterilerine yönelik bu faaliyetin yaklaşık olarak 40 dakika, deluxe oda müşterilerine yönelik pazarlama faaliyetinin 44 dakika ve son olarak süit oda müşterilerine yönelik ise 46 dakika olduğu görülmektedir. Pazarlama faaliyet merkezine ilişkin zaman denklemi aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

Pazarlama Hizmetleri Faaliyet Süresi = 40 dakika Standart Zaman + 4 dakika (Eğer Deluxe Oda İse) + 2 dakika (Eğer Suit Oda İse)

Yukarıda da belirtildiği üzere pazarlama faaliyet merkezlerinde ortaya çıkan maliyetlerin ürünlere yüklenmesinde bu departmanda çalışan personelin çalışma süreleri dikkate alınarak dağıtımını gerçekleştirilecektir. Bej otelinin toplam çalışan sayısı 16 olmasına karşılık yiyecek içecek faaliyet

merkezinde faaliyet gösteren çalışan 4 kişidir. Bu kişilerin günde 8 saat ve haftada 6 gün çalıştığı bilinmektedir. Ayrıca işletmede her çalışan personelin günde ortalama 55 dakika dinlenme, ihtiyaç giderme, yeme-içme, toplantı gibi ve yılda 14 günlük yıllık izin kullanmaları nedeniyle çalışmadıkları belirlenmiştir. Bu bilgiler ışığında pratik kapasite şöyle hesaplanır:

Kuramsal Kapasite = 4 İşçi x Günde 8 Saat x Haftada 6 gün x 60 dakika x 52 Hafta

= 599.040 Dakika

Çalışılmayan Süre = (4 İşçi x Günde 55 dakika x 6 gün x 52 Hafta)+(4 İşçi x 12 Gün x 8 Saat x 60 Dakika) = 91.680 Dakika

Pratik Kapasite = 599.040-91.680= 507.360 Dakika

Kapasite Oranı = % 84,7 (507.360/599.040x100)

Pazarlama Faaliyet Merkezi Maliyet Yükleme Oranı

= 265.639,89 TL/ 507.360 Dk.

= 0,524 TL/Dk.

Pazarlama faaliyet merkezinde çalışanlarının pratik kapasiteleri dikkate alınarak hesaplanan yükleme oranına göre bu faaliyet merkezinde ortaya çıkan maliyetlerden ürünlerin yararlanma derecelerine göre dağılımı aşağıdaki tablo 11'de gösterildiği gibi olacaktır.

Tablo 11: Pazarlama Faaliyet Merkezi Maliyet Dağılımı

Pazarlama Faaliyet Merkezi Maliyet Dağılımı									
Faaliyetler	İşlem Sayısı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda	Yükleme Oranı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda	Toplam
Promosyon Ürünlerinin Hazırlanması	9.553	6588	2635	330	0,524	17.260,56	9.665,18	1.383,36	28.309,10
Müşteri Ziyaretleri	9.553	6588	2635	330	0,524	103.563,36	41.422,20	5.187,60	150.173,16
Telefon, e-mail vb. Hizmetler	9.553	6588	2635	330	0,524	17.260,56	9.665,18	1.383,36	28.309,10
Toplam						138.084,48	60.752,56	7.954,32	206.791,36

4.3.5. Diğer Faaliyetler, Faaliyet Merkezinin ZEFTM Yöntemi Açısından İncelenmesi ve Maliyetlerin Dağılımı

Diğer faaliyetler faaliyet merkezinde toplamda 139.311,37 TL'lik maliyet yer almaktadır. Bu maliyetler temizlik, enerji, yakıt, amortisman, bakım-onarım, sigorta ve personel gideri gibi giderlerden doğrudan ve dolaylı yüklenen maliyetleri içermektedir. Bu faaliyet merkezinde ortaya çıkan bu maliyetin ürünlere dağılımı, her bir odanın diğer faaliyetler faaliyet merkezinden yararlanma düzeyi, faaliyet merkezinde çalışan personellerin pratik kapasiteleri göz önünde bulundurulmak suretiyle yüklenmiştir. Diğer faaliyetler faaliyet merkezinde ortaya çıkan faaliyetler ise önbüro, kat hizmetleri, pazarlama ve yiyecek içecek faaliyet merkezlerine dâhil edilemeyen ancak müşterilere verilmesi gereken diğer faaliyetlerden oluşmaktadır. Bu faaliyet merkezinde gerçekleşen bu faaliyetlerin her bir müşteri açısından ne kadar sürede gerçekleştirildiği ve odaların türüne göre bu faaliyetlerin odalara dağılımı aşağıdaki tablo 15'de gösterilmiştir.

Tablo 12: Diğer Faaliyetler Faaliyet Merkezi İşlem Süreleri

Diğer Faaliyetler Faaliyet Merkezi				
Faaliyetler	İşlem Sayısı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda
Diğer Faaliyetler	9.553	18 dakika/müşteri	22 dakika/müşteri	24 dakika/müşteri
Toplam		18 dakika/müşteri sayısı	22 dakika/müşteri sayısı	24 dakika/müşteri sayısı

Tablo 12 incelendiği zaman Diğer Faaliyetler yaklaşık olarak standart odada kalan bir müşteri için yaklaşık 20 dakikalık bir faaliyet süresi gerektirirken, deluxe oda müşterileri için yaklaşık 23 dakika ve süit oda müşterileri içinse yaklaşık olarak 25 dakikadır. Diğer faaliyetler faaliyet merkezine ilişkin zaman denklemi aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

Diğer Faaliyet Hizmetleri Faaliyet Süresi = 18 dakika Standart Zaman + 4 dakika (Eğer Deluxe Oda İse) + 2 dakika (Eğer Suit Oda İse)

Diğer faaliyetler faaliyet merkezlerinde ortaya çıkan maliyetlerin ürünlere yüklenmesinde bu departmanda çalışan personelin çalışma süreleri dikkate alınarak dağıtım gerçekleştirilecektir. Bej otelinin toplam çalışan sayısı 16 olmasına karşılık diğer faaliyetler faaliyet merkezinde faaliyet gösteren çalışanı 2 kişidir. Bu kişilerin günde 8 saat ve haftada 6 gün çalıştığı bilinmektedir. Ayrıca işletmede her çalışan personelin günde ortalama 55 dakika dinlenme, ihtiyaç giderme, yeme-içme, toplantı gibi ve yılda 14 günlük yıllık izin kullanmaları nedeniyle çalışmadıkları belirlenmiştir. Bu bilgiler ışığında pratik kapasite şöyle hesaplanır:

Kuramsal Kapasite = 2 İşçi x Günde 8 Saat x Haftada 6 gün x 60 dakika x 52 Hafta

= 299.520 Dakika

Çalışılmayan Süre = (2 İşçi x Günde 55 dakika x 6 gün x 52 Hafta)+(2 İşçi x 12 Gün x 8 Saat x 60 Dakika) = 45.840 Dakika

Pratik Kapasite = 299.520-45.840= 253.680 Dakika

Kapasite Oranı = % 84,7 (253.680/299.520x100)

Diğer Faaliyetler Faaliyet Merkezi Maliyet Yükleme Oranı

= 139.311,37 TL/ 253.680 Dk.

= 0,549 TL/Dk.

Diğer Faaliyetler faaliyet merkezi çalışanlarının pratik kapasiteleri dikkate alınarak hesaplanan yükleme oranına göre bu faaliyet merkezinde ortaya çıkan maliyetlerden ürünlerin yararlanma derecelerine göre dağılımı aşağıdaki tablo 13'da gösterildiği gibi olacaktır.

Tablo 13: Diğer Faaliyetler Faaliyet Merkezi Maliyet Dağılımı

Diğer Faaliyetler Faaliyet Merkezi Maliyet Dağılımı									
Faaliyetler	İşlem Sayısı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda	Yükleme Oranı	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda	Toplam
Diğer Faaliyetler	9.553	6.588	2.635	330	0,549	65.102,62	31.825,53	4.348,08	101.276,23
Toplam						65.102,62	31.825,53	4.348,08	101.276,23

Faaliyet merkezleri açısından genel hizmet maliyeti toplamı olan 3.795.936 TL, ZEFTM yöntemi kullanılmak suretiyle, konaklama işletmelerinin ürünü olan odalara ayrı ayrı yüklenmiştir. ZEFTM yöntemi açısından tüm faaliyet merkezleri açısından odaların birim maliyetleri aşağıda tablo 17’de bir arada gösterilmiştir.

Tablo 14: ZEFTM Yöntemi Açısından Bej Otelinin Genel Hizmet Maliyetinin Ürünlere Yüklenmesi

Faaliyet Merkezleri	Standart Oda	Deluxe Oda	Suit Oda	Toplam
Önbüro	43.830,10	18.457,63	2.341,84	64.629,57
Kat Hizmetleri	473.697,00	160.004,32	23.158,52	656.859,84
Yiyecek-İçecek	1.494.454,86	677.434,79	99.811,80	2.271.701,45
Pazarlama	138.084,48	60.752,56	7.954,32	206.791,36
Diğer	65.102,62	31.825,53	4.348,08	101.276,23
Toplam	2.215.169,06	948.474,83	137.614,56	3.301.258,45
Yıllık Oda Kapasitesi	3.294	878	110	4.282
Birim Oda Maliyeti	672,49	1.080,27	1.251,04	770,96
Günlük Oda Maliyeti	224,16	360,09	417,01	256,99

Tablo 14 incelendiği zaman Bej otelinde bulunan bir adet standart oda maliyetinin 672,49 TL, deluxe odanın 1.080,27 TL ve suit odanın ise 1.251,04 TL olduğu görülmektedir. Bulunan bu birim maliyet konaklamanın yapıldığı 3 günlük zamanı kapsamaktadır. Her bir odanın günlük kullanım maliyetine bakıldığı zaman ise standart odanın 224,16 TL, deluxe odanın 360,09 TL ve suit odanın ise 417,01 TL’dir. Ayrıca yine tablo 17’de görüleceği üzere tüm faaliyet merkezlerine toplamda 3.301.258,45 TL’lik bir maliyet yüklenmiştir. Ancak çalışmanın başlangıcında da belirtildiği üzere işletmede ortaya çıkan genel hizmet maliyeti toplamı 3.795.936 TL’dir. Bakıldığı zaman ZEFTM yönteminde ortaya çıkan tüm maliyetin 494.677,55 TL’lik kısmı kullanılmayan kapasiteye yönelik ortaya çıkan maliyet olduğundan ürünlere yani birim oda maliyetlerine yükletilmemiştir. ZEFTM ve FTM yöntemleri açısından birim oda maliyetlerinin toplam ve bir gecelik maliyetinin karşılaştırmalı analizi tablo 15 ve tablo 16’da görüleceği üzeredir.

Tablo 15: Yöntemlerin Karşılaştırmalı Analizi

	ZEFTM (1)	FTM (2)	3	ZEFTM (4)	FTM (5)	6
	Toplam Maliyet	Toplam Maliyet	Fark (2-1)	Br. Maliyet	Br. Maliyet	Fark (5-4)
Standart Oda	2.215.169,06	2.676.053,62	460.884,56	672,49	812,40	139,91
Deluxe Oda	948.474,83	995.234,68	46.759,85	1.080,27	1.133,52	53,25
Suit Oda	137.614,56	124.647,72	-12.966,84	1.251,04	1.133,16	-117,88
Toplam	3.301.258,45	3.795.936,02	494.677,57			

Tablo16: Gecelik Maliyetin Karşılaştırılması

	ZEFTM (1)	FTM (2)	Fark (2-1)
Standart Oda	224,16	270,8	46,64
Deluxe Oda	360,09	377,84	17,75
Suit Oda	417,01	377,72	-39,29

Örnek uygulamanın başında da belirtildiği üzere Bej oteli maliyet yöntemi olarak FTM'yi kullanmaktadır. Bu yöntem açısından işletmenin oda fiyatlarının tespitinde önemli bir değişken olan birim maliyetler belirlendiğinde işletme yönetimi süit oda ile deluxe odanın birim maliyetinin neredeyse aynı olduğunu görecektir. Yine işletme yönetimi aslında çalışanların faal bir şekilde çalışmadıkları zamandan kaynaklanan yaklaşık 494.677,57 TL'lik atıl maliyeti de raporlarında göremeyeceklerdir. Bu açıdan ZEFTM yöntemi konaklama işletmeleri açısından her bir müşteri grubuna müşterinin kaldığı oda ve ilgili odanın faaliyetlerden yararlandığı zaman dikkate alınarak daha doğru bir maliyet yaklaşımı sunduğu bir gerçektir. ZEFTM yaklaşımı ile FTM yaklaşımının olumsuz yönleri ortadan kaldırılıp işletmenin daha doğru bir maliyet verisi elde etmesinin önünü açmaktadır. Yöntemde kullanılan zaman denklemlerinin de hızla uygulanabilir olması işletmenin değişen şartlara hemen adapte olmasını sağlayacağından karşılaşılabilecek durumlar için işletmenin muhasebe bilgi sisteminin de hazır olacağı anlamını taşıyacaktır.

5. SONUÇ

İşletmeler açısından maliyet; elde edilebilir, hesaplanabilir veya avantaj yaratmada kullanılabilir en mahrem bilgilerden birisidir. Günümüzde bakıldığı zaman müşterilerin talepleri, ihtiyaçları veya bir ürünü alırken göz önünde buldukları kriterleri önemli ölçüde değişmektedir. Çünkü birbiri ile rekabet eden aynı sektörde çok sayıda işletme mevcuttur. Böyle olunca işletmelerin rekabet etmelerinde kendilerine büyük fayda sağlayacağı düşünülen maliyetlerini iyi yönetmeleri gerekir. Bir işletmenin maliyetlerini iyi yönetebilmesi için iyi bir maliyet sistemine ve kullanacağı doğru bir maliyet yönetim yaklaşımına ihtiyacı vardır.

Hem faaliyet tabanlı maliyetleme hem de zaman esaslı faaliyet tabanlı maliyetleme yaklaşımları birbirini tamamlayan yöntemler olduğu ifade edilse de ZEFTM yöntemi FTM yönteminin eksiklerini ve olumsuz yönlerini ortadan kaldırmak amacıyla geliştirilmiştir. ZEFTM yöntemi temelinde FTM'yi barındırmaktadır. ZEFTM yöntemi konaklama işletmeleri için kullanım kolaylığı açısından oldukça pratik bir yöntemdir. Çünkü bu yöntemin kullandığı tek dağıtım anahtarı ölçütü zamandır. Konaklama işletmelerinde de yürütülen tüm faaliyetlerin zaman denklemlerini oluşturmak ve bir faaliyetin bir müşteri grubu veya bir oda açısından ne kadar sürede gerçekleştirildiğini belirlemek oldukça kolaydır.

Çalışmada konaklama sektöründe faaliyette bulunan oda fiyatını tespit etmeye çalışan Bej işletmesi örneği ele alınmış, örnek işletmenin maliyetleri önce FTM yöntemine göre sonra ZEFTM yöntemine göre hesaplanarak

sonuçlar iki yönteme göre karşılaştırılmıştır. İşletmenin kullandığı FTM yöntemi ile odalarının birim maliyetlerini sırası ile standart oda 812,40 TL, deluxe oda 1.133,52 TL ve süit oda ise 1.133,16 TL olarak hesaplanmıştır. Eğer işletme ZEFTM yöntemini kullanırsa odalarına yönelik birim maliyetleri sırası ile standart oda 672,49 TL, deluxe oda 1.080,27 TL ve süit oda 1.251,04 TL'dir.

FTM yöntemi ile karşılaştırıldığında ZEFTM yönteminde standart odanın üç günlük kullanımına düşen maliyeti 139,91 TL daha düşük; deluxe odanın üç günlük kullanım maliyeti 53,25 TL daha düşük; süit odanın üç günlük kullanımının maliyeti ise 117,88 TL daha yüksek çıkmaktadır. Yine bir gecelik oda maliyetlerinin karşılaştırılmasına bakıldığı zaman standart odanın maliyetinin ZEFTM yönteminde 46,64 TL, deluxe odanın ise 17,75 TL daha az hesaplanmışken suit odanın gecelik maliyeti ise 39,29 TL daha fazla hesaplanmıştır. Bu açıdan Bej otelinde ZEFTM yönteminin kullanımı önerilmektedir. Elde edilen bu yeni bilgiler işletmenin FTM yönteminde geleneksel yönteme benzer şekilde oda sayısı daha yüksek olan standart odanın birim maliyeti daha yüksek gösterilmişken diğer odaların birim maliyetleri daha düşük hesaplanmıştır. Ayrıca ZEFTM yöntemi, birim maliyetlerin hesaplanmasında hem geleneksel yaklaşımdan hem de FTM yönteminden farklı olarak bir faaliyet merkezinde oluşan maliyetleri ürünlere yüklemede ilgili faaliyet merkezindeki faaliyetlerin gerçekleşme süresi ve pratik kapasiteye göre hesaplanmış birim maliyetleri dikkate almaktadır. Bu da konaklama işletmelerine gerek maliyetlerini yönetebilme adına gerekse oda fiyatlarını stratejik rekabet aracı olarak kullanma konusunda önemli bir avantaj sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Aktaş, R., Özata, D. (2017). Otomotiv Parçaları Üreten Bir İşletmede Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Zaman Etkenli Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Uygulamalarının Karşılaştırılması. *Yönetim ve Ekonomi*, 24(1), 233-254.

Basık, F. O. (2012). *Rekabet Stratejisinde Maliyet Yönetimi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi Yayınları.

Bekçioğlu, S., Köroğlu, Ç. (2012). Stratejik Maliyet Yönetimi Kapsamında Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yönteminin Analizi ve Bir Otel İşletmesinde Uygulama. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 37, 1-24.

Cengiz, E. (2011). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Arasındaki Farklar-Bir Mobilya Üreticisi Firmada Vaka Çalışması, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 50, 33-58.

Çarıkcıoğlu, P., Polat, L. (2007). *Zaman Sürücülü Faaliyet Tabanlı Maliyetleme (ZSFTM) ve Bir KOBİ Örneği*. İstanbul: 4. KOBİ'ler ve Verimlilik Kongresi, (Ed. Güneş GENÇYILMAZ).

Dalcı, İ., Tanış, V., Koşan, L. (2010). Customer Profitability Analysis With Time-Driven Activity-Based Costing: A Case Study In a Hotel. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 22 (5), 609-637.

Demeere, N., Stouthuysen, K., Roodhooft F. (2009). Time-Driven Activity-Based Costing In An Outpatient Clinic Environment: Development, Relevance And Managerial Impact. *Health Policy*, 92, 296-304.

Erden, S. (2004). *Üretim Ortamları Maliyet Yönetim Sistemleri İlişkisi ve Stratejik Maliyet Yönetimi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi Yayınları.

Everaert, P., Werner B. (2007). Time-Driven Activity-Based Costing: Exploring The Underlying Model. *Cost Management*, 21(2), 16–20.

Everaert, P., Werner B., Creus, G. (2008b). Sanac Inc.: From ABC to Time-Driven ABC (TDABC)- An Instructional Case. *Journal of Accounting Education*, 26, 118-154.

Everaert, P., Werner B., Sarens, G., Anderson, S. R., Levant, Y. (2008). Cost Modeling in Logistics Using Time-Driven ABC Experiences From a Wholesaler. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 38(3), 172-191.

Haftacı, V. (2019). *Maliyet Muhasebesi*. İzmit: Umuttepe Yayınları.

İrak, G., Saban, M. (2018). Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemi İle Genel Üretim Giderlerinin Ürünlere Dağıtımı: Gemi İnşa Projelerinde Bir Uygulama. *BMIJ*, 6 (3), 604-618.

Kaplan, R. S., Steven R. A. (2003). *Time-Driven Activity-Based Costing. White Paper Presented At The First European Summit On Time-Driven Activity-Based Costing*. Available from: <http://www.hbs.edu/research/facpubs/workingpapers/papers2/0304/04-045.pdf>.

Kaplan, R. S., Steven R. A. (2004). Time-Driven Activity-Based Costing, *Harvard Business Review*, 82(11), 131–138.

Kaplan, R. S., Steven R. A. (2007). The Innovation Of Time-Driven Activity-Based Costing. *Cost Management*, 21(2), 5–15.

Küçüktüfekçi, M., Güner, M. F. (2014). Zamana Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Sistemi Ve Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Sisteminin Karşılaştırılması: Bir Üretim İşletmesinde Uygulama, *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (2), 227-242.

Öker, F., Adıgüzel, H. (2016). Time-Driven Activity-Based Costing: An Implementation in a Manufacturing Company. *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, 22 (1), 39-56.

Polat, L. (2011). Zaman Sürücülü Faaliyet Tabanlı Maliyetlemenin Bir Sanayi İşletmesinde Uygulanması, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 49, 126-137.

Yaşar, R. Ş. (2017). Zaman Esaslı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemi İle Konteyner Terminallerinde Maliyet Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 73, 203-228.

Yükçü, S. (2011). *Yönetim Açısından Maliyet Muhasebesi*. İzmir: Altın Nokta Basım Yayın Dağıtım.

BORCUN VERGİ KALDIRACI ETKİSİNE KARŞILIK ÖZKAYNAK VERGİ KALDIRACI ETKİSİ: NAKDİ SERMAYE ARTIRIMI TEŞVİK UYGULAMASI*

Doç. Dr. Emine Ebru AKSOY^a

Örnek Olay (Vak'a) Tahlili
(Case Analysis)

*Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi*
Mart 2020; 13 (1): 151-173

ÖZ

İşletmelerde varlıkların finansmanında vergi kaldırıcı etkisi nedeniyle borç kullanımı öz kaynağa göre daha fazla tercih edilmektedir. Bu tercih ise işletmelerdeki borcun ağırlığının ve finansal olarak kırılganlığın artmasına neden olmaktadır. Ancak Türkiye’de 6637 sayılı kanunla işletmelerin nakdi sermaye artışları için hesaplanan faiz tutarının Kurumlar Vergisi matrahından indirilmesine imkân sağlanmıştır. “Öz Kaynak Vergi Kaldırıcı Etkisi” olarak ifade edilebilen bu uygulamadan işletmelerde verilecek pek çok finansal kararın etkilenmesi beklenmektedir. Çalışmanın amacı ise öz kaynak vergi kaldırıcının finansal yönetimin temel politikalarına etkisini ortaya koymaktır. İlgili çalışmada yatırım politikasının, finanslama politikasının ve temettü politikasının öz kaynak vergi kaldırıcından olumlu etkileneceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Nakit Sermaye Artırımı, Borcun Vergi Kaldırıcı, Öz Kaynak Vergi Kaldırıcı.

JEL Kodları: G32, G38, H25.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Aksoy, E. E. (2020). Borcun Vergi Kaldırıcı Etkisine Karşılık Öz kaynak Vergi Kaldırıcı Etkisi: Nakdi Sermaye Artırımı Teşvik Uygulaması. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 13 (1), 151-173.

* Makalenin gönderim tarihi: 01.08.2019; Kabul tarihi: 18.12.2019, iThenticate benzerlik oranı %17
^a Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, emine.aksoy@ahbv.edu.tr, ORCID: [0000-0001-7205-0283](https://orcid.org/0000-0001-7205-0283).

EQUITY TAX LEVERAGE EFFECT AGAINST DEBT TAX LEVERAGE EFFECT: THE APPLICATION OF INCENTIVE TO CASH CAPITAL INCREASE

ABSTRACT

The use of debt is preferred more than equity, due to the tax leverage effect of debt in the financing of assets in business. The preference causes an increase in the weight of debt and financial fragility in the business. However, the calculated interest for the cash capital increase of the business in Turkey is provided the opportunity to be downloaded from the corporate tax base by Law No. 6637. Many financial decisions to be made in business are expected to be affected by this practice, which can be expressed as “*Equity Tax Leverage Effect*”. The purpose of this study is to reveal the effects of equity tax leverage on the basic policies of financial management. In this study, it is concluded that investment policy, financing policy, and dividend policy will be positively affected by the equity tax leverage effect.

Keywords: Cash Capital Increase, Debt Tax Leverage, Equity Tax Leverage.

JEL Codes: G32, G38, H25.

1. GİRİŞ

İşletmeler yatırımlarının finansmanında gerek öz kaynaklardan gerekse de borçlardan yararlanabilmektedirler. Öz kaynak sağlayanlara ortaklık hakkı, borçlar verenlere ise alacaklılık hakkı sunulmaktadır. Sağlanan bu haklar yanında ortaklara temettü ödemesi, borç verenlere ise anapara ve faiz ödemesi yükümlülüğü altına girilmektedir. Ancak bu kaynaklara sağlanan haklar ve katlanılan yükümlülükler yanında kaynakların taşıdıkları diğer özelliklerden dolayı işletmeler açısından birbirlerine göre farklı üstünlükleri veya eksiklikleri bulunmaktadır.

Borç kullanan işletmeler belirli bir borç düzeyinden sonra borçlara ilişkin anapara ve faiz geri ödemelerini vadesinde yapamayacak duruma düşüp finansal riskle karşılaşabilirler. Diğer taraftan işletmelerde borç kullanmanın neden olduğu faiz ödemelerinin tutarı ve vadesi başlangıçta belli olup, ödenmemesi durumunda borç verenin yasal yollara başvurma hakkı bulunmaktadır(Sayılgan, 2017, s.326.).Bu durum borç verenlerin riskini düşürdüğü için fon sahiplerinin borç verme eğilimini artırırken aynı zamanda bekledikleri getiri oranının da düşmesini sağlamaktadır. Böylece, borcu kullanan işletmeler açısından borcun kaynak maliyetinin öz kaynak maliyetine göre daha düşük olmasına imkân sağlanmaktadır. Diğer taraftan ise borca ilişkin olarak yapılan faiz ödemeleri gider yazılabilmekte ve vergi matrahından indirilebildiği için daha az vergi ödeme imkânı sunmaktadır. Bu durum teoride borcun vergi tasarrufu etkisi veya borcun vergi kaldırıcı etkisi olarak ifade edilmektedir (Ross, Westerfield &Jaffe, 2003, p.42.). Böylece işletmeler için borcun kaynak maliyetinin öz kaynak maliyetinden düşük olma durumu daha da etkin hale gelmektedir. Bu nedenle işletmelerde borç kullanımı eğiliminde artış olmaktadır.

Öz kaynak şeklinde fon sağlayanlar ise alacakları temettü miktarını kesin olarak bilemezler, öz kaynaklarda vade yoktur ve işletmenin tasfiye sürecine girmesi durumunda borçtan sonraki sırada yer almaktadırlar (Akgüç, 1998, ss.482-483.).Öz kaynak sağlamanın bu özellikleri ise ortakların borç verenlere göre daha yüksek riske katlanmalarına neden olmaktadır. Bunun sonucunda, ortaklar katlandıkları yüksek risk düzeyi nedeniyle yüksek getiri beklentisi içerisinde dirler. Bu durum ise öz kaynak maliyetinin borç maliyetinden daha yüksek olmasına sebep olmaktadır. Ayrıca öz kaynak kullanan işletmelerde temettü ödemeleri gider yazılmadığı için enflasyonist dönemlerde fiktif karlar üzerinden ödenen fiktif vergiler nedeniyle işletmeler öz kaynak yerine borcu tercih etmektedirler (Ataç, 2015, s.81.). Ancak öz kaynaktan kaçınma ile borca yönelme eğiliminin artması; finansal riski yüksek işletmelerin ekonomideki ağırlığının artmasına, ekonomide ortaya çıkan ani bir hareketlilikten veya krizden ülkede yer alan işletmelerin ve nihai olarak ülke ekonomisinin olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır.

Borçtan kaynaklanan finansal risk nedeniyle öz kaynak kullanımının cazip hale getirilmesi gerek işletmeler gerekse de ülke ekonomileri için önemli bir gerekliliktir. Bu kapsamda Türkiye’de 6637 sayılı “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ¹”un 8. maddesi ile 5520 sayılı “Kurumlar Vergisi Kanunu” nun “Diğer İndirimler” başlıklı 10. maddesinin 1. fıkrasına (1) bendi ilave edilmiştir. Bu düzenleme ile nakdi sermaye artırımına ilişkin bir teşvik uygulaması getirilmiş böylece hem işletmelerde işletme sermayesi yönetiminin en önemli unsuru olan nakit düzeyinde artış sağlanması hem de işletmelerde öz kaynağın güçlenmesi desteklemiş olmaktadır. İlgili düzenleme kapsamında mevcut işletmelerin nakdi sermaye artırımını yanında yeni kurulan işletmelerde konulan nakdi sermayeler üzerinden düzenlemede belirtilen esasa uygun olarak hesaplanan faiz tutarının matrahtan indirilmesinin önü açılmıştır. Böylece işletmelerin vergi avantajı nedeniyle borca yönelmeleri ve finansal riskin artmasının önüne geçilebilmekte ve borcun öz kaynağa karşı olan üstünlüğü kısıtlanmış olmaktadır. Bunun sonucunda borç/öz kaynak oranının düşmesi yani öz kaynak/pasif oranının artması sağlanarak sermaye yapısı güçlendirilmekte ve işletmelerin kırılğanlığının önüne geçilmektedir.

Borç ile öz kaynak kullanımı arasındaki vergi kaldırıcı uyumsuzluğunun kısmen giderilmesini sağlayan nakdi sermaye artırımına ilişkin getirilmiş olan teşvikle ilgili az sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların çoğunda vergisel yönden değerlendirmelere yer verilmiştir. Dolayısıyla düzenlenmenin finansal kararlara ve finansal yönetimin temel politikaları üzerine olan etkileri incelenmemiştir. Bundan dolayı bu çalışmada ilgili yasal düzenleme ile finansal yönetim kararlarının bir arada değerlendirildiği ilk çalışma olması açısından literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

¹ Bundan sonraki bölümlerde “kanun” ifadesi 6637 sayılı “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” için kullanılacaktır.

Aşağıda nakdi sermaye artırımına ilişkin olarak gerek kanunda gerekse de tebliğ de yer alan düzenlemelere yer verilecektir. Çalışmanın 2. bölümünde nakdi sermaye artırımının kapsamına ve hesaplanışına, 3. bölümde teşvikin finansal yönetim politikalarına etkisine yer verilecektir.

2.GENEL OLARAK NAKDİ SERMAYE ARTIRIMINDA İNDİRİM UYGULAMASI

27.03.2015 tarihli ve 29319 sayılı Resmi Gazete 'de yayınlanan 6637 sayılı "Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un 8. maddesi ile 5520 sayılı "Kurumlar Vergisi Kanunu" nun "Diğer İndirimler" başlıklı 10. maddesinin 1. fıkrasına (1) bendi ilave edilmiştir. Yapılan bu düzenleme ile sermaye şirketlerine beyannamede belirtilmiş olmak koşuluyla Kurumlar Vergisi matrahının hesaplanmasında kurum kazancından nakdi sermaye artışı için hesaplanan faiz tutarının indirilebilmesine imkân sağlanmıştır. İndirime ilişkin bilgiler kanunda genel olarak ifade edilmiş olmakla birlikte uygulamaya ilişkin detayların yer aldığı "Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No.1)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Seri No:9)²" ise 04.03.2016 tarihinde 29643 sayılı Resmi Gazete 'de yayınlanmıştır. Tebliğde indirim kapsamına, indirimden yararlanacak olanlara ve indirim uygulamasına detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

İşletmelere bu imkânın sağlanmasının nedeni ise kanunun gerekçesinde sermaye şirketlerinde sermaye artışını teşvik etmek olarak ifade edilmiştir³. Ayrıca işletmelerde hem nakdin hem de ödenmiş sermayenin artışını bir arada isteyen indirim uygulamasıyla birlikte işletmeler güçlenmekte, üretkenlik artırılabilmekte, gelişen teknolojiyi takip edebilme imkânı sunulmakta, ölçek ekonomisinden yararlanmanın önü açılmakta ve bunun sonucunda da istihdamın artması, gelir elde eden kesimin artışıyla birlikte ülke ekonomisine katkıda bulunması beklenmektedir (Akçay, 2017, s.362).

Gerek kanunda gerekse de tebliğde yer verildiği üzere; finans, bankacılık ve sigortacılık sektöründe yer alan kurumlar ile kamu iktisadi teşebbüsleri hariç tutulmak üzere sermaye şirketlerinin ilgili hesap dönemi içinde ticaret siciline tescil edilen ödenmiş veya çıkarılmış sermaye tutarları içindeki nakdi sermaye artış tutarları veya yeni kurulmuş sermaye şirketlerinin ödenmiş sermayelerinin nakdi kısmı üzerinden indirimden yararlanan yıl için Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından açıklanan "Türk Lirası türünden bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı yıllık ortalama faiz oranı" esas alınarak ilgili hesap döneminin sonuna kadar geçen süre için

² Bundan sonraki bölümlerde "tebliğ" ifadesi "Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No.1)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Seri No:9)" için kullanılacaktır.

³ 6637 sayılı Kanunun 8. maddesinin gerekçesi için bkz. <https://mevzuat.tbmm.gov.tr> (Erişim: 27.05.2019).

hesaplanan tutarın yüzde 50'si KV beyannamesinde ayrıca belirtilmek suretiyle kurum kazancından indirilebilmesine imkân sağlanmıştır. Yapılan bu açıklamada dikkati çeken ana unsurlar indirimden yararlanabilecek/yararlanamayacaklar, indirimin genel kapsamı, indirimin hesaplanması için gerekli olan veriler ve indirim tutarının hesaplanmasıdır. İlgili düzenlemelerin anlaşılabilirliği açısından bu unsurlar büyük öneme sahiptirler ve aşağıda bu unsurlara yer verilmektedir.

2.1. İndirimden Yararlanacaklar ve Yararlanamayacaklar

Kanunda ve tebliğde yer verildiği üzere indirimden belirlenen şartları sağlayan sermaye şirketleri yararlanabileceklerdir. Ancak kurumlar vergisi mükellefi olan finans, bankacılık, sigortacılık sektörlerinde faaliyet gösteren kurumlar ile kamu iktisadi teşebbüslerinin ilgili düzenlemeden yararlanmalarının önü kapatılmıştır. Dolayısıyla sermaye şirketleri 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 124. maddesinin 2. fıkrası uyarınca; anonim şirketler, limited şirketler ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler şeklinde sıralanmakta olup bu şirketlerden gerekli koşulları sağlayanlar nakdi sermaye artışından doğan indirimden yararlanabileceklerdir. Ayrıca indirim oranının yüzde 0 olarak uygulanacağı yani indirimden yararlanılamayacak durumlar ise tebliğde aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- a) Gelirlerinin yüzde 25 veya fazlası şirket faaliyeti ile orantılı sermaye, organizasyon ve personel istihdamı suretiyle yürütülen ticarî, zirâî veya serbest meslek faaliyeti dışındaki faiz, kâr payı, kira, lisans ücreti, menkul kıymet satış geliri gibi pasif nitelikli gelirlerden oluşan sermaye şirketleri için indirim oranı yüzde 0 olarak uygulanacaktır.
- b) Aktif toplamının yüzde 50 veya daha fazlası bağlı menkul kıymetler, bağlı ortaklıklar ve iştirak paylarından oluşan sermaye şirketleri için indirilebilecek tutarın hesaplanmasında indirim oranı yüzde 0 olarak uygulanacaktır.
- c) Artırılan nakdi sermayenin başka şirketlere sermaye olarak konulan veya kredi olarak kullanılan kısmına tekabül eden tutarla sınırlı olmak üzere indirilebilecek tutarın hesaplanmasında indirim oranı yüzde 0 olarak uygulanacaktır.
- d) Arsa ve arazi yatırımı yapan sermaye şirketlerinde arsa ve arazi yatırımına tekabül eden tutarla sınırlı olmak üzere indirilebilecek tutarın hesaplanmasında indirim oranı yüzde 0 olarak uygulanacaktır.
- e) 9/3/2015 tarihinden Kurumlar Vergisi Kanununun 10 uncu maddesinin birinci fıkrasının (1) bendinin yürürlüğe girdiği 1/7/2015 tarihine kadar olan dönemde, sermaye azaltımına gidilmiş olması halinde, azaltılan sermaye tutarına tekabül eden miktarla sınırlı olmak üzere indirilebilecek tutarın hesaplanmasında indirim oranı yüzde 0 olarak uygulanacaktır.

2.2. İndirimin Kapsamı

Tebliğde yer aldığı üzere “indirim tutarının hesaplanmasında, 1.7.2015 tarihinden itibaren ticaret siciline tescil edilmiş olan ödenmiş veya çıkarılmış sermaye tutarlarındaki nakdi sermaye artışları veya bu tarihten itibaren yeni kurulan sermaye şirketlerinde ödenmiş sermayenin nakit olarak karşılanan kısmı üzerinden, ilgili hesap döneminin sonuna kadar Kurumlar Vergisi Kanununun 10 uncu maddesinin birinci fıkrasının (1) bendi hükmüne göre hesaplanacak tutar dikkate alınacaktır”. Burada ifade edilen *nakdi sermaye artışı*, ilgili hesap döneminde ticaret siciline tescil edilmiş olan ödenmiş veya çıkarılmış sermaye tutarlarındaki nakdi artışları ile yeni kurulan sermaye şirketlerinde ödenmiş sermayenin nakdi kısmını ifade etmektedir. Hatta nakdi sermaye artışı kararının verilmiş olması yetmemekte, indirimden yararlanabilmek için nakdi sermaye artışlarının ticaret siciline tescil edilmiş olması da gerekmektedir. Ayrıca tebliğde ifade edildiği üzere, artırılan sermayenin şirketin banka hesabına nakit olarak yatırılan kısmı için geçerli olup taahhüt edilen sermayenin banka hesabına fiilen yatırılmayan kısmı için böyle bir hesaplama yapılmamaktadır.

İndirime konu edilecek tutarın hesaplanmasında sermaye şirketlerindeki sadece nakdi sermaye artışları dikkate alındığı için nakit dışı varlık devirlerinden kaynaklanan sermaye artışları için böyle bir indirim hesaplaması söz konusu değildir. Sermaye şirketi olmakla birlikte indirimden yararlanılamayacak durumlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Sermaye şirketlerine nakit dışındaki varlık devirlerinden kaynaklanan sermaye artışları,
- Sermaye şirketlerinin birleşme-devir-bölünme işlemlerine taraf olmalarından doğan sermaye artışları,
- Bilançodaki öz sermaye kalemlerinin sermayeye ilavesinden dolayı oluşan sermaye artışları,
- Ortaklarca veya ortaklarla ilişkili olan kişilerce kredi kullanılmak veya borç alınmak suretiyle gerçekleştirilen sermaye artışları,
- Şirkete nakdi sermaye dışında hisse senedi-tahvil-bono gibi kıymetlerin konulması suretiyle meydana gelen sermaye artışları,
- Bilanço içi kalemlerin birbiri içinde mahsubu şeklinde yapılan sermaye artışları indirim tutarının hesaplanmasında dikkate alınmamaktadır.

Yukarıda yer verilen “Ortaklarca veya ortaklarla ilişkili olan kişilerce kredi kullanılmak veya borç alınmak suretiyle gerçekleştirilen sermaye artışları” durumunda bu indirimden yararlanılmamaktadırlar. Ancak ortak alacaklı ve şirket borçlu ise indirimden yararlanılması uygundur (Ateşaoğlu & Armağan, 2019, s.52.; Kılınç, 2015, s.177.). Benzer şekilde Kütük (2017, s.127.)’de ortaklara olan borçların yani ortakların şirketten olan alacaklarının sermayeye ilave edilmesi durumunda indirimden

yararlanılması gerektiği görüşünü savunmaktadır. Benzer şekilde Kurt (2015,s.36.)’da ortaklar tarafından verilen nakit borçların sermayeye eklenmesi durumunda nakit sermaye artırımı gibi düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Diğer taraftan Bayraktaroğlu(2017, s.117.) ve Kurt (2015, s.36.)’ye göre nakit sermaye artırımı suretiyle elde edilen indirim hakkının daha sonra devir yoluyla birleşmeye gidilmesi halinde devralan şirkette kullanılamamasının düzenlemenin ulaşmak istediği amaca uygun olmadığını belirtmektedirler. Hatta, Gençaslan (2019, s.126) tam mükellef sermaye şirketlerinin yurtdışından getirdikleri ve nakit olarak koydukları yabancı paralı sermayelerini yatırım teşvik belgesi kapsamında harcamaları durumunda pasifteki kur farklarının da sermayeye ilave edilmesi durumunda nakit sermaye indiriminden yararlanabileceği görüşünü ortaya koymuştur.

2.3. İndirimin Hesaplanması İçin Gerekli Veriler

Nakdi sermaye artırımı için yapılacak faiz indiriminin hesaplanabilmesi için bazı değişkenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu değişkenler hesaplamaya esas alınacak süre, indirim oranı ve ticari krediler faiz oranı olup bu değişkenlere ait açıklamalara aşağıda yer verilmektedir.

2.3.1. Hesaplama Süresi

Yasal düzenlemede belirtilen indirim uygulamasının ilk başlangıcı olarak, düzenlemedeki tüm gerekliliklerin sağlandığı koşullar altında, 01.07.2015 tarihi esas alınmaktadır. Ancak uygulamanın 01.07.2015 tarihinden önce nakden kurulmuş veya nakit sermaye artırımı yapmış işletmelere göre bu tarihten sonra yapanlara ayrıcalık tanındığı için bunun bir adaletsizlik yarattığını düşünen farklı yaklaşımlar da mevcuttur (Yazar, 2015, s.137.).

Temmuz 2015 tarihinden sonraki süreç içinde; hesaplamanın başlayacağı sürenin, indirimden yararlanılabilecek toplam sürenin ve ilk yıl için hesaplamada kullanılacak sürenin tespiti büyük öneme sahiptir. İndirim hesaplamasının başlangıcı olarak iki durum söz konusu olabilmektedir. Buna göre:

- Nakdi sermaye artırımına ilişkin kararın ticaret siciline tescil edildiği tarihten önce şirketin banka hesabına yatırılan kısmı için tescil tarihi,
- Tescil tarihinden sonra şirketin banka hesabına yatırılan tutarlar için ise şirketin banka hesabına yatırılma tarihi esas alınmalıdır.

Dolayısıyla nakit sermaye artırımına karar verilmiş olması ve ticaret siciline tescil edilmiş olması indirimden yararlanmak için yeterli olmayıp, aynı zamanda bankaya da yatırılması gerekmektedir. Yatırılmayan nakdi sermaye artışları için herhangi bir indirim hesaplaması yapılmamakta, yatırılan kısım için de süre bankaya yatırıldığı ay itibarıyla dikkate alınmaktadır. Diğer taraftan da bankaya para yatırılmış ancak ticaret siciline kayıt yapılmadı ise süre hesaplamasında ticaret siciline kayıt tarihi esas alınmaktadır.

İndirimden yararlanılabilecek toplam süre kısıtlamasına gidilmemiş ve artırılan nakdi sermayenin işletme tarafından kullanıldığı süre boyunca indirimden yararlanılmasına imkân sağlanmıştır. Sermaye artırımının yapıldığı hesap döneminden itibaren başlamak üzere izleyen her bir dönem için ayrı ayrı yararlanılabilmesine imkân sağlanmıştır. Diğer taraftan da indirim hesaplamasının yapılacağı ilk yıl tam yıl olarak alınmaksızın, artırımın yapıldığı ay tam ay sayılmak üzere yılsonuna kadar geçen süre esas alınırken takip eden dönemlerde yıllarda 12 ay esas alınmaktadır.

Takip eden dönemlerde işletmeler nakden artırdıkları sermayenin azaltımı yoluna gidebilirler. Tebliğde nakdi sermaye artışının azaltılan tutarı kadarlık kısmı için sermaye azaltımına ilişkin kararın ticaret siciline tescil edildiği ayı izleyen aydan itibaren bu indirimden yararlanmayacakları açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca, nakdi sermaye artışı yapılmadan önce sermaye azaltımına gidilmiş ise, indirimin hesaplanmasında azaltılan sermaye tutarı kadarlık kısmı dikkate alınmayacaktır.

2.3.2. İndirim Oranı

Kanuna göre ilgili hesap döneminin sonuna kadar geçen süre için hesaplanan faiz tutarının yüzde 50'si KV beyannamesinde belirtilmek suretiyle kurum kazancından indirilebilir. Ancak bu yüzde 50'lik oranı, sifıra kadar indirmeye veya yüzde 100'e kadar artırmaya; halka açık sermaye şirketleri için halka açıklık oranına göre yüzde 150'ye kadar farklı oranlarda uygulamaya Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır. Bu oranların tespitinde Bakanlar Kurulu'nun dikkate alması gereken hususlar şirketlerin aktif büyüklükleri, ortaklarının hukuki niteliği, çalışan personel sayıları ve yıllık net satış hasılatlarına göre aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

- Sermayenin kullanıldığı yatırımdan elde edilen gelirlerin kurumun esas faaliyeti kapsamında olmayan faiz, kâr payı, kira, lisans ücreti, menkul kıymet satış geliri gibi pasif nitelikli gelirlerden oluşmasına göre,
- Sermayenin kullanıldığı yatırımların teşvik belgeli olup olmadığına göre,
- Makine ve teçhizat veya arsa ve arazi yatırımları için sermayenin kullanıldığı alanlarına göre,
- Bölgeler, sektörler ve iş kolları itibarına göre.

Tebliğde ifade edildiği üzere, payları borsada işlem gören halka açık sermaye şirketlerinde indirim oranı, indirimden yararlanılan yılın son günü itibarıyla, Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş. nezdinde borsada işlem görebilir nitelikte pay olarak izlenen payların nominal tutarının ticaret siciline tescil edilmiş olan ödenmiş veya çıkarılmış sermayeye oranı yüzde 50 ve daha az olan şirketler için 25 puan (yani yüzde 75 oranında) , yüzde 50'nin üzerinde olan şirketler için ise 50 puan (yani yüzde 100 oranında) ilave edilmek suretiyle uygulanmaktadır.

Nakdi sermayenin, yatırım teşvik belgeli üretim ve sanayi tesisleri, bu tesislere ait makine ve teçhizat yatırımları ve/veya bu tesislerin inşasına tahsis edilen arsa ve arazi yatırımlarında kullanılması durumunda, yatırım teşvik belgesinde yer alan sabit yatırım tutarı ile sınırlı olmak üzere 25 puan ilave edilmek suretiyle söz konusu indirim uygulanacağı tebliğde belirtilmektedir. Yani Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş. nezdinde borsada işlem görebilir nitelikte payların nominal tutarlarının çıkarılmış sermayeye oranı yüzde 70 olup nakdi sermaye artırımının bir kısmı yatırım teşvik belgeli sanayi tesisi yatırımında kullanılması halinde yatırım teşvik belgesinde yer alan sabit yatırım tutarı ile sınırlı olan kısmı için (yüzde 50+yüzde 50+ yüzde 25=yüzde125 olarak teşvik belgesinde yer alan sabit yatırım tutarını aşan kısmı için (yüzde 50+yüzde50=) yüzde100 olarak uygulanacaktır (Coşgun, 2016, s.169.).

2.3.3. Ticari Krediler Faiz Oranı

Kanunun (1) bendinde ifade edildiği üzere ticari krediler faiz oranı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından indirimden yararlanılan yıl için en son açıklanan “Bankalarca açılan TL cinsinden ticari kredilere uygulanan ağırlıklı yıllık ortalama faiz oranı” şeklinde tanımlanmaktadır. Tebliğde açıklanan *ticari krediler faiz oranı* ise “bankalarca açılan TL cinsinden ticari kredilere uygulanan ağırlıklı yıllık ortalama faiz oranı olarak dikkate alınacak olan ve TCMB tarafından indirimden yararlanılan yıl için en son açıklanan bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranlarından ticari krediler (TL Üzerinden Açılan) faiz oranını” ifade etmektedir. Ayrıca kendilerine özel hesap dönemi belirlenmiş şirketler ise düzenlemede belirtilen koşulların sağlanması durumunda hesap döneminin sona erdiği ay itibarıyla Merkez Bankası tarafından en son açıklanan orana göre indirim hesaplayacaklardır (Çetin, 2017, s.38).

2.4. İndirimin Hesaplanması

Nakdi sermaye artırımını nedeniyle kurumlar vergisi matrahından indirilecek tutarın hesaplanmasında nakdi sermaye tutarı, hesaplama süresi, indirim oranı ve ticari krediler faiz oranına ihtiyaç duyulmaktadır. Tebliğe göre hesaplanacak indirim tutarı, nakdi sermayenin ödendiği ay kesri tam ay sayılmak suretiyle hesap döneminin kalan ay süresi kadar hesaplanır. Bu verilerden hareketle kurum kazancından indirilebilecek tutar tebliğe göre aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$\text{Kurum Kazancından İndirilebilecek Tutar} = \text{NS} \times \text{TKFO} \times \text{İO} \times \text{S} \quad (1)$$

NS= Nakdi Sermaye

TKFO=Ticari Krediler Faiz Oranı

İO=İndirim Oranı

S=Süre

Yukarıda yer alan formüle göre nakdi sermaye artırım tutarının 5000.000TL olduğu, ticaret siciline tescilden sonra bankaya 7. ayın başında yatırılan tutar için uygulanan indirim oranı yüzde 50 ise ve Merkez Bankası tarafından açıklanan ticari krediler faiz oranı yüzde 10 ise indirim tutarı aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$\text{Kurum Kazancından İndirilebilecek Tutar} = \text{NS} \times \text{TKFO} \times \text{İO} \times \text{S}$$

$$\text{Kurum Kazancından İndirilebilecek Tutar} = 5000.000 \times \%10 \times \%50 \times \frac{6}{12}$$

$$\text{Kurum Kazancından İndirilebilecek Tutar} = 125.000\text{TL}$$

İşletmenin vergiden önceki kazancı 425.000TL ise ve uygulanan kurumlar vergisi oranı yüzde 20 ise:

	İndirim Olması	İndirim Olmaması
Vergiden Önceki Kazanç	425.000TL	425.000TL
Nakdi Sermaye Artırımından Kaynaklanan İndirim	(125.000TL)	-
Vergi Matrahı	300.000TL	425.000TL
Vergi (%20)	60.000TL	85.000TL

Nakdi sermaye artırımında 6 ay için hesaplanan indirim tutarı 125.000TL olduğunda 25.000TL kadar daha az vergi ödeme imkânına işletmeler kavuşmaktadırlar. Sonraki yıllar için tam yıl esasına göre hesaplanan indirim tutarı ise aşağıdaki gibidir:

$$\text{Kurum Kazancından İndirilebilecek Tutar} = 5000.000 \times \%10 \times \%50 \times \frac{12}{12}$$

$$\text{Kurum Kazancından İndirilebilecek Tutar} = 250.000\text{TL}$$

Kurum kazançlarının değişmediği koşullar altında vergi tutarı aşağıdaki gibi hesaplanabilir:

	İndirim Olması	İndirim Olmaması
Vergiden Önceki Kazanç	425.000TL	425.000TL
Nakdi Sermaye Artırımından Kaynaklanan İndirim	(250.000TL)	-
Vergi Matrahı	175.000TL	425.000TL
Vergi(%20)	35.000TL	85.000TL

Nakdi sermaye artırımını durumunda 35.000TL olarak ödenen vergi indirimden yararlanılmaması durumunda 85.000TL olmakta ve devlete 50.000TL daha fazla vergi ödenmesine ve nakit çıkışına neden olmaktadır.

Matrahın yetersiz olması nedeniyle ilgili dönemde indirim konusu yapılamayan tutarlar, sonraki hesap dönemlerine devredilirler ve matrahın tespitinde indirim konusu yapılabilirler. Örneğin, ilk dönem için hesaplanan nakdi sermaye artırımından doğan indirim tutarı 125.000TL olmasına rağmen dönemde oluşan kar 105.000TL ise:

	İndirim Olması	İndirim Olmaması
Vergiden Önceki Kazanç	105.000TL	105.000
Nakdi Sermaye Artırımından Kaynaklanan İndirim	(105.000TL)	-
Vergi Matrahı	0	105.000
Vergi(%20)	0	21.000

İlk dönem için 125.000TL olarak hesaplanan indirim tutarının 105.000TL'lik kısmı birinci dönem vergi matrahından düşülmüş olup 21.000TL'lik vergi avantajı sağlanmıştır. Birinci dönemde indirilemeyen 20.000TL ise ertesi yıl kazancının yeterli olması durumunda 1 yıllık süre için hesaplanan indirim tutarına eklenerek 20.000TL+250.000TL=270.000TL olarak indirilebilecek ve vergiden önceki kazancın 425.000TL olduğu koşullar için 54.000TL vergi avantajı elde edilecektir. İkinci yılda da yeterli kar yoksa takip eden yıllarda endeksleme yapılmaksızın kullanılmayan indirimlerin kullanımına devam edilebilecektir.

Yukarıdaki hesaplamalarda indirim oranı yüzde 50 olarak alınmıştır. Ancak borsaya kote olan işletmeler koşulları sağladıkları zaman yüzde 75 veya yüzde 100 oranında indirimden yararlanabileceklerdir. Bu durumda indirim tutarı artacağı için vergi avantajı da daha yüksek olacaktır. Bu durumda ilgili yasal düzenleme aynı zamanda halka arzı da teşvik edici özelliğe sahiptir.

3. NAKDİ SERMAYE ARTIRIMINA İLİŞKİN VERGİ TEŞVİKİNİN FİNANSAL YÖNETİM POLİTİKALARINA ETKİSİ

İşletmelerde borca ilişkin faiz ödemelerinin gider yazılabilmesi ve vergi matrahından indirilebilmesi borç lehine etki yaratmakta ve bu durum borcun vergi kaldırıcı olarak ifade edilmektedir. Bu durum işletmelerde borç

kullanımının ve buna bağlı olarak finansal riskin artmasına neden olduğu için ülke içerisindeki işletmelerin ve dolayısıyla ülke ekonomisinin kırılma noktasını artırmaktadır. Bu nedenle öz kaynak kullanımının cazip hale getirilmesi hem işletmeler hem de ülke ekonomileri için büyük öneme sahiptir. Bu kapsamda nakdi sermaye artırımına getirilen teşvik ile işletmelerde hem aktifte nakitlerin hem de pasifte öz kaynakların artışı sağlanmakta hem de işletmenin bilançosunun büyümesi de teşvik edilmiş olmaktadır. Esas itibarıyla yapılan düzenleme nakdi sermaye artırımına ilişkin olarak bir faiz hesaplanmasına ve gider yazılarak vergi matrahının indirilmesine imkân sağlamaktadır. Dolayısıyla öz kaynaklar için de bir vergi avantajı etkisi oluşmaktadır. İşte bu uygulama borcun vergi kaldırıcı etkisine karşılık olacak şekilde “öz kaynak vergi kaldırıcı etkisi” şeklinde ifade edilebilir.

İlgili yasal düzenleme yapılmadan önce borcun vergi kaldırıcı etkisinin öz kaynakla finansmana göre bir üstünlük yarattığı finans teorisinde ifade edilirken nakdi sermaye artışı da artık bir vergi kaldırıcı etkisi oluşturduğu için borç kullanmanın öz kaynak kullanımına göre üstünlüğü kısıtlanmış olmaktadır. Bu durum borç ve öz kaynak tercihinin yönelik finansal kararların verilmesine yönelik teorilere katkı sağlamaktadır. Öz kaynak kullanımının artırılması yanında vergisel yönden teşvik edilmiş olmasının alınacak finansal kararlara ve uygulanan politikalara önemli etkilerinin olması beklenmektedir. Aşağıda finansal yönetimin temel politikaları olan yatırım, temettü ve finanslama politikalarının nakdi sermaye artırımına getirilen teşvikten etkilenme biçimlerine yönelik beklentilere yer verilmektedir.

3.1. Yatırım Politikasına Etkileri

Yatırım politikası kapsamında düşük riskli ve yüksek getirili olacak şekilde firmaların fonlarının yatırılacağı alanlara karar verilmektedir (Aksoy, 2017, s.5.) Bu kararların kapsamına nakit, alacak ve stok gibi işletme sermayesi unsurları yanında arsa, bina, makine, demirbaş gibi duran varlıklar da girmektedir. Dolayısıyla nakit sermaye artışına getirilen teşvik uygulaması işletme sermayesi yönetimi kapsamında doğrudan nakit yönetimini etkileyecektir. Nakit miktarındaki artışla birlikte işletmelerde likidite riski azalacak, riskteki azalışla daha düşük maliyetli fon temin edebilme imkânına kavuşulacak, günlük faaliyetler aksamadan yerine getirilecek, olağanüstü durumlara karşı korunma sağlanacak, fiyat değişimlerinden kazanç elde edilebilecek, hammadde temini kolaylaşacak, nakit iskontolarından yararlanarak üretim maliyetleri indirebilecek ve bu yolla satışları artırıp karlılığı artırma fırsatı elde edilecek, müşterilere vade tanınabilecek ve borç ödeme kolaylaşacaktır (Aksoy & Yalçiner, 2013, ss.282-283.). Dolayısıyla sadece nakit anlamında işletme sermayesi değil alacak ve stoklar da teşvikten olumlu şekilde etkileneceklerdir. Diğer taraftan da dönem net karı üzerinden ödenecek vergi tutarının nakdi

sermaye artırımını nedeniyle hesaplanan indirim tutarının düşülmesi sonucunda vergi matrahındaki azalmayla birlikte ödenecek vergi nedeniyle oluşacak nakit çıkışları da azalacaktır.

Duran varlık yatırımlarına ilişkin olarak da, eldeki nakitlerin kullanılması ve nakit iskontolarından yararlanılması mümkün hale gelirken diğer taraftan da nakdi öz sermaye temini nedeniyle getirilen vergi teşviki sonucunda oluşan öz kaynak maliyeti düşecektir. Öz kaynak maliyeti düştüğü için ağırlıklı ortalama kaynak maliyeti düşecek ve yatırımlardan beklenen getiri oranının da düşmesine, net bugünkü değerlerinin yükselmesine sebep olacaktır. Bu yolla indirimden önce kaynak maliyetinin yüksek olmasından dolayı yapılamaz olarak değerlendirilen projelerin yapılabilir hale gelmesine imkan sağlanacaktır.

Normal koşullar altında, işletmelerin duran varlık yatırımlarında borçlardan yararlanılması halinde faiz ödemeleri gider yazılırken maddi duran varlık alındı ise amortismanları da gider yazılabilmektedir. Oysaki nakdi sermaye artırımını yoluyla duran varlık alınmasında amortisman gider yazılarak dönem karı hesaplanmakta, ardından nakit sermaye artırımından doğan indirimler vergi matrahından düşülerek vergi hesaplanmaktadır. Bu durumda dönem karı ve dönem net karları borç veya nakdi sermaye artırımlarında farklılık göstermekte ve karlılığa ilişkin göstergeler de değişmektedir. Diğer taraftan, sermaye artırımının gayri nakdi şekilde olması durumunda sadece amortisman giderlerinin kardan indirilmesi suretiyle vergi avantajı oluşmakta matrahtan ayrıca indirim şansı bulunmamaktadır.

Örneğin; amortisman, faiz ve vergi öncesi karın 5000TL olacağını tahmin edildiği koşullar için yatırımın finanslama kararı verilmeye çalışılmaktadır. 10.000TL tutarlı ve ekonomik ömrü 5 yıl olan bir yatırım için birinci kaynak yüzde 100 oranında indirimden yararlanan nakdi sermaye artırımını olup ticari krediler faiz oranı yüzde 10'dur. İkinci kaynak ise yüzde 10 faizli borçlanma ve üçüncü kaynak ise gayri nakdi şekilde sermaye artırımınıdır. Ocak ayının başında yapılan yatırım için finanslama kararının verilmesi aşağıdaki gibi olacaktır:

Nakdi Sermaye Artırımı İndirim Tutarının Hesaplanması:

Kurum Kazancından İndirilebilecek Tutar=10.000 x %10 x %100 x 12/12

Kurum Kazancından İndirilebilecek Tutar=1000TL

	Nakdi Sermaye Artırımı	Borç Kullanılması	Gayri Nakdi Sermaye Artırımı
AFVÖK	5000	5000	5000
Faiz	-	(1000)	-
Amortisman	(2000)	(2000)	(2000)

VÖK	3000	2000	3000
Nakdi Sermaye Artırımı İndirim Tutarı	(1000)	-	-
Vergi Matrahı	2000	2000	3000
Vergi(%20)	(400)	(400)	(600)
Net Kar	2600	1600	2400
Amortisman	2000	2000	2000
Net Nakit Akışı	4600	3600	4400

Yukarıda elde edilen sonuçlara göre nakdi sermaye indirim tutarı ve borcun faiz ödemesi aynı tutardadır. Ancak faiz gider yazıldığı için vergi öncesi kar düşmekte ve vergi ona göre 400TL hesaplanmakta ve net kar 1600TL olmaktadır. Diğer taraftan nakdi sermaye artırımından doğan indirimden yararlanılması sonucunda vergi öncesi kar 3000TL olmakta vergi 400TL olurken net kar 2600TL olmaktadır. Gayri nakdi sermaye artırımında ise herhangi bir gider yapılmadığı için 600TL vergi ödenmekte ve net kar 2400TL olmaktadır. Dolayısıyla nakdi sermaye artırımını teşviği sonucunda hem işletmenin net karlılığı artmakta hem de vergiyi borç ödeyen işletme ile eşit tutarda ödemektedir. Bu durumda yatırımdan elde edilen net nakit akışları daha yüksek olduğu için projenin yapılabilirliği artmaktadır. Buna göre, ağırlıklı ortalama kaynak maliyetinin yüzde 25 olduğu ve net nakit akışlarının değişmediği koşullar için 5 yıllık yatırımın bugünkü değeri her bir alternatif için aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$1. \text{Alternatifte } NBD = -10.000 + 4600x \frac{(1+0,25)^5 - 1}{(1+0,25)^5 x 0,25} \cong 2371TL$$

$$2. \text{Alternatif } NBD = -10.000 + 3600x \frac{(1+0,25)^5 - 1}{(1+0,25)^5 x 0,25} \cong -319TL$$

$$3. \text{Alternatif } NBD = -10.000 + 4400x \frac{(1+0,25)^5 - 1}{(1+0,25)^5 x 0,25} \cong 1833TL$$

Ağırlıklı ortalama kaynak maliyetinin yüzde 25 olduğu koşullar için nakdi sermaye artırımını durumunda yatırımın bugünkü değeri 2371TL olurken borç kullanılması halinde negatif çıkmakta ve yatırımın reddedilmesine neden olmaktadır. Gayri nakdi sermaye artırımında da net bugünkü değer pozitif olmakla birlikte 1. alternatif kadar yüksek değer almamaktadır. Dolayısıyla teşvikten yararlanılmasının yatırım kararları üzerinde olumlu etkisi olmaktadır.

3.2.Temettü Politikasına Etkileri

Temettü politikası kapsamında işletmelerin elde ettikleri karın ortaklara dağıtılması veya dağıtılmamasına, karın dağıtılmasına karar verildi ise bu durumda da nasıl dağıtılacağı sorusuna cevap verilmektedir(Ercan & Ban, 2016, s.16.). Dolayısıyla işletmelerde net karın tutarını etkileyebilecek bir uygulama olan nakdi sermaye artırımına ilişkin teşvikin temettü politikasını hem nakit temettü dağıtımını açısından hem de dağıtılabilir kar tutarı açısından etkilemesi beklenmektedir. Bu etkiler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Net karın artmasını sağlayacaktır,
- Vergi matrahının düşmesi sonucunda daha az vergi ödeneceği için ortaklara dağıtılabilir nakit kar rakamının artmasını sağlayacaktır,
- İlgili düzenleme nakdi sermaye artırımını cazip hale geleceği için karların işletmede tutulması yerine kar payı şeklinde dağıtılması da daha çok tercih edilebilecektir,
- İşletmelerin nakit düzeyi arttığı için nakit temettü dağıtımını kolaylaştıracaktır,
- İşletmelerin daha fazla ve daha kolay nakit temettü dağıtabilme imkânları sonucunda ortaklar bu durumdan mutlu olacaklar, buna bağlı olarak işletmenin hisse senetlerine talep artacak ve firma değeri artacaktır.

Örneğin; 10.000TL sermaye artırımına gidilmesi düşünülmektedir. Faiz ve vergi öncesi karın 3000TL olacağını tahmin edildiği koşullar için ticari krediler faiz oranının yüzde 10 olduğu ve tam yıl için yüzde 100 oranında indirimden yararlanılması mümkündür. Diğer taraftan da yüzde 10 faizli borçtan veya gayri nakdi sermaye artırımından da yararlanılması mümkündür. Bu durumda temettü politikası kapsamında dağıtılabilir kar tutarları aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

	Nakdi Sermaye Artırımı	Borç Kullanılması	Gayri Nakdi Sermaye Artırımı
FVÖK	3000	3000	3000
Faiz	-	(1000)	-
VÖK	3000	2000	3000
Nakdi Sermaye Artırımı İndirim Tutarı	(1000)		-
Vergi Matrahı	2000	2000	3000
Vergi(%20)	(400)	(400)	(600)
Net Kar	2600	1600	2400

Nakdi sermaye artırımını ile bilançodaki nakit miktarı 1000TL arttığı için nakit temettü dağıtmaya imkân sağlanmakta hem de gider yazılabildiği için gayri nakdi sermaye artırımına göre 200TL daha az vergi ödenmektedir. Bu durum nakit temettü dağıtımını imkânını 1200TL (1000TL nakit sebebiyle, 200TL daha az vergi ödenmesi nedeniyle) artırmaktadır. Diğer taraftan da ortaklara dağıtılabılır kar tutarı nakit sermaye artırımını durumunda borca göre 1000TL, gayri nakdi sermaye artırımına göre 200TL daha fazla olmaktadır. Ortakların elde edecekleri nakit temettü miktarında artış imkânı sunan indirim mekanizması sonucunda ortakların aynı zamanda getiri oranları da artma gösterecektir. Örneğin, yukarıdaki örnekteki hissedarlara sonsuza kadar dönem karının tamamının nakit kar payı olarak dağıtıldığı varsayımı altında ortakların getiri oranları da aşağıdaki gibi olmaktadır:

r_e : Ortakların Getiri Oranı

$$\text{Nakdi Sermaye Artırımı Yapılırsa : } 10.000 = \frac{2600}{r_e} \Rightarrow r_e \cong 0,26$$

$$\text{Borç Kullanılırsa : } 10.000 = \frac{1600}{r_e} \Rightarrow r_e \cong 0,16$$

$$\text{Gayri Nakdi Sermaye Artırımı Yapılırsa : } 10.000 = \frac{2400}{r_e} \Rightarrow r_e \cong 0,24$$

Ortakların hem getiri tutarları hem de getiri oranları nakdi sermaye artırımını yapılması durumunda artış göstermekte hatta nakit temettü ödemeleri de daha kolay hale gelmektedir. Bu durum işletmenin hisse senetlerine talebi artıracığı için firma değerinin de artmasına neden olacaktır.

3.3.Finanslama Politikasına Etkileri

Finansal yönetimin temel politikalarından olan finanslama politikası kapsamında, işletmelerin yatırımlarının finanmanında kullanılan ve pasifinde yer alan kaynaklarının dağılımına likidite, finansal risk ve kaynak maliyeti ölçütleri kapsamında karar verilmektedir (Aksoy, 2017, s.237.) Dolayısıyla teşvik uygulamasının, bilançonun pasifindeki öz kaynak ağırlığını artırması yanında kaynak maliyetini düşürücü etki yaratması beklenmektedir. Bu etkilerin detaylarına aşağıda yer verilmektedir.

3.3.1.Finansal Yapıya ve Sermaye Yapısına Etkileri

Finans teorisinde finansal yapı ve sermaye yapısı farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılmaktadır. Buna göre toplam kaynaklara oran şeklinde yapılan hesaplama *finansal yapı* olarak ifade edilirken, kısa vadeli borçları dışarıda tutan bir anlayışla sadece uzun vadeli borçlar ve öz kaynak için ağırlık hesaplanıyorsa bu durumda sermaye yapısı olarak ifade edilmektedir (Clauss, 2010, p. 292.; Pramasavian & Subramanian, 2009, p. 48). Örneğin öz kaynaklar/toplam kaynaklar rasyosu finansal yapıyı ortaya koyarken öz

kaynaklar/devamlı sermaye rasyosu sermaye yapısını ifade etmektedir. Bu rasyolarda yer alan öz kaynak tutarını hem nakdi sermaye hem de karlardaki artış yoluyla artıracığı tahmin edilen teşvik uygulamasının aynı zamanda hem finansal yapı hem de sermaye yapısı rasyolarında öz kaynak lehine sonuçların oluşmasını ve işletmelerin finansal olarak güçlenmesini sağlaması beklenmektedir.

Sermaye yapısı, kaynak maliyeti ve firma değeri ilişkisini ortaya koymaya yönelik teorik yaklaşımlarda ortaya konulan temel varsayımlara göre işletmeler finansal kaldıraç etkisi nedeniyle borç kullanmayı tercih edecekler ancak belli bir borç düzeyinden sonra borçlanmaya devam edilmesi halinde artan finansal sıkıntı ve temsil maliyetleri nedeniyle kaynak maliyeti artacak ve firma değeri düşecektir (Ross, Westerfield & Jordan, 2012, p.526.) Oysaki teşvik uygulamasıyla getirilen nakdi sermaye artırımı için hesaplanan faiz tutarının da matrahtan indirilebilmesi bazı durumlarda öz kaynak maliyetini borç maliyetinden daha düşük seviyeye indirebilir. Bu nedenle teoride yer alan borcun kaldıraç etkisine karşılık nakdi sermaye artırımının vergi kaldıraç etkisinin de sermaye yapısı kararlarında dikkate alınması gerekmektedir. Borcun faizi vergi matrahından önce indirilirken nakdi sermaye indirimi ise matrahtan indirilmektedir. Dolayısıyla faiz giderleri dönem karının hesaplanmasında dikkate alınırken nakdi sermaye indirimi dönem karından vergi matrahına gidilirken indirilmekte dönem karını etkilememektedir (Akın & Özşahin, 2016, s.140). Diğer taraftan borç maliyeti için ödenen faizler ve bunların vergi kaldıraç etkisi borcun vadesinin bitmesi durumunda sona ermektedir. Oysaki nakdi sermaye için hesaplanan indirim için bir süre kısıtlaması getirilmemiştir. Dolayısıyla sermaye yapısı tercihinin yapılmasında bu etkinin de göz önüne alınması ve öz kaynak vergi kaldıraç etkisinin süresiz olduğu bilgisinden hareketle karar verilmesi büyük öneme sahiptir.

Örneğin, işletmenin yatırımlarının finansmanında kullanılmak üzere 10.000TL nakde ihtiyaç vardır. FVÖK'in 3000TL olarak beklediği koşullar altında finansman kaynağı olarak nakdi sermaye artırımına gidilebileceği gibi, gayri nakdi sermaye artırımına ve yüzde 10 faizli borçlanmaya da gidilebilmektedir. Ticari krediler faiz oranı da yüzde 10 olup yüzde 50-yüzde 75-yüzde 100 oranında indirimden yararlanılması durumunda tam yıl için hesaplamalar aşağıdaki gibi olacaktır:

	%50 Oranında İndirimden Yararlanılması	%75 Oranında İndirimden Yararlanılması	%100 Oranında İndirimden Yararlanılması	Borç Kullanılması	Gayri Nakdi Sermaye Artırımı
FVÖK	3000	3000	3000	3000	3000
Faiz	-	-	-	(1000)	-

VÖK	3000	3000	3000	2000	3000
Nakdi İndirim Tutarı	(500)	(750)	(1000)	-	-
Vergi Matrahı	2500	2250	2000	2000	3000
Vergi(%20)	(500)	(450)	(400)	(400)	(600)
Net Kar	2500	2550	2600	1600	2400

Nakdi sermaye artırımına gidilmesi durumunda öz sermayenin 10.000TL artması yanında net kar tutarı da tüm indirim oranlarında daha yüksek olmaktadır. Dolayısıyla karın dağıtılmadığı ve tamamının işletmede tutulduğu koşullar altında 1. durumda 2500TL, 2. durumda 2550TL 3. durumda ise 2600TL öz kaynaklarda artışa karşılık gayri nakdi sermaye artırımında 2400TL ve borç kullanılması durumunda öz kaynaklar 1600TL artış oluşacaktır. Buna göre borç kullanılması durumunda hem borcun ağırlığı arttığı için finansal risk artmakta hem de sermaye yapısının gücü daha düşük olmaktadır. Mevcut durumda 10.000TL borcu 10.000TL öz kaynağı bulunan işletmenin 10.000TL'lik ilave yatırım yapması halinde sermaye yapısı aşağıdaki gibi etkilenmektedir:

	%50 Oranında İndirimden Yararlanma	%75 Oranında İndirimden Yararlanma	%100 Oranında İndirimden Yararlanma	Gayri Nakdi Sermaye Artırımı	Borç Kullanma
BORÇ	10.000	10.000	10.000	10.000	20.000
Mevcut Borç	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Yeni Borç	-	-	-	-	10.000
ÖZKAYNAK	22.500	22.550	22.600	22.400	11.600
Mevcut Öz Kaynak	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Nakdi Sermaye Artırımı	10.000	10.000	10.000	-	-
Gayri Nakdi Sermaye Artırımı	-	-	-	10.000	-
Dönem Net Karı	2500	2550	2600	2400	1600
TOPLAM	32.500	32.550	32.600	32.400	31.600

KAYNAK					
BORÇ	0,3076	0,3072	0,3067	0,3086	0,63
/TOPLAM KAYNAK					
ÖZKAYNAK	0,6924	0,6928	0,6933	0,6914	0,37
/TOPLAM KAYNAK					

Borç kullanımında finansal risk artarken borcun ağırlığı yaklaşık yüzde 63 olmakta, nakdi sermaye artırımında yaklaşık yüzde 30 oranında borçlanılmaktadır. İndirimden yararlanılması durumunda öz kaynak ağırlığı yaklaşık yüzde 69 düzeyinde iken borçlanma durumunda bu oran yüzde 37'ye düşmektedir. Bu durumda teşvik uygulamasıyla işletmenin sermaye yapısı hem sermaye artırımını hem de dağıtılmayan karlar yoluyla daha güçlü hale gelmektedir.

3.3.2. Kaynak Maliyetine Etkileri

Nakdi sermaye artırımına ilişkin vergi teşviki sonucunda hem öz kaynak maliyetinde hem de ağırlıklı ortalama kaynak maliyetinde azalma beklenmektedir. Kaynak maliyetindeki azalmanın sebebi ortaklara ödenen temettü tutarının değişmediği koşullar altında artırılan sermaye tutarı nedeniyle işletmenin pasifinde oluşan öz kaynak kalemindeki artış tutarından kaynaklanmaktadır. Herhangi bir vergi teşvikinin olmaması durumunda nakdi sermaye artışı sonucunda sermaye kalemi artacaktır. Ancak teşvik uygulamasının getirilmesi neticesinde sermaye artarken daha az ödenen vergi nedeniyle net kar kalemi de artış gösterecektir.

Örneğin, 10.000TL nakdi sermaye artışına gidilmesi durumunda indirim oranı yüzde 100 ise ve ticari krediler faiz oranı yüzde 10 ise tam yıl için indirim tutarı 1.000TL olmaktadır. İşletmenin vergiden önceki kazancı 3000TL ise ve uygulanan kurumlar vergisi oranı yüzde 20 ise bu durumda teşvik varsa net kar 2600TL olurken teşvik yoksa 2400TL olmaktadır. Dolayısıyla teşvikin olmadığı durumda 10.000TL öz kaynakta artış olurken teşvikin olması durumunda karlar arasındaki farklılık kadar (2600TL-2400TL=200TL) ilave öz kaynaklarda artış olacaktır. Bu durumda her yıl sonsuza kadar 2.000TL'lik nakdi temettü ödemesi yapılacağı varsayımı altında teşvik olması veya olmaması durumları için öz kaynak maliyeti aşağıdaki gibi hesaplanabilir:

Nakdi Sermaye Artırımında İndirim Yapılması Durumunda Özkaynak Maliyeti Oranı

$$10.200 = \frac{2000}{ke}$$

$$ke \cong 0,196$$

Nakdi Sermaye Artırımında İndirim Yapılmaması Durumunda Özkaynak Maliyeti Oranı

$$10.000 = \frac{2000}{ke}$$

$$ke \cong 0,2$$

Teşvik sonucunda öz sermayede oluşan 200TL'lik net kar kaynaklı artış nedeniyle öz kaynak maliyeti $0,2-0,196=0,004$ oranında azalma göstermektedir. Hesaplamalarda kolaylık olması ve anlaşılabilirlik açısından sonsuza kadar eşit ödemeli varsayımı yapılmıştır. Ancak her dönem değişen veya sabit büyüme oranlı temettü ödemeleri varsayımları altında da öz kaynak maliyeti hesaplanabilir. Önemli olan hesaplamalarda öz kaynaklardaki toplam artış tutarı ile nakdi temettü ödemelerinin birbirine eşitlenmesi suretiyle kaynak maliyetinin hesaplanıyor olmasıdır. Ayrıca öz kaynak maliyetindeki azalma ve öz kaynak ağırlığındaki artış da aynı zamanda ağırlıklı ortalama kaynak maliyetinin düşmesine de neden olacaktır.

4. SONUÇ

İşletmeler kullandıkları borçları için katlandıkları faiz ödemelerini gider yazarak vergi matrahını indirme ve daha az vergi ödeme imkânına kavuşmaktadırlar. Borcun vergi kaldırıcı olarak ifade edilen bu etki nedeniyle işletmelerde borcun yoğun şekilde yatırımların finansmanında kullanılması beraberinde finansal sıkıntı ve temsil maliyetlerini de getirmektedir. Borcun avantajına karşılık sebep olduğu dezavantajlar ise gerek işletmelerin gerekse de ülke ekonomilerinin kırılğanlıklarını artırmaktadır. Bu durum ise işletmelerde öz kaynak kullanımını cazip hale getirecek önlemlerin alınmasını gerekli kılmaktadır. İşte bu kapsamda 2015 yılında Türkiye'de 6637 sayılı kanun ile nakdi sermaye artırımını cazip hale getirilmeye çalışılmıştır.

İlgili düzenlemede belirtilen koşullara sahip işletmelerin nakdi sermaye artırımlarının belirli bir yüzdesi üzerinden Merkez Bankası tarafından açıklanan ticari krediler faiz oranına bağlı olarak faiz hesaplanabileceği ve bu faizin vergi matrahının hesaplanmasında gider olarak kabul edilebileceği ifade edilmiştir. Böylece işletmelerde hem nakit miktarının artmasıyla aktifteki likidite düzeyinin artmasına hem de pasif içerisindeki öz kaynakların artmasına imkân sağlanmıştır. Dolayısıyla nakdi sermaye artırımını dolayısıyla hesaplanan faiz tutarının matrahtan indirilebilme imkânı da bir vergi kaldırıcı etkisi yarattığı için “öz sermaye vergi kaldırıcı” olarak ifade edilebileceği düşünülmektedir. Öz kaynak vergi kaldırıcından işletmeler nakdi sermayenin işletmede kullanıldığı süre boyunca yararlanabildikleri için borcun vadesine kadar sağlanan vergi kaldırıcı etkisine göre de önemli bir ayrıcalık sağlanmaktadır.

Nakdi sermaye artırımının teşvik edilmesi ve vergi avantajının sağlanmasıyla işletmelerdeki finansal yönetimin temel politikaları da önemli düzeyde etkilenmektedir. Yatırım politikası kapsamında nakit yatırımlarının artması ve nakitteki artışla birlikte diğer yatırımları yapmak için imkân elde edilmesi, kaynak maliyetinde beklenen düşüşle birlikte yatırım projelerinden beklenen getiri düzeyinin düşmesine ve yatırım projesi kararlarının daha kolay verilmesine imkân sağlanmaktadır. Temettü politikası kapsamında ise, işletmelerde daha az vergi verilmesiyle net kar, dağıtılabilir kar artmakta ve nakdi temettü ödeme imkânı sağlanmaktadır. Finanslama politikası kapsamında ise, işletmelerin pasifinde öz kaynak lehine bir durumla karşılaşılması söz konusu olup borcun ağırlığı azalmakta ve dolayısıyla da finansal riskte düşme görülmektedir. Ayrıca artan net kar sayesinde dağıtılmayan miktar kadar öz kaynaklarda görülecek olan artış sonucunda öz kaynak maliyetinin, dolayısıyla ağırlıklı ortalama kaynak maliyetinin düşmesi sağlanabilmekte ve ortaklara daha yüksek kar payı verilebilmesi nedeniyle daha yüksek getiri sunulabilmektedir.

Yapılan bu çalışmada teşvik uygulaması genel hatlarıyla ortaya konulurken finansal yönetim politikaları üzerindeki olası etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Önceki çalışmalar genel olarak vergi boyutuyla yapılan çalışmalar olması nedeniyle farklı bir bakış açısı ile teşvikin olası etkileri gözler önüne serildiği için önceki çalışmalardan önemli düzeyde farklılık göstermektedir. Bundan sonraki çalışmalarda ise işletmelerle anket çalışması yapılarak düzenlemeye yönelik işletmelerin görüşleri alınarak beklenen faydanın elde edilme düzeyi ve düzenlemenin etkinliğini ölçmeye yönelik durum tespiti yapılabilir.

KAYNAKÇA

Akçay, S.(2017). Üretim yapan sermaye şirketlerine nakit sermaye teşviği fırsatının japonya örneğine göre değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi (SOBİDER)*, 4(10), 361-376.

Akgüç, Ö. (1998). Finansal yönetim (7. Baskı).İstanbul: Avcıol Basım-Yayın.

Akın, E. & Özşahin, C. (2016).Nakdi sermaye artırımına ilişkin teşvikin sağladığı vergi avantajının diğer finansman kaynakları ile karşılaştırılması üzerine bir çalışma. *Vergi Dünyası Dergisi*, 418, 130-140.

Aksoy, A. &Yalçiner, K.(2013).İşletme sermayesi yönetimi (5. Baskı).Ankara: Gazi Kitapevi.

Aksoy, E.E.(2017).Finansal yönetim, teorik yaklaşımlar, çözümlü örnekler ve öneri yaklaşımlar (1. Baskı).Ankara: Gazi Kitapevi.

- Ataç, K.(2015).Nakit sermaye artışlarında indirim müessesesine ilişkin tebliğ taslağı hakkında görüşler. *Vergi Dünyası Dergisi*, 411, 80-86.
- Ateşgaoğlu, E. & Armağan, A.(2019). Kurumlar vergisi matrahında indirim hakkı veren sermaye artırımları bakımından ortak alacağının şirket sermayesine eklenmesi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1),50-60.
- Bayraktaroğlu, N.(2017). Devrolunan şirketin nakdi sermaye artışından kaynaklanan faiz indirimi hakkının devralan şirketin matrahından indirimi. *Vergi Dünyası Dergisi*, 434, 114-118.
- Clauss,F.J.(2010).Corporate financial analysis with microsoft excel. United States of America: McGraw-Hill.
- Coşgun, O.(2016).Nakit sermaye teşvikine ilişkin notlar. *Vergi Dünyası Dergisi*, 416, 163-171.
- Çetin, İ.(2017). Nakit sermaye artırımlarına ilişkin vergisel teşvik uygulaması. *Vergi Dünyası Dergisi*, 426, 35-43.
- Ercan, M.K. ve Ban, Ü. (2016).Değere dayalı işletme finansı, finansal yönetim (9. Baskı).Ankara: Gazi Kitapevi.
- Gençaslan, M. B.(2019). Yurtdışından getirilerek sermaye olarak konulan yabancı paraların değerlendirilmesi sonucunda oluşan olumlu kur farkları nakit sermaye artırımını indiriminden yararlanabilir (mi?). *Vergi Dünyası Dergisi*, 450, 120-127.
- Kılınç, A.(2015). Nakdi sermaye artışından istenen ilgi uyandırabilecek mi?. *Vergi Dünyası Dergisi*, 406, 175-178.
- Kurt, M.E. (2015). Nakdi sermaye artışlarında teşvik uygulamasıyla ilgili özellikli hususlar. *Vergi Dünyası Dergisi*, 408, 33-44.
- Kütük, A. A.(2017). Ortaklara olan borçların sermayeye ilave edilmesi suretiyle sermayenin artırılması sermaye teşvikinden faydalanır mı?. *Vergi Dünyası Dergisi*, 425, 123-127.
- Pramasavian, C. & Subramanian, T.(2009).Financial management. New Delphi: New Age International Ltd.
- Ross, Westerfield & Jaffe.(2003).Corporate finance (6.Edition).United States of America: McGraw-Hill.
- Ross,S.A., Westerfield, R.W. & Jordan, B.D. (2012) Fundamentals of corporate finance(11.Edition). Singapore: McGraw-Hill
- Sayılgan, G.(2017). Soru ve yanıtlarıyla işletme finansmanı(7.Baskı).Ankara: Siyasal Kitapevi.

Yazar, A. S.(2015).Nakit sermaye artırımı ile gelen vergi teşvikinde özellikli durumlar ile düzenleme ve tebliğ taslağına ilişkin önermeler. *Vergi Dünyası Dergisi*, 411,129-139.

SÜREKLİ BÜTÇELEME: ALTERNATİF BİR BÜTÇELEME YAKLAŞIMI*

Arş. Gör. Dr. İbrahim APAK^a

Teorik İnceleme
(Theoretical Research)

*Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Mart 2020; 13 (1): 175-192*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, sürekli bütçeleme yaklaşımını kavramsal olarak ele almak ve uygulama sürecine ilişkin bilgi vermektir. Ayrıca çalışmada sürekli bütçeleme geleneksel bütçeleme ile mukayesesine ve uygulamadaki kullanım durumuna yer verilmektedir. Sürekli bütçeleme, geleneksel bütçeleme ile kıyaslandığında öne çıkan iki avantajı: planlamada tutarlılık ve esnekliktir. Literatürde yer alan araştırmalarda sürekli bütçeleme yaygın biçimde kullanıldığı yönündeki bulguların yanı sıra kullanımının oldukça sınırlı olduğu yönünde bulgulara da rastlanmaktadır. Öte yandan geleneksel bütçeleme araçlarının hala yaygın olarak kullanılmakta olduğu, ancak sürekli bütçeleme gelecekte yaygınlaşma potansiyeline sahip olduğu yönünde bulgular da vardır.

Anahtar Sözcükler: Bütçeleme, Sürekli Bütçeleme, Geleneksel Bütçeleme.

JEL Kodları: M40, M41.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Apak, İ. (2020). Sürekli Bütçeleme: Alternatif Bir Bütçeleme Yaklaşımı. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 13 (1), 175-192.

* Makalenin gönderim tarihi: 21.03.2019; Kabul tarihi: 16.09.2019, iThenticate benzerlik oranı %1
^a Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, apakibrahim@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5404-0361.

THE ROLLING FORECAST: AN ALTERNATIVE BUDGETING APPROACH

ABSTRACT

This study aims to review the rolling forecast approach conceptually and giving information about the implementation process. The study also includes the comparison of the rolling forecast with traditional budgeting and the use of the approach in practice. The two important advantages of the rolling forecast, compared to traditional budgeting, are accuracy and flexibility. In the literature, there are different findings of the use of the rolling forecast both in terms of widespread use and non-use. There is also evidence that traditional budgeting tools are still widely used, but that the rolling forecast has the potential to expand in the future.

Keywords: Budgeting, Rolling Forecast, Traditional Budgeting.

JEL Codes: M40, M41.

1. GİRİŞ

Bütçe, pek çok işletme için önemli bir kontrol ve performans değerlendirme aracıdır (Ekholm & Wallin, 2000, s. 530). Ancak bazı yöneticiler hâlihazırdaki bütçeleme sistemlerinden memnun olmadıkları için onları değiştirmeyi istemektedirler (Hansen S. , 2011, s. 289). Bu değişim için, işletmelerin beklentilerini karşılayabilecek ve günümüz şartlarında daha iyi sonuçlar ortaya koyabilecek alternatif bütçeleme yaklaşımları gerekmektedir. Neely ve diğerleri (2003, 23-24) faaliyet tabanlı bütçeleme, sıfır tabanlı bütçeleme, değer temelli yönetim, kâr planlama, sürekli bütçeleme ve tahmin yürütme araçlarını, geleneksel bütçelemeyle ilgili sorunların çözümü için geliştirilen daha iyi bütçeleme araçları olarak tanımlamaktadır.

Geleneksel bütçelemeye alternatif olarak geliştirilen sürekli bütçeleme (Rickards, 2006) geleneksel bütçelerle ilgili sorunların çözümü için önerilen daha iyi bütçeleme (better budgeting) araçlarından birisidir (Dyson, 2010, s. 453). Sürekli bütçeleme kavramının İngilizce literatürde karşılığı “Rolling Forecast” veya “Continuous Budget” olarak yer almaktadır¹ ve bu kavramlar aynı konuyu ihtiva etmektedir (Horngren, Datar, & Rajan, 2012, s. 188).

2. SÜREKLİ BÜTÇELEME

Esnek olmama, geleneksel bütçelemenin önemli yetersizliklerinden birisi olarak değerlendirilebilir. Çünkü işletmelerin içinde bulunduğu günümüz şartlarında, yıllık bütçelerin hazırlandığı dönemle, uygulamaların gerçekleştirildiği dönem arasında uzun bir zaman farkı vardır. Bu farktan

¹ Kavramın rolling budget, rolling financial forecast, rolling budgeting, continuous budgeting olarak kullanıldığı çalışmalar da bulunmaktadır.

kaynaklanabilecek olumsuzlukların ortadan kaldırılabilmesi için değişken işletme çevresine hızlı bir biçimde uyum sağlayabilen bütçeleme araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır (Coombs, Hobbs, & Jenkins, 2005, s. 137-138).

Sürekli bütçeleme, en yalın anlatımla, her çeyrekte (veya ayda) gelecek dört veya altı çeyrek dönemin (ya da 12 -18 ayın) bütçesinin hazırlanması olarak ifade edilebilir (Kiristova, 2018). Sürekli bütçeleme, cari dönem içerisinde gelecek bir yıllık dönem için gerçekleştirilen bütçeleme faaliyetleri yerine, işletmenin içinde bulunduğu her çeyrek dönemde gelecek (örneğin) beş çeyrek dönemin düzenli olarak güncellenen tahminlerle planlanması anlayışını getirmektedir (Blocher, Stout, & Cokins, 2010, s. 398).

CIMA² sürekli bütçelemeyi, “*kesin sonuçların raporlandığı zamanlarda, sürekli olarak geleceğe ait bir tahmin döneminin (ay veya çeyrek) eklendiği ve ara dönemlere ait tahminlerinse güncellendiği bütçeleme aracıdır*” şeklinde tanımlamaktadır (Eaton, 2005, s. 53). Sürekli bütçelemede tahmin edilen zaman periyodu muhasebe döneminden bağımsız olarak sürekli bir şekilde aynı kalmaktadır (Leon, Rafferty, & Herschel, 2012, s. 8).

Sürekli bütçelemede yıllık bütçeler, ilk çeyreği (üç ay) oluşturan dönemde aylık olarak, geri kalan aylar ise çeyrek dönemler halinde hazırlanmaktadır. Örneğin, ilk çeyrekte, ikinci çeyreğe ait bütçeler aylık olarak hazırlanmaktadır. İkinci çeyreğin içindeyken üçüncü çeyrek için bütçeler aylık olarak hazırlanmaktadır. Ayrıca içinde bulunulan çeyrekte, gelecek çeyrek dönemlerin bütçeleri güncellenmekte ve her çeyreğin sonunda bütçelenen toplam dönemlerin sonuna yeni bir çeyrek dönem eklenmektedir (Drury, 2012, s. 363). Böylece işletmenin benimsediği bütçeleme dönemi sayısına göre döngü sürekli olarak devam ettirilmektedir.

Geleneksel bütçelemeye getirilen eleştirilerin başında, işletme çevresinde meydana gelen değişimlere tepki veremediği gelmektedir. Ayrıca geleneksel bütçelerin esnek olmayan bir yapıya sahip oldukları ve bir önceki bütçenin üzerine ilaveler yapılarak yenisinin hazırlanmasına yönlendirdiği eleştirileri de getirilmektedir (Ekholm & Wallin, 2000, s. 533). Geleneksel bütçeleme ile sürekli bütçelemenin karşılaştırması Tablo 1’de yer almaktadır.

² Yeminli Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü

Tablo-1: Geleneksel Bütçeleme ve Sürekli Bütçeleme

Geleneksel (Yıllık/Statik) Bütçeleme	Sürekli Bütçeleme
Kolay uygulama: Geleneksel bütçelerin kullanımı ve izlemesi kolaydır.	Tahminlerin güncellenmesi: İşletme çevresinde meydana gelen değişimler doğrultusunda tahminler güncellenmektedir.
Yıllık tahmin etme: Tahminler gelecek bir yıl için yapılmaktadır.	Esnek bütçe: Bütçe değiştirilmez yapıda hedefler değil yol gösterici rehber olarak görülmektedir.
Maliyet kontrol: İşletmelere maliyet kontrolünde ve harcama yönetiminde yardımcı olur.	Çevik süreç: İşletme birimlerinin performansına dayalı olarak kaynakların birimler arasında yeniden dağıtımı yapılabilir.
Durgun çevre: İşletmeyi etkileyecek değişkenliğin çok az olduğu piyasa ortamında veya ekonomide kullanışlıdır.	Güncel veri: Daha güncel, sürekli ve gözetimlidir.
Uzun vade: Uzun vadeli perspektif sağlar.	Sürekli bakış: Yönetim her zaman gelecek bir yıl için bütçe sahibi olur.
Hataları gidermek: Önceki dönemde yapılan hatalar içinde bulunulan dönemi etkilemez.	Harcamaların yönetimi: Yıl içindeki harcamalar zamana yayılabilir.
Sürekli rakamlar: Rakamlar sürekli (kalıcı, devamlı) oldukları için planlama kolaydır.	Stratejik yönetim: Gelecek vizyonlu liderlik işletmeye stratejik yönelim sunmaktadır.
Sabit varyanslar: Sabit ve değişmez bütçe varyansları olduğu için varyans analizi gerçekleştirildiğinde güçlü öngörü sağlar.	Dinamik rehberlik: İşletmenin realitesine uygun olarak harcamalarda üst ve orta yönetime dinamik rehberlik sağlar.

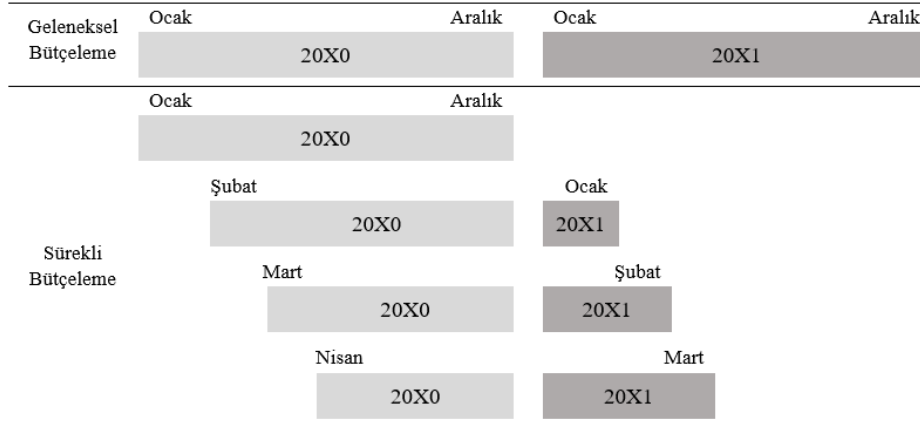
Kaynak: (Morrill, 2017).

Sürekli bütçeleme, geleneksel bütçeleme ile karşılaştırıldığında zorunlu ve boğucu imajı yansıtmadığı için savunulmaktadır (Drury, 2012, s. 383). Tablo 1'e göre geleneksel bütçelemede öne çıkan konuların başında uygulama kolaylığı ve rakamlarda değişkenliğin az olması nedeniyle izlenmesinin kolay olması gelmektedir. Özellikle piyasada ve ekonomide değişkenliğin az olması durumunda kullanışlıdır. Sürekli bütçelemede ise öne çıkan konular güncel veri kullanımı ve esnekliktir. Sürekli bütçelemin geleneksel bütçeleme ile kıyaslandığında öne çıkan en önemli farkları (Rickards & Ritsert, 2012, s. 138):

- Mali yıldan bağımsız süreklilik içeren bakış açısı,
- Belirli aralıklarla tekrarlanma (aylık veya çeyrek dönemler için hazırlık),

- Erken dönemler için daha detaylı; ileriki dönemler için daha az detaylı planlama kombinasyonu,
- Öncelikli olarak finansal sonuçlar üzerinde etkili olan (hasılat ve maliyet gibi) finansal ve finansal olmayan konular üzerine odaklanmadır.

Bağdigen (2005) yapmış olduğu çalışmada 1981-2003 yılları arasında genel bütçe tahminlerinin doğruluğunu incelemiştir. İkincil verilerle gerçekleştirilen analizler sonucunda bütçe tahminlerinde istatistiksel olarak anlamlı tahmin hatalarının yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir ifadeyle bütçelenen girdi ve çıktı miktarlarıyla gerçekleşen miktarlar arasında tutarlılık (isabet, doğruluk) olmadığı bulgulanmıştır. Bu hataların bütçelenen girdilerde (gelirler) yüksek tahmin etme; çıktılarda ise düşük tahmin etme biçiminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan bu durumun bütçeleme sürecinde karar vericilerin girdi ve çıktılara ilişkin tahminler gerçekleştirirken temkinli yaklaşımlarından kaynaklandığı söylenebilir. Sürekli bütçeleme ile sürekli gözden geçirilen bütçeler daha az sapmalara ve bütçe doğruluğuna (tutarlılık) yardımcı olabilir. Şekil 1’de yer alan geleneksel bütçeleme ve sürekli bütçelemenin kapsadığı dönem karşılaştırması incelendiğinde bütçeleme yaklaşımlarının farkı ve işletmeler için faydası daha iyi anlaşılabilir.

Şekil-1: Geleneksel Bütçeleme ve Sürekli (aylık) Bütçeleme

Kaynak: (<https://corporatefinanceinstitute.com>, 2019).

Şekil 1’de dört çeyrek dönemlik (12 aylık) geleneksel bütçe ve sürekli bütçenin kapsadığı dönem gösterilmektedir. 20X0 yılının Ocak ayı ele alındığında işletmenin gelecek 12 ayı kapsayan bütçesinin hazır olduğu görülmektedir. Şubat ayına gelindiğinde geleneksel bütçeleme uygulayıcısı işletme geleceğe ilişkin olarak herhangi bir işlem yapmayacaktır. 20X0 yılı sonunda 20X1 yılının bütçesi hazırlanacaktır. Sürekli bütçeleme

uygulayıcısı işletme ise Ocak ayının sonunda gelecek aylara ait bütün bütçeleri güncelleyecek ve bütçeleme dönemi sonuna 20X1 yılı Ocak ayına ait bütçeyi ekleyecektir. Benzer şekilde bu uygulama gelecek aylarda da devam edecektir. Geleneksel bütçelemede içinde bulunulan yılın sonunda gelecek yıla ilişkin bütçeleme faaliyetleri gerçekleştirilirken; sürekli bütçelemeyle işletmenin elinde gelecek 12 aya ait bütçe hazır bulunmaktadır ve bu bütçeler sürekli olarak güncellenmektedir.

Değişimin öncesinde üzerinde durulması gereken konulardan birisi alternatiflerin değerlendirilmesidir. Bütçeleme sistemi değiştirilirken uygulanması planlanan yeni sistemin seçiminde bazı engeller ortaya çıkabilmektedir. Çünkü bütçeler planlama, koordinasyon, kontrol, performans ölçümü ve iletişim gibi çeşitli fonksiyonlara sahiptir (Büyükmirza, 2008, s. 664-665) ve her işletme bütçeleme araçlarını farklı fonksiyonları için tercih etmektedir. Örneğin bir otomobil üreticisi bütçelerin faaliyet planlaması özelliğine odaklanabilirken; çok sayıda şubesi olan bir banka performans değerlendirme fonksiyonuna odaklanabilmektedir. İşletmelerin bu tercihleri, bütçeleme aracı seçimini de etkilemektedir. Çünkü bütçeleme araçlarının da öne çıkan fonksiyonları bulunmaktadır. Sürekli bütçeleme aracının öne çıkan özelliği değişen çeşitli fonksiyonlar üzerinde ileri düzeyde tahmin etme imkânı sunmaktır (Hansen S. , 2011, s. 290). Ancak Lorain'in (2010, s. 202) elde ettiği bulgulara göre sürekli bütçeleme (performans) değerlendirme ve motivasyon amaçlı olarak kullanılamamaktadır.

Bütçeleme ve tahmin etme (forecasting), işletmelerin planlama sürecinin içinde bulunulan zaman diliminin ötesi ile ilgili bir parçası olarak adlandırılabilir. Başka bir ifadeyle, planlama, işletmenin geleceğini şekillendirmeye yönelik bir girişimdir; tahmin etme ve bütçeleme ise belirli bir dönemde meydana getirilen değeri ve kaynakları tahmin etmeyi amaçlamaktadır. Bu süreçte sürekli bütçeleme yaklaşımı, daha gerçekçi ve zamanında planlama süreci elde edilmesine yardımcı olmaktadır (CGMA, 2013). Sürekli bütçeleminin kullanımı, özellikle gelecek maliyet ve/veya faaliyetlerin doğru bir biçimde tahmin edilememesi durumunda faydalıdır (Eaton, 2005, s. 6). Geliştirilmiş risk analizi ve finansal planlamada tutarlılığın artırılması da sürekli bütçeleminin faydalarındandır (<https://corporatefinanceinstitute.com>, 2019).

- Geliştirilmiş risk analizi: İşletmeler sürekli değişen bir ortamda faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu durum işletmelerin maruz kaldığı riskleri artırmaktadır. Sürekli bütçeleme, işletmenin piyasa şartları, bağlı olduğu sektör ve ekonomi kaynaklı olası risklerden korunmasında yardımcı olabilmektedir. Ayrıca sürekli bütçeleme, işletme birimleri ile ilgili risklerin analiz edilmesi, birimler arasında kaynakların hızlı bir biçimde yeniden tahsisi imkânı ile işletmenin iç

çevresinden kaynaklanabilecek risklerden korunmasına yardımcı olabilmektedir.

- Finansal planlamada tutarlılığın artırılması: Yıllık bütçelerin hazırlanmasında işletmeler çok sayıda veriye ihtiyaç duymaktadır. Bütçe kalemlerine ilişkin tahminlerde kullanılan bu veriler günden günde veya aydan aya değişiklik gösteren bazı değişkenleri de içermektedir. Değişkenlik gösteren bu verilerle geleceğe ait planların yapılması nedeniyle bütçelenen ile gerçekleşen rakamlar arasında ciddi farklar oluşabilmektedir. Sürekli bütçelemelerde belirli aylarda veya çeyrek dönemlerde güncellemelerin yapılması bütçelenen ile gerçekleşen rakamların tutarlılığının artmasına yardımcı olmaktadır.

Sürekli bütçeleme, planlama ve bütçeleme faaliyetlerini yılda yalnızca bir kez yapılan işlemler olmaktan çıkarak sürekli bir hale getirmekte; dolayısıyla yöneticileri sürekli olarak geleceğe bakmaya ve geleceğe ilişkin planları gözden geçirerek gerekli değişiklikleri yapmaya yönlendirmektedir. Bütçelerin sürekli olarak gözden geçirilmesi ve güncellenmesi sayesinde daha gerçekçi hedefler ile elde edilen gerçek performansın karşılaştırılabilmesi için uygun ortam sağlanmış olmaktadır (Drury, 2012, s. 363).

Geleneksel (statik) bütçelerden sürekli bütçelemeye geçişte, satış ve üretim hacmi ile mamul/hizmet tüketim oranlarının entegrasyonunu otomatik bir hale getirecek, işletme üretim ve satış biçimlerine uygun bir bilgisayar yazılımı gereklidir. Özellikle bütçelerin performans yönetimi fonksiyonu için kullanıldığı işletmelerde, performans hedefleriyle ilgili olarak farklı ücret politikaları geliştiriliyorsa bu yazılımların önemi daha da artmaktadır. Yazılımların kullanılmaması halinde yöneticiler ve çalışanlar açısından iş tatmini, kurumsal aidiyet ve benzeri çeşitli konularda memnuniyetsizlikler ortaya çıkabilir (Blocher, Stout, & Cokins, 2010, s. 397).

Bütçelerin sürekli olarak gözden geçirilmesi ve güncellenmesi, yöneticiler açısından belirsizlik meydana getirebilir. Bu durum sürekli bütçelemenin başlıca dezavantajlarından birisi olarak kabul edilebilir (Drury, 2012, s. 363). Yöneticiler gerçekleştirmek durumunda oldukları diğer görevlerinden dolayı geleceğe ilişkin sürekli bütçeleme uygulaması için gerekli zamanı bulamayabilirler. Her ay gerçekleştirilmek durumunda olan bu bütçeleme uygulamasının belirli bir süre sonra yöneticiler için mekanik bir işleme dönme riski bulunmaktadır. Dolayısıyla sürekli bütçeleme uygulamasının sürdürülebilirliği zorlaşabilir (McLaney & Atrill, 2010, s. 444).

Sürekli bütçelemenin uygulamadaki kullanımının ölçülmesine ilişkin literatürde çeşitli çalışmalar yer almaktadır. PwC'nin³ (2011) yıllık hasılatı 2 milyar dolardan fazla olan işletmelere (n=220) anket uyguladıkları ve

³ PricewaterhouseCoopers. Denetim, danışmanlık ve vergi hizmetleri şirketi.

ayrıca finans üst yöneticileriyle mülakatlar gerçekleştirdikleri araştırmada elde edilen bulgulara göre, işletmelerin yüzde 41'i sürekli bütçelemeyi kullanmakta ve yüzde 22'si ise gelecekte kullanmayı planlamaktadırlar.

CIMA'nın, 2009 yılında üyeleri üzerinden gerçekleştirdikleri araştırmada anket katılımcılarının (n=439) yüzde 70'i sürekli bütçelemeyi kullanmakta olduklarını, yaklaşık yüzde 10'luk kısmının ise gelecekte kullanmayı planladıklarını belirttikleri görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre sürekli bütçeleme işletme büyüklüğü fark etmeksizin araştırmada yer alan 9 bütçeleme aracı arasında en fazla kullanılan üçüncü bütçeleme aracıdır (CIMA, 2009).

Sürekli bütçelemenin uygulamada kullanılmakta olduğuna ilişkin bulguların yanı sıra, Rickards ve Ritsert (2012, s. 135), işletmelere sağlayabileceği potansiyel faydalara rağmen sürekli bütçelemenin kullanımının oldukça sınırlı düzeyde kaldığını belirtmektedirler. Kuzey Amerika'da üst düzey finans birimi çalışanları (n=340) ile gerçekleştirilen bir araştırmada işletmelerin sadece %9'unun sürekli bütçelemeyi kullanmakta oldukları bulgusuna ulaşılmıştır (McLaney & Atrill, 2010, s. 444). Türkiye'de mikro, küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerde (n=212) yönetim muhasebesi araçları kullanımı üzerine gerçekleştirilen araştırmada altı bütçeleme aracı içerisinde sürekli bütçeleme aracının en az kullanılan bütçeleme aracı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Apak, 2018, s. 104). Rickards ve Ritsert (2012, s. 140) işletmelerin geleneksel bütçeleme araçlarında kalmalarının nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamaktadır.

- Geleneksel bütçeleme, işgücü, para ve zaman gibi işletme kaynaklarını tüketen bir uygulamadır. Bütçeleme işlemlerinin her ay veya her çeyrekte tekrarlanması ise daha fazla kaynak tüketimine yol açabilir.
- İşletmelerde yerleşmiş durumda olan geleneksel bütçelere paydaşlar ve potansiyel yatırımcılar gibi işletme dışı unsurlar da oldukça alışmış durumdadırlar. Bilgi kullanıcıları işletme ile ilgili değerlendirmeler yaparken proforma bilanço gibi bütçeleme süreçleri sonunda hazırlanan tablolardan fayda sağlayabilmektedirler. Bu tablolarda meydana gelecek sürekli değişiklikler olumsuz etki meydana getirebilir.
- Geleneksel yıllık bütçeler stabil bir tablo ortaya koymaktadır. Sürekli bütçeleme ile yapılacak aylık ve çeyrek dönemlerdeki güncellemeler, işletmede çeşitli kademelerde yer alan yöneticilerde karmaşaya yol açabilir.
- İşletmelerde hâlihazırda kullanılan uygulamalarda yapılmak istenen değişime karşı direnç oluşabilir.

Akademik çevrelerin sürekli bütçelemeye karşı tutumu konusunda değerlendirme yapıldığında, çalışmaların sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir. Golyagina ve Valuckas (2012, s. 64) 1999-2011 yılları arasında önde gelen muhasebe ve finans dergilerinde sürekli bütçelemeye ilişkin gerçekleştirilen çalışmaların sayısını inceledikleri çalışmalarında, ilgili dönemde sürekli bütçeleme ile ilgili toplam 27 makalenin yayımlandığını belirtmişlerdir.

Sürekli bütçelemenin işletmenin işgücü, para ve zaman gibi kaynaklarını daha fazla tüketeceğine ilişkin eleştirilere karşılık, Parmenter (2011, s. 170) işletmeye uygun bir tahmin etme yazılımıyla, işletme yönetiminin bütçeleme işlemini çok kısa sürede tamamlayabileceğini belirtmektedir. Ayrıca dört çeyrek dönemlik sürekli bütçelemede toplam harcanan zamanın beş haftadan fazla olmayacağını eklemektedir. Geleneksel bütçelemenin genellikle yönetimin altı aylık süresini aldığı (Jensen 2003, 380) gerçeğiyle kıyaslandığında sürekli bütçelemenin zaman alıcı olmadığını düşünmek mümkündür.

3. SÜREKLİ BÜTÇELEME UYGULAMA SÜRECİ

Pek çok işletme gelecek dönemin bütçesini cari dönemin son dört veya beş ayı içerisinde hazırlamaktadır. Sürekli bütçeleme yaklaşımını benimseyen işletmelerde ise her ay veya çeyrekte gerçekleştirilen ilave ve güncellemelerle gelecek 12 aylık planlar hazırlanmaktadır. Hatta bazı işletmeler gelecek dört çeyrek yerine beş veya altı çeyrek dönemin bütçelerini hazırlamaktadırlar (Hansen, Mowen, & Guan, 2009, s. 252). Örneğin Electrolux firması 3-5 yıllık stratejik plan ve dört çeyrek dönem için sürekli bütçeleme uygulamaktadır. Bu sayede işletme gelecek yıla ilişkin bir yıllık bütçeyi sürekli olarak elinde hazır bulundurmaktadır. Bazı işletmeler ise dört çeyrek dönemlik bütçe yerine beş çeyrek dönemlik sürekli bütçeleme uygulamaktadır. Bu işletmelerden bazıları Borealis, Millipore, Nordea'dır. EMC Corporation ise altı çeyrek dönemlik sürekli bütçeleme uygulamasını tercih etmektedir (Horngren, Datar, & Rajan, 2012, s. 188). Uygulamadaki bu farklılıklardan da anlaşılacağı gibi sürekli bütçelemede işletmeler kendilerine uygun yapılandırmayı gerçekleştirmektedirler. Sürekli bütçelemenin uygulanması sürecinde karar vericiler aşağıdaki konuları açıklığa kavuşturmalıdır (Kiristova, 2018).

- Sürekli bütçelemede bütçe aylık olarak mı yoksa çeyrek dönemler olarak mı hazırlanacak? (Pek çok işletme aylık uygulamaktadır.)
- Her bir tahmin etme sonunda dönem sonuna bir ay mı eklenecek yoksa bir çeyrek dönem mi eklenecek? (İşletmeler genellikle bir çeyrek dönem eklemektedir.)

- Sürekli bütçeleme döneminin uzunluğu 12 ay, 15 ay veya 18 ay mı olacak?
- Sürekli bütçeleme sistemi nasıl çalışacak?

İşletmeler kendi iç dinamiklerinden yararlanarak ve/veya bağlı olduğu sektördeki benzer işletmelerle kıyaslamalar yaparak yukarıda sıralanan konuları karara bağlamak durumundadır. Bu sayede sürekli bütçelemenin işletmede kullanımı gerçekleştirilebilir. Sürekli bütçelemede üzerinde durulması gereken bir diğer konu bütçelemeye konu olan metrikler ve bu metriklerle ilişkin olarak gerçekleştirilecek planlama sisteminin nasıl çalışacağıdır. Örneğin Tablo 2’de Southwest havayollarına ait sürekli bütçeleme metrikleri yer almaktadır.

Tablo-2: Southwest Havayolları’nda Sürekli Bütçeleme Metrikleri

	Ekonomik İlişki	Değişkenlik	Tepki Hızı	Güncelleme Sıklığı	Tahmin Uzunluğu
Hasılat	Yüksek	Yüksek	Yüksek	Günlük	Çeyrek
İşçilik Maliyeti	Yüksek	Düşük	Orta	Ayda iki	Altı ay
Yakıt Maliyeti	Yüksek	Yüksek	Orta	Haftalık	Çeyrek
Bakım Giderleri	Orta	Orta	Orta	Ayda iki	Altı ay
Reklam Giderleri	Orta	Orta	Yüksek	Aylık	Altı ay
Uçak Sahiplik Maliyeti	Orta	Düşük	Düşük	Çeyrek	Yıl
Havalimanı Ücret ve Harçları	Orta	Orta	Düşük	Haftalık	Altı ay
Diğer Faaliyet Harcamaları	Orta	Orta	Orta	Ayda iki	Çeyrek

Kaynak: (Zeller & Metzger, 2013, s. 306).

Tablo 2’de yer alan Southwest havayolları örneğine göre işletme sürekli bütçeleme faaliyetlerini gerçekleştirirken hasılat, işçilik, yakıt gibi bütçeleme metriklerini kullanmaktadır. Öncelikli olarak bu metrikler ekonomik ilişki açısından sınıflandırılmış ve metriklerin sahip oldukları değişkenlik düzeyi belirlenmiştir. Örneğin yakıt maliyetleri, değişkenliği yüksek ekonomik ilişkiye sahiptir. Tepki hızı ise orta düzeydedir. İşletme bu metrik için çeyrek dönemi kapsayan haftalık güncellemeler gerçekleştirmektedir. Söz konusu bu metrikler ve metriklerle ilişkin çeşitli değerlerin belirlendiği sürekli bütçeleme uygulaması gerçekleştirilirken izlenecek adımlar şunlardır (<https://corporatefinanceinstitute.com>, 2019):

- Hedeflerin tanımlanması: İşletmede sürekli bütçelerin hazırlanması ile ilgili kişiler bütçeleri hazırlarken geleceğe ilişkin tahminlerde

nihai hedefleri tanımlamak durumundadır. Sürecin başında açıkça belirlenmiş hedeflerin olmayışı sürekli bütçelemenin etkinliğini düşürebilir.

- Zaman aralığının belirlenmesi: Sürekli bütçeleme sürecinde işletme mutlaka bir zaman aralığı belirlemelidir. Bu zaman aralığı aynı zamanda işletmenin geleceğe dönük olarak ne kadar bir sürenin tahmin edileceğini de ortaya çıkarmaktadır. Sürekli bütçeleme sürecinde haftalık, aylık ve çeyrek dönemlik sürelerde güncelleme yapılabilmektedir.
- Detay düzeyinin tanımlanması: Tahmin süresi, sürekli bütçeleme ile oluşturulan tahminlerin ne kadar detay içereceğini belirlemektedir. Örneğin altı çeyrek dönemlik sürekli bütçeleme dönemi, dört çeyrek dönemlik sürekli bütçelemeye göre daha az detay içerecektir.
- Sürece katkıda bulunanların tanımlanması: Sürekli bütçelerin hazırlanmasında sürece katkı sağlayan kişiler belirlenmelidir. İşletmede sürekli bütçeleme ile hedeflenen performans gerçekleştirildiğinde bu kişiler ödüllendirilmeli; aksi durumda ise sorumlu tutulmalıdır. Bu aşamada dikkat edilmesi gereken önemli nokta, süreçte yer alan kişilerin nesnel, tarafsız ve bilgili olması sürece anlamlı katkılar sağlayabilmesi için gereklidir.
- Değer sürücülerinin tanımlanması: İşletmenin bütün yönlerine odaklanmak yerine, başarının elde edilmesinde rol oynayan değer sürücülerini (mamul/hizmet farklılaştırma, ileri teknoloji üretim, marka vb.) ve bu sürücülerde etkili olan metrikler belirlenmelidir. İşletmenin başa çıkabileceğinden fazla hedefe odaklanmak, işletmenin başarısında asıl önemli olan hedeflerin gözden kaçırılmasına neden olabilir. İşletmeler kendi değer sürücülerini geçmiş başarılarından ve/veya bağlı oldukları endüstri kolunda faaliyet gösteren işletmeleri göz önüne alarak belirleyebilmektedir.
- Veri kaynaklarının belirlenmesi: Sürekli bütçelerin hazırlanmasında kullanılacak verilerin elde edileceği veri kaynakları güvenilir ve nesnel hedeflerin belirlenebilmesi için yeterli olmalıdır.
- Duyarlılık ve senaryoların geliştirilmesi: Sürekli bütçelerin hazırlanmasında önemli adımlardan birisi kesin tahminler ve sürücülerin yardımıyla olası finansal çıktılarının belirlenmesidir. Bu sayede işletme olası senaryolardan hangisinin tercih edilmesi gerektiğine ve gelecekte hangi senaryoya göre hareket edileceğine ilişkin fikir edinecektir.
- Gerçekleşen ve öngörülen tahminlerin ölçülmesi: Sürekli bütçeler hazırlanıp uygulamaya konulduktan sonra gerçekleşen ve öngörülen tahminler arasında fark (varyans) olup olmadığına ilişkin sürekli

olarak gözlem yapılmalıdır. Eğer fark varsa kaynağı belirlenmeli ve çözüm getirilmelidir.

Sürekli bütçelemenin bir işletmede uygulanmasında iki yaklaşım bulunmaktadır. Birincisi, excel gibi temel bilgisayar programlarının kullanımınıdır. İkincisi ise, sürekli bütçelemeye yönelik olarak geliştirilmiş özel bilgisayar yazılımlarıdır (<https://www.cashfocus.com>, 2019). Bu özel bilgisayar yazılımlarını geliştiren çeşitli işletmelerden yazılım alımı yapılabilmektedir. İşletmeler kendi ihtiyaçlarına uygun olan uygulamayı edinerek sürekli bütçeleme aracını kullanabilmektedir. Şekil 2’de altı çeyrek dönemlik (18 ay) sürekli bütçeleme döngüsünden bir kesit yer almaktadır.

Aralık: Bu ay içerisinde, ikinci haftadan itibaren gelecek altı aylık dönem için aylık tahminler, geriye kalan 12 ay için ise çeyrek dönemler halinde tahminler gerçekleştirilmektedir. Aralık ayında gerçekleştirilen tahminlerde, bütçeleme faaliyetleri için harcanan sürenin yüzde 50'si gelecek üç aya ilişkin tahminlerin mümkün olduğunca tutarlı sonuçlar elde edilebilecek şekilde gerçekleştirilmesi için kullanılmalıdır. Sürekli bütçeleme faaliyetlerinin gerçekleştirildiği her dönemde gelecek üç ay için bu durum geçerlidir.

Mart: Bu ay içerisinde gelecek 1. çeyrek ön planda olmak kaydıyla toplamda 15 aya ait bütçeler güncellenmektedir. Gelecek 2. çeyreğe ait bütçe aylık bütçelere dönüştürülmektedir. 15 aylık sürenin sonuna yeni bir çeyrek döneme ait bütçeleme gerçekleştirilerek toplamda 18 aylık bütçenin hazır bulundurulması sağlanmaktadır.

Haziran: Bu ay içerisinde Mart ayında gerçekleştirilen işlem aynı şekilde tekrarlanmaktadır. Burada dikkat çeken nokta, geleneksel bütçeleme ile kıyaslandığında 20X0 yılında 20X2 yılının bütçesine başlanmasıdır. 20X2 yılının bütçesinin yıl bazında ana hatları 20X1 yılı haziran ayında ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle işletme 20X2 yılına ait bütçeyi 20X1 yılı Haziran ayında belirlemiş olmaktadır.

Eylül: Bu ay içerisinde Mart ve Haziran aylarında gerçekleştirilen işlem aynı şekilde tekrarlanmaktadır. İşletme 20X1 yılında 20X3 yılı bütçesine başlayarak geleceğin planlanması noktasında fayda sağlamaktadır. Geleneksel bütçelemeyle 20X3 yılının bütçelemesine başlanması 20X2 yılının son çeyreğinde gerçekleştirilecekken; sürekli bütçeleme ile çok daha önceden başlanmaktadır. Başarılı bir sürekli bütçeleme uygulamasında aşağıda sıralanan hususlara dikkat edilmelidir (<https://www.oracle.com,> 2019):

Yıllık bütçeler: Hazırlık süresinin uzunluğu ve içerdiği çok sayıdaki kalem sebebiyle geleneksel bütçeler uygulayıcılarına geleceğin çok iyi ve tutarlı bir şekilde tahmin edildiği duygusu uyandırmaktadır. Ancak esas itibarıyla geleceğin belirli bir anda tahmin edilmesine neden oldukları için yıllık bütçeler yeniden gözden geçirilmelidir.

Bir araçtan ziyade sonuç olarak öngörme: Bütçeleme bir işletme için amaç değildir. Bütçelemeyle yapılmak istenen geleceği tahmin etmekten ziyade ona şekil vermektir. Bunun için ise çeşitli senaryolara göre hazırlanmış aksiyonları içermesi gerekmektedir.

İleriye odaklanmaktan ziyade geçmişe odaklanma: Sürekli olarak geçmiş trendlere ve sonuçlara odaklanarak geleceğin planlanması bir hatadır. İşletmenin içinde bulunduğu piyasa şartlarının getirdiği değişkenlerle geleceğe dönük farklı senaryolar modellenmelidir.

4. SONUÇ

Günümüz iş dünyasında şartlar son derece değişken bir yapıdadır. Pazarda meydana gelen değişikliklere hızlı bir biçimde cevap verebilecek esnek yapıya sahip olmayan işletmelerin sürdürülebilirliğinin düşük olduğunu söylemek mümkündür. Sürekli bütçeleme gibi esnek yapıları araçların önemi, işletmelerin içinde bulunduğu değişken ve belirsiz ortamda daha iyi anlaşılmaktadır.

Geleneksel bütçelemeye getirilen eleştirilerin başında, işletme çevresinde meydana gelen değişimlere cevap veremediği gelmektedir. Bu nedenle geleneksel bütçelemenin işletme çevresinde meydana gelen değişimlere cevap verebilen, günümüz iş dünyasının şartlarına uygun ve işletme beklentilerini karşılayacak bütçeleme araçlarının kullanılması gereği savunulmaktadır. Bu nedenle çeşitli bütçeleme yaklaşımları geliştirilmiştir. Sürekli bütçeleme yaklaşımı da bu alternatiflerden birisidir.

Her bütçeleme yaklaşımının öne çıkan bir fonksiyonu bulunmaktadır ve her işletme farklı fonksiyonları için bütçeleme araçlarını tercih etmektedir. Örneğin bir otomobil üreticisi bütçelerin faaliyet planlaması özelliğine odaklanabilirken; çok sayıda şubesi olan bir banka performans değerlendirme fonksiyonuna odaklanabilir. İşletmelerin bu tercihleri, bütçeleme aracı seçimini de etkilemektedir. Bu nedenle alternatifler arasından tercih yapılırken işletmenin öncelikli olarak ihtiyaç duyduğu bütçeleme fonksiyonu ile tercih edilecek bütçeleme yaklaşımının öne çıkan fonksiyonu eşleşmelidir.

Sürekli bütçeleme, bütçeleme faaliyetlerini yılda bir kez yapılan faaliyetler olmaktan çıkarıp sürekli hale getirmektedir. Bu sayede yöneticileri geleceğe bakmaya ve geleceğe ilişkin planları gözden geçirmeye yönlendirmektedir. Başka bir ifadeyle sürekli bütçeleme ile bütçeler muhasebe döneminden bağımsız olarak sürekli bir biçimde 12-18 ay arasını kapsayan bir biçimde hazır tutulmaktadır. Sürekli bütçelemeye erken dönemler için detaylı, sonraki dönemler için daha az detaylı planlama yapılmaktadır. Bu durum bütçelerle ilgili hataları azaltma imkânı sağlayarak daha tutarlı bütçelerin hazırlanmasına yardımcı olmaktadır.

Sürekli bütçelemelerle elde edilebilecek potansiyel faydaya rağmen, sürekli bütçeleme ile ilgili literatürde, sürekli bütçeleme yaklaşımının kullanımı ile ilgili araştırmalara göre yaklaşımın kullanımının yaygın ve az olduğu bölgeler bulunmaktadır. Benzer şekilde yaklaşıma ilişkin akademik yayınların oldukça sınırlı olduğu bulgular arasındadır. Bazı çalışmalarda sürekli bütçeleme yaklaşımının gelecek vadettiği yönünde gelişmeler olduğu belirtilmektedir.

Diğer yönetim muhasebesi araçlarında olduğu gibi, işletme değişime gitmeden önce mutlaka hali hazırda kullanılan araçları değerlendirmelidir.

Kullanılan araçlarda ne tür yetersizlikler var, hangi araç hangi özellikleri için kullanılıyor, yeni araçlarda hangi özellikler olmalı gibi soruların cevabı mutlaka verilmelidir. Yönetim muhasebesi literatürüne bakıldığında, araçların kullanımı ile ilgili araştırmalarda elde edilen bulgu, işletmelerin araçları değiştirmek yerine onları güncelleyerek kendi şartlarına uygun hale getirme yoluna gittiklerini göstermektedir. Eğer sürekli bütçeleme ile ilgili değişim gerçekleştirilecekse tecrübeli bir işletmeden danışmanlık ve bilgisayar yazılımı temin edilmelidir. Aksi halde daha fazla iş yükü ve maliyete yol açabilir.

Gelecek çalışmalarda sürekli bütçeleme ile ilgili, geleneksel bütçeleme ve/veya diğer bütçeleme alternatiflerini de içeren işletme uygulamaları gerçekleştirilebilir. Ayrıca excel gibi temel bilgisayar programları ve sürekli bütçeleme için tasarlanmış özel bilgisayar yazılımları üzerinden karşılaştırmalı örnekler oluşturulabilir.

KAYNAKÇA

- Apak, İ. (2018). *Stratejik Yönetim Muhasebesi Araçlarının İşletmelerin Finansal Performansı Üzerine Etkisi*. Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Bağdigen, M. (2005). An Empirical Analysis of Accurate Budget Forecasting in Turkey. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6(2), 190-201.
- Blocher, E. J., Stout, D. E., & Cokins, G. (2010). *Cost Management: a strategic emphasis* (5th Edition b.). New York: McGraw-Hill/Irwin.
- Büyükmirza, K. (2008). *Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Tekdüzene Uygun Bir Sistem Yaklaşımı* (13. b.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- CGMA. (2013). *Chartered Global Management Accountant*. Şubat 26, 2019 tarihinde <https://www.cgma.org/content/cgma-home/resources/tools/essential-tools.html>. adresinden alındı
- CIMA. (2009). *Management accounting tools for today and tomorrow*. CIMA.
- Coombs, H., Hobbs, D., & Jenkins, E. (2005). *Management Accounting - Principles and Applications* (1st Edition b.). London: SAGE Publications.
- Drury, C. (2012). *Management and Cost Accounting* (8th Edition b.). Hampshire: Cengage Learning EMEA.
- Dyson, J. R. (2010). *Accounting for non-accounting students* (8th Edition b.). Harlow: Prentice Hall.
- Eaton, G. (2005). *CIMA Official Terminology 2005 Edition*. The Chartered Institute of Management Accountants.

- Ekholm, B.-G., & Wallin, J. (2000). Is the annual budget really dead? *The European Accounting Review*, 9(4), 519–539 Is.
- Golyagina, A., & Valuckas, D. (2012). *Reviewing literature on rolling forecasts, benchmarking and customer profitability A management accounting perspective*. Bergen: Master thesis in International Business.
- Hansen, D. R., Mowen, M. M., & Guan, L. (2009). *Cost Management. Accounting & Control* (6th Edition b.). Mason, USA: South-Western.
- Hansen, S. C. (2011). A Theoretical Analysis of the Impact of Adopting Rolling Budgets, Activity-Based Budgeting and Beyond Budgeting. *European Accounting Review*, 20(2), 289-319. doi:10.1080/09638180.2010.496260
- Hornigren, C. T., Datar, S. M., & Rajan, M. V. (2012). *Cost Accounting: A Managerial Emphasis* (14th Edition b.). New Jersey: Pearson.
- <https://corporatefinanceinstitute.com>. (2019). Mart 3, 2019 tarihinde <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/accounting/rolling-forecast/> adresinden alındı
- <https://www.cashfocus.com>. (2019). Mart 3, 2019 tarihinde <https://www.cashfocus.com/what-is-rolling-forecast/> adresinden alındı
- <https://www.oracle.com>. (2019). Mart 3, 2019 tarihinde <https://www.oracle.com/webfolder/assets/digibook/rollingforecasts/index.html> adresinden alındı
- Kiristova, E. (2018). *The Online Resource for Modern FP&A Professionals*. Şubat 28, 2019 tarihinde <https://www.fpa-trends.com/article/best-practices-rolling-forecasts> adresinden alındı
- Leon, L. D., Rafferty, P. D., & Herschel, R. (2012). Replacing the Annual Budget with Business Intelligence Driver-Based Forecasts. *Intelligent Information Management*, 4, 6-12.
- Lorain, M.-A. (2010). Should rolling forecasts replace budgets in uncertain environments? *Performance Measurement and Management Control: Innovative Concepts and Practices*, 20, 177-208. doi:10.1108/S1479-3512(2010)0000020010 177
- McLaney, E., & Atrill, P. (2010). *Accounting An Introduction* (5th Edition b.). Harlow: Prentice Hall.
- Morrill, M. (2017). *Static vs Rolling Budget: Which is right for you?* Mart 4, 2019 tarihinde <https://www.strafford.com/blog/should-rolling-forecasts-be-part-of-your-finance-process-0> adresinden alındı

Neely, A., Bourne, M., & Adams, C. (2003). Better budgeting or beyond budgeting? *Measuring Business Excellence*, 7(3), 22-28. doi:10.1108/13683040310496471

Parmenter, D. (2011). *Winning CFOs Implementing and Applying Better Practices*. New Jersey: John Wiley & Sons.

PwC. (2011). *Financial planning: Realizing the value of budgeting and forecasting*. Delaware: CFO Publishing LLC.

Rickards, R. C. (2006). Beyond Budgeting: Boon or Boondoggle? *Investment Management and Financial Innovations*, 3(2), 62-76.

Rickards, R. C., & Ritsert, R. (2012). Rediscovering Rolling Planning: Controller's Roadmap for Implementing Rolling Instruments in SMEs. *Procedia Economics and Finance*, 2, 135-144.

Zeller, T. L., & Metzger, L. M. (2013). Good Bye Traditional Budgeting, Hello Rolling Forecast: Has The Time Come? *American Journal Of Business Education*, 6(3), 299-310.

AMPIİRİK ARAŞTIRMA

Eda KÖSE İsmail BEKÇİ Hüseyin Emin ÇETENAK	FINANSAL RAPORLAMA STANDARTLARININ MUHASEBE KALİTESİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	1
Yunus ÇELİK Utku ŞENDURUR	MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR ve BEKLENTİLERİ: MUŞ ve AĞRI İLLERİ ÖRNEĞİ	25
Seyhan ÖZTÜRK Kübra HÜRYURT	MUHASEBE ÇALIŞANLARI AÇISINDAN VERGİ AHLAKINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: KARS, ARDAHAN, İĞDIR ÖRNEĞİ	51
Hakan ÖZÇELİK Nurcan YAĞMURLU	STRATEJİK MALİYET YÖNETİMİ UYGULAMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: BORSA İSTANBUL'DA BİR ARAŞTIRMA	73
Ozan GÜLHAN Serhan KARAARSLAN	TÜRKİYE'DE KURUMSAL YÖNETİM UYUM DERECELENDİRMESİ VE İHTİYATLI MUHASEBE İLİŞKİSİ	93

ÖRNEK OLAY (VAK'A) TAHLİLİ

Ahmet Cemkut BADEM Yavuz KILINÇ	KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE MALİYET YÖNETİMİNİN ÖNEMİ: ZAMAN ESASLI FAALİYET TABANLI MALİYETLEME YÖNTEMİNİN KULLANIMINA İLİŞKİN BİR ÖRNEK UYGULAMA	115
Emine Ebru AKSOY	BORCUN VERGİ KALDIRACI ETKİSİNE KARŞILIK ÖZKAYNAK VERGİ KALDIRACI ETKİSİ: NAKDİ SERMAYE ARTIRIMI TEŞVİK UYGULAMASI	151

TEORİK İNCELEME

İbrahim APAK	SÜREKLİ BÜTÇELEME: ALTERNATİF BİR BÜTÇELEMEYE YAKLAŞIMI	175
--------------	---	-----